ANECDOTA

QUAE

PROCESSUM CIVILEM SPECTANT

EDIDIT

AGATHON WUNDERLICH,

JURIS UTRIUSQUE DOCTOR, EJUSDEMQUE IN UNIVERSITATE BASILEENSI PROFESSOR PUBLICUS ORDINARIUS.

BULGARUS. DAMASUS. BONAGUIDA.

GOTTINGAE,

APUD VANDENHOECK ET RUPRECHT.

MDCCCXLI.

BULGARI

SUMMA DE JUDICIIS.

LECTURIS S.

Postquam indefesso hominum hujus saeculi doctissimorum studio atque labore novi ex civili jure lucem viderunt fontes, privatorum judiciorum, quae apud Romanos viguerunt, cognitio quos quantosque fecerit progressus, nemo est, qui ignoret. Prodierunt enim recentissimo tempore circa singulas materias expositiones acutissimae, neque desunt libri, qui totam illam doctrinam sibi sumserint luculentissime explicandam. Sed majores ex illis omnibus ad jus civile, quam ad processum civilem, quo utimur hodie, redundaverunt fructus. Quod quidem non difficile est ad explicandum. Forensis enim usus atque disciplina quantum ad excolendum jus Romanorum civile contulerint, quis est qui nesciat? Itaque quo accuratius in judiciorum formas inquisiverimus, eo penitius ipsorum juris dogmatum perspiciemus vim atque naturam. Unde factum est, ut eae juris materiae, quae inter juris civilis atque privatorum judiciorum doctrinam quasi fluctu-

ant, novam prorsus induerint effigiem: judiciorum contra formae ab illis disquisitionibus intactae fere remanserint. Fundamenta enim formarum processus civilis, qui per Germaniam, ne dicam per Europam cultiorem, obtinet communis non ex Romano, sed ex Canonico jure repetenda sunt. Canonicum vero jus hoc loco latissimo sensu accipio, complectens non solum conciliorum pontificumque decreta, sed glossatorum quoque scripta multiplicia, quibus nova juris dogmata ad usum fori quotidianum translata sunt. Praeterea autem aliis duobus modis per hosce viros effecta est juris propagatio. Celeberrimi illius aevi jurisconsulti docebant ingentem ex omnibus undique terris in Italiam affluentem juventum multitudinem; qui, quam exinde in patriam reportabant novam juris lucem, ea utebantur vel abutebantur judices causarumve patroni. Deinde autem, cui circa propagandam processus judiciarii doctrinam vel plus tribuo effectus, quam vivae praeceptorum voci, horum virorum consilio atque auctoritate excultus est Romanae curiae stilus, cujus ad normam judicia ecclesiastica in universum conformata sunt. Quorum quidem cultura provectior effecit, ut saecularia quoque judicia, quorum ordo antiquus circa finem medii aevi hebescebat atque obsolescebat, imaginem illic propositam in dies magis magisque sequerentur. Quae cum ita essent, fieri non potuit, quin, ordinato camerae judicio, forma processus, qua ibi uterentur, non ad mores judiciorum, antiquitus apud Germanos observatos, sed ad illam praxin sese conferret, quae ex glossatorum schola ducebat originem. Huic vero judicio ejusque ordinationibus ad nostra

usque tempora quid debeat haec disciplina forensis novimus omnes. —

Demonstratum est, in quibus potissimum habitare debeat temporibus, qui sumserit sibi opus arduum conscribendae historiae dogmatum formarumque processus civilis. Jam vero neminem, vel mediocriter in hac litterarum parte versatum, fugiet, omnes illos, qui glossatorum aevo vixerunt, ordinis judiciarii scriptores aut in bibliothecis jacere sepultos, aut, si unum excipis *Incertum auctorem de judiciis* ab *Haenelio* editum, ita emissos esse in lucem, ut genuina scriptorum facies prorsus oblitescat. Parandae sunt igitur ante omnia novae editiones ad fidem codicum manuscriptorum. Et quam spem fecit [1]) Praeceptor Clarissimus, *Fridericus Bergmannus*, restituendorum *Pillii, Tancredi,* atque *Gratiae,* eam mox edito opere superabit. Sed restant alii satis multi. Quorum, quatenus sunt inediti hucusque, partem nostrum opus repraesentat. Spero fore, ut ceteri sequantur, aut a me aut ab aliis evulgandi, quibus Fortuna et tempus dederit a negotiis vacuum et opes, peregrinandi adminicula. Quos quidem, quicunque sint, rogatos volo, ut, si forte pedem tulerint in Duacensem bibliothecam, ne negligant inspicere *Richardi ordinem judiciarium,* apud *Haenelium* [2]) laudatum, num forte lateat sub illo *Richardus Anglicus*, qui primus ordinem composuit judiciarium, teste *Tancredo.*

1) Progr. de libello, quem Tancredus Bononiensis de judiciorum ordine composuit. Goettingae, 1838. 4. — 2) Catal. libr. mss. p. 156. v. 9. a. f. In indice, nescio quo jure, ad *Richardum Pisanum* refertur.

Haec praefatus sum de operis aut necessitate aut utilitate. Restat, ut nominem Viros Illustres, Amplissimos, Doctissimos, *Franciscum Dorotheum Gerlachium, Carolum Benedictum Hasium, Henricum Joachimum Jaeckium, Eduardum Josephum Schmidtleinium*, quorum praeclara in suppeditandis mihi subsidiis criticis benevolentia quantopere me adjuverit, si in singulis vellem praedicare, mihi non satisfacerem, lectoribus repeterem repetita ab aliis sexcenties.

Scribebam Gottingae, d. XVIII. mensis Oct. MDCCCXL.

Prolegomena.

Inter codices Latinos bibliothecae regiae Parisiensis volumen 4603, in quarto, membranaceum, saeculi quarti decimi, praeter alia plures continet tractatus, qui processum spectant civilem. Quorum in numero is est, qui legitur fol. 80 b — fol. 81 c sub titulo: *Incipit summa de arbitris* (scr. *judiciis*) *a dno B. promulgata.* De cujus origine atque fatis Sabiniacus [1]), fons perennis omnium, quotquot hoc in genere in lucem edentur, disquisitionum, haec fere disseruit. Impressa est haec summa jam saepius pro parte tanquam liber tertius operis de varietate actionum, quod Placentinum habet auctorem, et ita quidem, ut auctoris praefatio et cetera, quae in codice fol. 81 a inde a versu 32 usque ad finem leguntur, omitterentur, adderentur ab altera parte duo tractatus, *de diligentia et culpa, quae veniant in unaquaque actione* (Tit. 9—14), et *de mora* (Tit. 15), qui a nostro opere prorsus alieni sunt. Praeterea extat ejusdem summae memoria apud Sartium [2]), quocum Josephus Garampius, Vaticanae ba-

1) Historia juris Romani medii aevi T. 4. p. 105—108; ib. p. 226—229.

2) De claris archigymnasii Bononiensis professoribus Bononiae 1769 fol. p. 37. 38.

regularum juris commenta, quae Bulgarinus juris peritus ad cancellarium promulgavit. Quocum si conjunxeris, quod glossa codicis Fuldensis tit. de uxoribus militum, quae alias Bulgari nomen prae se fert [1]), Bulgarino adscribitur, jam facile apparet, nec a patre hoc nomen alienum fuisse. Non moveamur igitur sola Romani codicis inscriptione, et eo usque summam nostram ad patris nomen referamus, donec firmiora pro filio afferantur argumenta. Et Sartius [2]) quidem auctorem in libro suo breves legum regulas, et praecepta juxta alphabeti ordinem eleganter et strictim proposuisse et explicasse contendit: in quo se decipi passus est initialibus priorum titulorum vocibus: arbiter, advocatus, actor. Recensentur potius in summa nostra principales ordinis judiciarii materiae ex praeceptis juris Romani; et quamvis neque ordinis systematici concinnitate, neque materiarum expositarum vel ubertate vel forensi applicatione multum habeat, quo se commendet, vel sic tamen, quum inter tentaminum primordia, quibus juris Romani, quae ordinem judiciarium spectant, praecepta, in artis formam redacta sunt, debeat referri, virorum doctorum judicio ex integro subjici meretur. Qua in editione adornanda ita versatus sum. Descripsi folia codicis Parisiensis, eaque, apertissimis sphalmatis correctis et orthographia nostro scribendi modo ita adaptata ut *cirographum, calumpnia,* similia mutarem, fidissime typis recudenda curavi. Addidi praeterea integram varietatem lectionis ex principe editione, quae hanc habet inscriptionem: *Placentini jurisconsulti vetustissimi de varietate actionum libri sex. Item Rogerii compendium etc. Mogunt. anno MDXXX:* et in fine: *Moguntiae ex aedibus Joannis Scheffer mense Februario. Anno MDXXX,* quamdiu codicem comitatur (p. 72—79), petitam: aperta vitia typothetae et sicubi orthographiae varietas (*caussa, promptus, nanque, quenque, chyrographum*) poscebat medelam, talia indicare superfluum esse arbitratus sum. Raro exinde

1) Sabiniacus l. c. p. 70. not. 5. 2) l. c. p. 38.

textui accessit aliquid bonae frugis: neque potui a me impetrare, ut ceteras omnes, quae apud Sabiniacum [1]) enumerantur Placentini editiones, in singulis perscrutarer, quippe in quibus principis editionis incuriarum numerus incredibilis et repetitus et novis typographorum erroribus adauctus sit. Denique in fine libri inedito typis excudendo, quum minus diligenter in codice exaratus esset, saepius ex juris civilis fontibus repetii auxilium, nec ita raro locos integros in notis apposui, quum ideo, ut unusquisque statim intelligat, quomodo ego ea in re versatus sim, tum eam ob causam, ut appareat, quam viam Bulgarus in excerpendis novellis Justiniani constitutionibus ingressus sit.

1) l. c. p. 224.

Incipit summa de arbitris [1] a domino B. promulgata [2]. Fol. 80b

Karissimo amico ac domino A. dei gratia sanctae Roma|nae ecclesiae cancellario [3] B. in Christo salutem et eorum quae sui | juris sunt arcana participem. Vestrae sereni/tatis nuntios nobis denique missos servili affectione susce|pimus. Proinde materiam inusitatam licet nimis arduam | domino favente feliciter prosequimur.

§. 1. Arbitrum itaque [4] dicimus eum [5], | cui proprio consensu compromittentes, scilicet actor | et reus [6], partes judicis committunt. Judex vero est, qui jurisdictioni [7] praeest, uti [8] | praetor, praeses, praefectus urbis, et qui ab his delegatus est, | quibus haec [9] communia [10] sunt. Uterque propositis sacrosanctis evangeliis circum|specte [11])

1) *Locus est rasus, et verbum* arbitris *postea demum additum: si* judiciis *conjicere velis, haec conjectura et ex libri ipsius materia, et ex editione, et ex lacunae spatio habet, quo se commendet.*

2) *Ed. habet hanc inscriptionem:* Placentini de judiciis et de traditione eorum quae in quovis judicio aestimantur, Liber tertius. De arbitris et judicibus, et quae sit differentia inter eos. Titulus 1. *Deinde om.* Karissimo — prosequimur.

3) *Cod.* cancellario/!

4) *Ed. om.*

5) *Ed.* e. d.

6) *Ed. add.* in.

7) *Ed.* jurisditioni.

8) *Ed.* ut.

9) *Ed.* videlicet.

10) *Cod.* omnia.

11) *Cod.* circums'cpte.

causam examinat[1]), jusjurandum de calumnia | et[2]) actoris et rei fieri properat[3]), videlicet ne per calumniam | intendatur, neve per calumniam[4]) a se contradicatur, ad diri|mendas lites et terminandas causas sine sorde et fraude | laborat[5]), nunc absolvendo, nunc condemnando, condem|nato[6]) ex regulari jure quadrimestre tempus indulgendo[7]). | Nam pro *qualitate* causae, et obsequio sive continentia[8]) personae | non nunquam tempus prorogat, et ideo nunquam[9]) coarctat. | §. 2. Propria singulorum haec sunt. Arbitrum privati eligunt, judicem | dat potestas publica, ut[10]) princeps, et qui sub eo mili|tant[11]). Compromittitur[12]) poena[13]) invicem promissa[14]), ut, per | quem factum fuerit, quominus sententiae sit paritum, ille | exigatur in[15]) poenam, vel deponantur[16]) apud eum res, de quibus[17]) | est controversia, ut victori praestentur[18]), aut res aliae[19]) loco | pignoris[20]) apud eum collocentur[21]), ut sententiae satisfiat[22]), aut | per stipulationem hinc et[23]) inde promittitur stari sententiae[24]). Verum | judex neque in se compromitti patitur, neque pignorari[25]), vel | deponi apud se compellit: sed nec stari sententiae promitti, sed | tantum[26]) judicio sisti. Hujus sententia[27]) non parat[28]) actionem vel exce|ptionem regulariter, illius utrumque. Non infamat hujus decretum[29]), | illius interdum in-

Pag. 73.

1) *Cod.* examinet.
2) *Ed. om.*
3) *Cod.* debeat.
4) *Pro* n. p. c. *ed.* ne calumniose.
5) *Cod.* laboret.
6) *Ed.* condemnando. Condemnato.
7) *Ed.* indulget.
8) *Ed.* contumacia.
9) *Pro* e. i. n. *ed.* nonnunquam.
10) *Ed.* aut.
11) *Ed.* militat.
12) *Ed.* In hunc compromittunt.
13) *Ed. om.*
14) *Cod. om.*
15) *Pro* e. i. *ed.* exigat.
16) *Ed.* deponitur: *cod.* deponatur.
17) *Ed.* qua.
18) *Pro* u. v. p. *ed.* et ita actori praestetur.
19) *Ed.* alio.
20) *Ed.* pignori.
21) *Ed.* collocantur.
22) *Ed.* satisfiat sententiae.
23) *Ed. om.*
24) *Ed.* sententiae stari.
25) *Ed.* pignora dari.
26) *Cod.* nec.
27) *Ed.* sententiae.
28) *Ed.* parit.
29) *Ed. om.* illius — decretum.

famiam [1]) irrogat. Amplius arbiter jurisjurandi [2]) cum | religione eligi non debet [3]). Sed si male et | contra jus sententiam dixerit sponte, de eo [4]) redditurus est rationem [5]), | si per imprudentiam [6]), hoc partibus [7]) nocebit. Judex ju|rat, cum veritate et [8]) legum observatione [9]) se judicatu|rum in singulis, sicut fuerit visum justum [10]). Arbiter | non interponit se in causa criminali et liberali; judex in [11]) | utraque [12]). Hujus sententia minus appellatione suspenditur; il||lius decretum justa provocatione rescinditur. Arbitri [13]) sen|tentiae, et si sit iniqua [14]), stabitur; judicis, si sit iniqua |, appellatione facta mutabitur. Haec de arbitro et judice |, deque eorum communione et differentia, deve eorum officiis succincte dicta || Fol. 80c sufficiant.

§. 3. [15]) Advocati sunt, qui et patroni [16]) dicuntur, qui ingrediuntur | judicium, utrique parti suum praestantes auxilium, quorum | est officium *causas* perorare, quousque voluerint. Pag. 74. Ne tamen ad | turpe compendium [17]), stipemque deformem haec arripiatur occasio, sed per eam lau|dis [18]) argumenta quaerantur, agere debent, quod causa desiderat, ab | injuria temperare, ratione non probris tractare [19]). Alioquin labem | pudoris contrahunt. Sed nec de industria jurgium debent protrahere [20]) |. Praeterea post litem contestatam religione jurisjurandi arctan|di [21]) sunt, quod omni [22]) virtute sua, omnique ope, quod ve-

1) *Ed.* infamiam interdum.
2) *Ed. om.*
3) *Ed. add.* nec jurare.
4) *Cod.* deo *pro* d. e. *habet.*
5) *Ed.* rat. r. e.
6) *Cod.* prudentiam.
7) *Cod. add.* non.
8) *Cod. om.*
9) *Cod.* observationes.
10) *Ed.* j. v.
11) *Ed.* de.
12) *Ed. add.* cognoscit.
13) *Ed.* Arbitro.
14) *Ed. add.* sententia.
15) *Ed. praem. inscriptionem:* De advocatis. Titulus 2. *In codice linea non fracta est.*
16) *Ed. add.* causarum.
17) *Cod. om.* turpe compendium.
18) *Ed.* l. p. e.
19) *Pro* ratione — tractare *ed.* neque protractu non affuturi causis aliquid accipere.
20) *Ed.* p. d.
21) *Cod.* artandi.
22) *Ed.* enim.

rum et | justum [1]) existimaverint [2]), id suo litigatori inferre pro|curent, nihil, quod sibi possibile est, de industria relin|quentes. Si quid tamen omiserint [3]), judex sua sollertia [4]) su|pplebit. Quorum error litigatoribus non nocebit |, si ex continenti, id est, triduo proximo contradixerint. Judici | sic credi debet, ut, qui ei non obtemperaverit jussus ex|hibere, vel restituere, quanti ea res est, condemnetur [5]). Pro veritate | res judicata accipitur. Si tamen [6]) ex falso instrumento vel | testimonio [7]), cujus fides in dubium [8]) revocatur tempore judi|cii, fuerit judicatum, sententia retractatur, si testimonium | vel charta falsa probetur [9]).

§. 4 [10]) Actor est, qui persequitur [11]) aliquid | principaliter, dicens rem suam esse, vel personam sibi [12]) obligatam ad aliquid dandum vel faciendum. Sed et reus, si, intentione ad|versarii fundata, exceptionem opponat [13]), ut condemnatio|nem effugiat, actor intelligitur. Agere enim is videtur, qui | exceptione utitur [14]) |.

Pag. 75. §. 5 [15]) Reus est is [16]), adversus quem intenditur [17]), quia [18]) possidere vel | debere [19]) dicatur. Ad probationem actor compellendus est: si obti|nere velit id, quod intendat [20]), probet: actore enim non | probante, qui convenitur, etsi nihil praestiterit, obtineat, quia | favorabiliores sunt rei quam actores. His aequipolle|nter dicitur, jura

1) *Ed.* j. e. v.
2) *Cod.* aestimaverint.
3) *Ed.* omiserit.
4) *Ed.* sollertia sua.
5) *Ed.* condemnatur.
6) *Ed.* attamen si.
7) *Ed.* *pro* i. v. t. *habet* titulo vel instrumento.
8) *Ed.* *add.* non.
9) *Pro* c. f. p. *ed.* certa causa probatur. *Et jam addit:* ut ff. de var. et extraord. cog. 50, 13. l. 1. §. Advocatos. 11. C. de advoca. diver. judi. 2, 7. vel 8. C. de judi. 3, 1. l. Rem non novam. 14. §. patroni. 1.
10) *In ed. praem. inscriptio* De Actore. Titulus 3. *In cod. linea non fracta est.*
11) *Ed.* prosequitur.
12) *Ed.* *om.*
13) *Ed.* opponit.
14) *Ed.* *add.* ut ff. de except. 44, 1. l. 1.
15) *In ed. praem. inscriptio* De Reo. Titulus 4.
16) *Ed.* *om.*
17) *Ed.* contenditur.
18) *Ed.* *add.* si.
19) *Ed.* *add.* quid.
20) *Pro* actor — intendat *ed.* actoris pertinet, si victoria potiri velit, ut, id quod intendit

procliviora [1]) sunt ad absolvendum quam | ad condemnandum. Cumque [2]) reus in exceptione actor | est, ipsum [3]), quod [4]) excipit, probare debet [5]). Sane in [6]) uno casu | qui excipit non probabit. Qui enim spe | futurae [7]) numerationis stipulatione vel chirographo se [8]) obligavit, si conveniatur, ex|ceptionem non numeratae pecuniae intra [9]) biennium juste opponet |, nec probationis onus ei imminebit, illa forsan | ratione, quia negantis factum per rerum naturam nulla est | probatio [10]). Ceterum quae [11]) de actione [12]) dicta sunt [13]), eadem | de replicatione [14]) dicenda putamus, eademque [15]) censura [16]) de ex|ceptione et duplicatione [17]). Namque [18]) sicut [19]) actio et replica|tio actorem adjuvat [20]), sic reus exceptione et dup|licatione sublevatur [21]): ideoque [22]) ab eo probatur, quia aequum | est, in eo probando quemque gravari, quo probato videtur | sublevari. Et quidem [23]) quod ad probationem [24]) res [25]) immobilis a m|obili seseque moventi non secernitur. |

§. 6. [26]) Accusare omnibus permissum est, his exce*ptis*: propter | sexum prohibetur mulier: propter aeta*tem* Pag. 76
pupillus: propter | sacramentum militare qui meretur stipendium [27]) miles: propter magistratum [28]), ut consul,

1) *Ed.* promtiora.
2) *Ed.* eoque.
3) *Ed. praem.* et.
4) *Cod.* quia.
5) *Ed. add.* ut ff. de probat. 22, 3. l. In except. 19. et ff. de except. 44, 1. l. 1.
6) *Ed. om.*
7) *Ed. om.*
8) *Ed.* se st. v. ch.
9) *Ed.* infra.
10) *Ed. add.* ut C. de non nu. pec. 4, 30. l. Si ex cautione. 3. et C. de prob. 4, 19. l. Actor. 23. in fi.
11) *Ed.* quaecunque.
12) *Ed.* actore.
13) *Ed. add.* esse probanda.
14) *Cod.* reprobatione.
15) *Ed.* Eadem quoque.
16) *Ed. add.* est.
17) *Ed.* replicatione.
18) *Ed.* Nanque.
19) *Ed. add.* haec.
20) *Ed.* juvant.
21) *Pro* reus — sublevatur *ed.* reum exceptio et duplicatio sublevant, ut ff. de except. 44, 1. l. 2.
22) *Ed.* jam.
23) *Ed. om.* e. q.: *cod. om.* quod.
24) *Ed.* probationes.
25) *Ed.* rei.
26) *In ed. praem. inscriptio* De Actusationibus Titulus 5.
27) *Ed.* st. meret, id est, *pro* m. st.
28) *Ed. add.* et potestatem, in qua agentes sine fraude evocari non possunt.

praetor: propter delictum, ut | infamis [1]): propter turpem quaestum, ut hi, qui num|mos ob [2]) accusandum vel non accusandum [3]) acce|perint: propter conditionem, ut [4]) Fol 80d liberti contra patronos ||: propter suspicionem calumniae, ut hi [5]), qui falsum testi|monium subornati dixerunt. Ratione paupertatis, ut | hi, qui minus habent quinquaginta aureis: |attamen non excluduntur [6]), si | 'suam injuriam mortemve propinquorum defendant [7]) vel ex|equantur [8]). Sed et [9]) hi, qui judicio publico damnati sunt [10]), quive pugnandi causa cum bestiis [11]) in arenam intromissi sunt |, quive artem ludicram vel lenocinium exercent [12]). Sed et [13]) | filii contra matrem jus accusandi [14]) non habent, nec [15]) frater magn|um et capitale crimen contra fratrem intendet [16]). Qui duos | accusavit [17]) tertium accusare non potest [18]). Similiter vocem fa|miliaris et servi [19]) oportet potius intendi [20]), quam audiri adversus | eum, cujus familiaritati vel dominio adhaeserit [21]), excepto cri|mine majestatis, item arctioris [22]) annonae populi Romani, et | falsae monetae, necnon et [23]) falsi, quodsi suppresserit [24]) dominus testamentum |, in quo [25]) relictam sibi libertatem servus [26]) adseverat. Aliquando non prorsus inter|dicitur accusatio, sed suspenditur, nomenque rei, id est accusati |, aboletur: ex integro tamen repetendi reum [27]) potestas fiat [28]) |, ut, si non fiat inscriptio, et alia, quibus

1) *Ed.* infames.
2) *Ed.* ad.
3) *Ed. om.* v. n. a.
4) *Ed. add.* filii contra parentes.
5) *Ed. om.*
6) *Cod.* excluditur.
7) *Cod.* defendat.
8) *Cod.* exequatur.
9) *Ed.* Si *pro* S. e.
10) *Cod. om.* d. s.
11) *Ed.* c. b. depugnandi causa.
12) *Ed.* fecerint, ut ff. eo. 48, 2. l. Qui accusare, cum tribus ll. sequentibus. 8. 9. 10. et l. Qui in judicio publico. 4.
13) *Ed. om.*
14) *Ed.* j. a. c. m.
15) *Ed.* vel minus.
16) *Ed.* intendit.
17) *Ed.* accusaverit.
18) *Ed. add.* ut C. eo. [*immo: est tit.* De his, qui accusare non possunt. 9, 1.] Cum rationibus. 16.
19) *Cod. om.* et servi.
20) *Ed.* intercidi.
21) *Ed.* inhaeserit.
22) *Cod.* arctionis.
23) *Ed. om.*
24) *Ed.* consumserit.
25) *Cod.* inde.
26) *Cod. om.*
27) *Cod.* reo repetendi.
28) *Scribendum* est.

opus est [1]). *In* [2]) inscriptione enim | oportet esse nomen Pag. 77 accusantis et accusati, nomen criminis, | et legis, et consulis [3]), et [4]) ejus nomen, cum [5]) quo commissum est scelus, et [6]) tempus, id est mensis [7]), quo factum est [8]), et locus, scilicet [9]) ubi: sed neque diem |, neque horam invitus comprehendet. Inscriptionis enim conceptio ta|lis [10]) in legibus invenitur. Titius professus est, se Maeviam | lege Julia de adulteriis ream deferre, quod dicit, eam cum Gajo Sejo | in civitate illa, domo illius, mense [11]) illo, consulibus illis [12]) | adulterium commisisse [13]) |.

§. 7. [14]) Testium [15]) ratio talis est [16]). Ad testimonium per judicem compelli pos|sumus [17]), et improbe versantes absque [18]) fori praescriptione [19]) coerceri. Quando|que [20]) excusamur, sive in omnibus causis, ut senes, valet|udinarii [21]), sive in aliquibus, veluti in publico crimi|ne contra cognatum admittimur volentes [22]): et quandoque excu|samur, quandoque cogi possumus inviti [23]). Interdum invi|ti excusamur, et [24]) volentes repellimur, ut liberi contra paren|tes et e converso. Testium quidam judicis officio, quidam ex|ceptione removentur. Judicis officio, propter dicendi sus|picionem: exceptione [25]), veluti qui damnati [26]) sunt de cri|mine famoso, quos jubent leges [27])

1) *In ed. jam sequitur inscriptio:* De inscriptionibus Titulus 6.
2) *Cod. om.*
3) *Ed. om.* e. c.
4) *Ed. praem.* Sed.
5) *Ed.* a.
6) *Cod. om.*
7) *Ed. add.* in.
8) *Ed. om.*
9) *Ed. om.*
10) *Ed.* talibus.
11) *Ed.* me, se.
12) *Ed.* i. c.
13) *Ed. add.* ut ff. eo. 48, 2. l. Si cui. 7. et C. eo. 9, 2. l. In causis criminalibus. 16.
14) *In ed. praem. inscr.* De Testibus Titulus 7.
15) *Ed. add.* vero.
16) *Ed.* t. e. r.
17) *Ed.* c pos. p. j.
18) *Ed.* a.
19) *Ed* p. f.: Cod. *om.* coerceri.
20) *Ed.* aliquando.
21) *Ed. add.* ut ff. eo. 22, 5. l. Inviti. 8.
22) *Ed. add.* ut ff. eo. 22, 5. l. lege Julia. 4.
23) *Ed. om.*: *contra add.* ut ff. tab. ex. 43, 5. l. locum. 3. §. de Exhibere. 9. et quemad. test. ap. 29, 3. l. Cum ab initio. 4.
24) *Ed. om.*
25) *Ed.* exceptis.
26) *Ed.* condemnati.
27) *Ed.* l. j.

improbos esse [1]) et intes|tabiles [2]). In testibus fides, dignitas, mores, gravi|tas examinanda est; imprimis conditio, utrum decu|rio an plebejus sit [3]), an [4]) honestae [5]) vitae an repre|hensibilis, an locuples [6]), an egenus, utrum ami|cus ejus [7]), de [8]) quo [9]), an [10]) inimicus, in [11]) quem te- Pag. 78 stimonium | fert [12]): *utrumne* unum et praemeditatum omnes [13]) visi sunt | dicere sermonem, an non [14]). Postremo rescriptum extat [15]) |, judicem non utique ad certam probationis speciem cognitionem statim alligare debere [16]), sed ex sententia | animi sui aestimare [17]) oportere [18]), quid aut |cui [19]) credat, aut | parum probatum sibi opinetur [20]). Sunt casus, in quibus [21]) quilibet testes admittuntur, ut | arenarius, vel similis persona [22]), de famoso carmine damnatus [23]), non tamen | sine tormentis [24]): veluti [25]) in crimine falsae monetae [26]) |: ad testimonium in judicio adulterii admittitur praetor |, si non in eadem causa judicet; nam si judicaturus est |, non admittitur, quemadmodum nec patronus, id est advocatus [27]).

Fol. 81a §. 8. [28]) Judicium accipitur actus ad minus trium per-

1) *Ed.* e. i.
2) *Cod.* detestabiles. *Ed. add.* ut ff. eo. 22, 5. l. Ob carmen famosum. 21.
3) *Ed. om.*
4) *Cod. habet* coi.
5) *Ed.* honostae.
6) *Cod.* locuplex.
7) *Ed.* ei.
8) *Ed.* pro.
9) *Ed. add.* testimonium dat.
10) *Ed.* vel.
11) *Ed.* contra.
12) *Ed. add.* ut ff. eo. 22, 5. l. In testibus. 2. cum l. sequenti.
13) *Ed. om.*
14) *Ed. add.* ut ff. eo. 22, 5. l. Testium. 3. §. Ideoque. 1.
15) *Cod.* est.
16) *Cod. om.* c. st. a. d.
17) *Cod. om.*
18) *Cod. add.* allegare.
19) *Cod.* cuidam.
20) *Cod.* aestimet. *Ed. add.* ut ff. eo. 22, 5. l. Testium 3. §. Ejusdem. 2. *Cod. h. l. add.* §. *signum non apte, unde omisi.*
21) *Cod. om.*
22) *Cod. om.* v. s. p.
23) *Ed.* c. f. *et om.* d.
24) *Ed. add.* ut ff. eo. 22, 5. l. Ob carmen famosum. 21. §. ult. [*immo: est* 2.]
25) *Ed.* Cum.
26) *Ed.* de falsa moneta.
27) *Ed. hoc loco non allegat, uti debuit ff. eo.* 22, 5. *l. Ob carmen famosum.* 11. §. *Illud.* 1.: *et pro* ad t. — advocatus *habet haec:* ad testimonium admittuntur in judicio adulterii. Precor non mea causa judex. Jam si adjudicaturus est non admittitur, quemadmodum etc.: *Cod om.* nec *ante* patronus.
28) *In ed. praem. inscriptio* De judice et judiciis Titulus 8.

sonarum | , actoris [1]) intendentis [2]), rei [3]) intentionem | evitantis, judicis in medio cognoscentis. Quod vero ut [4]) | juris sortiatur effectum, spectatur forma judicii, judicis vis [5]) | et potestas. Forma [6]) in instituendo [7]) et terminando. In in|stituendo intuemur personas, rem, utrumque simul. Judex est, | qui neque natura removetur, ut mutus, neque jure |, ut infamis, qui licet arbiter esse possit [8]), judex tamen [9]) esse [10]) non potest [11]). Judicare aliqui [12]) nequeunt natura, ut infantes, aliqui | jure, ut servi |.

§. 9. Pedaneus principaliter liberalem causam non cogn|oscit, licet incidenter examinet, non [13]) de ea, sed de principali, pro|nuntiando [14]); cujus victoria [15]) et ad libertatem extenditur [16]). Si|militer si is agit, vel actionem suscipit, qui legitimam adm|inistrationem non habeat [17]), nullum est judicium, cum per pro|curatorem [18]) nec dici controversiae solent, nec *potest* [19]) esse judi|cium. In Pag. 79
terminando forma illa est. Actor ut vincat, in|tendat *actionem* [20]), intentionem [21]) probet [22]). Simili modo reus | negabit, excipiet [23]), probabit. Judex examinet [24]), saepius interroget [25]), postea pronuntiet [26]), servato biennio in | criminalibus, triennio in pecuniariis causis [27]): sedens, scrib|ens, de scripto partibus recitans, executioni quod judic|atum est mandans.

1) *Ed. praem.* scilicet.
2) *Cod.* intentionis.
3) *Cod.* res.
4) *Cod.* u. v.
5) *Cod. om.* judicii *et habet* jus *pro* vis: *ed. om.* judicis vis.
6) *Ed. om.*
7) *Ed.* statuendo.
8) *Ed.* poterit.
9) *Ed.* t. j.
10) *Ed. add.* jure.
11) *Ed.* poterit.
12) *Cod.* aliquid.: *ed.* n. a.
13) *Ed.* nec.
14) *Ed. add.* ut C. de peda. judi. 3, 3. l. II.
15) *Ed.* victoriam.
16) *Ed.* extendimus.
17) *Ed.* haberet.
18) *Pro* c. p. proc. *ed.* tamen et procurator falsus.
19) *Ed.* poterit: *scr.* soleant *et* possit.
20) *Ed.* a. intendit.
21) *Ed.* intentam: *cod.* intentatia [am].
22) *Ed.* probabit.
23) *Ed. add.* et.
24) *Ed.* examinat.
25) *Ed.* interrogat, ut ff. de interro. act 11, l. l. penult.
26) *Ed.* pronuntiat.
27) *Ed. add.* ut C. de judi. 3, 1. l. properandum. 13. §. sin autem. 8.

§. 10. Vis et potestas est ex contestatione, et pronunciatione |. Contestatione [1]) res [2]) | novatur, non ut decedat aliquid sed ut | accedat, cum temporalis actio perpetuetur [3]), non transitura in here|des transeat, usuraria fiat, quod ante non fuerat [4]) |. Pronunciatione quoque novatur [5]) res [6]), non ipso jure sed excep|tione perpetua, si reus obtineat, cum etiam actionem pariat |, si actor vincat. Ubi ergo absunt, quae abesse oportet |, et adsunt, quae adesse oportet [7]), hoc et judicii [8]) et sententiae nomine merito censeri [9]) potest |.

§. 11. Apellatio sive provocatio est [10]) ad majorem judicem con|tra sententiam a minore [11]) factam vocatio vel proclamatio. Appellare licet | non tantum victo, sed etiam alii cujus interest, ut venditori, vic|to emtore; domino, victo procuratore. Tunc autem appellatur, | cum contra aequitatem vel jus litigatoris, non contra constitutionem | sententia lata fuerit. Contra constitutiones fertur sententia, ut si | sit judicatum, minorem quatuordecim annis posse testari, vel | onere liberorum vel paupertatis et similium non posse excu|sari a tutela vel cura: et tunc appellatione opus non est. Contra jus li|tigatoris sic pronunciatur, si te judex non admiserit pro|bantem minorem aetatem, vel numerum liberorum, sed contra te senten|tiam dixit, quia negavit, te probasse de aetate vel liberis. |Hoc casu appellatio necessaria est, et ipso quidem die, quo [12]) sententia | fertur, satis est viva voce appellare, alioquin ad li|bellos appellationis dandos praefinitum tempus decem dierum. | Facta autem appellatione omnia in suo [13]) statu esse debent, | donec superior judex sententiam approbet vel corrigat |. Sicut autem non est opus appel-

1) *Ed.* contestatur.
2) *Cod.* re.
3) *Cod. et ed.* perpetuatur.
4) *Pro* non — fiat *cod.* transit ita in heredes, ut, si transeat, usuraria fiat: *ed. om.* q. a. n. f.
5) *Cod.* renovatur.
6) *Ed. om.*
7) *Cod. om.* et — oportet.
8) *Ed. add.* nomine.
9) *Ed.* c. m. *Huc usque editio codicem comitatur.*
10) *Cod. om.*
11) *Cod. om.* a m.
12) *Cod.* quod.
13) *Cod.* sua.

latione, si sit contra jus sententia lata |, sic si venabili [1]) mercede sententiam proferat. Aliquando causa | non est ejus momenti, ut appellatio admitti debeat, ut | de possessione momentaria. |

§. 12. Consultatio est [2]) illa causa, in qua disquiritur, Fol. 81b an bene | sit appellatum, an bene judicatum. Consultationis ante | tempora observabantur per fatales dies, et primus fatalis dies | plerumque erat sex mensium. Secundus et tertius et quartus [3]), sin|guli triginta dies habebant [4]). Quodsi quatuor diebus [5]) fata|libus, qui appellaverat, exciderat, reparabantur a principe tempora trium mensium. Nova autem constitutione [6]) huic rei [7]) | melius prospicitur, quia appellanti impertitur annus, in|tra quem secundum se communiterve [8]) litem exequatur, aut si justa causa | intercesserit alius annus indulgetur [9]), quo transacto | lite non impleta [10]) rata manet sententia appellatione cessante [11]). | Cum unus mensis superest de [12]) biennio, licet victori in|gredi, ut reus quaeratur, quo [13]) invento [14]), sive non, suas af|ferat [15]) allegationes, et [16]) vel confirmetur vel rescindatur sententia, omni [17]) | casu absente in expensis condemnando [18]): neutro [19]) occ|urrente, rata manet sententia, secundo fatali praeterito [20]). Si quando | sen-

1) *Cod.* venabili *i. e.* venerabili.

2) *Addenda est fortasse praep.* in.

3) *Cod. add.* et.

4) *Cod.* habebat.

5) *Cod.* vir duobus: *prius ortum ex* IIII.

6) *Est Nov.* 49. *pr. unde desumtum est, quod sequitur auctor noster, auth.* Ej *post l.* 2. C. *de temporibus* 7, 63.: *ex qua priora hausta sunt. Notandum autem est, Novellam non introducendae sed prosequendae appellationis tempus respicere, authenticumque non secundae sed ultimae hujus tituli constitutioni adjungendum fuisse.*

7) *Cod.* reo.

8) *In auth. add.* cum adversario.

9) *In auth. ed. Spang. et al.* indulgeatur.

10) *In auth.* completa.

11) *In auth.* appellatore cessante, *quae verba conjuncta sunt cum periodo sequenti.*

12) *In auth.* ex.

13) *In auth. add.* sive.

14) *Cod.* inventa.

15) *Cod.* asserat.

16) *Cod. om.* et.

17) *In auth. praem.* in.

18) *In. auth. add.* secundum tempora fatalium dierum.

19) *In auth. add.* vero.

20) *In auth.* post secundum fatalem permanet sententia rata.

tentia lata in Aegypto vel in utraque Libya usque ad summam decem libra|rum, et appellatum fuerit [1]), non in hanc regiam urbem eam | venire appellationem, sed ad praefectum Augustalem, non ti|mentem [2]) aliam appellationem, ut constitutio nova [3]) decern|it. Si in Asia vel Pontica dioecesi [4]), ad viros [5]) specta|biles, comites, proconsules, praetores et moderatores [6]) per|venient [7]) similiter [8]), sine appellationis | spe, dei tantum et legum timore coactos. In Oriente [9]) super eadem [10]) decem librarum summa lata sententia, comes Orientis sine | appellatione disceptabit. Non autem contra [11]) | spectabilem ad alium | spectabilem, sed ad praefectum virum illustrem, cum viro | excelso quaestore cogniturum [12]), appellationes diriguntur |. A praesidibus vel aliis judicibus, a principe datis, si non [13]) sunt spectabiles, lata sententia de eadem decem librarum | auri [14]) summa appellatio ad spectabiles referatur: ab | illustribus ad competentes judices antiquo mo|re referuntur appellationes, quod ex ipsa patebit [15]) aperti|us [16]). Postremo si a delegato sit appellatum, | is

1) *Pro* sententia — fuerit *Nov. Vulg.* ex Aegyptiaco tractu vel adjuncta ei utraque Libya provocatio speratur usque ad decem librarum auri quantitatem. *Ex quibus verba* usque ad, *quae in cod. desiderantur, in textum recepi, mutato insuper* aut, *quod illic legitur, in* et.

2) *Pro* non timentem aliam appellationem *Nov. habet:* qui audiat et causam dirimat vice sacri cognitoris, nulla ei penitus post definitivam sententiam appellatione porrigenda.

3) Nov. 23. c. 3. med. c. 4.

4) *Cod.* dicoe*ssi*.

5) *Cod.* vires.

6) *Cod.* madatores.

7) *Cod.* pume.

8) *Cod.* similit similit similit sm.

9) *Cod.* Orientes.

10) *Cod.* eod.

11) *Cod.* n m cc *pro* non autem contra.

12) *Cod.* cognitu.

13) *Cod.* si n si n.

14) *Cod.* aurum.

15) *Cod.* habit.

16) *Cod.* optius. *Pro* Si — apertius *Nov. habet:* Similique modo quoties in Asiana dioecesi vel Pontica tale aliquid emerserit usque ad praedictam quantitatem decem librarum auri, appellationes ad viros spectabiles, comites forte, vel proconsules vel praetores vel moderatores, quibus specialiter easdem lites peragendas deputavimus, remittantur, quatenus et hi ad similitudinem praefecti augustalis vice sacri cognitoris intercedant, et causas sine spe quidem appellationis, dei tamen et le-

qui delegavit super appellatione jure facta cognoscet [1]). Lice|bit appellatori nec non victori novas allegatio|nes in judicio afferre, ac postea causam inte|gre renovare. Appellandi licentia omnibus fere pa|tet. Nam homicidae, venefici, adulteri, item qui | manifestam violentiam commiserunt, argumentis | convicti, testibus superati, voce propria vitium sce|lusque confessi appellare non permittuntur. In eadem contu|maces, qui tribus edictis propositis, vel uno pro tribus, | quod peremtorium dicitur, litteris evocati, praesentiam | sui facere contemnaverunt; quia qui jus dicenti non | obtemperat, litis damno coercetur. Poenam autem contu|macis non patitur quem adversa valetudo [2]), vel maj|oris causae occupatio defendit. Sed nec ab execu|tione [3]) appellatur, nisi modum executor excedat. In|terdum jure facta appellatio post evanescit, velu|ti si

gum timore proferant decidendas: Orientalem autem tractum causas appellatione suspensas, *et usque* ad decem librarum auri quantitatem limitatas ad virum spectabilem comitem Orientis mittere, simili modo audientiam et finem eis impositurum. *Cap. IV.* Illo videlicet observando, ut viri spectabiles, duces vel alii spectabiles judices, non ad alios eadem spectabilitate decoratos judices suas transmittant appellationes in litibus, quantaecunque sint quantitatis, cum non oporteat ad compares judices appellationes referri, sed a minori judicio in majus tribunal ascendere, sed ad illustrissimam praefecturam illorum appellationes cujuscunque sint quantitatis, ut dictum est, dirigantur, qui una cum viro excelso pro tempore quaestore eas dirimat; utroque officio subministrante, id est, tam ex sacris scriniis more solito, quam praefecto praetorio. Ita tamen haec sancimus, ut nec a ducibus vel *aliis* spectabilibus judicibus, quibus forte, etsi privati sint, imperialis majestas causas injunxerit, appellatio ad memoratos spectabiles judices currat, ne causa non gradatim procedere, sed perperam videatur. Sed a praesidibus quidem provinciarum et judicibus a nobis datis, si non sint spectabiles judices, intra memoratam quantitatem referetur. Si autem vel illustres sint dati a nobis judices, quibus apices dignitatum super spectabilitatem sunt, vel duces, qui omni modo spectabilitate sunt decorati, vel ii, qui a principe delegati sunt, spectabilem habeant dignitatem, eorum appellationes sub quacunque quantitate in hanc regiam urbem ad competentes antiquo more judices referantur. *Quae quidem si cum textu contuleris, apparet exinde, repraesentare istum, quippe qui nec cum Juliani epitome concordat, authenticum, quod ab Accursio non receptum est.*

1) *Cod. om.*
2) *Cod.* valitudo.
3) *Cod.* excusatione.

criminaliter condemnatus appellet, et ita de|cedat crimenque morte extinguatur. |

§. 13. Cessat itaque appellatio cum propter rem, tum Fol. 81c propter personam. | Propter rem, quia sit contra jus lata sententia, vel mercede ve|nabili, vel quia sit ad duumviratum vocatus is, de | quo per appellationem incertum fuerat, an jure fuerit ad decu|rionatum vocatus; vel quia sit in [1]) momentaria possessio|ne decretum. Propter personam, quia sit in criminalibus desi|gnatus [2]) convictus, vel confessus, vel contumax, vel etiam quia | praefectus praetorio [3]) judicaverat. |

§. 14. Judex si commotus [4]) pretio vel gratia perperam judicav|erit, vindictam non modo aestimationis et famae, verum | etiam litis dispendium sustinebit. Si per inscientiam [5]) et imprudentiam male judicaverit, condemnabitur, quatenus aequum judicanti videbitur.

1) *Cod. om.*
2) *Cod.* designatis.
3) *Cod.* praetor.
4) *Cod.* condemnatus.
5) *Cod.* scientiam.

DAMASI

SUMMA DE ORDINE JUDICIARIO.

Titulorum index.

Prolegomena.

Damasus jurisconsultus, natione Bohemus si Durantis [1]), Hungarus si Diplovataccii [2]) sequeris auctoritatem, ab hoc Damascus, in Parisiensi codice nr. 3925a Damasius nuncupari videtur. Et illud quidem nomen ex scribendi errore originem ducere luculentissime apparet, si finem inspicis codicis modo laudati, ubi bis leguntur haec verba, *explicit ordo judiciarius magistri*, et jam sequitur priori loco *Damasci*, posteriori *Damasii*, littera *i* in litteram *c* per incuriam mutata. Hoc autem cum non modo in fine libri sed etiam in ejusdem initio ita legatur, ut scripsi, iis sua non videtur deesse auctoritas, quotquot hunc similemve fontem secuti sunt. Sed vel sic tamen falluntur. Etenim cum per totum fere codicem *i* producta geminate scripta sit, neque alius praeter genitivum nostri auctoris casus reperiatur, videt profecto unusquisque, quam fragile exinde pro Damasio desumatur argumentum. Fuit autem Bononiae clarus canonum professor, et cum Joannes Andreae [3]) eum praeponat Alano Laurentio Vi-

1) Spec. juris prooem. §. 14. ed. Francof. a. 1612.

2) cf. Sabiniacum in hist. jur. Rom. med. aevi T. 5. p. 149.: add. eundem ed. 2. T. 3. p. 42—48.

3) in additamentis ad Spec. Jur. ad v. Damasus, Bohemus.

centio Joanni Teutonico, Sartius [1]) concludit exinde, „non esse verosimile, visam ab eo compilationem Gregorianam, immo ne Honorianam quidem, nec fortasse ullam insuper ex iis, quae post primam Bernardi Papiensis prodierint.“ Sed quae postremo dixerat statim ipse corrigit ideo, „quia habeamus ejus glossam in c. *ad haec sumus.* 10. *de rescriptis.* 1, 3., quae est Lucii tertii, et edita fuerat in secunda Decretalium compilatione.“ Sabiniacus [2]) autem, cum Brocarda ad provectiorem auctoris referat aetatem eam ob causam, quia Gregorianae in iis mentio injici videatur collectionis, et in fine Tancredi ordo judiciarius laudetur, quem librum antea post annum 1234 scriptum esse demonstraverat [3]), Gregorii IX tempora tetigisse Damasum affirmare videtur. Sed ut taceam, vix fore quemquam, qui ea, quae de Tancredi ordine judiciario a viro primario disputata sunt, post acutissimas Friderici Bergmanni disquisitiones [4]) adhuc defendi posse arbitretur, unde alterum viribus suis destituitur argumentum, ex utroque ad aetatem Damasi recte constituendam nihil desumi posse, ex iis apparebit, quae de Brocardis infra disputabuntur. Mihi tota haec quaestio tantummodo ex scriptis, quae Damasum habent auctorem, decidi posse videtur. In quibus cum tres priores Decretalium compilationes saepissime laudentur, neque quicquam, quod posterius sapiat tempus, floruisse magistrum inter annos 1210 et 1227 dicendum est non sine causa. Quod quidem luculentius apparebit exhibito scriptorum recensu. Composuit autem Damasus, quae sequuntur:

1. *Summam super titulis Decretalium,* quae vulgo dicitur compilatio prima. De qua quidem cum Sartius [5]) et Sabiniacus [6]) nihil nisi nomen notassent, mihi contigit esse tam felici, ut in tres inciderem codices manuscriptos, qui librum istum repraesentant.

1) De clar. archig. Bon. proff. p. 306 ad not f.
2) l. c. p. 150.
3) l. c. p. 111—117.
4) Progr. de libello, quem Tancredus Bononiensis de judiciorum ordine composuit. Gottingae. 1838.
5) l. c. p. 307. not. f.
6) l. c. p. 151. nr. 3.

a) *Basileensis*, C. I, 13., membranaceus, saeculi XIV. Continet liber plures tractatus juridicos, et haec summa legitur in medio post Tancredi ordinem judiciarium. Sunt folia 20; quodvis quaternarum columnarum, columna 66 versuum. Tituli rubro, initiales litterae caeruleo colore distinctae sunt. Finis libri desideratur. Abrumpitur enim in titulo *de raptoribus et praedonibus*, et extrema quae leguntur verba sunt: *Poena incendiarii secundum leges est, ut qui dolum fecit igni cremetur aut a* [1] *capite puniatur, ut ff. de incendio*, ita ut ea, quae sequuntur inde a verbis *ruina naufragio. 47, 9. qui aedes. 9. et l. penult. et ult.; secundum canones excommunicatur: etc.*, decisa sint, i. e. inde a titulo primae compilationis *de usuris* usque ad titulum *de regulis juris*, et praeterea qui in fine operis annectuntur tituli, *de translatione episcopi, ut lite non contestata non procedatur ad sententiam diffinitivam, de confessis, de exceptionibus, ne vacante ecclesia aliquid immutetur, ut beneficia ecclesiastica sine diminutione conferantur, de feodis, de celebratione missarum, de baptismo, de novi operis nunciatione, de sequestratione.* Et hi quidem videntur esse, de quibus in prooemio operis scriptum extat: *Materia sunt decretales „et quaedam utilia capitula, quae in corpore canonum* [2] *registro Gregorii cum* [3] *Brocardo* [4] *reliquerat Gratianus.“* Qui factum sit, ut apud Haenelium [5] in indice hic liber ad Damasum papam relatus sit, non intelligo.

b) *Lipsiensis*, apud Fellerum p. 345., nunc nr. 975., membranaceus in folio, saeculi XIV, miscellanei argumenti. Legitur haec *summa decretalium a magistro Damaso composita* inde a fol. 172c v. 57 usque ad folium 184a v. 65. Singula folia quaternas habent columnas, columnae 75—85 versus: tituli rubro colore scripti sunt.

c) *Oxoniensis bibliothecae Bodlejanae* nr. 1141, mem-

1) Haec vox ejicienda est.
2) L. suprascr. *in* ab al. manu: B. om.
3) B. et.
4) L. Bucardo.
5) Catalogus librorum manuscriptorum p. 555 et 1107.

branaceus in folio, saeculi XIII vel XIV, miscellanei argumenti. Titulus est: *Incipit summa titulorum extravagantium a magistro Damaso compilata, amen;* et continetur liber foliis uno et viginti, quorum singula quaternas habent columnas.

Initium operis est: *Juri operam daturum prius nosse oportet, quid jus sit.* Finis autem: *Item si sequester ex justa causa interveniente velit deponere officium, potest hoc facere permittente judice, et erit res deponenda in aede sacra, ut ff. depositi. 16, 3. l. ei. 5. §. ult.*

2. *Quaestiones*, numero CCLXXVIII, quas in qualibet materia juris super omnibus titulis et libris Decretalium utriusque compilationis posuisse refertur a Diplovataccio [1]). Et ista quidem utraque compilatio quaenam sit se non intelligere fatetur Sartius [2]). Mihi secundam tertiamque respexisse videtur vir doctus, oppositas eas primae, super qua summam composuerat Damasus. Opus enim ita institutum est, ut in forensibus controversiis dilucidandis a decretali primae, secundae, tertiaeve compilationis semper et ubique desumatur exordium, versaturque in iis potissimum materiis, quae propter practicam quam vocant utilitatem uberiorem postulare videbantur expositionem, quam in summa pro totius operis indole potuerant nancisci. Codices hujus operis manuscriptos neque Sartius allegavit neque Sabiniacus. Mihi innotuerunt, qui sequuntur:

a) *Basileensis*, cf. 1. a., folia octodecim et duae columnae, qui quidem vel eum latuit, a quo codicum Basileensium catalogus exaratus est, et eam quidem ob causam, quia summae extrema, quaestionum pars anterior ita detruncata est, ut, nisi ipsius libri consulueris materiam, pro uno eodemque habeas, quandoquidem externa diversitatis prorsus desiderantur vestigia. Incipit a verbis: *extra de crimine falsi. 5, 20. c. 1.* [3]). *Item pone, quod an-*

1) l. cit.
2) l. c. p. 307. not. e.
3) Est comp. I h. t. 5, 16. c. 2. Sed quamvis et in Basileensi et in Lipsiensi codice conformiter *c. 1.* scriptum, et *lib. I.*

tequam confessus fuisset ille, sacerdos sciebat delictum illud, et ita scirat ut homo: licet ergo incepit scire ut deus, tamen poterit testificari de illa scientia, quia habet ut homo, ut probatur per illam decretalem si sacerdos. 1, 23. 6. (*c. 2. X. 1, 31.*). Quae quidem desumta sunt ex secunda quaestione: *Item quaeritur de illa decretali si sacerdos. 1, 23. 6.* tituli *de officio ordinarii*, proximeque antecedunt verba: *Item, cum compulsus a judice non dicit veritatem, videtur peccare, quia uterque reus est, qui falsum dicit et qui veritatem tacet.* Unde apparet resecta esse ea, quae in Lipsiensi codice duo folia et tres columnas explent.

b) *Lipsiensis*, cf. nr. 1. b. Incipiunt quaestiones fol. 197a v. 21: finis est fol. 208c vers. 71: *expliciunt quaestiones veneriales a magistro Damaso compilatae.*

c) *Oxoniensis*, cf. nr. 1.c. Antecedunt quaestiones Brocarda, cf. infra nr. 3., et replent folia duodeviginti, singula quaternarum columnarum.

Initium operis est: *Quaeritur, an episcopus canonem latae sententiae condere possit inter subditos suos? Et videtur, quod sic: extra de majoritate et obedientia. 1, 25. si quis venerit. 3. lib. I* (c. 2. X. 1, 33.), *extra de sententia excommunicationis. 5, 18. a nobis.* 10. (c. 21. X. 5, 39.). Finis est: *excommunico Titium vel Sejum, quis eorum sit excommunicatus.*

3. *Brocarda, sive regulas canonicas.* De quibus antequam fusius disputetur, codicum conditio indicanda est.

a) *Basileensis*, cf. nr. 1.a. Sunt folium unum sex columnarum et tres columnae in aversa ultimi quaestionum folii parte. Cetera resecta, et ultima quae habemus verba haec sunt: *arg. fraus et dolus nemini debent patrocinari. J. extra de filiis presbyterorum* 1, 9. *ad praesentiam. 2. lib. I.* (c. 2. X. 1, 17.), *J. extra de eo, qui duxit in matrimonium, quam polluit per adulterium. 4, 7. propositum. 1. lib.* I (c. 1. X. 4, 7.), *J. extra de cognatione spiri-*

omissum sit, caveas tamen, ne ex uno exemplo aliquid concludas, cui cetera constanter refragantur.

rituali. 4, 11. c. 2 [1]) *lib. I* (c. 2. X. 4, 11.), *J. extra de rescriptis. 1, 2. super litteris. 10.* (c. 20. X. 1, 3.), *ff. XXX. Q. I. dictum. 4.* Nuspiam vestigia occurrunt loci laudati, qui tertia compilatione posterior sit.

b) *Oxoniensis,* cf. 1. c. Sunt folia septem, singula senarum columnarum, concordantque in universum cum Basileensi codice. Ultima verba respondent finalibus regulae 131 editionis Basileensis a. 1567, ita ut tres postremae regulae omissae sint. Et quae hoc loco et antea de Oxoniensi codice proposui, ea debeo benevolentiae juvenis doctissimi mihique amicissimi Joannis Jacobi Bachofen J. U. Dris, hoc tempore in Anglia peregrinantis.

Hisce positis convertamus nos ad editiones. Quae quidem duplicem repraesentant recensionem. Altera auctorem habet Bartholomaeum Brixiensem. Librorum manuscriptorum, in quibus contineatur, duplicem notitiam mecum communicavit J. J. Bachofen:

a) *In bibliotheca Bodlejana, Oxonii, nr. 486. cod. miscell. arg.:*

b) *In bibliotheca Arundeliana, Musei Britannici, nr. 459. cod. miscell. arg.*

Sabiniaco teste [2]) ter impressa est:

a) *1519. Lugd. 4. ap. Sym. Vincentium, per Jo. Marion.*

b) *1554.* (non *1549*) insert. *Tract. Lugduni T. 12.* (non *17*) *f. 2—8* (non *25*).

c) *1584* insert. *Tract. un. jur. Venetiis, T. 18. f. 506—512.*

Primam non vidi, de secunda et tertia, quae conformes sunt, haec notanda habeo. Titulus est: *Brocarda Damasi: correcta per excellentissimum doctorem Bartholomaeum Brixiensem.* Initium ita sonat: *Quoniam* [3]) *secundum juris varietatem in multis nimium est* [4]) *correctio facienda, idcirco ego Bartholomaeus Brixiensis Brocarda juris ca-*

1) Cod. I. habet.
2) l. c. p. 151.
3) Cod. Bodl. *Quum.*
4) Cod. Bodl. pro *n. e.* habet *immineat*: Sabiniacus *l. c. p.* 151. *imminet.*

nonici [1]) *duxi pro viribus corrigenda.* Dissecuit editor opus in tria membra, quorum priora duo quinquagena continent argumenta. In priori membro ultimum argumentum numero non est insignitum, ita ut hoc re vera quinquaginta contineat et unum. Desinit extremum membrum in nr. 32 eodem loco, quo codex Oxoniensis. Concordat haec reformatio, si summaria adimis singulis membris praeposita, et gravissima menda et omissiones typographi excipis, quibus scatent Tractatus, cum codicis Basileensis parte quae superest exacte, neque quicquam fecit Bartholomaeus, nisi ut antiquarum compilationum numeros Gregorianae collectioni adaptaret.

Altera, teste eodem [2]), his repraesentatur editionibus:

a) *1562. Colon. 8.* (Lipen. I, 169.).

b) *1566. Antverp. ex off. Christ. Plantini 8. ed. Petrus Salunus Aquilius.*

c) *1567. Basileae, 8. per Eusebium Episcopium et Nicolai Episcopii heredes, studio Caspari Hervagii,* post *Azonis Brocardica.*

d) *1570. Francof. fol. in collectione de regulis juris.* (Lipen. I, 169.).

e) *1663. Colon. 8.* (Id. eod.).

Et quae Lipenius habet, ea non satis certa sunt. Equidem his addo:

f) *1566. Lugduni fol. ap. her. Junctae.* In libro, qui inscriptionem habet: *Regulae juris tam civilis quam canonici, fol. 636—667* leguntur, *Damasi veteris juris canonici doctoris Burchardica, sive, Regulae Canonicae, in utramque partem breviter discussae, et conclusae.*

Quae quidem, si leviora excipis, quae hoc loco commemorare longum est, concordat cum editione Basileensi, nisi quod haec paullulum correctior est: ideo etiam cum ea, quae prodiit Antverpiae, Sabiniaco teste [3]), quam huc usque videre mihi non licuit. Sed si cum manuscripto codice Basileensi et Bartholomaei reformatione

1) Pro *B. j. c.* cod. Bodl. *Damasi* (*da*) with the numeral 2 printed above *Damasi*.

2) l. c. p. 150 sq.

3) l. not. cit.

contuleris, magna conspicua est varietas. Primum enim in fine tres regulae adjectae sunt; deinde in ceteris satis ampla locorum copia addita est ex iis praecipue fontibus, qui post tres priores compilationes lucem viderunt: denique satis frequenter loci relicti sunt, qui aut omnino aut ex parte in Gregorianam non transierunt collectionem, adjecta interdum in margine nota, non legi eos in jure Pontificio.

Ex quibus omnibus apparet: primum, genuina Damasi Brocarda hucusque in lucem non esse edita, nisi forte lateant in editione Lugdunensi a. 1519.: deinde, reformationem a Bartholomaeo Brixiensi profectam multo magis ad genuinam operis faciem accedere, quam eam recensionem, quae in ceteris editionibus prostat, quaeque huc usque genuina Damasi Brocarda continere putabatur: denique quod ex istis de aetate libri et auctoris desumtum est argumentum, viribus suis destitui, cum loci ex Gregoriana collectione petiti posterioribus debeantur curis, et Tancredi ordinis judiciarii commemoratio in ea editionis parte facta sit, quae Damasum vix habeat auctorem.

4. *Summam de ordine judiciario.* Duos hujus libri codices manuscriptos, Parisiensem nr. 3925 a, et Viennensem jus canon. nr. 17. in fine, proposuit Sabiniacus [1]). Et hujus inspiciendi hucusque mihi non data est facultas. De Parisiensi codice in catalogo librorum mss. latinorum bibliothecae regiae haec leguntur:

„Codex membranaceus, olim Baluzianus. Ibi continetur breviarium Bernardi, praepositi Papiensis. Est autem illud breviarium collectio prima decretalium extra decretum, ut ajunt extravagantium, in quinque libros juxta rerum ordinem distributa, authore Bernardo Circa, praeposito Papiensi.

Is codex saeculo decimo quarto exaratus videtur.“

Quae quidem descriptio et falsa continet, et imper-

1) l. c. p. 150.

fecta est. Est codex membranaceus in fol. min., quo continentur sequentia:

a) *Secunda decretalium compilatio.* Incipit: *Clemens III. Anthonio* [1]) *episcopo |. pars cap. significasti. Incipit liber I^us de Constitutionibus |. Praeterea de lege illa vel errore, quam tuos cives asseris statuisse etc.* In fine legitur: *Explicit liber V.* Fol. 1—66., unumquodvis quaternarum columnarum. Scripta esse videtur ista pars codicis medio saeculo XIII.

b) *Incipiunt Constitutiones Generalis Concilii.* In fine legitur: *Anno ab incarnacione verbi MCCXVI celebrata est secunda universalis synodus Romae in ecclesia sancti salvatoris, quae Constantiniana vocatur, Mense Octobri, praesidente domino Innocentio papa III, pontificatus ejus anno XVIII.* (Enumeratio eorum, qui affuerunt.) *Expliciunt constitutiones concilii.* Fol. 67—79. Fol. 80 vacuum est.

c) *Incipit summa magistri Damasi, Bononiae composita de ordine judiciario.* In fine: *Explicit ordo judiciarius magistri Damasi.* Fol. 81—94b. Inscriptiones capitulorum rubrum colorem habent, initiales litterae rubro caeruleove alternis vicibus distinctae sunt.

d) *Incipit prooemium Azonis ad summam Institutionum.* Fol. 94^c — 95^b. Ultima verba sunt: *Imperator Justinianus . . . omnia jura emanant*, cetera desiderantur.

Libri sub nrr. b. c. d. saeculo XIII exeunte scripti esse videntur.

5) *Historias decretorum* a Damaso scriptas esse auctor est Diplovataccius. Et Sartius [2]) quidem, « quum in multis codicibus manu exaratis historias, quae in libro decretorum memorentur, a Bartholomaeo Brixiensi expositas reperisset, quarum ex prooemio constabat, auctorem suam operam collocasse non tam in historiis Decretorum primo exponendis, quam aliorum expositionibus corrigen-

1) Ap. Augustinum legitur *Anconitano.*

2) l. c. p. 306.

dis, iisque ad sua loca aptandis et collocandis, ut in scholis legi consueverant, propterea conjecit, Bartholomaeum has ipsas Damasi expositiones prae manibus habuisse, licet Damasum ipsum ne nominatum quidem voluerit.« Quibus quidem, quae repetiit Sabiniacus [1]), quod equidem addam non habeo.

Et proposueram mihi ab initio edere opera Damasi, quae sub nrr. 1—4 nominavi. Quod quidem consilium, quatenus ad Summam super prima compilatione, Quaestiones et Brocarda spectat, ut in praesentiarum abjicerem, multae me moverunt causae, quas enumerare longum est: ordinem autem judiciarium ut in aliud tempus reponerem, hac edendi occasione oblata, a me impetrare non potui. Dicendum igitur est, quam viam in editione adornanda ingressus sim. Descripsi singula Parisiensis codicis folia accuratissime, rara quae textui inserta erant paragraphorum, et capitulorum (*c.*) ex Decretalibus, et legum (*l.*) ex civili jure desumtarum signa, cum sine certa norma a scriptore addita esse viderentur, omisi, designavi contra et titulorum numeros et singulos codicis versiculos junctis numeris marginalibus, mutavi in locis ex Decreto laudatis numerorum signa Latina et quotiescunque in exemplis allatis ejusmodi signum occurrit id litteris expressi, addidi denique singulis locis ex fontibus laudatis nostrarum editionum numeros, adjectis insuper in antiquis Decretalium compilationibus capitulis Gregorianae collectionis quae respondent. Quod attinet ad orthographiam, solvi scribendi compendia, incerta in notis indicavi, atque omnia nostro scribendi modo adaptavi, ita ut constantem scripturam *ci*, *ii*, *e*, ubique mutarem in *ti*, *i*, *ae*, praeterea *aput*, *set*, *optinet*, *adhipiscenda*, *honus*, *yconomus*, *peniteat*, *littem*, *nichilominus*, *symonia*, *secuntur*, similia corrigerem, mentionem ea de re in notis injicere, superfluum esse arbitratus. De fontibus, ex quibus hausit Damasus, fusius tractare hoc loco omitto, cum ea

1) l. c. p. 151 sq.

disputatio uberiores profecto allatura sit fructus, si de omnibus, qui glossatorum aevo vixerunt, processus judiciarii scriptoribus simul instituatur. Illud tamen praetermittere nequeo, quod Pillium se secutum esse saepissime confitetur Damasus. Qua in re quomodo versatus sit, ut accuratius perspexerim, hoc debeo Clarissimo Praeceptori, qui pro insigni sua benevolentia quem ipse exaravit Pillii de ordine judiciorum librum manuscriptum, propediem typis excudendum, humanissime mecum communicavit. Duplex autem exinde huic editioni accessit utilitas. Primum enim in locis non ita paucis mendosa codicis lectio poterat emendari et lacunae quaedam suppleri. In quo quidem eam ingressus sum viam, quam in meis quoque emendationibus sequendam esse putavi, ut nunquam aliquid mutarem, nunquam aliquid adderem, nisi ubi aperta essent depravationis indicia, de cetero in indicandis iis, quae codex repraesentabat, religiosissimus: unde liberum unicuique relinquitur arbitrium in dijudicanda mutationis additionisve necessitate. Ex causa utilitatis neque adjeci quicquam neque ademi. Damasus enim, quamvis saepissime Pillium ad verba repetendum esse putaverit, quaedam tamen decurtavit, alia mutavit, multa denique addidit. Quae quidem omnia si restituere voluissem, in temeritatis profecto inciderem vituperium non sine causa. Ne autem in annotationibus fusius adjicerem atque explicarem, prohibuerunt rationes, quas in editione adornanda mihi proposui, quandoquidem volui criticam exercere artem, commentarium scribere nolui. Tutissimum igitur esse arbitratus sum, ut quotiescunque aliquis titulus aut integer aut ex parte ex Pillio desumtus esset, locis parallelis adjectis lectorem ea de re facerem certiorem. Quos quidem si consulere voluerit, cum instituti nostri facillime poterit perspicere rationem, tum alterum, quod in Damasum ex nova Pillii editione redundabit indagare commodum. Quae enim de fontibus atque tota libri conditione illic sagacissime disputata invenies, exinde Damaso quoque suam afferri lucem, quis est qui non videat? Deinde autem ex

ista comparatione luculentissime apparebit, ita auctorem nostrum in opere suo adornando versatum esse, ut quam ex civilis juris fontibus a Pillio potissimum mutuaverat materiam, ea, quid ex Decreto Gratiani Pontificumque Decretalibus ceperit incrementi, quas passa sit mutationes, dilucide proponeret, novam in singulis materiis disponendis sequeretur methodum, exhiberet denique libellum, unde et succincta et perfecta ordinis judiciarii, qui illis temporibus viguit, desumi possit imago.

Incipit summa magistri Damasi Bo|noniae composita, de ordine judiciario |.

Fol. 81a

De libelli oblatione |. *Tit. 1.*

Si quis vult alicui movere quaestio|nem, debet judici libellum porrigere, in | quo signabit, quare conqueratur, ut extra | I[1]) c. t. 2, 3. c. unico (c. 1. X. 2, 3.): vel etiam sine libelli | oblatione potest quis proponere judici intentio|nem suam, ut extra I de pactis. 1, 26. Antigo|nus. 1. (c. 1. X. 1, 35.). Actionem suam itaque debet actor in | libello proponere, et talis libellus appellatur con|ventionalis: unde dixi, quod actionem proponere de|bet, cum nemo sine actione valeat experiri |, ut ff. de administratione tutelae. 26, 7. quoties |. 9. §. item si temporali. 2., et C. de negotiis gestis. 2, 19 |. tutori vel curatori. 20. Sed hic opponitur |: Numquid potest quis agere, officium judicis proponen|do? Et certe utique: ergo sine actione experiri | quis potest. Unde sunt quidam, qui voluerunt | dicere officium judicis actionem, ut arg. ff. | de precario. 43, 26. l. ult.: quam sententiam fere omnes | reprobant. Sed ita dicas. Nemo sine actione | experiri potest, quae proprie dicatur actio, vel im|proprie, ut rei vindicatio: vel sine eo, quod locum | actionis obtinet, ut

1) *Sabiniacus in historia juris Romani medii aevi T. 5. p. 149. s. f. hunc numerum, antiquae compilationis indicem, in praepositionem* in *mutavit: non recte.*

est judicis officium |, et ut sunt interdicta, licet loco interdictorum | in factum actio introducta sit, ut in | Inst. de interdictis. 4, 15. §. ult. Est autem lex | quaedam, quae dicit, quod libellum vel querelam | simplicem non debet judex recipere, et reo | porrigere, nisi actor satisdederit cum idoneo | fidejussore, quod prosequetur litem vel per se | vel per procuratorem: et si apparuerit, eum | injuste movisse litem, dabit reo deci|mam partem quantitatis in libello [comprehensae|. Si vero non possit cavere cum fidejussore|, et hoc ostenderit sacramento suo, cavebit | cum juramento sine cautione fidejussoria, et | profitebitur, se haec omnia facturum. Et hoc | generaliter obtinet in omni causa, nisi moveatur | causa ex consensu utriusque partis, id est, consense|rint partes in hoc, quod non praestetur cautio, C. | de episcopis et clericis. 1, 3. auth. generaliter |. 2. post 25. Hoc facto admonebit judex reum, ut ve|niat; et cum venerit, Fol. 81b debebit actor || iterum [2]) cavere reo vel procuratori ejus, scilicet ges|tori negotiorum ejus, quod infra duos menses | litem contestabitur, vel si non fuerit litem | contestatus, omne damnum in duplum re|sarciet reo: ita tamen, ut [3]) haec cautio non | transcendat triginta sex aureos, ut 3 |. q. 3 [4]). §. libellum. post 4. §. 4., et C. de litis | contestatione. 3, 9. in auth. libellum [5]). 2. Quidam tamen dicunt, quod cau|tio, quae continetur in illo auth. libellum |. 3, 9. 2., prius sit praestanda, quia respicit principium | causae; illa vero, quae continetur in illo auth. generaliter. 1, 3. 25. 2. est postea praestanda, quoniam fi|nem causae respicit. Sed istae cautiones |, ut notavit Pillius [6]), ex consuetudine non recipiuntur. Vocandus est autem re|us a judice trinis edictis, quorum quodli|bet continere debet spatium triginta dierum |. Ita faciet judex semel et secundo et | tertio, et tunc demum procedet

2) *Cod.* item: *recepi lectionem ex Pillio P. 1. Princ.* §. *1.*
3) *Cod.* quod: *rec. l. ex Pillio l. c.*
4) *Cod.* IIII.
5) *Om. in cod* in auth. libellum.
6) *Cod. ubique* Py. *Fol. 81a l. 30 — fol. 81b l. 15 desumta sunt ex Pillio P. 1. Princ.* §. *1.*

contra eum | tanquam contra contumacem: et quod trinis | edictis vocandus sit reus a judice probatur | 24. q. 3. de illicita. 6. Item quod sin|gulae citationes debeant triginta dies con|tinere, probatur C. quomodo et quando judex. 7, 43 |. auth. qui [7]) semel. post 8. Potest autem judex | brevius tempus moderari secundum quod viderit ex|pedire, ut ff. de judiciis. 5, 1. nonnumquam |. 72. Item poterit prima vice mittere peremto|rium, si hoc justa causa exegerit, puta |, quando lis movetur super re, quae dilationem | non capit, ut extra I de dolo et contumacia |. 2, 10. dilecti. 3. (c. 1. X. de dilationibus. 2, 8.).

Qualiter cavere debeat | is, qui alieno nomine convenitur |. Tit. 2.

His ita perac|tis reo venienti in judicium offerendus | est libellus, et satisdabit judicio sisti |, quod scilicet apparebit et permanebit in ju|dicio usque ad finem causae, dato pig|nore vel fidejussoribus, vel jurabit |, vel simpliciter promittet, prout viderit ju|dex exigere qualitatem personae. Item da|bit sportulas. Et dabuntur ei viginti dies |, vel brevius tempus, secundum quod judici videbitur |, infra quod tempus deliberet [1]) reus, an cedat | vel contendat, vel recuset judicem |, si eum suspectum habuerit, vel petet ei || alium sociari, ut 3. q. 3 [2]). §. offeratur ei [3]). Fol. 81c
post 4. §. 5 |. Potest autem judex inducias [4]) abbreviare, arg. extra III de sententia et re judicata. 2, 18. quod ad consultationem. 5. (c. 15. X. 2, 27.), extra I de appellationibus. 2, 20. cum sit Roma|na. 5. (c. 5. X. 2, 28.): licet quidam dicant contra, quia induciae bene|ficio legis dantur, et beneficium legis | non debet auferri a judicante, ut in Auth. de dignitatibus. 6, 10. (Nov. 81. c. 2. i. f.), et quantum detrahitur a | judice de tempore legi-

7) *Cod.* quia.
1) *Cod.* delibet.
2) *Cod.* IIII. *cf. fol. 81b.* 6 *n. 3.*
3) *Cod.* ei.
4) *Cod.* indicias.

timo, tantum suppletur | a jure, ut ff. de re judicata. 42, 1. l. 4 [5]). §. si quis | condemnatus. 5.: verior est tamen prior [6]) sententia [7]) |. Notandum est autem, quod litis contestatio [8]) facta sine libel|li oblatione nullius est momenti secundum leges |, ut 3. q. 3 [9]). §. offeratur. post 4. §. 5., nisi in du|obus casibus, quando scilicet breves sunt lites, et | quando episcopus cognoscit inter laicum et clericum |, ut C. de sententiis ex periculo recitandis |. 7, 44. auth. | nisi breves. post 3. Secundum canones videtur, quod valeat li|tis contestatio sine libello facta, arg. extra I | de officio delegati. 1, 21. relatum. 22. (c. 19. X. 1, 29.) et de dolo et contumacia |. 1, 10. prout. 4. lib. I. (c. 4. X. 2, 14.). Ex quo enim reus non exigit li|bellum renunciare intelligitur juris benefi|cio quantum ad hoc, quod possit huic ju|ri renunciari consensu partium, quod scilicet | non offeratur libellus: arg. C. de episcopis et cleri|cis. 1, 3. auth. presbyteros [10]). post 52.

De libelli compositione in | actione in personam |. Tit. 3.

Libellus sic commode concipitur [1]) |: „Ego B. conqueror vobis de Martino, qui | debet mihi decem libras, quas sibi mu|tuavi" — vel: „apud eum deposui" — et cetera. Sed quid |, si dicet actor sic simpliciter: „Conqueror | de Martino" — an possit talem libellum | recusare, et alium petere reus? Vi|detur ex lege, quod non, C. de annali excep|tione 7, 40. l. ult.: sed contrarium est verum |, quia debet quantitatem comprehendere in libello, cum| agat personaliter, ut C. de episcopis et clericis. 1, 3. auth. | generaliter. post 25. verbo quantitatis etc., et vi|-

5) *Cod.* III.

6) *Cod. add.* est.

7) *Fol. 81b l. 34 — fol. 81c l. 11 ex Pill. l. c.*

8) *Verbum* l. c. *in margine adscriptum: in textu praeterea reperitur* contes.

9) *Cod.* IIII. *cf. fol. 81b l. 6. n. 3.*

10) *Cod.* generaliter, *quod est init. legis.*

1) *Cod.* recipitur: *rec. lect. ex Pillio l. c.* §. 2.

detur [2]), quod sic debet concipi [3]) libellus, quod adver|sarius possit respondere, per libellum certifica|tus, ut extra I de libelli oblatione. 2, 3. c. unico |. (c. 1. X. 2, 3.). Pillius [4]). Item quaeritur, utrum, si actor quan|titatem expresserit, causam, ex qua debeatur |, cogendus sit exprimere: puta, petit decem libras |, et vult reus, ut exprimat causam, ex qua || petat, scilicet ex causa mutui, Fol. 81d vel ex alia. Et vi|detur, quod non, per illam legem C. de annali | exceptione. 7, 40. l. ult.; sed illa lex loquitur quoad [5]) perpetui|tatem actionis. Si enim talis libellus fuerit | receptus ex voluntate, quoniam non ex necessitate | recipitur, perpetuae sunt actiones, cum | per executorem fuerit reus conventus, ut C. | de praescriptione triginta annorum. 7, 39. sicut. 3. Sed est verius |, quod semper causam, ex qua debetur, exprimere debet |, ut ff. de exceptione rei judicatae. 44, 2. an eadem. 14. §. actio|nes. 2., et ff. de noxalibus. 9, 4. in delictis. 4. §. si detrac|ta [6]). 3., C. de edicto divi Hadriani tollendo. 6, 33. l. ult. verbo |, causae [7]). Et cum quis petit speciem, utique certam | petere debet: materiam, pondus, et speciem et colorem | exprimere debet [8]), si potest, ut ff. depositi. 16, 3. l. 1. §. si quis | argentum. 40., ff. de furtis. 47, 2. in |hac actione |. 19., verbi gratia, infectae materiae pondus, puta, unam | platam argenti decem marcarum; et si fuerit ma|teria signata, debet dicere numerum [9]), puta, decem vel viginti solidos | monetae Senensis [10]); et si fuerit facta, id est, materia spe|cificata, debet dicere speciem, scyphum [11]) vel lancem | argenteam. Sed et mensura dicenda erit |, cum res mensura continetur, ut decem corbes vi|ni vel olei. In vestimentis, sive agatur | realiter sive personaliter, dici oportet numerum

2) *Cod.* dicit | detur.
3) *Cod.* compici.
4) *Fol. 81c l. 27—41.* = *Pill. P. 1. t. 1.* §. 2.
5) *Cod.* ad: *rec. lect. ex Pill.* l. c.
6) *Cod.* detrac|tata.
7) *Cod.* et causam.
8) *Cod.* e. d. *in marg. habet.*
9) *In cod. deest: addidi ex Pillio* l. c. §. 2.
10) *Cod.* sol'. dey. sey.: *rest. lect. ex Pill. l. c.*
11) *Cod.* ciphum.

et colo|rem, ff. de rei vindicatione. 6, 1. si in rem. 6., ff. de | furtis. 47, 2. in actione. 19. Sed si actor juraverit|, se [12]) colorem dicere non posse, hujus rei necessitas | ei remittitur, ut in illa l. in actione 47, 2. 19. §. | 1. Pillius [13]). Item ignoranti etiam pondus |, si juret se nescire, succurritur. Idem creldo et in numero et mensura, ut ff. de|positi. 16, 3. l. 1. §. si quis argentum [14]). 40. Sed | quid proderit sacramentum, cum judex de|beat ferre certam sententiam? Respondeo, proderit ei|, quantum ad hoc, ut libellus ejus recipiatur |, et litem contestetur, quoniam aliter reus respondere | ei non cogeretur. Sed postmodum in processu | causae necesse habebit ista dicere, quoniam ju|dex super incerta re sententiare non posset, ut | in Instit. de actionibus [15]). 4, 6. curare. 32. Pillius [16]) |.

De libelli compositione in actione in rem |. *Tit. 4.*

Cum quis autem actione in rem agit |, sic commode libellum formabit: „Ego B. | conqueror de Martino, qui detinet || fundum meum, positum in tali loco etc.“ | Et

Fol. 82a

fundum debet designare nomine proprio, si propri|um nomen habet, vel ea demonstratione, quae fun|gatur vice proprii nominis, et extra III de ap|pellationibus. 2, 19. significantibus. 7. (c. 49. X. 2, 28.). Item, si petat | puerum, debet dicere [1]) nomen, quod si ignoret|, debet dicere [2]): „qui natus est ex illa ancilla|“ — vel, „qui ex illa hereditate“ — ut ff. de |rei vindicatione. 6, 1. si quis in rem. 6., et illa talis | demonstratio vice proprii [3]) nominis fungitur, ff. de | conditionibus et demonstrationibus. 35, 1. nominatim. 34. Sed an et hic |, scilicet in actione in rem, debebit causam ex|primere? Puta: „fundum peto, quem emi, et [4]) |

12) *Cod. om.: add. ex Pill. l. c.*

13) *Fol. 81c l. 41 — fol. 81d l. 29 ex Pill. l. c.*

14) *Cod.* argumentum.

15) *Cod.* actione.

16) *Fol. 81d l. 30 — 41 ex Pill. l. c.*

1) *Ita cod. in marg.: in textu verbum* habere *oblitteratum est.*

2) *Eodem modo ut not.* 1.

3) *Cod. in marg. add.*

4) *Cod.* vel: *rec. lect ex Pill. l. c.*

ex traditione accepi a Titio“ — vel, „qui fuit | mihi donatus et traditus a Sejo“ — vel, „quem | Sejus mihi legavit.“ Et videtur, quod sic: et argui | potest et colligi ex l. ff. de exceptione | rei judicatae. 44, 2. si mater. 11. §. si quis autem. 2. Aliter tamen se habet veritas, quoniam sufficit si dicat, „fundum meum“, quod apparet per eandem l. 11. ff. de exceptione rei judicatae. 44, 2. pr. leg. et [5]) §. denique. 1. 2. et §. eandem. 4. 5. in fine et l. et [6]) an eadem. 14. §. actiones [7]). 2. Nam | qualecunque et undecunque dominium ac|quisitum habuerit, vindicatione | prima [8]) in judicium deduxit, ut ff. de ex|ceptione rei judicatae. 44, 2. si mater. 11. §. eandem [9]). 4. Et hoc specia|le est in actione in rem, quia non est proprie | actio. Item designare debet, utrum petat | totum an partem, an [10]) quotam partem, quia appellatio | rei in actione in rem non genus, sed speciem [11]) | significat; quod si esset, designare non posset, et | quia genera non possunt videri vel tangi, ut ff. | de rei vindicatione. 6, 1. si in rem. 6. Verum justa causa inter|veniente remittitur necessitas dicendi|, quotam partem, et datur rei vindicatio in|certae partis [12]), utputa, si dubitetur, an sit Fal|cidiae locus, ut ff. de rei vindicatione. 6, 1. quae | de tota. 76. §. 1. Pillius [13]). Et sciendum, quod qui | se offert vindicationi fundi vel alterius | rei, quacunque actione conveniatur sine causa |, cum non possideat, condemnabitur, ut ff. de | rei vindicatione. 6, 1. is [14]) qui. 7., et ff. de petitio|ne hereditatis. 5, 3. qui se. 45., vel ad interesse actoris, ut ca|vetur in eadem lege „qui se liti.“ 5, 3. 45., vel forte, quanti ac|tor in litem juraverit. Sed distinguitur, utrum | ignoret actor, reum non

5) *Verba* §. si quis — et *desunt in cod.: desumsi ex Pill. l. c.*

6) *Cod.* an et.

7) *Cod.* actionem.

8) *Cod.* vindicationem primam.

9) *Cod.* eadem.

10) *Scribendum* et, *ut ap. Pill. l. c. ex conjectura Bergmanni.*

11) *Cod.* speciem sed.

12) *Cod.* parti.

13) *Fol. 81d l. 43 — fol. 82a l. 35 ex Pill. l. c.* §. 2.

14) *Cod. praem.* is, *quo efficitur l.* 7.: *at cf. fol.* 82*b l.* 7., *fol.* 84*b l.* 34. *et fol.* 84*c l.* 4.

possidere, nec dolo | fecisse, quominus possideret, in Fol. 82b quo | casu non erit reus absolvendus, si patiatur || litem secum contestari: si vero ante | litem contestatam poeniteat eum, et dicat, se non | possidere, non decipit actorem, cum non possideat, et non videatur, se liti obtulisse, qui| discessit. Cum autem scit, reum non possidere|, tunc non ab alio sed a se decipitur, et ideo | reus absolvitur, ut ff. de rei vindicatione. 6, 1. is | qui se. 25. et l. sequenti. Pillius [15]). Item pu|nitur reus in actione in rem, si dicat|, se non possidere. Nam si actor probaverit, eum| possidere, patietur hanc poenam, quod possessio | rei petitae transferetur in actorem per | judicem, ut ff. de rei vindicatione. 6, 1. l. ult.|

Compositio libelli in [1]) *interdicto recuperandae possessionis* |. *Tit. 5.*

Item quando quis vult experiri de possessi|one recuperanda per interdictum unde vi |, sic concipiet libellum: „Ego B. conque|ror de M., qui vi mihi abstulit pos|sessionem fundi, positi in tali loco, et|c." — vel, „qui dejecit me de possessione | fundi positi in tali loco." Pillius [2]).

Compo|sitio libelli in [1]) *interdicto retinendae posses|sionis* |. *Tit. 6.*

Item si de possessione | retinenda voluerit quis experiri [1]), sic concipiatur libellus|: „Ego B. conqueror de M., qui inquietat | me possessorem talis rei, etc." — vel, „qui | non sinit" — vel, „permittit, me talem fundum vel domum in pace | possidere" — vel, „qui perturbat vel inquietat mihi | possessionem talis rei" — vel,

15) *Fol. 82a l. 35 — fol. 82b l. 12 ex Pill. l. c. not. 49. — Fol.* 82*a l.* 35 *— fol. 82b l.* 9 *denuo leguntur infra fol.* 84*b l.* 31 *— fol.* 84*c l.* 4.

1) *Om. in cod.*

2) *Tit. 5. = Pill. l. c.* §. 2.

1) *Om. in cod.*

2) *Verba* v. q. e. *in marg. adscripta sunt.*

„qui non sinit | me uti meo arbitrio possessione talis| rei.“ Et in hoc casu locum habet interdic|tum uti possidetis secundum quosdam, vel in|terdictum unde vi, ut arg. ff. de vi et vi armata |. 43, 16. vim facit. 11., arg. ff. de acquirenda possessione. 41, 2. l. penult |. 40. et ff. uti possidetis 3). 43, 17. si duo. 3. §. 2. Pillius 4).

Compositio libelli super possessione adipiscenda |. *Tit. 7.*

Item de possessione adipiscenda sic commo|de concipitur libellus: „Ego B. conqueror de | M., qui detinet possessiones, quae perti|nent ad bona illius, cui successi.“ Et semper | res, cujus possessio petitur, est in libello| designanda. Pillius 1).

Consueverunt in|super boni advocati et sapientes circa | finem libelli inserere: „salvo eo, si plus | dicere voluero“ — vel, „reservata mihi licentia | addendi usque ad sacramentum calumniae“ ||. Fol. 82c Et hoc totum judices admittunt, ut | extra de fide instrumentorum. 2, 13. inter dilectum. 1. lib. III (c. 6. X. 2, 22.). Pillius 2). Item quaeritur, an de rebus incertis possit | libellus concipi: puta, „peto omnia, quae | patris mei fuerunt.“ Et dicunt quidam, quod sic, quia ju|dicio pendente actor, cum edit actionem |, res, quas 3) petit, et causas petitionis debebit | explanare, et non dicunt actionem esse edendam| in libello, et sic intelligunt et expo|nunt omnes leges, quae superius conti|nentur de certificatione facienda ab| actore. Sed hoc prorsus falsum videtur, quia | jam reus non posset instructus esse ad | respondendum taliter scriptae petitioni propter illam | generalitatem, quae ambiguitatem in|ducit et obscuritatem, ut ff. de jure | fisci 49, 14.

3) *Cod. om.* l. penult. — possidetis, *quae reposui ex Pillio l. c.*
4) Tit. 6. *ex Pill. l. c.*
1) *Fol. 82b. l. 36 — 41 ex Pill. l. c.* §. 2.
2) *Fol. 82b l. 41 — fol. 82c l. 2 ex Pill. l. c.* §. 2.
3) *Cod. om.: add. ex Pillio l. c.* §. 2.

ita. 40. Nec obstat, quod, ubi ambiguitas est | in judicio, id intelligendum est, de quo | actor [4]) senserit, ut ff. de verborum obligationibus. 45, 1. in|ter stipulantem. 83. §. Stichum [5]). 7. Nam id ideo | contingit, quia est, quod imputetur reo, quod | non postulavit certam rem designari |. Item quod dicitur ff. de judiciis. 5, 1. solemus quidem |. 61., extra de causa proprietatis et possessionis. 2, 5. c. 2. libr. III | (c. 4. X. 2, 12.), omnia venire in judicium, nisi de quibus | actum est, ne veniant, intelligo de his | omnibus, quae continentur et comprehendi | possunt sub petitione actionis propositae |. Pillius [6]). — Ex praemissis, quae circa petitionem | rerum dicta sunt, apparet, quod in actione in | rem sufficit [7]), si quis dicat, se dominum esse, etsi non ex|primat dominii causam. Sed quaeritur, an sufficiat |, si actor rem, quam petit, dicat in libello | ad se pertinere. Et videtur, quod sic, quoniam potest proponere | rei vindicationem vel Publicianam, dum | tamen ex una illarum protestetur, se velle conse|qui, quod debetur sibi, ut ff. quorum legatorum. 43, 3. l. 1 |. Ergo licet ei dicere suum vel quasi suum, et sic non | habet necesse dicere suum, sed sufficit dicere, perti|nere rem ad se, ut arg. ff. de verborum significatione |. 50, 16. verbum illud pertinere. 181. Ceterum quia verbum | pertinere late patet, ut habetur in lege praedicta |, jam non esset beneficium editionis salvum | reo: nec enim potest esse plene instructus, an | velit cedere an contendere. Sed per editionem | sic debet Fol. 82d certiorari reus, ut de hoc plene possit | instrui, ut ff. de edendo. 2, 13. l. 1., in Auth. | de exibendis et introducendis. 5, 8. §. sancimus. (Nov. 53. c. 3. §. 1.), extra de libelli oblatione. 2, 3. c. 1 (c. 1. X. 2, 3.). Pillius [8]).

4) *Cod.* auctor.
5) *Cod.* Sticium.
6) *Fol. 82c l. 3 — l. 29 ex Pillio l. c.* §. 2.
7) *In marg. adscr.*
8) *Fol. 82c l. 29 — fol 82d l. 4. ex Pillio l. c.* §. 2.

De editione actionum |. *Tit. 8.*

Actiones secundum canones ex necessitate non | edantur, ut extra I de appellationibus. 2, 19. c. 1. (c. 43. X. 2, 28.). Si quis | tamen voluntarie ediderit actionem [1]), est recipien|da, ut extra de confirmatione utili vel inutili. 2, 20. exami|nata. 3. libro III (c. 15. X. de judiciis. 2, 1.), et idem est in interdictis, ut extra | III de restitutione spoliatorum. 2, 6. cum ad sedem. 5. (c. 15. X. 2, 13.). Ergo, si a|liquis proponere velit actionem apud judi|cem ecclesiasticum, qualiter proponat, in se|quenti notula domini Pillii invenietur |. Dictum est, qualiter libellus possit et debe|at concipi ab actore experiri volente |. Verum lege cavetur, quod nemo sine actione ex|periri potest, ut ff. de administratione tutorum. 26, 7. quotiens |. 9. §. 3. Ideo sciendum est, quod actor dicta intentione sua | debet ponere [2]) actionem apud judicem | ecclesiasticum, et eam edere, ut ff. de eden|do. 2. 13. l. 1. Et fit hoc modo actionis editio, scilicet per| oblationem libelli conventionalis. Item | per rescriptum principis ad preces alicujus | impetratum et judici insinuatum, et per e|um adversario et missum et cognitum [3]), ut | in Auth. de litigiosis. 8, 13. §. Omnem vero. 3. (Nov. 112.). Rescriptum | enim vicem obtinet libelli conventionalis, extra | II [4]) de dilationibus. 2, 4. praeterea [5]). 1. (c. 2. X. 2, 8.). Sed hic | competenter quaeritur, an actio sit edenda in libel|lo expresso nomine actionis? Placentinus [6]) dicebat|, actionem esse edendam in libello, sed hoc | ipso intelligebat editam, quod causa fuisset expres|sa, ut ecce: „Peto a te centum solidos, quia rem | meam vendidi tibi", et sic proponit iste actio|nem ex vendito. Sed dominus Joannes Bassianus dicebat expressim, quod non compellitur actor nomen actionis in libello inserere,

1) *Cod. in textu* eam, *in marg.* actionem.
2) *Cod.* exponere.
3) *Cod.* e. c. e. m.: *mutavi sec. Pill. l. c.* §. *3.*
4) *Cod.* III.
5) *Cod.* prudentiam.
6) *Cod.* P.

sed post in judicio debet nomen exprimere[7]). Et hanc sententiam sequuntur | canones, quia licet secundum canones actio ex necessi|tate non proponatur, scilicet nomen actionis in libello | non inseratur, tamen[8]) post in judicio debet nomen exprimere |. Sed quidam, ut sunt Pisani et alii, firmiter | tenent et observant, quod actor nomen | actionis in libello scribat expressim, et | inserat. Et hoc fere obtinet inter omnes, quod | vel scribat actor in libello, vel dicat post|ea judici, ut scribat; et judex scribit, et | Fol. 83a merito scribit, ut actori devagari[9]) non licel|at vel obscuram petitionem facere, maxi|me, cum reperiatur, actorem cogendum esse eli|gere actionem, ut ff. de tributoria. 14, 4. quod in here|dem. 9. §. eligere. 1., ff. de legatis. 2. cum filius l. 76. §. variis. 8. Sed hoc verum esse credo, quando actor non | dubitat nec vacillat super facto. Si enim | dubitaret, puta, reus interrogatus non certi|ficat eum, tunc posset duas actiones sub | alternatione proponere, ut ff. quorum legatorum l. 43, 3. l. 1. Sed et alio modo potest quis edere, puta, di|ctando[10]) scribenti, vel si adversarium suum ad | alium ducat, et demonstret ei, quid dic|taturus[11]) sit, vel id dicendo, quo uti velit | in judicio, ut ff. de edendo. 2, 13. l. 1. §. 1 |. Item non compellitur praecise actor edere |, quia nemo agere compellitur, sed reus non | respondebit ei, si non edat. Item non est actio | in genere edenda, cum generaliter peto, sed spe|cialiter, quia non posset reus deliberare, et lex | dicit, quod eam actionem debet edere, qua usu|rus est ff. de edendo. 2, 13. l. 1.

Item edenda sunt omnia, quae quis apud judicem editurus est, ut[12]) ff. de edendo. 2, 13. l. 1. §. edenda. 3. Ergo et[13]) chartula, quae judici datur, in qua | con-

7) *Cod. om.* Sed—exprimere: *quae ut ex Pill. l. c.* §. 3. *adderem sequentia me moverunt.*

8) *Verba* n. i. t. *in margine: in textu* inserere sed.

9) *Cod.* denegare: *rec. lect. ex Pill. l. c.* §. 3.

10) *Cod.* dicendo.

11) *Cod.* dicturus.

12) *Cod. om.* ff. de — est, ut: *quae ut ex Pillio l. c.* §. 3. *reponerem, sensus postulare videbatur.*

13) *Cod. add.* in.

tinctur, qualiter et in quibus articulis | testes interrogentur [14]).

De editione | instrumentorum vel privilegiorum |. Tit. 9.

Instrumentorum editio fieri debet sine die et | consule, hoc est, sine annis domini, qui ponun|tur in principio instrumentorum, vel privi|legiorum; et sine nomine illius, qui est dominus | chartae, cujus nomen consuevit poni in instru|mentis. Et ideo non edentur ista, ne prola|to die et consule aliquid fraudis excogite|tur, ut ff. de edendo. 2, 13. l. 1. Et ex consuetu|dine, quam judices observant, non dantur | instrumenta adversario, sed fit ex illis copia ex|emplandi per advocatum, vel alium | tabellionem. Et exemplabitur articulus ille | tantum, quo usurus est in judicio, ut extra II | de fide instrumentorum. 2, 14. contingit. 3. (c. 5. X. 2, 22.). Item fit | adversario copia inspiciendi cum advo|cato, et aliis paucis tantum, puta cum decem vel | undecim, secundum quod judici visum fuerit, extra II | de fide instrumentorum. 2, 14. accepimus |. 2. (c. 4. X. 2, 22.). Totum autem in|strumentum vel privilegium pro uno articulo | non est dandum ad transscribendum, sed articulus || ille tantum, de Fol. 83b quo fit mentio, ut in illa decretali | „contingit." 2, 14. 3. Sed numquid exhibitum instrumentum | iterum potest peti ut exhibeatur? Et videatur, quod sic |: immo, quotiens opus fuerit, exhibebitur, si justa | causa non defuerit [1]), ut ff. de edendo. 2, 13. l. veluti |. 7. §. haec vox iterum. 1. Si autem semel instrumen|tum exhibitum petat iterum quis exhiberi, quia | velit id probare esse [2]) falsum, jurare debet, quod hoc | non facit calumniandi animo, ut C. de | fide instrumentorum. 4, 21. l. ult. Et tunc debebit exhiberi | cum die et consule. C. de contra-

14) *Fol.* 82 *l.* 14. — *fol.* 83*a* *l.* 21. *ex Vill. l. c.* §. 3.

1) *Cod.* fuerit.

2) *In marg. add.*

henda vel committenda stipulatione. 8, 38. l. | optimam. 14., quia magis percipitur falsitas | in die instrumenti, quam alibi, ut extra [3]) de fide instrumentorum |. 2, 13. inter dilectos. 1. lib. III. (c. 6. X. 2, 22.). Si vero aliter dubitetur | de instrumento publico exhibebitur fine, ut scilicet | dicitur, et fiet de eo fides, et de instrumento | privato et forensi. In quem modum autem de | his fides fieri debeat, non pertinet ad prae|sentem materiam, et notavi [4]) de fide in|strumentorum. 2, 15. scripta. 2. lib. I. (c. 2. X. 2, 22.). Debet autem exhiberi instrumentum non cancellatum, non vitiosum, non laesum in prima figura vel in secunda, ut C. de edicto divi Hadriani tollendo. 6, 33. l. edicto [5]). 3. Sed nota, quod in litteris clausis non nocet abrasio, ut ff. de his, quae in testamento delentur. 28, 4. l. cancellaverat [6]). 2.

Utrum quis | possit actionem petendi mutare |. *Tit. 10.*

Dictum est superius, quod actor debet specialem | actionem proponere et edere. Unde sciendum est |, quod specialem actionem editam, sive causam | petendi propositam, secundum canones nostros | licet mutare et emendare, et si prius mi|nus petierit, poterit postea in amplius in|tendere, et econtra, ut C. de edendo. 2, 1. l. 3., et Inst. | de actionibus. 4, 6. §. si minus. 34. Sed hoc verum esse dicunt qui|dam, antequam super minus vel super amplius | sacramentum calumniae praestetur, et lis con|testetur, C. quomodo et quando. 7, 43. in auth. qui semel |. post 8. Alii dicunt, quod etiam super his facto sacramento | calumniae possit actor actionem emen|dare, ut dictum est. Verum superior sententia veri|or est. Sed

3) *In marg. add.*

4) *Scilicet in summa super titulis decretalium Fol. 8b cod. Bas. C. I.* 13.

5) *Cod. habet* quamvis. 2.

6) *Inde a v.* Debet — cancellaverat *in marg. adscripta sunt: cod. habet* cancellatum. — *Quae in hoc titulo leguntur pro parte tantum desumta sunt ex Pillio l. c.* §. 3. *s. f.*

ita conceditur actori actionem | emendare in amplius, quod beneficium deliberationis | sit salvum reo, et novae induciae sibi | dentur. Pillius [1]. Quod fieri debet, quia ea, quae de novo emergunt, novo indigent consilio, ut ff. de interrogatoria actione. 11, 1. l. de aetate. 11. §. 2 [2]. In casu autem mutatur actio etiam | post litem contestatam, extra de causa proprietatis. 2, 5. pastoralis. 3. lib. III. (c. 5. X. 2, 12.).

De in jus vocando |. *Tit. 11.*

Et quia facta actionis editione se|quitur in jus vocatio, hic de ea aliquid | inseramus. In jus vocare est ad jus vo|care, id est, ad eum, qui jus dicit, sive possit || jus dicere inter vocantem et vocatum, sive | non. Fol. 83c. Vocatus namque ad judicem alienum | ire debet, allegaturus fori privilegium [1], qualiter apud eum litiga|re non debeat, arg. extra de appellationibus. 2, 20. cum parati |. 29. lib. I (c. 19. X. 2, 28.), ff. de judiciis. 5, 1. si quis ex aliena. 5.: et veni|re debet ante judicem, ut cognoscat judex |, an jurisdictio ejus sit, ut ff. si quis in | jus vocatus non ierit [2]. 2, 5. l. 2.: et si non vene|rit, mulcta ab eo damnari poterit |, ut ibidem dicitur, arg. extra [3] | de appellationibus. 2, 20. si duobus. 7. lib. I |. (c. 7. X. 2, 28.). Item est in judice delegato, quia licet | ipse non sit judex, sed litterae sint impetratae | per tale mendacium, quo non subgesto | litterae impetratae non fuissent, vel tali veri|tate tacita, qua expressa litterae habitae non | fuissent. Et in causa principali non datur pro|cedere: poterit tamen cognoscere, an praedicta inter|cesserint in impetratione litterarum, ut extra | III de rescriptis. 1, 2. super litteris. 10. (c. 20. X. 1, 3.). Et quando judex | non suus indicit mulctam contumaci, si | habeat bona sub

1) *Fol.* 83*b l.* 22—39 *ex Pillio l. c.* §. 4.
2) *Verba* quod — II *in marg. adscr.*

1) Fori privilegium *in marg.*
2) *Cod.* erit.
3) *In marg.* .

illo, ille idem judex man|dabit executioni, alioquin suus ju|dex, arg. C. de judiciis. 3, 1. properandum. 13. §. sin autem | reus absfuerit. 3., et ff. de ventre inspiciendo. 25, 4. 1 |. 1. §. ex hoc. 1. Et ita, ubi | dubitatur de ju|risdictione alicujus judicis, cognoscat ille | idem judex, an sit ejus jurisdictio, per illam legem, „si quis ex aliena.“ 5., ff. de judiciis. 5, 1. 1. | 2. §. sed si agant. [4]). 5. fin. 6. Et videtur, quod | ipse judex in casu isto debeat jurare | de calumnia, et ita sustinebit partes ju|dicis et litigatoris contra c. qui est 4. q. | 4. nullus. 1. [5]).

Quis vocet in jus |. *Tit. 12.*

In jus vocat actor, et non reus. Et cogitur quis | invitus in judicium venire, quia judici|um redditur in invitum, ff. de verborum obligationibus [1]). 45, 1. inter | stipulantem. 83. Non tamen debet aliquis de domo | sua extrahi, et ita deduci in judicium, ut | ff. eodem. 2, 4. 1. sed etsi. 21. [2]).

Quid sit juris, si vo|catus in jus ante litem contestatam non veniat |. *Tit. 13.*

Sed si non veniat |, mittetur actor in possessionem causa rei servandae hoc modo |: quia, si agebatur in rem, missio fiet in | possessionem rei petitae: si personaliter, tunc | in possessionem bonorum absentis, secundum | modum
Fol. 83d declarati debiti, ut extra III ut || lite non contestata. 2, 3., quoniam frequenter. 5. (c. 5. X. 2, 6.). Si vero sit causa | talis, quod non possit fieri missio, puta causa est | matrimonialis vel spiritualis vel criminalis, tunc excommunicabitur | absens, extra III ut lite non contestata. 2. 3. tuae. 3. (c. 3. X. 2, 6.). Si autem erga | quem mis-

4) *Cod. pro* l. 2. — agant *habet* l. II ad inimici de jure. *Rec. lect. ex Pill. l. c.* §. 5.
5) *Tit.* 11. *ex Pill. l. c.* §. 5.

1) *Pro* v. o. *cod.* judiciis.
2) *Duo priores tit. vers. ex Pillio l. c.* §. 5.

sio facta est, veniat infra annum, et | offerat cautionem, recipiet possessionem |: post annum non audietur, nisi super proprietate, extra | I de causa proprietatis et possessionis. 2, 8. c. ult. (*non ponitur.*). In casibus autem | proceditur ad definitivam sententiam contra contu|macem lite non contestata: in causa matrimoniali |, ubi opponitur perpetuum impedimentum: item | ubi agitur contra electum super inutili elec|tione: item in quaestione inquisitionis, ut in | illa „quoniam frequenter." 2, 3. 5. (c. 5. X. 2, 6.) [1]).

Quis possit vo|care in jus |. Tit. 14.

In jus non potest vocare nec vo|cari ex ordine, impubes, furiosus, vel | prodigus. Prohibentur in jus vocari quidam | ratione personarum, quidam ratione temporis. Ratione | personarum prohibetur quis in jus vocari multis [1]) et variis modis; ut si servus dominum |, libertus patronum in famosis actionibus |, vel alius quis aliquem in dignitate constitutum, vel | servum vel monachum vel presbyterum, dum sacra | facit, vel inclusum, vel eum, qui uxorem | ducit [2]), vel eum, qui apud alium judicem causam agit, vel | funus facit familiare, vocet quis in | jus, ff. c. 2, 4. l. 2 et 3. Ratione temporis |, ut si in diebus feriatis, utputa in | feriis sollemnibus, scilicet in pascha vel | die dominico, vel aliis sollemnitatibus | vocet quis in jus; vel in feriis repen|tinis, utputa si inducantur feriae | ob rem prospere gestam, vel ob aliud | gaudium, vel in feriis temporariis |, ut est tempus vindemiarum et messi|um, C. de feriis. 3, 12. omnes. 7. Consuetudo | tamen in foro ecclesiastico in contrarium | se habet, quia audiuntur causae in feriatis | diebus, licet etiam canones videantur pro|hibere, 15. q. 4. per totum [3]) |.

1) *Quaedam ex iis, quae habet tit.* 13., *leguntur apud Pill. part.* 3. §. 18.

1) Cod. multas.

2) *Cod. om.*

3) *Tit.* 14 *in quibusdam sequitur Pill. part.* 1. §. 5. *s. f.*

Quid juris, quando plures proponuntur quaestiones |. *Tit. 15.*

Vocans 1) autem si plures proponat petitiones |, et simul eas possunt audire judices, audient | eas insimul judices, ut extra III de electione |. 1, 6. querelam. 9. (c. 24. X. 1, 6.), et de capellis monachorum III 2). 3, 29. 45 Fol 84a dilectus 3). 1. (c. 2. X. 2, 37.); si in|simul non possunt tractare, tractabunt il|las prius, quas voluerit actor prius trac|tari, et postea tractabuntur aliae, nisi illae, quas | postea vult actor proponere, essent praejudicia, vel | prioris quaestionis, utputa: petit a me centum, et | dicit, me esse servum suum; prius tractanda | est quaestio servitutis, ut in Instit. 4) de actionibus |. 4, 6. §. praejudiciales. 13., vel nisi prima sit contraria secun|dae: tunc enim unam necesse est eligere, quia, si | non eligeret, repelletur, ut extra III de appel|lationibus. 2, 19. sollicitudinem. 12. (c. 54. X. 2, 28.) 5).

Quid juris, si | *aliquis absens sit post litem contestatam* |. *Tit. 16.*

Si autem proposita quaestione actoris lis super | ipsa contestetur, et postea absentet se 1) reus |, judex, si liquet de causa, feret sententiam | diffinitivam, vel pro absente, si ille apparuerit | justam causam habere, vel pro actore 2), si actor | probet intentionem; vel, si non possit liquere | de causa, puta, quia ille absens sustrahit co|piam probandi intentionem suam praesen|ti, mittet actorem in possessionem, et ab|sens veniens non admittetur, nisi ad quaestionem | proprietatis, extra I de dolo et contumacia. 2, 10. prout |. 4. (c. 4. X. 2, 14.), C. de judiciis. 3, 1. properandum. 13. §. sin autem. 3. 3).

1) *Cod.* vocatus.
2) *Cod. om.*
3) *Cod.* dilecti.
4) *Cod. add.* l.
5) *In tit.* 15. *pauca desumta sunt ex Pill. l. c.* §. 6.

1) *Cod.* obsentet si.
2) *Cod.* per actorem.
3) *Tit.* 16. *in quibusdam sequitur Pill. part.* 3. §. 18.

Quando | fieri debet reconventio et qualiter|. Tit. 17.

Si autem reus non absentet se, sed velit | actorem reconvenire, hoc debet facere, antequam | contestetur super principali quaestione, quia porrec|to libello actoris porrigit ipse libel|lum suum super reconventionem, et lite | contestata super principali, contestatur | lis etiam super quaestionem reconventionis, ut | I extra de mutuis petitionibus. 2, 4. c. 2. et 3|. (c. 1. X. 2, 4.: *c. 3. non ponitur.*), et tractabuntur insimul et una sententia ter|minabuntur illae duae quaestiones, ut extra [1]) de or|dine cognitionum. 2, 4. cum dilectus. 1. lib. III. (c. 2. X. 2, 10.). Hoc | est, in principali quaestione vel absolvet | judex vel condemnabit reum, et in quaestio|ne reconventionis similiter. Poterit autem | reus super pluribus reconvenire actorem |, utputa, si actor convenit reum | super decem, ille reconveniet super centum, ut | ff. de jurisdictione [2]). 2, 1. si idem. 11. Item si u|na quaestione conveniat reum actor, reus | reconveniet eum super pluribus, ut extra [3]) de mutu||is petitionibus. 2, 4. c. 1. lib. Fol. 84b I. (*non ponitur.*), ff. de procuratoribus. 3, 3. omnium ac|tionum. 37. Item si actor conveniebat super | re pecuniaria, reus reconveniet super re | spirituali, dummodo judicis persona hoc patiatur, id est, si sit | judex ecclesiasticus, C. de sententiis et interlo|cutionibus. 7, 45. cum Papinianus [4]). 14. [5]).

De his, quae fiunt ante | litem contestatam[1]*. Tit. 18.*

Inprimis is, qui petitorio | judicio utitur, id est, uti vult, ne frustra experia|tur, quaerere debet, an reus possideat, vel dolo | desiit possidere, ut ff. de rei vindicatione. 6, 1. qui petitorio. 36. Et compellendus est reus [1])

1) *Cod. om.*
2) *Cod. add.* omnium judicum.
3) *Cod. om.*
4) *Cod.* Papirium.
5) *Tit.* 17. *vix quicquam habet, quod respondeat Pill. part.* 2. §. 5.

1) *Addidi ex Pill. part.* 1. §. 10.

respondere, utrum pos|sideàt, et pro qua parte, vel dolo desierit | possidere, ut ff. de interrogatoriis actionibus l. 11, 1. qui servum. 20. §. ult. Veruntamen non compelli|tur dare titulum suae possessionis, vel u|trum res sit ipsius, ut 2. q. 5. §. 1., et | C. de petitione hereditatis. 3, 31. cogi. 11., et ff. de rei vin|dicatione. 6, 1. in speciali. 73. Hoc enim petitoris munus est, ut in | eadem lege dicitur. Item inspicere debet actor, an a|liquo interdicto possit possessionem 2) rei | petitae nancisci, quoniam commodius possessori|e agere, quam vindicare, ut ff. de 3) rei vindicatione |. 6, 1. is qui. 24. Et si conventus in rem actione dixe|rit, se non possidere, absolvendus erit: hoc | enim modo actionem contra se evitabit, ut | ff. de rei vindicatione. 6, 1. in rem actionem 4) l. 80. Sed actore probante, possidere adversarium, da|bitur ei possessio per judicem, ut habetur in | eadem l. in rem. 80.: lex est ult., et in Auth. de | triente et semisse. 3, 5. §. illud quoque in judiciis 5) l. 10. (Nov. 18.). Si vero quis obtulit se fundi vindica|tioni vel alterius rei, quacunque actio|ne conventus 6) et sine causa, cum non possideat |, damnabitur, ut ff. de rei vindicatione |. 6, 1. is, qui. 25., et ff. de petitione hereditatis. 5, 3. qui 7) se liti. 45. Damnabitur, dico, vel ad 8) interesse | actoris, ut in illa l. qui se liti. 45. dicitur |, vel forte, quanti actor in litem juraverit. Sed distinguitur, utrum ignoret actor, re|um non possidere, nec dolo fecisse, quo|minus possideret, quo in casu non erit | reus absolvendus. Sed hoc verum est, si patiatur secum litem contestari: si vero ante | litem contestatam poeniteat eum, et dicat |, se non possidere, non decipit actorem |, cum non possideat, nec videtur liti se obtu|lisse qui discessit. Cum autem actor
Fol. 84c scit |, reum non possidere, tunc non ab alio sed a | se

2) *Cod.* possessorem.
3) *Cod. om.*
4) *Cod.* actio. §. ult.
5) *Cod. pro* i. j. *habet* judicium. *Conjecturae noll.* 2—5 *confirmantur ex Pill. l. c.*
6) *Recepi ex Pill. l. c.*
7) *Cod. om.* et — qui, *quae recepi ex Pill. l. c.*
8) *Cod. om.: rec. ex Pill. l. c.*

decipitur, et ideo reus absolvitur, ut | ff. de rei vindicatione. 6, 1. is qui se. 25. et l. nam si. 26. Pillius [9]).

In quibus causis fiant interroga|tiones ante litem contestatam |. Tit. 19.

Diximus supra, quod actor, cum rem petere | vult, debet quaerere, utrum reus possideat etc. Nunc videamus de quibusdam aliis inter|rogationibus, quae ante litem contestatam fiunt, ubi et | quando et quo modo fieri debeant. Hujusmodi namque interro|gationes in loco judiciali, id est ante judi|cem et ante litem contestatam, fiunt: nec est contra in | ff. de interrogatoriis actionibus. 11, 1. l. 1. §. interrogatoriis [1]) l. 1., ubi dicitur, quod interrogationes fiunt post | judicium susceptum, ergo post litem contestatam |, quia illud de aliis. Interrogationes, de quibus jam specificabitur ante institutionem acti|onis fiunt, cum sint praeparatoriae institu|tionis, et sine eis actio institui nequeat, ut in principio ejusdem legis; sicu|ti est in actione ad exhibendum, quae est | praeparatoria rei vindicationis, et ideo ante | rei vindicationem intentatur, ut ff. ad | exhibendum. 10, 4. l. 2. Sunt autem interrogationes, quae | fiunt ante litem contestatam. Iste primus casus est |, an sit heres is, quem volumus convenire | petitione hereditatis. Secundus casus est, ex | quota parte sit heres. Tertius, an in | ejus potestate sit servus, cujus nomine nox|ali [2]) judicio agitur, ut ff. eodem. 11, 1. qui in|terrogatur. 5. Quartus est, an quadrupes, quae | pauperiem fecit, vel servus, qui dam|num dedit, sit ejus, quem volumus convenire |, ut ff. eodem. 11, 1. si quis in jure. 7. et lege sequenti [3]). Quintus est, an | ex testamento heres quis sit, an ab | intestato, et an suo nomine quaesita sit | ei hereditas, ut ff. eodem.

9) *Tit.* 18. *ex Pill. l. c.* §. 10. — *Fol.* 84*b* *l.* 31 — *fol.* 84*c* *l.* 4 *jam supra habuimus fol.* 82*a* *l.* 35 — *fol.* 82*b* *l.* 9.

1) *Cod.* interrogatio.

2) *Cod.* noxiali.

3) *Add. verba* e. l. s. *ex Pill. l. c.* §. 11.

11, 1. si sine[4]). 9 l. §. illud. 6. Sextus est, an ei sit restituta[5]) hereditas, ut eadem lege et in eodem | §. Septimus est, an peculium sit apud | eum, cum quo agitur ex obligatione | servi, ut eadem lege. 9. §. ult. Octavus est, an | aedes[6]), ex quibus damnum timetur, ejus sint |, et quota ex parte, ut ff. eodem[7]). 11, 1. non | Fol. 84d alienum. 10. Nonus de aetate, ut ff. eodem. 11, 1. de | aetate. 11. Decimus supra notatur in proxi|ma rubrica in principio. Undecimus casus est | generalis, ubicunque aequitas moverit judicem | etc., ut ff. eodem[8]). 11, 1. ubicunque. 21., et hic casus genera|lis locum et habet ante litem contestatam et post |. Effectus autem istarum interrogationum | est, ut, qui respondet, sic teneatur illa actione |, qua adversus eum agitur, ac si contraxisset |. Non, quod oriatur ex confessione actio |, sed quia actionem, quam actor volebat inten|tare, sic intentabit[9]) post confessionem, ac | si is, qui confessus est, vere contraxisset in eo, quod | respondit. Ut ecce dixit, se rem possidere, non | poterit postea dicere, „non possideo", sicut non | posset contractu discedere, si contraxisset, nisi | forte ex justa causa, vel nisi sit confessus ex | sola culpa: puta, potuit considerare, se | non possidere, et fuit in culpa, quia non | consideravit, et respondit se possidere, cum non pos|sideret, poterit confessionem talem re|vocare[10]), ut ff. eodem. 11, 1. de aetate[11]). 11. §. qui interrogatus. 9. §. sed et si quis. 11., et usque ad sententiam, si in | facto erravit, C. de juris et facti ignorantia |. 1, 18. error facti. 7. Et nota, quod, si interrogatus in | casibus praemissis, puta possideat rem | vel non, et sic de ceteris, taceat, vel obscu|re respondeat, contumax reputatur | et sic convenietur perinde, ac si in so-

4) *Cod. pro* s. s. *habet* hereditas si secundum. *Mutavi sec. Pill. l. c.*

5) *Cod.* restituenda. *Secutus sum legem Dig. et Pill. l. c.*

6) *Cod.* res. *Secutus sum legem Dig. et Pill. l. c.*

7) *Cod.* eadem lege.

8) *Cod. om.*

9) *Cod.* intentabat. *Conj. conf. ex Pill. l. c.* §. 12.

10) *Cod.* respondere.

11) *Cod. om.* de aetate. *Add. sec. Pill. l. c.*

lidum pos|sidere se confessus esset, ut ff. eodem. 11, 1. de aetate [12]). 11. §. qui | interrogatus. 9. §. qui tacuit. 4. Item nota |, quod ille, qui facta responsione convenitur [l], potest uti omnibus exceptionibus, quae actio|nibus institutis opponuntur, puta, si | factum fuisse pactum de non petendo di|cat, ut ff. eodem. 11, 1. si filius. 12. §. ult. Pillius [13]) |.

De litis contestatione |. *Tit. 20.*

Post hoc namque lis contestatur, quod fit per | narrationem actoris et responsionem | rei, ut extra de officio delegati. 1, 21. relatum |. 22. lib. I. (c. 19. X. 1, 29.), sive actor narret nudis verbis | intentionem suam sive [1]) serie libelli |, quia utroque modo potest facere, ut supra in | principio hujus operis notatum est. Debet autem | actor factum narrare in propria persona || non per advo- Fol. 85a catos, nisi sit valde simplex | actor, ut extra III de exceptionibus. 2, 16. pastoralis [2]) |. 3. (c. 14. X. de judiciis. 2, 1.).

Quis sit effectus litis contestatae |. *Tit. 21.*

Et facta litis contestatione perpetuantur omnes actiones [1]) usque ad quadraginta annos, ut C. | de praescriptione triginta vel quadraginta annorum. 7, 39. l. saepe. 9., et fit tran|sitoria ad heredem, ut ibi [2]) dicitur, praeter | actionem de dolo, quae non perpetuatur, ut C. | de dolo. 2, 21. l. ult. Item in rescissoria [3]), secundum | quosdam, quod tamen non est verum, quia petitio | in integrum restitutionis non perpetuatur, ff. de mi|noribus. 4, 4. Papinianus exuli [4]). 20.

12) *Cod. om.* de aetate.
13) *Tit.* 19 *ex Pill. part.* 1. §. 11. 12.
1) *Cod.* sine.
2) *In tit.* 20 *verba* Post — rei *desumta ex Pill. part.* 2. §. 1. *init.*
1) *Propter seqq. scr.* omnis actio: *Pill. l. c.* omnis personalis actio.
2) *Cod.* ubi. *Confirm. conj. ex Pill. l. c.*
3) *Cod.* recisoria.
4) *Tit.* 21 *ex Pill. part.* 2. §. 1.

Quid si reus non respondeat |. *Tit. 22.*

Quid tamen fit, si [1]) actor narret factum, et reus | nolit respondere, qualiter consuletur actori? Respondeo |, jurabit actor de calumnia, et ex quo reus | non vult jurare, quia jurando satis con|testaretur litem, habebitur pro confesso et | condemnabitur, ut extra I [2]) de juramento | calumniae. 1, 34. imperatorum. 5. (c. 4. X. 2, 7.), C. e. 2, 59. auth. principales |. 2. post 2. [3]).

Quando exceptiones sunt opponendae |. *Tit. 23.*

Antequam litem contestetur actor, judex debet prae|figere terminum aliquem, infra quem omnes di|latoriae exceptiones opponantur, ut extra | de exceptionibus. 2, 16. pastoralis. 3. lib. III. (c. 4. X. 2, 25.). Post litem autem | contestatam dilatoriae exceptiones opponi non | poterunt, nec judex poterit recusari, ut extra | de sententia [1]) et re judicata. 2, 18. inter monasterium. 10. lib. | III. (c. 20. X. 2, 27.), nisi oriatur causa recusationis de novo, ut | extra de officio delegati. 1, 18. insinuante. 4. lib. III. (c. 25. X. 1, 29.). Quod | autem dictum est, exceptiones dilatorias op|ponendas et probandas esse ante litem contestatam |, verum est de exceptionibus dilatoriis, quae | sunt declinatoriae judicii, ut est excep|tio fori, ut C. de exceptionibus. 8, 36. l. ult. Si | vero sunt dilatoriae solutionis, utpote | a me petis [2]) decem, et ego excipio | : dico, quod |, et si poneretur, quod deberem, non deberem | nisi in pascha, istae opponuntur ante | litem contestatam, et [3]) hoc dicet reus, quod opposi|turus est talem exceptionem. Si causam | non fuerit contestatus, opponere poterit ante | sententiam quamcunque, ut C. de exceptioni|bus. 8, 36. praescriptionem [4]). 8. Post senten-

1) *Cod. pro* fit si *habet* sit.
2) *Pro* extra I *cod.* s.
3) *Tit.* 22 *sequitur Pill. part.* 2. §. 1.
1) *Cod.* sententiis.
2) *Cod.* a te peto.
3) *Cod. om.*
4) *Cod.* peremtorias. *Conj. confirm. ex Pill. l. c.*

tiam autem op|poni non possunt, ut C. sententiam | rescindi [5]) non posse. 7, 50. peremtorias ||. 2.:

In quibus casibus op|ponatur exceptio | post sententiam |. *Tit. 24.* Fol. 856

Nisi in quibusdam casibus |, puta, si sit exceptio talis |, per quam [1]) contendatur retro judicium | nullum, ut est exceptio falsi procuratoris |, ut extra de procuratoribus. 1, 22. c. 1. lib. III. (c. 4. X. 1, 38.), et ex|ceptio fori, si errans adivi [2]) non me|um judicem, ut ff. de jurisdictione omnium judicum |. 2, 1. si per errorem. 15. Item si appelletur a sententia |, in causa appellationis poterunt opponi exceptiones peremtoriae, quae in prima causa e|rant omissae [3]), ut C. de temporibus et reparationibus |. 7, 63. per hanc. 4., dilatoriae non possent, ut C. de | procuratoribus. 2, 13. ita demum. 13. Item opponitur ex|ceptio Macedoniani post sententiam |, utputa, si filius familias pecuniam mutuam accepit, poterit opponere [4]) exceptio|nem creditori, petenti illam: si tamen non op|ponat, et sic condemnetur, opponet post sententiam, ut ff. ad Macedonianum. 14, 6. 1. | tamen si [5]). 11.; et idem est in exceptione | Vellejani [6]), puta, si mulier fidejubeat |, succurritur ei per exceptionem senatusconsulti | Vellejani, ut non teneatur ex illa fidejus|sione: si non opponat illam, et condem|netur, opponet post sententiam, ut ibidem dicitur |. Item si miles omittat, ut C. de ju|ris et facti ignorantia. 22, 6. Item si donatarius |, qui debet condemnari, in quantum fa|cere potest, in solidum fuerit condemnatus, post | sententiam opponet [7]) exceptionem, ut | ff. de re judicata. 42, 1. Nesennius. 41. Item ma|ritus de dote condemnatus in quantum | facere potest, si condemnatur in solidum |, poterit nihilominus

5) *Cod.* recindi.
1) *Cod.* quem.
2) *Cod.* audivi.
3) *Cod.* commissae.
4) *Cod.* exponere.
5) *Cod.* tam et si.
6) *Cod.* Velleani.
7) *Cod.* opponit.

post sententiam | excipere, ut ff. soluto matrimonio. 24, 3. ex | diverso. 17. §. ult. Item si fidejussor de actio|nibus cedendis exceptionem omittat, ut | ff. de fidejussoribus. 46, 1. si fidejussores. 41. Item | si res, super qua condemnatus sum, apud | actorem inveniatur, ut C. de re judicata l. 7, 52. l. 1. [8]).

Quis probare debeat exceptionem |. *Tit. 25.*

Probare autem debet reus exceptionem, quam | ipse opponit, quia reus in exceptionibus | partibus fungitur actoris, ut ff. de pro|bationibus. 22, 3. ei. 2., et de [1]) ex- Fol. 85c ceptionibus. 44, 1. l. 1 [2])., excepta exceptio||ne non numeratae pecuniae, in qua non | subit probationem excipiens sed agens |, ut C. de non numera|ta pecunia. 4, 30. in contractibus. 14. Et opponens | exceptionem, non fatetur de intentione | adversarii sui, ut ff. de exceptioni|bus. 44, 1. non utique. 9. Et pluribus exceptionibus | potest quis uti, etiam contrariis, ut ff. de ex|ceptionibus. 44, 1. nemo. 8., extra de praescriptionibus. 2, 17. audi|tis. 5. lib. III [3]) (c. 15. X, 2, 26.).

A quo opponatur exceptio |. *Tit. 26.*

Opponitur autem exceptio a reo actori si|ve intentioni actoris, unde dicitur exceptio actionis elisio. Ab actore autem | opponitur exceptioni [1]) ad adjuvandum ac|tionem replicatio, et dicitur replicatio | exceptionis depulsio. Item replica|tioni [2]) actoris opponitur a reo triplicatio |, et iterum ab actore quadruplicatio, et | sic deinceps, ut Inst. de replicationibus l. 4, 14. Videtur, quod quandoque tollatur reo | facultas excipiendi. Si enim fateatur in|tentionem adversarii, erit [3]) exceptio | necessaria: si

8) *Titt.* 23 *et* 24 *sequuntur Pill. part.* 2. §. 2., *sed ordine mutato, alia addendo alia omittendo.*
1) *Cod. om.* ei. et de.
2) *Cod. om.* l. 1.

3) *Tit.* 25 *non respondet Pill. part.* 2. §. 3., *si excipis initialia verba.*
1) *Cod.* exceptio.
2) *Cod.* replicationis.
3) *Cod. praem.* non.

vero neget, et convincatur falso negasse, aufertur ei facultas oppone|di exceptionem, ut C. de non numerata pecunia |. 4. 30. auth. contra qui propriam. post 4., et in Inst. | de fideicommissariis hereditatibus [4]). 2, 23. §. ult. Sed certe speciale est | in omnibus illis casibus: alias, licet quis ne|get intentionem adversarii, poterit nihilominus exceptionem opponere, ut ff. de | probationibus. 22, 3. cum de indebito [5]) |. 25.

Per quas personas possit | fieri litis contestatio |. Tit. 27.

Litis con|testatio per prin|cipales personas potest fieri, extra de dolo | et contumacia. 2, 10. prout. 4. lib. I. (c. 4. X, 4, 14.), et etiam per procuratorem |, ut [1]) extra de juramento calumniae. 1, 26. c. uno |. lib. III, (c. 6. X. 2, 7.), et postea debebit juramentum | calumniae praestare dominus, quia procurator non | jurat de calumnia, ut C. de ju|ramento propter calumniam dando. 2, 59. l. 2. Exigitur tamen | cautio a procuratore actoris de rato |, ut extra de parochiis. 3, 22. lib. III. c. 1. (c. 34. X. de officio et potest. jud. del. 1, 29.). Et hoc | si de mandato dubitetur, alioquin | sine cautione admittitur, ut C. de procuratoribus. 2, 13. l. ult. Et est in arbitrio procuratoris || actoris, an caveat de rato, an probet | Fol. 85d mandatum, quia cum teneatur ad duo sub|alternatione, ejus est electio, ut ff. de jure | dotium. 23, 3. plerumque. 10. §. ult. Quaedam | autem personae admittuntur sine man|dato, ut sunt conjunctae personae, et con|sanguinei, et affines, ut ff. de procura|toribus. 3, 3. sed hae personae. 35. Debent tamen et illae | personae cavere de rato, ut ff. de ne|gotiis gestis. 3, 5. sin autem. 8.: nisi contradiceret principa|lis persona: tunc enim si de rato vellent ca|vere, non audirentur, ff. de procuratoribus.

4) *Cod.* fideicomm. *om.* hered. - *respondet Pill. part.* 2. §. 3. 4.
5) *Cod. add.* primo responso. 1) *Cod.* et.
Tit. 26 *in paucis tantummodo*

3, 3. Pomponius |. 40. §. ult. In duobus autem casibus auditur, prin|cipali persona contradicente, utputa, si con|sanguineus vel affinis alicujus permittat | se succumbere in causa liberali, poterit eum | consanguineus defendere etiam invitum, ut | ff. de liberali causa. 40, 12. l. 1. et 2. Item si pronun|cietur in causa criminali contra aliquem et no|lit ipse appellare, poterit consanguineus | suus vel alius pro eo appellare ipso invito |, ut ff. de appellationibus. 49, 1. non tantum. 6. Item tenetur | procurator actoris praeter ista subire cau|tionem de defendendo actore, si fuerit | reconventus a reo, ut ff. de procuratoribus |. 3, 3. servum quoque. 33. §. ait praetor. 3. Procurator autem | rei cavet judicatum solvi, ut C. de | satisdando. 2, 57. l. una. De rato autem non tenetur | cavere, nisi in casibus, scilicet in causa status, in pe|titione in integrum restitutionis: item in causa | suspecti et in interdicto de liberis exhiben|dis et deducendis, et in actionibus in | rem, ut ff. de procuratoribus. 3, 3. non solum |. 39. §. si status. 5. et in sequentibus. §. et l. se|quenti [2]).

De recusatione judicis |. *Tit. 28.*

Dictum supra, judicem posse recusa|ri ante litem contestatam, vel etiam post litem | contestatam, si causa pro qua recusatur, oriatur | post litem contestatam. Circa hoc ita est tenendum |, quod, ubi recusatur judex ordinarius, quod | potest fieri secundum canones, licet le|gistae dicant contra, ut extra de judiciis. 2, 1. nos in eminenti. 3. lib. I (*non ponitur.*), statim eligendi sunt [1]) | arbitri, apud quos quaestio di|rimatur, 11. q. 1. pervenit.
Fol. 86a 39., extra de fo||ro competenti. 2, 2. si quis clericus [2]). 1. lib. I [3]). (c. 1. X. 2, 2.). Quando autem | recusatur delegatus, eliguntur arbitri ad causam suspicionis cognoscendam, et proba|ta causa suspicionis delegatus non intro-

2) *In tit.* 27 *vix est quod respondeat Pill. part.* 2. §. 6.

1) *Bis legitur in cod.*

2) *Cod.* cum clerico.

3) *Cod. om.* lib. I.

mit|tet se amplius, ut extra [4]) de appellationibus. 2, 19. secundo | requiris. 16. lib. II. (c. 41. X. 2, 28.). Si autem causa suspicionis | non fuerit probata, utetur delegatus sua auc|toritate, ut ibidem dicitur. Quando autem delegatus | a papa delegat alii causam, et subdelega|tus ille recusatur, causa recusationis debet | probari in praesentia delegati a papa, ut | extra de officio delegati. 1, 18. super quaestionum articu|lis. 6. in fine. lib. III. (c. 27. X. 1, 29.).

An causa recusationis debe|at assignari |. Tit. 29.

Quaeritur, an causa recusa|tionis assignari debeat, et probari. Ad | hoc dicendum est, quod, ubi judex ordinarius re|cusatur, non est necessaria causae assignatio et pro|batio. Illa causa assignata est probata, ut dicit | c. 3. q. 5. quia suspecti. 15., quia sufficit ad re|cusationem judicis, quia tantum dixit reus, eos | esse inimicos, et idem dicit, quod lex, quod possit | quis judicem recusare, si putet eum esse sus|pectum, C. de judiciis. 3, 1. apertissimi. 16., et alias |, si dubitet, dicit, quod de jure poterit recu|sare, ut in e. t. auth. si contigerit |. post 16. Si ergo licitum est mihi propter dubitationem recu|sare, non ergo exigitur causa vera, quae possit | probari. Item probatur per rationem: ab ordi|nario potest appellari sine causae assig|natione et probatione, quia scilicet frustratoriam | appellationem tenetur ordinarius sus|cipere, ut extra [1]) de appellationibus. 2, 20. cum sit Romana. 5. lib. I. (c. 5. X. 2, 28.). Sed appellatio et recusatio eodem [2]) jure cen|sentur, et ubicunque removetur appellatio et | recusatio intelligitur remota, et ubi ad|mittitur appellatio et recusatio admittitur, ut extra [3]) de appellationibus. 2, 20. super eo. 13. (c. 12. X. 2, 28.), et c. consu|luit. 18. (*non ponitur.*), et de electione. 1, 4. quod diligentia. 14. lib.

4) *Cod. om.*
1) *Cod. om.*
2) *Cod.* p *i. e.* per *sine sensu.*
3) *Cod. om.*

I [4]). (c. 5. X. 1, 6.). Ergo cum ab | ordinario sine causae assignatione et proba|tione appellari possit, ut de appellationibus [5]). 2, 19. secundo |. 16. §. ult. lib. II [6]). (c. 41. X. 2, 28.), poterit etiam recusari sine causae | assignatione et probatione. Et item est in | delegato, si non sit ei causa delegata ap|pellatione remota. Quando autem appellatione | remota causa committitur, sicut non admitteretur || appellatio, nisi justa causa appellandi pro- Fol. 86b poneretur |, ut extra [7]) de appellationibus. 2, 19. ex parte. 5. lib. III. (c. 47. X. 2, 28.), ita etiam nec | recusatio, nisi assignata causa et probata |, ut de appellationibus. 2, 20. postremo. 45. lib. I. (c. 36. X. 2, 28.). Debet enim tunc | in scriptis causa recusationis allegari in | praesentia ejus, qui recusatur, et probabitur | in praesentia arbitrorum, ut de appellationibus |. 2, 19. secundo requiris. 16. §. 1. lib. II. (c. 41. X. 2, 28.). Quando autem judex | recusatur ex causa praecedente, in judicio ante li|tem contestatam debet fieri recusatio talis infra viginti dies | post porrectionem libelli, ut 3. q. 3 [8]) |. §. offeratur. 4. §. 5. Si vero per causam postea emer|gentem post litem contestatam [9]) recusetur judex, quod | fieri potest, extra de officio delegati. 1, 18. insinuante |. 4. lib. III. (c. 25. X. 1, 29.), vel si ante litem contestatam ignorabatur causa sus|pectionis, arg. extra [10]) de testibus. 2, 12. praesentium |. 4. lib. III. (c. 31. X. 2, 20.), statim recusato judice infra tres | dies debent eligere arbitros, ut C. de judiciis |. 3, 1. cum specialis. 18. Et si in electione arbitrorum | partes dissentiant, ordinarius loci illius | interponet se, et vice fungitur arbitri, ut | ibidem dicitur. Et si delegatus praesens non sit, qui | recusatur, poterit ordinario libellus recu|sationis porrigi, ut in lege praedicta. Quod | autem dixi, ordinarium posse recusari | sine causae assignatione et probatione, recipit | objectionem ex

4) *Cod. om.*
5) *Cod.* appellatione.
6) *Cod. om.*
7) *Cod. om.*
8) *Cod.* IIII.
9) *Cod. add.* si.
10) *Cod.* I.

illa decretali de foro com|petenti. 2, 2. licet. 1. lib. III. (c. 10. X. 2, 2.), ubi ordinarius recu|satur cum causae assignatione: sed ibi propter insolen|tiam subditorum restricta fuit potestas | recusandi, sicut contingit in appellatione |, ut de appellationibus |. 2, 19. cum ecclesia. lib. III. [11]).

Propter quas | causas judex recusetur |. Tit. 30.

Recusatur autem judex, si aliqua partium | sit ei familiaris, ut extra de officio delegati. 1, 18. insinuan|te. 4. lib. III. (c. 25. X. 1, 29.); vel sit commensalis, extra ut lite non contestata |. 2, 3. accedens. 2. lib. III. (c. 2. X. 2, 6.); si sit consanguineus alterutrius |, vel officio advocati sit functus in illa | causa, extra de appellationibus. 2, 20. postremo. 45. lib. I. (c. 36. X. 2, 28.): item si sit | affinis, ut ff. de injuriis. 47, 10. lex Cornelia. 5.: et | etiam procurator post litem contestatam propter hanc causam re|moveatur, si videlicet incipiat adversarii | affinis esse, ut ff. de procuratoribus [1]). 3, 3. aut affinitate [2]). 22., aut inimicus alterutri parti esse incipi|at, 3. q. 5. quia suspecti. 15. Et generaliter, ubicunque || constiterit, judicem moveri vel [3]) timore vel | amore car- Fol. 86c nali vel avaritia, locum habet | recusatio, quia timor et amor carnalis et | avaritia sensus hebetant humanos | et pervertunt opiniones, 3. q. 5 [4]). accu|satores. 12. Haec autem nota, quod judices | a partibus electi recusari non possunt |, extra [5]) de officio delegati. 1, 18. super quaestionum. 6. lib. III. (c. 27. X. 1, 29.), 3. q. | 3. §. offeratur. 4. §. 5., propter causam, quae electionem prae|cessit, et sciebatur praecessisse; propter causam autem | postea emergentem recusaretur, extra [6]) de officio | delegati. 1, 18. insinuante. 4. lib. III [7]). (c. 25. X. 1, 29.).

11) *Hunc locum invenire non potui.*
1) *Cod.* procuracionibus.
2) *Cod.* affinis.
3) *Cod.* in.
4) *Cod.* VI.
5) *Cod. om.*
6) *Cod. om.*
7) *Tit.* 28 — 30 *non respondent Pill. part.* 2. §. 7 — 10.

De interroga|tionibus post litem contestatam faciendis |. *Tit. 31.*

Audivimus supra de interrogationibus, quae fiunt | ante litis contestationem. Et quidem possunt fieri | in omnibus articulis interrogationes, in qui|bus aequitas moverit judicem ad interroga|tionem faciendam, ut ff. de interrogatoriis | actionibus. 11, 1. ubicunque. 21.: verbi gratia: Ago contra te per|sonali actione, peto a te decem: tu dicis |, te non debere: possum ego petere a judi|ce, ut interroget te, an credas, te unquam | debuisse, quia potest esse, quod debuisse te sci|as, sed credas, te jam non teneri, vel propter vim | compensationis, quia ego ex illa causa tantundem | tibi debeo, vel quia credis, te solvisse, et si ei [1]) | metu sacramenti calumniae confessus | fueris, te debuisse, teneberis probare so|lutionem, ut C. de solutionibus. 46, 3. l. ult. Ex his potest percipi etiam in aliis actionibus.

A qui|bus faciendae sint interrogationes in jure |. *Tit. 32.*

Tenetur enim judex interrogationem facere | a reo in omnibus articulis, in quibus actori | incumbit onus probandi, quia si confessus fu|erit reus, non habebit necesse actor proba|re; si vero negabit, procurabit probati|ones. Et idem est econtra in reo. Potest autem fieri inter|rogatio a judice: potest etiam fieri a partibus |, ita, quod reus interrogabit actorem et | actor reum, ut extra de dolo et contumacia |. 2, 10. prout. 4. (c. 4. X. 2, 14.), ff. de interrogatoriis actionibus [1]). 11, 1. si sine |. 9. §. 1. Potest etiam advocatus rei actorem | interrogare, et advocatus actoris reum |, ut ff. ad legem Juliam de adulteriis. 48, 5. si postula|verit. 27. §. quaestioni [2]). 7. Immo

1) *Cod.* fieri.

1) *Cod.* interrogacione actione.

2) *Cod.* quoniam.

videtur, quod etiam ad||vocatus rei actorem interrogare, 45 Fol. 86d et advo|catus actoris reum [3]), et quicquid responderit, irre|vocabiliter tenebitur, ac si principalis perso|na respondisset, nisi principalis persona revocet ejus | confessionem ante sententiam, ut extra | de censibus. 3, 37. olim. 5. lib. III. (c. 20. X. 3, 39.).

Qualiter | debeat interrogatus respondere |. Tit. 33.

Si autem pars aliqua interrogata non respon|deat, contumax reputabitur, et perinde conve|nietur, ac si negasset illud, quod interrogabatur |, ut ff. de interrogatoriis actionibus. 11, 1. de aetate. 11. §. qui | tacuit [1]). 4. Interrogatus autem debet affirmare vel ne|gare, quod scilicet credat, sic esse vel non esse. Si autem | dicit, „dubito", vel „nescio", dicunt quidam suf|ficere, arg. C. de exceptionibus. 8, 36. l. si quidem. 9., ff. de | petitione hereditatis. 5, 3. si debitor. 42. Videtur tamen, quod praecise | compellendus sit dicere, vel, quod credat verum esse id, quod | interrogat actor, vel, quod [2]) non esse verum credat: quod | non intelligitur ille respondere, qui interro|gantem in dubio relinquit [3]), ut ff. de | interrogatoriis actionibus. 11, 1. de aetate. 11. §. si interroga|tus. 6. Item cum juret in sacramento calum|niae, quod superfluas probationes non pe|tet, tenetur dicere reo, quid [4]) credat vel non | credat, ut sciat reus, an sint probatio|nes necessariae vel non.

Quae exiguntur ad | hoc, ut confes|sio praejudicet |. Tit. 34.

Exiguntur autem ad hoc, ut con|fessio praejudicet, ista concurrere |:

Major, sponte, sciens, contra se, ubi jus | sit, et
hostis,

3) *Verba* „Immo — reum" *abundare videntur, nisi scribas* advocat*um* r. actor . . advocat*um* a. re*us*.

1) *Cod.* tacet.
2) *Cod. om.*
3) *Cod.* relinquid.
4) *Cod. om.*

Nec natura, rei favor, aut | lis, jus ne repugnet.

Major viginti quinque annis debet esse is, qui confitetur, alioquin | si minor esset, restitueretur contra suam | confessionem, ut ff. de confessis. 42. certum |. 6. §. ult. [1]). Sponte: si enim non esset spontane|a, non noceret. 31. q. 2. Lotharius. 4. Sci|ens: si enim ignorans confiteatur, et igno|ret factum, revocare posset usque ad | sententiam errorem suum, ut C. de ju|ris et facti ignorantia [2]). 1, 18. error. 7.: secus est in errore ju|ris, ut ff. de confessis. 42, 2. non fatetur |. 2. Contra se: pro se enim confitenti non creditur |, ut ff. de interrogatoriis actionibus. 11, 1. de aetate. 11. §. 1. Ubi jus | sit: confessio enim facta in jure praejudicat |, extra jus non, ut extra de judiciis. 2, 1. at si clerici. 6. lib. I. ||. (c. 4. X.
Fol. 87a 2, 1.). Fallit hoc in memoria factae solutionis, vel | crediti, 3. q. | 9. de his. post 15.: item ubicunque | confessio vim pacti habet, ut C. de non | numerata pecunia. 4, 30. generaliter. 13. Et hostis: est [3]) hoc, si fi|at praesente adversario, ut ff. de confes|sis. 42, 2. certum. 6. §. 1 [4]). Sed certe ibi hoc non dicitur, quod | non valeat confessio: immo dicendum est, valere | confessionem in eremodicio [5]), et posse pronunciari | pro [6]) absente propter confessionem praesentis, C. | de judiciis. 3, 1. properandum. 13. Nec natura repugnet: si enim | confiteretur aliquis, filium suum esse, qui est | major eo, vel occidisse illum, qui vivit, non | creditur tali confessioni, cum sit contra naturam |, ut ff. de interrogatoriis actionibus. 11, 1. confessionibus. 13. Rei | favor: utputa, si aliquis confiteatur |, se esse servum, cum sit liber, favor liber|tatis facit, quod ei non noceat confessio |, ut C. de liberali causa. 7, 16. interrogatam. 24. Sed cer|te nocet ei, si pronuncietur, ante sententiam | autem posset probare contra, C. eodem. 7, 16. jubemus. 41. Aut | lis:

1) *Scr.* penult.
2) *Cod. pro* f. i. *habet* fung̅.
3) *Cod.* et.
4) *Est potius* §. 3.
5) *Cod.* h̄modicio.
6) *Cod.* ab.

hoc est, quod sit lis cum aliquo vel esse possit super | hoc, ut ff. de interrogatoriis actionibus. 11, 1. confessio|nibus. 13. Jus ne repugnet: jus enim repugnat|, puta, si Judaeus confiteatur, Christianum man|cipium habere, ut C. ne Judaeus Christianum | mancipium. 1, 10. Item addendum est, quod certum con|fiteatur: si enim dicam, te esse debitorem | meum, et tu confitearis te debere, nec | dicas, quid debeas, non teneberis, ff. de con|fessis. 42, 1. certum. 6. Videtur autem, quod confessio | in uno judicio [8]) noceat in alio, arg. | optimo extra de confessis. 2, 10. c. unico. lib. | III. (c. 2. X. 2, 18.). Non tamen videtur hoc verum esse, cum nec senten|tia noceat in alio judicio inter alias per|sonas, ut ff. de exceptionibus rei judicatae |. 44, 2. Julianus. 3., extra de sententia et re ju|dicata. 2, 18. cum super controversia. 7. lib. III [9]). (c. 17. X. 2, 27.).

De com|missione | causa|rum |. Tit. 35.

Dictum est superius de his, quae | fiunt ante litem contestatam: sed, quia antequam | lis instituatur, judex delegat causam |, ideo videndum est de delegationibus [1]), quis possit | delegare, item quibus possit fieri dele|gatio, et quae causae delegentur.

Quis | judex causas delegare possit | et qualiter ||. Tit. 36.

Delegare potest quilibet ordinarius universita|tem cau- Fol. 87b sarum loci illius, cujus est ordinarius |, et ille, cui universitas causarum committitur |, potest scilicet specialem causam ex illa universitate | alii committere, ut ff. de judiciis. 5, 1. cum praetor |. 12. §. 1. Si vero judex ordinarius causam specialem | committat, unam vel plures specificatas, de|legatus ab eo judicem dare non poterit,

8) *Cod. add.* non.

9) *Titt.* 31 — 34 *non respondent Pill. part.* 2. §. 11.

1) *Cod.* legacionibus.

ut | C. de judiciis. 3, 1. a judice. 5., extra de officio de|-legati. 1, 18. super quaestionum |. 6. lib. III. (c. 27. X. 1, 29.). Hoc, quando judex | ordinarius totam causam delegat; 'sic|ubi sic deleget, ut sibi aliquid reservet, tunc | in principio semel, et in medio, et in fi|ne, per se debet audire, ut C. de judiciis |. 3, 1. auth. ad haec. post 5. Quando autem delegatus a prin|cipe vult causam committere, potest totam causam | committere uni vel pluribus, et si ab illo fue|rit appellandum, appellabitur ad papam. Licet | enim causa sit commissa appellatione remota de|legato, ipse tamen eam alii appellatione remo|ta non potest delegare. Potest principium vel me|dium vel finem committere, et quando principium | vel finem committit, potest appellari, quando me|dia, utpote examinationem testium et | similia, contra non appellatur, nisi modus excedatur | ab illis, vel nisi sint suspecti, et si appelletur | ideo, quia sint suspecti, vel modum excedant |. Delegati primi poterunt nihilominus | causam determinare, ut extra de officio delegati |. 1, 18. super quaestionum. 6. lib. III. (c. 27. X. 1, 29.). Quando autem de|legati judices totam causam committunt |, ad papam appellatur, ut dictum est. Quando autem | aliquid sibi reservant, tunc ad ipsos appella|bitur, ut ibidem dicitur. Et si duo sint a | principe delegati, apposita ista clau|sula, „quod si ambo", alter poterit vices su|as committere, et appellari poterit ab illo |, licet causa fuerit a papa appellatione remota | commissa. Item non poterit ille vices suas | alii delegare, et appellabitur ab ipso ad | papam, ut ibidem dicitur.

In quo differunt | delegati a | principe ab aliis. Tit. 37.

Et nota, quod delegati [1]) a principe | differunt a delegatis aliis in hoc, quod ipsi possunt exequi sententiam

1) *Cod.* legati.

suam, ut de officio delegati. 1, 18. quaerenti |l. 5. lib. III (c. 26. X. 1, 19.), delegati ab aliis non possunt, ut ff. | de re judicata [2]). 42, 1. a Divo Pio. 15. Item delegati | a principe dant judices, delegati ab a|liis non, ut C. de judiciis. 3, 1. a judice. 5., extra de | officio delegati. 1, 18. super quaestionum. 6. lib. III (c. 27. X. 1, 29.). Item quia | ad ipsos appellatur, quando aliquid sibi reservant | de jurisdictione, ut in illa „super quaestio|num". 1, 18. 6. Quando autem alii judices delegant | universitatem causarum, appellatur ad super|iorem, non ad ipsos, ff. quis et a quo. 49, 3. l. 1 |. §. 1. Item delegati ab aliis non possunt | mittere in possessionem, quia imperii est in possessionem mittere potius, quam juris|dictionis, ut ff. de jurisdictione omnium | judicum. 2, 1. jubere caveri [3]). 4., et ea, quae sunt im|perii delegata jurisdictione non transe|unt, ut ff. de officio ejus, cui mandata est | jurisdictio. 1, 21. l. 1. in fine. Delegati a principe mit|tunt in possessionem, extra de eo, qui mit|titur in possessionem. 2, 11. c. 1 et 2. lib. I (c. 1. X. 2, 15: *c. 2 non ponitur.*). Item delega|ti ab aliis non citant cum sollemnitate | edicti, ut in Auth. de exhibendis et introducendis reis |. 5, 8. §. si non administrat. in 4. (Nov. 53.), delegatus a papa ci|tat, extra qui filii sint legitimi. 4, 18. causam. 4. lib. I | (c. 3. X. de dolo et contumacia. 2, 14.). Fol. 87a

Quibus possit fieri delegatio |. *Tit. 38.*

Delegare autem potest delegatus a papa cuilibet |, et causam totam et partes causae, ut supra | dictum est, et citationem solam, et compellere | nolentem illam recipere, extra de officio delegati. 1, 18. pa|storalis. 7. §. 1. et 2. lib. III [1]) (c. 28. X. 1, 29.). Alii autem subditis | suis causam tantummodo possunt delegare | ita, quod compellant [2]) eum vel eos ad recipi|endum delegationem, extra

2) *Cod.* rei judicatae.
3) *Cod.* cavere.

1) *Cod. om.* lib. III.
2) *Cod.* compellat.

de officio ordinarii. 1, 20. pasto|ralis. 5. lib. III [3]) (c. 11. X. 1, 31.).

Quae causae possint delegari |. *Tit. 39.*

Delegari possunt omnes causae praeter cri|minales causas, quae non delegantur, nisi | quando judices proficiscuntur, ut ff. [1]) de officio | ejus cui mandata jurisdictio. 1, 21. l. 1. Quando autem proficiscitur | judex, debet delegare citationem, sed non per | nunciationem, in Auth. de collatoribus. 9, 11. § |. ad haec. 20. (Nov. 128.). Item causa liberalis non delegatur, ut C. de pedaneis judicibus. 3, 3. placet. 2. Item causa appellatio|nis non delegatur, ut C. de judiciis. 3, 1. auth. ad haec. post 5. Item ea, quae causae cognitionem | desiderant, delegari non pos- Fol. 87d sunt, 2. q. 3. || III. [2]) extandum, verbis, ab olicio [3]). Et illa dicuntur | causae cognitionem exigere, quae expediuntur per judicis officium cum causae cognitione | absque contradictione aliqua [4]), ut est adop|tio, emancipatio, alienatio praedii mi|noris, ut C. de praediis minorum [5]). 5, 71. l. ult. item transactio alimentorum |, ut ff. de transactionibus. 2, 15. cum hi. 8. §. si prae|tor. 17. Itaque jam delegantur illa, quae sunt juris|dictionis contentiosae.

Quid sit juris|dictio contentiosa, quid voluntaria |. *Tit. 40.*

Est autem jurisdictio contentiosa, quae in | causarum contentione exercetur a judice; vo|luntaria autem jurisdictio est potestas |, quam exercet judex cum [1]) aliqua causae [2]) cogni|tione absque [3]) contradictione alicujus, ut est | adoptio, emancipatio, manumissio vin|dicta, in ecclesiasticis institutio clericorum, conse|cratio ecclesiarum.

3) *Cod. om.* lib. III.
1) *Cod.* off.
2) *Hoc a rec. manu in textum loco vacuo non raso intrusum.*
3) *Verba* 2 — olicio *corrupta sunt.*
4) *Cod.* aliquo.
5) *Cod. om.* ut — minorum. *Add. ex Pill. part.* 2. §. 16.
1) *Cod.* absque.
2) *Cod.* causa.
3) *Cod.* con.

Hae duae species juris|dictionis distinguuntur, ff. de officio proconsulis |. 1, 16. l. 2.

In quibus causis delegantur ea, quae | sunt jurisdictionis contentiosae vel volun|tariae, et quibus delegantur |. Tit. 41.

Ea, quae sunt jurisdictionis contentiosae, de|legantur, ut supra notatum est, cum tali | moderamine, quodsi competat alicui juris|dictionis exercitium ratione ordinis. Ut|puta, episcopus cum duodecim episcopis audit causam al|terius episcopi, causam sacerdotis cum sex, diaco|ni cum tribus, ut 15. causa. q. 7. felix |. 4. Has causas si imminente profectione de|legaret, non posset delegare, nisi episcopis. Item | ea, quae sunt voluntariae [1]) jurisdictionis, ut | est institutio clericorum, extra de institutionibus [2]). 3, 7. ex | frequentibus [3]). 1. lib. I (c. 3. X. 3, 7.), et consecratio loci vel ecclesiae |, de consecratione 1. missarum. 12. Sed ea, quae de vo|luntaria jurisdictione competunt alicui | ratione simplicis jurisdictionis, ut insti|tutio clericorum, cuilibet possunt [4]) delegari, ut | in illa „ex frequentibus“ [5]). 3, 7. 1.: quae autem contin|gunt ratione ordinis, ut estc onsecratio ecclesiarum |, item consecratio episcoporum, non possunt delega|ri talia, nisi illi, qui est ejusdem ordinis, extra de officio ordinarii [6]). 1, 20. quod sedem. 4. lib. III (c. 10. X. 1, 31.).

Quibus modis prorogetur | jurisdictio ||. Tit. 42.

Prorogatur jurisdictio delegati de tempore | ad tem- Fol 88a
pus. Puta, delegata fuit causa | decidenda infra quadraginta dies: poterunt partes proro|gare terminum illum cum consensu judicis, ut extra | de officio delegati. 1, 21. de

1) *Cod.* voluntaria.
2) *Cod.* institutione.
3) *Cod.* frequenti.
4) *Cod.* potest.
5) *Cod.* frequenti.
6) *Cod.* ordinis.

6*

causis. 5. lib. I [1]) (c. 4. X. 1, 29.), ff. de judiciis. 5, 1. l. 2. §. si | judex. 2. Item de re ad rem, ut si datus | fuit super decem, et velint partes, ut cognos|cat super viginti, ff. de judiciis. 5, 1. de qua re. 74. §. 1|., extra [2]) de officio delegati. 1, 18. c. ult. lib. III (c. 32. X. 1, 29.). Item de perso|na ad personam, puta, si scribatur abbati | sancti Proculi [3]), nomine proprio non expresso, exten|ditur ad ejus successorem, extra de officio delegati |. 1, 21. gratum. 23. lib. I (c. 20. X. 1, 29.). [Item finitur morte delegati, si | ei facta fuit delegatio non expresso nomine | personae, extra de officio delegati. 1, 21. quoniam abbas. 19. lib. I [4]) | (c. 14. X. 1, 29).]

Quibus modis finitur jurisdictio judicis delegati|. Tit. 43.

Finitur jurisdictio judicis delegati revo|catione, extra de officio delegati. 1, 18. pastoralis. 7. §. praeterea. lib. III (c. 14. X. de rescriptis. 1, 3.), ff. de judiciis. 5, 1. judicium solvitur. 58. Item | appellatione, extra de appellationibus. 2, 19. directae. 13. lib. II (c. 39. X. 2, 28.). Item | recusatione, de officio delegati. 1, 18. licet. 9. lib. III (c. 30. X. 1, 29). Item | morte mandatoris, re integra interve|niente, ut extra [1]) de officio delegati. 1, 21. gratum. 23. lib. I | (c. 20. X. 1, 29.). Item finitur morte delegati, si ei facta | fuit delegatio [2]) expresso nomine personae |, ut extra de officio delegati. 1, 21. quoniam abbas. 19. lib. I [3]) (c. 14. X. 1, 29.).

De | quaestione incidenti, quando praejudicat princi-pa|li quaestioni et quando non. Tit. 44.

Contingit quandoque immo | saepius, antequam de

1) *Cod. om.* lib. I.
2) *Cod. om.*
3) *Cod.* Proculii.
4) Item — lib. I *delenda sunt, utpote desumta ex fine cap. seq., ideoque uncis inclusi.*

1) *Cod. om.*
2) *Cod. add.* n̄.
3) *Titt.* 35 — 43 *non respondent Pill. part.* 2. §. 12 — 21.

calumnia juretur, quod | principali quaestioni incidens occurrat, quae | aliquando praejudicat et elidit principalem |, aliquando non. Itaque nunc videamus, quae sit | principalis quaestio, quae incidens, et quando prae|judicet [1]), et quando non. Item utrum primo sit | cognoscendum et pronunciandum de principalli, an primum de incidenti, vel simul de | utraque. Principalis quaestio est ista: „peto a te | hereditatem". Incidens quaestio est ista: „non po|tes petere, quia servus meus es". Item |: „peto a te decem vel fundum ex testamen|to"; ista est principalis. Et tu objicis et di|cis: „non potes petere, quia testamen|tum [2]) est falsum"; et ista est incidens. Item: „propo|no [3]) contra te judicium familiae her|ciscundae" [4]). Et tu objicis et dicis: „non es frater meus [5])||, filius patris mei, vel cohaeres Fol. 88b
meus"; ut C. de | ordine cognitionum [6]). 7, 19. l. 1. 2. et 3., extra qui filii sint le|gitimi. 4, 18. lator. 5. lib. I. (c. 5. X. 4, 17.). Et proprie vocarentur inci|dentes quaestiones omnes quaestiones praejudiciales, ut | est quaestio liberalis et filiationis, ut, si petas | decem, et ego dicam, te servum meum, ista prae|judicabit tuae quaestioni, ut Inst. de actionibus l. 4, 6. §. praejudiciales. 13. Vel si criminalis proponatur | instituta civili quaestione: prius enim tractabitur | quaestio criminalis, quam civilis, ut 3. q. 11. §. ali|quando. post 4. Illae autem quaestiones, quae non perimunt [7]) | principalem quaestionem, sed contra eam moventur |, vocantur emergentes, ut si quaeratur, an | recipi debeant testes, an danda sit di|latio, de hoc cognoscendum, antequam cognos|catur de principali, et pronunciandum, extra de | appellationibus. 2, 20. super eo. 10. lib. I [8]) (c. 10. X. 2, 28.), ff. de liberali causa. 40, 12.

1) *Cod.* praejudicat. *Mutavi sec. Pill. part.* 2. §. 22.

2) *Cod.* testimonium.

3) *Cod.* praepenat. *Mutavi sec. Pill. p.* 2. §. 23.

4) *Cod.* hercis.

5) *Ap. Pill. p.* 2. §. 23 *adduntur:* Vel: peto a te partem hereditatis. et tu objicis: non potes, quia tu non es meus frater, id est: *quae, utrum recipienda sint in textum necne, dubito.*

6) *Pill. p.* 2. §. 23. *habet* judiciorum, *unde fit tit.* 3, 8., *qui eodem modo quadrat.*

7) *Cod.* permittunt.

8) *Cod. om.* lib. I.

liberis |. 7. Ultimo de incidentibus, quae perimunt causam, cognoscendum est, priusquam cognoscatur de | principali, ut in illa decretali „intelleximus" |. 2, 1. 9. lib. I. (c. 7. X. 2, 1.). Sed utrum in ea pronuncietur expresse du|bitatur. Quidam dicunt, pronunciandum esse sem|per, nisi ratio personae inducat aliud, puta, quia im|pubes est, contra quem proponitur incidens | quaestio, ut extra [9]) de ordine judiciorum. 2, 5. c. un.[10]) lib. I [11]) (c. 1. X. 2, 10.); vel ratio judicum |, puta quia pedaneus [12]), ut C. de judiciis. 3, 1. quo|ties [13]). 3. Alii dicunt, pronunciandum non esse expresse |, nisi quando civilis incidit criminali, vel crimi|nalis civili, ut C. de ordine judiciorum [14]). 3, 8. cum [15]) civili |. 3. Et habent locum praemissa, nisi plures quaestiones | proponantur [16]) ex diversis partibus. Si vero ab una | et eadem parte proponantur, possunt insi|mul tractari, ut extra de electione. 1, 6. querelam. 9. lib. | III (c. 24. X. 1, 6.), et de capellis monachorum. 3, 29. dilectus [17]). 1. (c. 2. X. 3, 37.), vel una prius | et alia postea, secundum libitum proponentis |, nisi una sui natura praecedat alteram |, ut quaestio possessionis quaestionem proprietatis, ut | C. de rei vindicatione. 3, 32. ordinarii. 13., vel nisi una | sit contraria alteri, ut C. de furtis. 6, 2. l. 1., vel [18]) nisi plures petitiones sint ejusdem rei | persecutoriae, tunc enim una quaestione sublata | per sententiam, etiam aliae sublatae intelligun|tur, ut ff. de condictione furtiva. 13, 1. si pro fure [19]). 7. |.

9) *Cod. om.*
10) *Cod. om.*
11) *Cod.* II.
12) *Cod.* pedaricus.
13) *Cod.* quotum. *Sec. Pill. p.* 2. §. 25. *i. f. leg.* de ordine judiciorum. 3, 8. l. 1 et 3.
14) *Cod.* cognicionum. *Mutavi sec. Pill. l. c.*
15) *Cod. om.*
16) *Cod.* proponentur.
17) *Cod.* dilecti.
18) *Cod.* al.
19) *In tit.* 18 *fol.* 88*a l.* 28 — *fol.* 88*b l.* 4. *desumta sunt ex Pill. part.* 2. §. 22 *et* 23. *Fol.* 88*b l.* 3 — *l.* 17. *pro parte continentur* §. 24. *Fol.* 88*b l.* 17 — *l.* 29. *respondent* §. 25. *part. extremae. Cetera usque ad finem apud Pill. non leguntur.*

De juramento calumniae |. *Tit. 45.*

Expositis his, quae ante litem contestatam et post || in omnibus causis agendis atque tractandis | frequentissime occurrunt, utile est de | sacramento calumniae proponere. Videndum | est, quando debeat praestari, et a quibus, et in | quibus causis, et quae sit poena jurare no|lentis [1]). 45 Fol. 88c

Quando juretur de calumnia |. *Tit. 46.*

Est autem juramentum de calumnia praestandum post litem contestatam, extra eodem tit. 1, 26. c. unico |. lib. III (c. 6. X. 2, 7.). Et semel tantum est in tota causa prae|standum, nec iterum jurandum in incidentibus | quaestionibus, ut C. de jurejurando propter calumniam dando. 2, 59. 1 |. 2. auth. hoc jusjurandum [1]), nisi aliquae excep|tiones ante litem contestatam proponerentur: in illis enim | jurandum esset [2]).

Quae personae debeant jurare |. *Tit. 47.*

Jurare autem debent principales personae |, ut C. e. t. 2, 59. auth. principales (auth. 2. ad leg. 2. §. 1.), si sint | legitimae aetatis. Si autem sit minor, ju|rabit tutor vel curator. Item actor | in locum tutoris datus, item curator | bonis datus. Jurant de calumnia, cum | legitimam habeat administrationem |, ut C. e. 2, 59. l. 2. §. 1. In causa collegi|i jurat oeconomus, vel syndicus vel actor|, extra e. t. 1, 34. imperatorum. 5. lib. I [1]) (c. 4. X. 2, 7.): nisi sit explorata | persona syndici, et tunc judex poterit exi|gere sacramentum calumniae a praelato |, ut e. t. 1, 34. in pertractandis. 4. lib. I (c. 3. X. 2, 7.). Clerici [2]) | autem, si eis quaestio moveatur super rebus | pa-

1) *Tit.* 45 *pro parte respondet Pill. part.* 3. *prooem.*

1) *Haec auth. hodie ad leg.* 1. *legitur, et pro* jusjurandum *scr. est* sacramentum.

2) *Tit.* 46 *in quibusdam sequitur Pill. part.* 3. §. 1.

1) *Cod. om.* lib. I.

2) *Cod.* clericis.

trimonialibus, jurant in propria persona |, vel si moveatur quaestio super propriis contrac|tibus, ut e. t. 1, 34. c. ult. lib. I (c. 3. X. de fidejussoribus. 3, 22.). Si vero super | rebus ecclesiae vel super contractibus initis | ecclesiae suae, tunc jurat per syndicum vel actorem, ut t. e. 1, 34. c. 1. lib. I (*non ponitur.*). Et jurabunt | syndici vel actores in anima sua, ut in t. | eodem. 1, 34. c. in pertractandis. 4. lib. I [3]) (c. 3. X. 2, 7.).

Quae con|tineantur in juramento | calumniae |. Tit. 48.

Debet autem actor [1]) | ista jurare, quae continentur | in his versibus:

> **Istud juretur, quod lis sibi | justa videtur,**
> **Et si quaeretur, verum non | inficietur,**
> **Nil promittetur, nec falsa probatio | detur,**
> **Quod lis tardetur, dilatio nulla pe|tetur.**

Quod scilicet credat, se justam causam | habere, et quod interrogatus nec quod verum | esse crediderit tacebit, nec perseverabit [2]) Fol. 88d || quod crediderit falsum, et quod non dedit judici | vel alicui, nec promisit, nec dabit nec promittet [3]) |, nisi illis personis, quibus lex permittit da|ri; superfluam probationem non exiget [4]), nec | petet [5]) dilationem, nisi necessariam. Ista colligun|tur C. e. t. 2, 59. l. [6]) 2., et in Auth. ut litigan|tes jurent. 9, 7. §. 1 [7]). (Nov. 124. c. 1.).

In quibus causis juratur | de calumnia |. Tit. 49.

Juratur de calum|nia in omnibus causis [1]), extra c.

3) *Tit.* 47 *excerpta habet ex Pill. p.* 3. §. 4.
1) *Cod.* auctor.
2) *Scr.* asseverabit, *vel addendum* in eo.
3) *Cod.* promittit.
4) *Cod.* eiget.
5) *Cod.* petit.
6) *Cod.* lib.
7) *Tit.* 48 *in quibusdam sequitur Pill. part.* 3. §. 1.
1) *Cod.* casibus. *Mutavi sec. Pill. p.* 3. §. 2. *in.*

t. 1, 34. c. 1 et 2 |. (c. 1. X. 2, 7. : *c. 1. non ponitur.*). Excipiuntur causae spirituales, t. e. 1, 34. litte|ras. 3. lib. I (c. 2. X. 2, 7.), in quibus a principio non praestatur | sacramentum calumniae. Sed si ex post | facto pars aliqua videatur calumniose in|sistere, subjiciatur sacramento calumniae |, extra de electione. 1, 6. cum dilectus. 17. lib. III (c. 32. X. 1, 6.). Item | secundum quosdam in [2]) criminalibus causis non | juratur de calumnia, quia dicit lex, quod in | omnibus litibus jurandum est, ut e. t. 2, 59. l. [3]) 2. |, et nomen litis causas pecuniarias com|plectitur, ut ff. de verborum significatione. 50, 16. litis. 36. Ve|rius est tamen, quod sit jurandum in criminali|bus, ut extra e. t. 1, 34. c. 1 et 2. lib. I [4]). (c. 1. X. 2, 7. : *c. 1. non ponitur.*).

Quae | poena nolentis jurare de calumnia|. *Tit. 50.*

Poena autem jurare | nolentis haec est [1]): si actor est, cadit | a causa: si autem reus, pro convicto habetur [2]) |, ut [3]) C. eodem. 2, 59. auth. principales in fi. (auth. 2. ad leg. 2. §. 1.). Sed idem |, numquid erit in arbitrio? Utique, cum arbitria | ad instar judiciorum procedant, ut ff. | de receptis [4]). 4, 8. l. 1. Pillius contra notavit [5]). Item | quid, si reus recuset sacramentum, et | postea re integra poeniteat, numquid | evadet poenam? Et videtur arg. | 2. q. 6. §. si quis. post 41. §. 2., ff. ad [6]) legem Corneliam de falsis. 48, 10. qui | falsam. 19. arg. contra vehementissimum ff. de | jurejurando. 12, 2. ait praetor. 3. §. ult. [7]). Item, si trien|nio finita fuerit causa, iterum erit | jurandum [8]).

2) *Cod. bis habet.*
3) *Cod.* lib.
4) *Tit.* 49 *in fine sequitur Pill. p.* 3. §. 2. *in.*
1) *Cod. add.* ut.
2) *Cod.* haberetur.
3) *Cod.* V.
4) *Cod.* arbitris.
5) *Part.* 3. §. 1. *not.* 344.
6) *Cod.* de.
7) *Tit.* 50 *excerpta habet ex Pill. p.* 3. §. 1.
8) *Verba* Item — jurandum *exposita ap. Pill. l. c.* §. 2. *s. f.*

Utrum a judice dan|dum sit tempus ad deliberandum |. Tit. 51.

Item quaeritur |, si pars aliqua petat sibi dari indu|cias ad deliberandum, juret vel non |, an dari debeant? Et respondeo, eas | dari debere, prout judex [1]) prospexerit, quod colligitur | ex illo verbo „et hoc legitime fuerit appro|batum“ in C. e. 2, 59. l. [2]) 2. §. quod si actor. 6.: nam | hoc a judice debet approbari [3]), ut C. de rebus || creditis. 4, 1. generaliter [4]). 12. Fol. 89a

Quis prius juret, an ac|tor an reus. Tit. 52.

Jurare debet actor prius |, postea reus, ut C. de jurejurando propter calumniam dando [1]). 2, 59. l. 2. in prin. | colligitur: sed contra arg. in Inst. de officio judicis |. 4, 17. in princip., ubi prius ponitur de juramento rei |, quam de juramento actoris; sed ibi ordo scrip|turae non est attendendus, ff. de solutionibus. 46, 3. l. nec or|do [2]). 6. Item quaeritur, si pendente judicio | moriatur judex, et alius ei succedat |, juretur iterum. Et est dicendum, quod non, quia tenetur, sicut | praedecessor explicare judicium, ff. de judiciis |. 5, 1. mortuo judice primo. 60., extra de jurejurando. 2, 16. ve|ritatis [3]). 5. lib. II [4]) (c. 14. X. 2, 24.). Item quaeritur, utrum mortuo litiga|tore heres succedens teneatur jurare iterum|, si ille post juramentum calumniae mor|tuus fuerit ante completum judicium. Et dicendum est, quod sic [5]), quia|, licet testator non institerit calumnio|se, tamen posset heres insistere, ff. de dam|no infecto [6]). 39, 2. qui

1) *Cod. om. Add. ex Pill. part.* 3. §. 1.
2) *Cod.* lib.
3) *Cod.* probari. *Mutavi sec. Pill. l. c.*
4) *Tit.* 51 *desumtus ex Pill. part.* 3. §. 1.

1) *Tit. in marg. adscr., in textu verba* t. e.
2) *Tit.* 52 *fol.* 89a *l.* 1 — 8. *desumta ex Pill. part.* 3. §. 1.
3) *Cod.* veritas.
4) *Fol.* 89a *l.* 8—13 *tangitur ap. Pill. p.* 3. §. 2. *med.*
5) *Cod. om.* Et — sic.
6) *Cod.* in facto.

bona. 13. §. si quis. 12.: item |, quia juramentum non transit in heredem, extra | de jurejurando. 2, 16. lib. II veritatis. 5. (c. 14. X. 2, 24.). Item quaeritur |, utrum in causa appellationis iterum sit jura|mentum calumniae praestandum, et dicendum, quod non, quod | eadem est cum principali, ut C. ne liceat | in una eademque causa tertio provocare. 7, 70. l. una [7]). Item | quaeritur, an possit remitti sacramentum | calumniae a partibus. Et videtur, quod sic, quia | sacramentum testis remittitur, ut extra de | testibus. 2, 12. tuis quaestionibus. 12. l. III (c. 39. X. 2, 20.). Et videtur hoc | expressum, quia lex dicit, eam protestandam |; sed exigitur, ut videtur, quod, si non exigatur |, omitti possit, ut ff. de jurejurando. 12, 2. jus|jurandum. 34. §. qui jusjurandum. 4., sed contra C. t. e. | 2, 59. l. 2. sed quia veremur [8]). 4., ubi dicitur expresse, quod | non debet judex pati, si partes velint re|mittere sacramentum. Item decet dicere, quod consue|tudo introducta super hoc, ne juramentum | calumniae praestetur, non tenet, extra e. t. | 1, 34. c. ult. lib. I [9]) (c. 3. X. de fidejussore. 3, 22.).

De probationibus |. *Tit. 53.*

Post juramentum calumniae, de quo supra | proximo tractatum est, super illis articu|lis, quos negaverit reus, actorem oportet probationes adducere, ut C. de probationibus. 4, 19. actor quod asseverat. 23. et l. possessiones [1]). 2., et similiter reum, si aliquid | objecit, et illud negavit actor: puta |, quod dixit, quod solverat, quod petebatur, quia, qui solutionem asseverat, probare tenetur, ut C. de solutionibus. 46, 3. l. ult. [2]). Ideo || videndum Fol. 89b
est de probationibus, quis probare | debeat, cui proban-

7) *In marg. adscr.* l. u. *Fol.* 89*a l.* 21—24. *exposita habes ap. Pill. p.* 3. §. 2.

8) *Cod.* queremus.

9) *Fol.* 89*a l.* 24—39. *exposita habes ap. Pill. p.* 3. §. 3.

1) Ut — possessiones *in marg. add.*

2) Quia — l. ult. *in marg. add.*

dum sit, et quot sint | species probationum, quae ceteris [3]) praeferatur. Et quidem | actori incumbit probatio, unde dicit decretalis |, quod, actore non probante, reus, et si nil praestiterit |, absolvendus est, extra III de causa proprietatis et possessionis. 2, 5. c. 1. (c. 3. X. 2, 12.), et C. de edendo. 2, 1. qui accusare. 4. et in Inst. de interdictis. 4, 15. commodum [4]). in 4. Reus autem negativam probare | non tenetur, quia negantis factum per rerum | naturam nulla est probatio, ut extra de electione. 1, 6. bonae | memoriae. 8. lib. III. (c. 23. X. 1, 6.), et 6. q. 5 [5]). actor. 2.

In quibus | casibus negativa | probetur |. Tit. 54.

Fallit hoc in quibusdam casibus, puta, si velit | reus onus probationis subire, probabit nega|tivam, ut ff. de probationibus. 22, 3. circa. 14. Item si | rei negatio implicatam [1]) in se habeat | affirmationem, ut extra de renunciatione. 1, 5. super | eo. 3. lib. II (c. 5. X. 1, 9.). Item si praesumtio sit pro actore |, transfertur in reum onus probationis, ut|puta, duo sumus filii ejusdem patris: prae|sumtio est, quod ego succedere debeam tecum |. Si autem tu possideas universas res heredi|tarias, et dicas, me ibi non debere habere [2]) partem, probare teneberis, ut C. de probationibus. 4, 19. sive | possidetis. 16., 34. q. 2. in lectum. 6.: nisi jus | neget, puta, dicit adversarium suum aliquo | jure prohibitum, ut ff. de probationibus. 22, 3. ab ea parte [3]) |. 5. Item propter delictum, ut si dicam, me tibi nu|merasse [4]) pecuniam indebitam, et repetam | eam tamquam indebitam, tu neges, eam | tibi fuisse numeratam, si probavero esse | numeratam, compelleris probare, licet | reus sis, quod debite fuerit pecu-

3) *Cod.* cuj.
4) Et C. — commodum *in marg. add.*
5) *Cod.* VI.
1) *Cod.* implicata.
2) *In marg. add.*
3) *Ita in marg., in textu* verius, *quod atramento transversum est.*
4) *Ita in marg. in textu* tibi jurasse, *quod atram. transversum est.*

nia tibi solu|ta, ut ff. de probationibus [5]). 22, 3. cum de indebi|to [6]). 25.

Qualiter negativa probetur |. *Tit.* 55.

Hoc autem notandum est, quod probatio nega|tiva, si probetur directe, non valet talis | probatio, extra de causa proprietatis et possessionis. 2, 5. c. 1. lib. III | (c. 3. X. 2, 12.). Unde, si actor inducat testes vel instrumenta ad probandam affirmativam, et | reus ad probandam negativam direc|te totidem vel plures testes, praevalent pro|bationes probantes affirmativam, ut in illa | decretali. Si vero reus probet negativam | indirecte, praeferentur ejus probationes, extra de || testibus. 2, 12. ex Fol. 89c tenore. 8. (c. 35. X. 2, 20.), in Inst. de inutilibus stipulationibus |. 3, 19. item verborum. 12., C. de contrahenda et committenda stipulatione. 8, 38. optimam [1]). 14.

Quando defertur | *a judice sacra*|*mentum* |. *Tit.* 56.

Transfertur autem probatio | in reum, si [1]) sit praesumtio | pro ipso, et deferetur ei sacramentum | a judice. Defert autem judex sacramentum inter|dum reo, si plene non interveniant probatio|nes, interdum actori, prout videtur expe|dire, considerata persona actoris et rei |. Puta, si actor unicum testem inducat vel | aliam praesumtionem, poterit fieri delatio [2]) sacra|menti in causis civilibus, extra de procuratoribus |. 1, 18. ex insinuatione. 3. lib. II (c. 3. X. 1, 38.), C. de rebus creditis [3]) |. 4, 1. in bonae. 3., ff. de dote praelegata. 33, 4. Theopompus |. 14., licet quidam dicunt, ad vocem unius non | esse deferendum sacramentum, arg. ff. de quaestio|nibus. 48, 18. mari-

5) *Ita in marg., in textu* condictione indebiti, *quod atramento inductum est.*

6) *Qui jam sequitur versus* et ratione privilegii transferatur super jure | ibidem *atramento inductus est.*

1) *In titt.* 53 — 55 *vix est quod respondeat Pill. p.* 3. §. 6.

1) *Cod. add.* aut.

2) *Cod.* dilacio, *et eodem modo interdum* differt *pro* defert.

3) *Cod.* credendis.

tus [4]). 20.; sed ibi ideo unus testis | non inducit probationem, quia ancilla prius | fuit torta quam testis induceretur, et non | erit incipiendum a tormentis: nam tunc | pervenitur ad quaestionem, si opus est, cum aliqua | praesumtio judicem instruit, extra I de | re judicata. 2, 19. cum [5]) causa. 10. (c. 8. X. 2, 27.) Et vocatur juramentum istud | judiciale, et non est referendum [6]): sed retractari potest | probationibus postea receptis, ut ff. de jure|jurando. 12, 2. l. ammonendi [7]). 31.

Quando defer|tur a parte parti sacramentum |. *Tit. 57.*

Item aliud est | juramentum, quod defertur a parte parti ju|dice approbante [1]). Hoc referri potest, et appella|ri necessarium. In casibus autem tale sacramentum | non refertur, puta, in actione furti, rerum | amotarum; et in aliis famosis actionibus |, ut ff. rerum amotarum. 25, 2. Marcellus. 11. §. 1., et | ubi lex defert tale sacramentum, ut C. de fi|deicommissis. 6, 42. lex ult., nisi ipsa det potesta|tem deferendi, ut C. de bonis auctoritate | judicis possidendis. 7, 72. lex ult. §. ult., et non retractatur |. Ex eo actio et exceptio datur, ut C. de re|bus creditis [2]). 4, 1. l. actori [3]). 8., et ff. de jurejurando |. 12, 2. si duo. 13. §. si quis. 3. Olim autem is, cui de|ferebatur sacramentum, habebat necessarie, vel sol|vere quod petebatur, vel jurare, vel refer|re [4]) sacramentum, ut ff. de jurejurando. 12, 2. mani|festae. 38.: hodie autem potest quis recusare sa|cramentum, et si judex non admittat recu||sationem, appellabit, ut C. de rebus creditis [5]).
Fol. 89d

4) *Cod.* si Marcus. *Conj. conf. ex Pill. p.* 3. §. 6.
5) *Cod. add.* in.
6) *Pro* e. r. *cod.* inferendum. *Mutavi sec. Pill. p.* 3. §. 6.
7) *Tit.* 56. *sequitur Pill. l. c.*
1) *Cod.* aprobante.
2) *Cod.* credendis.
3) *Cod.* actor.
4) *Ap. Pill. p.* 3. §. 6. *adduntur:* ut C. e. t. 4, 1. l. delata. 9., quoniam manifestae turpitudinis et confessionis est, nolle jurare nec referre, *quae num ap. nostrum exciderint in incerto relinquo.*
5) *Cod.* credendis.

4, 1. generaliter [6]). 12. Delator autem sacra|mentum referre non potest, si ei fuerit rela|tum [7]), nec recusare, nec appellare. Quando autem | recusatur sacramentum delatum, si judex in|juste recusatum perspexerit, sic causam diri|met [8]), quasi [9]) |ex voluntate sit recusatum, et non ex jus|ta causa: puta, quia feret sententiam pro eo |, qui detulit secundum conditionem sacramenti illati. Hoc tamen | non est praetermittendum, quod jusjurandum tale debet refer|ri [10]), quale delatum fuit, nisi specialis [11]) causa aliud in|ducat. Et si de qualitate juramenti, scilicet | utrum juretur in ecclesia vel extra, utrum super sacro|sancta evangelia vel non, inter partes fuerit | dubitatum, per judicem formabitur [12]), ut ff. eodem. 12, 2. jusjurandum [13]). 34. §. | non semper. 8. Item illud est sciendum, quod jusjurandum | delatum, antequam praestetur, revocari potest, ut | C. e. 4, 1. si quis. 11., et postea deferri non debet | sic revocatum, ut e. l. Et sacramenta | praestanda sunt ante sententiam et non post | eam [14]), ut C. eodem. 4, 1. generaliter. 12. §. omne [15]) igitur. pr. Illud quoque | sciendum [16]), quod, sive actor sive reus deferat | juramentum, prius de calumnia debet jurare |, antequam ille, cui delatum est, cogatur subire, ut | C. e. 4, 1. delata. 9., et [17]) ff. e. 12, 2. jusjurandum. 34. §. cum quis. 4., et ff. de probationibus. 22, 3. cum de indebito. 25. §. in omnibus. 3., nisi ratio personae varietatem inducat, puta [18]) in patrono et paren|te quibus juramentum de calumnia remit|titur, ff.

6) *Cod. praem.* l. III et II.
7) *Cod.* delatum.
8) *Cod.* dirimi. *Conj. conf. ex Pill. p.* 3. §. 6.
9) *Cod. add.* quasi nolente eo, cui sacramentum sit recusatum, q.d. | feret sententiam contra reum, *quae sensu carent et ap. Pill. p.* 3. §. 6. *desiderantur.*
10) *Cod.* deferri.
11) *Pill. l. c. add.* persona vel.
12) *Cod. om.* p.j.f., *quae add. ex Pill. l. c.*
13) *Cod.* jusjurandi.
14) *Cod.* ea.
15) *Cod.* omnem.
16) *Cod.* faciendum.
17) *Cod.* ut.
18) *Cod. om.* jusjurandum — puta, *quae excidisse docet periodi interrupta structura. Reposui ex Pill. p.* 3. §. 6.

eodem. 12, 2. si patronus. 16., et l. jusjurandum. 34., ex|cepto, ubi propter rem juratur, ff. 12, 2. quotiens. 14. §. 1. de veritate non de credulitate, sicut fit in | sacramento calumniae[19]). Secus est, cum sacra|mentum refertur, quia non ferendus [20]) actor, si | conditioni, quam detulit ipse, velit sibi tunc de | calumnia jurari, ut ff. eodem. 12, 2. jusjurandum l. 34. §. ait. 6. Facienda est autem probatio judici, ut | 4. q. 3. §. item in criminali. post 2 |. verbis, saepe [21]). 28.

Quot sunt spe|cies probationis [1]) |. *Tit. 58.*

Fit autem probatio quandoque per testes vel instrumenta. Parem | enim habent testes cum | instrumentis vim [2]), ut C. de fide instrumentorum. 4, 21. in | exercendis litibus. 15. Fit etiam per confessionem | partium, extra de judiciis. 2, 1. at [3]) si clerici. 6. lib. I [4]). (c. 4. X. 2, 1.). Item quandoque | deficientibus aliis probationibus recurritur ad | praesumtiones, et judicatur per eas. Fol. 90a Si enim sit || praesumtio violenta, proceditur per eam ad | sententiam, utputa si inveniatur nudus | cum nuda, extra de praesumtionibus. 2, 15. litteris. 2. lib. II (c. 12. X. 2, 23.), 32. | q. 1 [5]). dixit dominus. 2. Si sit probabilis, ut|puta, quod assidue habet familiaritatem | aliquis [6]) cum aliqua suspecta, non sufficit talis prae|sumtio ad condemnationem, sed indici | poterit purgatio, ut extra de purgatione canonica. lib. I. 5, 29. si quis de gradu [7]). 3. (c. 4. X. 5, 34.). Si vero sit praesumtio temeraria, repellitur |, ut 2. q. 1. primo [8]). 13.

19) *Verba* de veritate — calumniae *non intelligo.*
20) *Cod.* referendus.
21) *Tit.* 57 *desumtus ex Pill. part.* 3. §. 6 *et* 7 *init.*
1) *Incipere debet novus titulus cum Verbo* Fit; *sed in codice incipit cum* instrumenta.
2) *Cod. om.*
3) *Cod.* ac.
4) *Cod. om.* lib. I.
5) *Cod.* II.
6) *Cod.* alias.
7) *Cod. om.* si — gradu.
8) *In tit.* 58 *initium concordat c. Pill. p.* 3. §. 7.

Quae praesumtio | probationem recipit in contrarium|. Tit. 59.

Admittitur | tamen probatio et contra praesumtionem violentam, 27. q. 1. nec aliqua. 4., inde [1]) et | contra probabilem multo fortius. Item ubi | jus praesumit, statur ejus praesumtioni, sed | probatur contra, utputa, si dicas, me spon|te renuntiasse ecclesiae meae, et ego negem |, probare teneberis spontaneam renuntia|tionem, ut extra de renuntiatione. 1, 5. super eo. 3. lib. II | (c. 5. X. 1, 9.). Hoc ubi jus praesumit super facto incer|to, et stat in finibus praesumtionis: si vero | praesumeretur et statueret, non probaretur | contra, utputa, si aliqua invita in | minori aetate contraxit cum aliquo [2]), prae|sumit jus, quod recesserim a conditio|ne apposita, ut de conditionibus appositis. 4, 4. per | tuas. 1. lib. III [3]). (c. 6. X. 4, 5.): vel si fingat jus super | facto certo, ut C. de rei uxoriae. 5, 13. l. una, ubi | jus fingit, semper stipulari pro reddenda | dote soluto matrimonio: unde dat ei | actionem ex stipulatu, licet non sit | stipulata. In casu tali probatio in contra|rium non recipitur [4]).

De testibus. Tit. 60.

Dictum est supra de probationibus, quae produ|cantur ab illo, cujus intentio ab adver|sario negatur. Sed quia principaliter probatio|nes fiunt vel testibus vel instrumen|tis, videndum est de testibus, quae exigantur in eis. Et quidem exiguntur ista | :

1) *Cod.* XXV. q. III extraordinarii. i. *habet pro* 27 — inde.

2) *Exciderunt hoc loco haec fere verba:* et tandem, aetatis metas attingens ab illo fuit cognita, praesumit jus, quod consenserit in matrimonium, ut extra II de matrimonio contra interdictum ecclesiae contracto. 4, 10. insuper. 3. (c. 4. X. qui matrimonium accusare possunt. 4, 18.): vel, si contraxi sponsalia cum aliqua sub hac conditione, si pater meus consentiret, et ante ejus contradictionem carnalis copula subsecuta sit,.

3) *Cod.* IIII.

4) *Tit.* 59 *non legitur ap. Pillium.*

Conditio, sexus, aetas, discretio, fa|ma,
Et fortuna, fides: in testibus | ista requires.

Conditio: an sit ser|vus vel liber: servus enim a testi-
Fol. 90b mo|nio repellitur, ut extra I de verborum significatione |. 5, 36. forus. 10. §. testes. (c. 10. X. 5, 40.), nisi defecerunt probationes, tunc | enim poterunt interrogari, 4. q. 3. §. item | in criminali. post 2. verbis, item [1]) servi. 36., vel si quae|ratur de facto servi, utputa si per eum | sit depositum, ut ibidem. §. item [2]) servi|. 36.: non tamen contra dominum. Sexus: quia feminae | repelluntur in criminali, ut 33. q. 5|. mulierem. 17., in civili admittuntur, ut 15|. q. 3. §. ex eo quod. 2., in causis matrimonia|libus, ut extra de testibus. 2, 12. super eo. 2. lib. II (c. 22. X. 2, 20.). Aetas|: quia minor quatuordecim annis non admittitur | in civili, ut 4. q. 3. c. 1.: minor | viginti [3]) annis non admittitur in criminalibus |, ut ibidem. 4, 3. §. in testimonium. 3. §. 14. Discretio: quia | furiosus et mente captus a testimo|nio est repellendus, sicut ab officio ju|dicandi, ut 3. q. 7. §. tria. post 1. Fama|: quia, qui non est integrae famae, ad testimo|nium admitti non debet, ut sunt infames | et publico judicio damnati, ut 4. q. | 3. c. 3. §. 3 [4]). Item secundum canones quicunque | peccatum mortale [5]) commisit, repellitur a | testimonio ut 6 [6]). q. 1. qui crimen intendit. 6., quia ibi repellitur ab accusatione, ergo et a testimonio, ut 4 |. q. 3. c. 1. In civili autem peracta | poenitentia admittuntur. Qualiter in civili | a ferendo testimonio testes repellit | canonica infamia, quae oritur ex commis|sione delicti [7]), ita tollitur per | exclusionem delicti, ut extra de re|gulis juris | lib. 1 [8]). 5, 37. omnis res per quascunque nascitur [9]) causas per easdem dissolvitur [10]). Et | quod canonica infamia repellatur, pro|batur, quia se-

1) *Cod. add.* si.
2) *Cod. add.* si.
3) *Cod.* XV.
4) *Pro* c. 3. §. 3. *cod.* §. 2.
5) *Cod.* morale.
6) *Cod.* V.
7) *Cod. add.* infertur.
8) *Pro* lib. I *cod.* III.
9) *Cod.* nasci.
10) *Cod.* dissolvi.

cundum leges propter delictum | non efficitur quis infamis regulariter |, nisi condemnetur, ut 4. q. 3. §. | item in criminali. post 2. Item quod criminosus | acta poenitentia in civili testificari pos|sit, probatur extra de simonia. 5, 2. per | tuas. 4. lib. III (c. 32. X. 5, 3.), quia cum agitur civiliter | de crimine, admittuntur, multo | fortius in pecuniaria causa. Et fortuna |: hoc est, si dives vel pauper, adeo quod || sit suspectus de suppressione veritatis Fol 90c
propter | paupertatem, ut 4. q. 3. §. item | in criminali. post 2. Fides: quia haereticus contra catho|licum non admittitur, ut 2. q. 7. si | haereticus. 26. Aliter quilibet ad testimonium | admittitur. Edictum de testibus prohi|bitorium est, ut ff. de testibus. 22, 5. l. 1.

Quod testes faciant fidem [1]) |. *Tit. 61.*

Debent ad minus duo esse testes. 2|. q. 4 [2]). §. 1., nisi in quibusdam casibus plures | requiruntur. Quando scilicet cardinales Ro|manae ecclesiae accusantur, ut 2. q. 4|. praesul. 2. et nullam [3]). 3.: et in testamentis, in qui|bus [4]) exiguntur septem testes, C. de testamentis |. 6, 22. hac consultissima. 8. et in codicillis, ut C. | de codicillis. 6, 36. l. ult. Unde verbum evangelii | sic est exponendum, in ore duorum [5]) vel trium | etc., id est, non paucorum, extra de foro competenti |. 2, 2. licet. 1. lib. II (c. 22. X. de testibus. 2, 20.). Quod autem dictum est de testa|mentis, non videtur habere locum in ecclesiasti|co, in quo sufficiunt duo testes, et in | testimonio [6]) |, ut extra de testamentis. 3, 22. re|latum. 10. et c. cum esses. 9. lib. I. (c. 11. 10. X. 3, 26.).

In quibus casibus unius | testimonium faciat fidem |. Tit. 62.

Unus autem testis | non facit fidem, 4. q. 3. §. item

1) *Haec inscriptio in margine addita est.*
2) *Cod.* III.
3) *Cod.* alias.
4) *Cod.* quibusdam.
5) *Cod.* duo.
6) *Scr.* testamento.

in | criminali. post 2. verbis, ubi. 26., 33 [1]). q. 2. admonere [2]) |. 8. fallit hoc in clerico, qui percutitur aliquibus | videntibus, cujus juramento statur, aliis no|lentibus super hoc testificari, extra de testi|bus cogendis. 2, 13. pervenit [3]). 1. lib. II (c. 5. X. 2, 21.). Item si super aliquo in|strumento moveatur quaestio et dubitetur, an | sit publicum necne, crederetur super hoc assertioni tabellionis, qui illud confecit |, ut C. de crimine falsi. 9, 22. si quis decuri|o. 21.: hoc, ubi instrumentum habet subscriptionem testi|um, aliter non crederetur tabellioni, ut in Auth. de fide instrumentorum [4]). 6, 2. §. si vero. 7. (Nov. 73.). In omni|bus casibus illis creditur unius testimo|nio, in quibus praejudicium non infertur alicui |. Puta, si dubitetur, an Titius sit bap|tizatus, si appareat unus testis super hoc |, facit fidem, ut de consecratione di. 4. cum itaque. 112. Idem | esset, si de consecratione ecclesiae dubita|retur, et in consimilibus, in quibus extra jus | aliquid ab aliquo affirmatur non in praeju|dicium alterius [5]).

Quid quando testes concordant||. *Tit.* 63.

Fol. 90d Quando plures inducuntur testes ab una et | eadem parte et concordant, sequenda sunt omnia | quae dicunt. Si vero discordant, sequetur | judex illa dicta, quae rei aptiora esse intel|lexerit. 4. q. 3. §. item in criminali, post 2. verbis |, si testes. pr. Aliud in instrumentis, quia scripturae diver|sae, ab una et eadem parte prolatae, fidem sibi | derogant, ut C. de fide instrumentorum |. 4, 21. scripturae diversae. 14. Si autem duo vel tres testes | contradicant duobus vel pluribus, tunc considera|bit judex, quae rei aptiora esse viderit. Si | vero unus contradiceret uni, tunc ne unius | dictum valet, cum singuli

1) *Cod.* XXXII.
2) *Cod.* animovē.
3) *Cod.* praeterea.
4) *Cod.* d. bn̄di et fal. *Conj. firmatur ex Pill. p.* 3. §. 8., *qui insuper laudat* C. ad leg. Corn. de fals. 9, 22. si quis decurio. 21.
5) *Titt.* 60 — 62 *non respondent Pill. part,* 3. §. 8.

essent in suis | testimoniis singulares, extra de electione. 1, 6. cum di|lecti. 17. lib. III (c. 32. X. 1, 6.). Si vero producantur ex diversis par|tibus et contradicant sibi ad invicem, tunc | stabitur majori numero, nisi minor numerus | esset tantae dignitatis, quod numero aliorum | deberet praeponi, extra de testibus. 2, 12. in praesentia|. 5. lib. III (c. 32. X. 2, 20.). Si vero pares sint partes, tunc feretur | sententia pro reo, quia proniora sunt jura | ad absolvendum quam ad condemnandum |, extra de probationibus. 2, 12. ex litteris. 2. lib. I (c. 3. X. 2, 19.). Fallit | hoc in liberali causa, ut ibidem dicitur, et in causa | inofficiosi testamenti, ut ff. eodem. 5, 2. si pars judicanti|um [1]). 10. Semper enim sententia ferenda est pro testamento, si pares sunt probationes, et in causa | liberali pro libertate, sive sit reus, sive sit actor, qui stat pro li|bertate. Et idem | dicendum est [2]) in causa matrimoniali, quod pronuntiandum sit pro matrimonio, quia res | est favorabilis, extra de matrimonio contracto | contra interdictum. 4, 17. c. 1. in fine. (c. 3. X. qui matrimonium accusare possunt. 4, 18.). Vel, si uterque esset | actor et pares erunt probationes in omnibus |, fieret interpretatio, ut extra de testibus. 2, 13. cum tu |. 16. lib. I (c. 16. X. 2, 20.), vel si non posset interpretatio fieri, divide|retur res, si esset divisibilis.

Quid si testes | sibi invicem contradicant |. *Tit. 64.*

Si autem testis | sibi ipsi contradicat, non valet testimo|nium ejus, 3. q. 9 [1]). pura et simplex. 17., nisi | errasset in dicendo, tunc enim in continen|ti posset errorem suum corrigere, extra de | testibus cogendis. 2, 13. praeterea. 3. lib. II | (c. 7. X. 2, 21.).

1) *Cod. pro* ut—judicantium *habet* si per has judicancium.

2) *In cod. verba ita sunt transposita:* sive sit reus et idem dicendum est, sive sit actor, qui stat pro libertate.

1) *Cod.* XII *et* X.

Quae diversitates noceant | in testimonio |. *Tit. 65.*

45 Fol. 91a Quae autem | diversitates noceant || testimonio, continentur his versibus |:

Res, persona, gradus, locus, haec sint [1]) con-
sona, tempus |.

Si enim in [2]) actione producantur testes, ut | ferant testimonium super re illa, et dis|cordant in re probanda, non valet eorum | testimonium, cum sint in suis testimoni|is singulares, ut extra III [3]) de electione. 1, 6. cum di|lectus. 17. (c. 32. X. 1, 6.). Persona: quia si debeant de persona fer|re testimonium, et unus dicat de una |, alter de alia, non valet testimonium propter | praemissam rationem. Gradus: si producantur in | quaestione propinquitatis [4]) et diversificantur in gra|dibus, non valebit testimonium, 35. q. | 8 [5]). de gradibus. 1. Non tamen omnis diversitas | nocet, quia, si dicat unus Joannem in primo | gradu, et alter in secundo, non noceret, quia | quidam primum gradum ponunt filios, quidam | nepotes, 35. q. 3. §. hac auctoritate [6]). post 21.: si autem | unus dicat, esse in primo, et alter in tertio | vel ultimo, tunc noceret. Locus: in loco | debent concordare, ut probatur in exemplo Danielis, quia ideo reprobavit testimonium presbyterorum, quia discordaverunt in | loco. Item in tempore debent concorda|re, 3. q. 9. nihilominus. 16. Quod autem dictum est |, quod testes debeant concordare in loco | et tempore, intelligunt quidam, hoc verum | esse in facto non iterabili, ut est homici|dium [7]), quia si Titius dicatur ab uno occisus esse in die Lunae, et ab alio in die | Martis, inconpossibilia dicunt isti |. Secus in facto iterabili, quia si ad|ulterium dicat unus Titium commisisse cum | Titia in die Lunae et alter in die Mar|tis, utrumque istorum potest esse verum: et | licet non concordant, in proba-

1) *Cod.* sunt.
2) *Cod. om.* in.
3) *Cod.* II.
4) *Ita in marg., in textu* proprietatis.
5) *Cod.* IX.
6) *Cod.* itaque.
7) *Cod.* homicidum.

tione unius | criminis, id est adulterii, in specie autem pro|bant testimonia, scilicet Titium adulterum esse |. Sed eis contradicit exemplum de Susanna |, ubi factum fuit iterabile: attamen loci | diversitas vitiavit testimonium, sed ibidem [8]) dictum |, quod ideo hoc factum fuit, quia unicum adulteri|um probare nitebantur. Verius tamen | est, quod etiam in facto iterabili noceat |, ut in illo. §. nihilominus. 3, 9, 16. quia aliquid loquitur || de facto itera- Fol. 91b bili, quia vult dicere, quod non | recipiuntur tanquam plures, quia sunt singulares in suis testimoniis |. Quaedam autem diversitates temporum | vel locorum non nocent testibus, ut si | unus dicat: „Vidi Sejum in domo Titii [9])| cum | Titia adulterantem" — et alius di|cat: „Vidi in camera angulari tali, quae | est in domo illa" — quia secundi testis dictum | continetur sub dicto prioris, quoniam in toto | pars contineatur, ut ff. de regulis juris. 50, 17. in to|to etiam pars continetur. 113. Item si primus di|cat: „Vidi in die Lunae" — et alius dicat: „Vi|di in hora tertia" — quia in eo, quod plus est, et id [10]) |, quod minus est, continetur, ut ff. de regulis | juris. 50, 17. in eo. 110. Etiam, si unus inspexit per fora|men adeo angustum, quod per illud non nisi uno | oculo apposito factum inspici poterat, et ita | in continenti unus post alium inspexit, non | nocet diversitas talis, quia ea, quae in conti|nenti fiunt, inesse videntur, ff. si certum | petatur. 12, 1. lecta. 40. Item si factum esset dura|bile: utputa, episcopus accusatur, quod tali | die celebraverit excommunicationem vel in aliena | parochia. Unus dicit, quod vidit eum celebra|re in hora tertia, alter, quod in hora sexta |, non nocet diversitas, quia in tantum consuevit | tale factum durare [11]).

Quot productiones testium fieri debeant |. Tit. 66.

Productio autem testium fieri potest tribus vicibus |,

8) *Cod.* ipi.

9) *Cod. add.* cum Titii *sine sensu.*

10) *Cod.* in eo.

11) *Titt.* 63—65 *sequuntur in quibusdam Pill. part.* 3. §. 13.

extra de testibus. 2, 13. in causis. 15. lib. I (c. 15. X. 2, 20.). Et volunt | quidam intelligere productiones voca|ri dilationes, quod scilicet tres dilationes | sunt dandae ad productiones testium, et | dicunt, quod potest quilibet quot productiones vo|luerit facere, antequam renuntiet testium | productioni. Istam sententiam improbat Azo, quia | ad testium productionem non datur nisi unica | dilatio, ut 3. q. 2. §. spatium. post 4., C. de | dilationibus. 3, 11. l. 1. Et jam intelligitur simpliciter de | productionibus, quod tres tantum debeant esse, et si | voluerit facere quartam productionem, non lice|bit ei facere, nisi juret, quod nec per se nec per | alium didicit [1]) testificata, nec per fraudem | aliquam petit hanc quartam productionem |, ut in Auth. de testibus. 7, 2. §. quia vero. 4 |. (Nov. 90.).

Fol. 91c

Qualiter testes de|ponere debeant |. *Tit. 67.*

Et de consuetudine | jurant testes in praesentia | utriusque partis, et postea dicunt testimonia | sua in praesentia judicis in secreto, non | audientibus partibus, vel in praesentia illius, cui | judex committet testium receptionem, et | ille scribet et sigillabit dicta [1]) testi|um, vel aliter clausa retinebit, et tunc | vocantur dicta testium depositiones. Cum autem | renuntiatum fuerit testibus, aperientur dicta | testium et publicabuntur utrique parti, ut | extra de conditionibus appositis. 4, 4. per tuas. 1. lib. III (c. 6. X. 4, 5.), et tunc | vocabuntur attestationes. Et quod taliter sit | procedendum, probatur etiam per exemplum Danielis |, qui separatim et in secreto recepit testes |, ita quod unus alium deponentem non audi|vit. Item quando recipiuntur testes, ille |, contra quem recipiuntur, consuevit ponere | in cartula articulos illos, super qui|bus vult, quod testes interrogentur, et por|rigere illi, qui recipit testes.

1) *Cod.* dicit.

1) *Cod.* de causa.

Quando testes jurare debent |. *Tit. 68.*

Jurar autem debent testes, antequam faciant [1] | testimonium, quia nullus testis nisi juratus | fidem facit [2], ut 4. q. 3. item in criminali [3]. post 2. verbis, item jus|jurandi [4]. 37. Potest autem remitti juramentum testi|um ex illius consensu, contra quem producuntur |, extra de testibus. 2, 12. tuis quaestionibus. 12. lib. III (c. 39. X. 2, 20.). Et debent | post litem contestatam non antea [5] recipi testes, ut | extra III ut lite non contestata. 2, 3. quoniam. 5. (c. 5. X. 2, 6.), nisi quando testes | sunt moribundi, vel de eorum absentia di|uturna dubitatur.

In quibus causis | *ante litem contestatam* | *recipi possunt* | *testes* |. *Tit. 69.*

Tunc altera parte absente [1] | per contumaciam, vel si sine | contumacia sit absens |, taliter, quod citatum ad ipsum pervenire non | possit, tunc recipientur testes. Sed si reus |, postquam habuerit copiam reconveniendi adversa|rium, intra annum non fuerit usus illis attestati|onibus, evanescit. Item si velit aliquis testes |, quos habet super aliquo facto, reducere in publicum | instrumentum, ut perpetuam habeat probationem, potest hoc |, licet ei nulla quaestio moveatur. Attamen [2] vocandi illi |, quos tangit res, et sive veniant sive non, produ|centur testes, ut extra de testibus. 2, 12. significavit [3]. 14. lib. III (c. 41. X. 2, 20.). Item quando movetur quaestio de matrimo||nio Fol. 91a super perpetuo impedimento, absente | altera parte per contumaciam, producuntur testes. Item | quando quaestio super electione alicujus, et ille absentat | se, producuntur testes, et contra eum proceditur |. Item in quaestione inquisitionis producuntur testes ante | litem contestatam,

1) *Cod.* fecat.
2) *Cod. om.* f. f.
3) *Cod.* inter in c'nn.
4) *Scr.* jurisjurandi.
5) *Cod.* post.

1) *Cod.* praesente.
2) *Cod.* Item tamen.
3) *Cod.* significantibus.

ut extra ut lite non contestata. 2, 3. quoniam frequenter. 5. lib. | III (c. 5. X. 2, 6.).

Quae continentur in juramento | testium. Tit. 70.

Ita autem debent jurare testes |, quod dicent veritatèm, quam noverint ex illa re |, ut 3. q. 9. hortamur. 20., quod nullam interferent | falsitatem. 2. q. 4. nullam dam|nationem. 3., 3. q. 9. pura. 17., et pro utraque par|te dicent testimonium, 14. q. 5. non | sane. 15. Item quod non pretio vel amicitia vel odio vel | proprio commodo testimonium dicent |, et in causa consanguinitatis | adjicient, quod jam audierint a majoribus suis |, et jam credant esse, prout dicent, extra I [1]) de testibus |. 2, 13. quoties. 20. (c. 5. X. 2, 20.).

Qui sint testes domestici |. Tit. 71.

Item nota, quod praeter supra memoratos repel|luntur a testimonio domestici, 4. q. 3. | §. item in criminali. post 2. verbis, etiam. 31. Vocantur autem domestici | illi, qui sunt in potestate producentis, ut sunt fi|lii, ut in Inst. de testamentis ordinandis. 2, 10. in testibus |. 9. Item servi, liberti, mercenarii, ut ff. de poenis [1]). 48, 19. res|piciendum. 11. §. furta domestica. 1. Item coloni | adscriptitii [2]), ut C. de his qui ad ecclesiam confugerunt. 1, 12. prae|senti. 5., et propinqui, ut C. de emendatione | propinquorum. 9, 15. l. una, et uxor, 47. d. §. | necesse. post 8., C. de re militari [3]) |. 12, 36. quicunque. 10. lib. XII.

In quo casu clerici possunt ferre | testimonium in causa ecclesiae |. Tit. 72.

In causa autem | ecclesiae civili possunt testimonium

1) *Cod.* II.
1) *Cod. om.*
2) *Cod.* adscriptici.
3) *Cod.* militanda.

ferlre ejusdem ecclesiae clerici, ut 14. q. 2. super pru-dentia [1]) |. 1. Debent tamen canonici unum | vel duos constituere actores, et illi non | poterunt ferre testimonium in causa illa, in qua sunt ac|tores, ut extra I de testibus. 2, 13: insuper. 21. (c. 6. X. 2, 20.). Contra | praelatum ;videtur quod etiam in criminali causa admittantur | clerici in testimonium, arg. extra de electione |. 1, 6. per inquisitionem. 11. lib. III (c. 26. X. 1, 6.), sicut admittuntur ad | ejus accusationem, ut extra de accusationibus |. 5, 1. c. ult. lib. I (c. 11. X. 5, 1.).

An post publicationem | attestationum possint testes produci |. *Tit. 73.*

Postquam autem testium | dicta fuerint publicata, non poterunt testes super illo articulo produci ||, ut extra de Fol. 92a testibus [1]). 2, 13. c. ult. lib. I (c. 25. X. 2, 20.). Et in causa | appellationis non poterunt produci, nisi super novis | articulis, ut extra de testibus. 2, 13. fraternitatis. 17. l. | I (c. 17. X. 2, 20.): super aliis autem articulis, puta super | peremtoria exceptione vel consimilibus bene | possunt, ut extra de testibus. 2, 12. de testibus |. 2. lib. III (c. 29. X. 2, 20.). In causa autem matrimonii et jam pro|bato articulo post attestationem producun|tur testes, ut extra de testibus. 2, 12. ex tenore. 8 |. lib. III (c. 35. X. 2, 20.), utputa, vir probat, se cum alia | contraxisse, antequam contraheret cum illa, quae | petit eum in virum, tali die, poterit mu|lier probare contra et publicatis attes|tationibus, quia illa [2]) die non fuit in loco illo |, immo quod fuit alibi, ut ibi dicitur. Qui|dam autem dicunt, hoc esse verum in qualibet causa |, quod, si actor probet intentionem suam per | testes, et post publicationem attestationum | poterit reus negativam probare indirec|te, quia probat quilibet negativam contra instru-

1) *Cod.* prudenciam. 2) *Cod.* ille.
1) *Cod. add.* cam.

mentum modo | supradicto, ut C. de contrahenda et committenda[3]). 8, 38. opti|mam. 14., in |Inst. de inutilibus stipulationibus. 3, 19. §. item verborum|. 12. Sed instrumentorum nomine etiam testes continentur |, ut extra de praesumtionibus. 2, 15. pervenit. lib. II (c. 4. X. de testibus cogendis. 2, 21.). Ergo et | contra testes poterit. Et dicunt, quod, si actor | intentionem[4]) suam probaverit per tres vel quatuor | testes, et reus negativam indirecte, ut | supra dictum est, probet per duos testes, praeva|lebit probatio rei: sicut, si actor aliquem fundum | esse suum per multos testes, et reus probaret | fundum illum se praescripsisse per duos te|stes, praevalerent isti duo testes illi. Sed | certe periculosissime decipiuntur. Licet[5]) | omnes doctores decretorum teneant hoc |, quod publicatio testium ab actore productorum | aufert potestatem producendi testes reo |, ut extra de testibus. 2, 13. c. ult. lib. I (c. 25. X. 2, 20.), et in Auth. de testibus. 7, 2. §. et quoniam. 5. (Nov. 90.). Sed reus non poterit | testes producere, nisi super probatione nega|tivae indirecta, quia directe causam probare non | posset, ut[5]) extra de causa proprietatis et possessionis. 2, 5. c. 1[6]). lib. III | (c. 3. X. 2, 12.): ergo post publicationem testium actoris | aufertur ei potestas probandi ne|gativam[7]) indirecte.

Fol. 92b

An testes | de auditu recipiendi sint |. Tit. 74.

Notant autem quidam, testes de auditu non esse recipiendos, nisi in causa matrimoniali |, ut extra de sobole suscepta ex[1]) secundis nuptiis. 4, 15. quia. 2. lib. I (*non ponitur.*), et in so|lutione pecuniae, ut si creditor dicat | in praesentia testium, sibi solutam esse pecu|niam, vel debitor confiteatur, se recepisse | pecuniam, ut 3. q. 9.

3) *Cod.* consti.
4) *Cod.* institutionem.
5) *Scr.* Scilicet *et postea* tenent.
6) *Hoc v. in cod. deest, sed locus rasus.*
7) *Cod. om.* c. 1.
8) *Cod.* negativvam.
1) *Cod. om.* sobole suscepta ex.

de his. post 15. Item | in actione pluviae arcendae, ut ff. de pro|bationibus. 22, 3. si arbiter. 28. Sed verius est, quod in omnibus | contractibus de auditu recipiatur testis, in | quibus consensu contrahitur obligatio. Quid enim |, si aliquis audivit aliquem stipulantem, nonne de | auditu feret testimonium? Utique: vel, si | caecus audivit aliquem stipulantem, cujus vocem | habebat notam. Hoc autem est speciale in matri|monio et actione pluviae arcendae, quod non tantum de | auditu suo testificabitur quis, quando quaeratur | de consanguinitate, sed etiam, si potest, se au|divisse, sicut [2]) ei retulit avus vel superiores, ut in illa l. si arbiter. 22, 3. 28.

An tes|tes debeant esse rogati |. Tit. 75.

Testes etiam, si non rogati | fuerint, ut intersint contractui [1]), ad|mittuntur, ut 4. q. 3. item in criminali|. post 2. verbis, ad [2]) fidem. 25. Fallit hoc in casibus, in quibus | rogati debent esse testes, utputa |, si debitum in scriptura sit contractum, puta | instrumentum est factum super debiti solutione, vult | probare debitor [3]) per testes memoriam [4]) solutionis factae |, utputa in praesentia aliquorum dixit creditor |, sibi solutam fuisse pecuniam, tunc de|mum valet testimonium, si testes ad hoc | fuerint rogati, ut 3. q. 9. §. de his|. post 15. Item, si in testamento, ut C. de testibus. 4, 20. auth. | rogati. post 18., et in divortio, ut ff. de divortiis. 24, 2. nullum.

An socii criminis | sint ad testimonium admittendi |. Tit. 76.

Socii autem criminis non admittuntur ad | testimonium, ut 4. q. 3. §. item in crimi|nali. post 2. verbis,

2) *Cod.* se.
1) *Cod. add.* non.
2) *Cod.* aliud.
3) *Cod. om.* debitor.
4) *Cod.* ꝑmemoriā.

item [1]) liberi. 40., etiam in exceptis criminibus |, ut extra | de testibus. 2, 13. veniens. 9. (c. 10. X. 2, 20.). Hoc ubi | crimini participant emolumentum recipien|do, secus, si tantum mediator extitit, ut | extra de simonia. 5, 2. quamvis. 6. lib. II (*non ponitur.*). Socius | autem aliter Fol. 92c non [2]) in crimine, si producatur in || causa, quae sit communis ipsi et producenti, non poterit testificari, quia causa ad ipsum | pertinet in parte, quia omnibus in re propria | dicendi testimonii facultatem jura sub|moverunt, 4. q. 3. §. item in criminali. post 2. verbis, omnibus. 39. Si vero producatur in illa causa, quae | non sit [3]) communis, poterit testifi|cari, quia, cum edictum de testibus sit prohibi|torium, admittitur socius, cum nunquam pro|hibeatur, ff. de testibus. 22, 5. l. 1 |.

Quando in causa | sua possit quis ferre testimonium |. *Tit. 77.*

In causa sua non potest quis ferre testimonium |, ut dicitur in praedicta §. [1]) omnibus. 4, 3. post 2|. 39. Propria causa est | illa, cujus emolumentum ad aliquem suo nomine | spectat vel damnum, ut 2. q. 6 [2]). biduum |. 29. verbis, in propria. 7. Fallit hoc in legatario, qui percipit | emolumentum ex testamento. At tamen in causa testamenti | fert testimonium, in Inst. de testamentis ordinandis. 2, 10. §. le|gatariis [3]) |. 11. In quaestione denunciationis, ut | extra de testibus. 2, 13. in nomine domini. 3. lib. I (c. 2. X. 2, 20.). Item in | clerico, percusso coram multis, ut legitur extra | de testibus cogendis [4]). 2, 13. c. pervenit. 1. lib. II (c. 5. X. 2, 21.). Item ubi in | defectum probationum actori deferetur sacra|mentum, extra de procuratoribus. 1, 18. | ex insinuatione. 3. | lib. II (c. 3. X. 1, 38.).

1) *Cod.* nln.
2) *Verba* aliter non *aut corrupta sunt aut ejicienda. Fortasse scribendum est* alterius.
3) *Verba* quae non sit *bis leguntur.*

1) *Cod.* l.
2) *Cod.* V.
3) *Cod.* legatarius.
4) *Cod. om.* cogendis *et habet* praeterea *pro* pervenit. *cf. tit.* 62. *not.* 3.

An judex possit esse testis |. *Tit. 78.*

Judex autem vel advocatus vel assessor | non debet facere testimonium in causa, in qua fuit judex vel advocatus vel assessor [1]), ut 2. q. 6. statuendum. 38. Creditur tamen ju|dici de his, quae acta sunt in praesentia ejus |, puta, si dubitetur de lite contestata et consimilibus, et | etiam scriptis judicis factis in judicio, licet eis prae|ferantur duorum dicta testium juratorum |, ut extra de testibus. 2, 12. c. 1. lib. III (c. 28. X. 2, 20.).

Quando | *possit opponi in* | *personas testium* |. *Tit. 79.*

Opponi potest in personas | testium et ante publica|tionem et post, ut extra de exceptionibus. 2, 11. denique. 1. lib. II | (c. 1. X. 2, 25.). Ille tamen, qui post publicationem attestationum | opponit in personam testis, debet jurare, quod ante pu|blicationem ignoraverit id, quod opponit, nisi ante | publicationem protestatus esset, se velle op|ponere in personas testium: tunc enim sine juramento | posset opponere. Sed tamen si testes illi aliquid | pro ipso deponerent, non credetur eorum depo|sitioni de facili, ut extra de testibus. 2, 12. in praesentia. 5. lib. III (c. 32. X. 2, 20.). Et testes, qui producuntur super perem|toria exceptione, compelli possunt deponere || etiam super principali. Jurabunt tamen secundum Fol. 92d quod jurant | testes, ut extra de testibus. 2, 12. de testibus. 2. lib. III [1]) (c. 29. X. 2, 20.). Et | illum testem, quem quis recipit pro se, recipere | debebit contra se, ut 4. q. 3. item in | criminali. post 2. verbis, si quis [2]). 42., nisi postea efficeretur infamis, quia re|pellitur testis per infamiam post dictum testimonium | contractam, ut extra de testibus cogendis. 12, 13. praeterea |. 3. lib. II (c. 7.

1) *Verba* non — assessor *in marg. adscripta sunt.*

1) *Cod. om.* lib. III.
2) *Cod.* fieri.

X. 2, 21.). Item ille, qui producit testes, debet | procurare eos, ut 4. q. 3. item in criminali|. post 2. in fi. 40.

In quibus casibus cogendi sunt testes testificari |. *Tit. 80.*

Compelluntur autem testes, si per alios veritas | non potest liquere. 14. q. 2. quamquam |. 2., extra de testibus cogendis. 2, 13. c. 2. lib. I (c. 6. X. 2, 21.), quia verum tacere | et falsum dicere, utrumque peccatum est, ut extra de | crimine falsi. 5, 16. falsidicus testis. 2. lib. I (c. 1. X. 5, 20.). Hoc, quando | verum tacetur et veritas non potest per alios li|quere: alioquin, si per alios posset veritas | liquere, non esset peccatum, verum tacere. 22 [1]) |. q. 2. ne quis. 14. in fine.

Quando compelluntur testes | *ad testimonium perhibendum* |. *Tit. 81.*

Compelluntur autem in omnibus | civilibus causis [1]), ubi veritas per alios non potest | liquere, ut in illo c. „quamquam". 14, 2, 2. Item in | causis spiritualibus, puta ut in matrimo|nio, ut extra de testibus cogendis. 2, 13. c. 2. lib. I (c. 6. X. 2, 21.). Item | in causis criminalibus civiliter intentatis, puta | ut in inquisitione, ut extra de accusationibus. 5, 1. super his. 3. lib. III (c. 16. X. 5, 1.). Item in quaestione denuncia|tionis, licet quidam, nescio qua de causa |, dubitent, quia nemo [2]) compellatur, nisi ubi rem tem|poralem perdo propter veritatis defectum |, ut 14 [3]). q. 2 [4]). quamquam. 2.: multo fortius, ubi per|do animam. In criminalibus dicunt doctores non | compelli, quia ibi luce clariores debent esse probationes, ut C. de probationibus. 4, 19. l. ult., arg. |

1) *Cod.* XXXII.
1) *Cod.* casis.
2) *Cod.*). *i. e.* cum.
3) *Cod.* III.
4) *Cod.* IX.

contra 4. q. 3. §. item in criminali. post 2. verbis, | item l. Julia [5]). 3.

In quibus causis instru|menta praeferuntur | testibus |. Tit. 82.

Regulare est, quod | in exercendis litibus parem | vim habent instrumenta cum testibus, ut C. de fi|de instrumentorum. 4, 21. in exercendis. 15. Quandoque | tamen praeferuntur instrumenta testibus |: in probatione census, qui consuevit in | longum solvi, et ejus causa remota esse | a memoria hominum, ut ff. de probatio|nibus. 22, 3. census. 10. Item in probatione aetatis |, ut C. si minor se Fol. 93
majorem. 2, 43. l. ult. 3., ubi, si quis negavit, se esse minorem [1]), et ju|ravit, non poterit postea probare se minorem, nisi per instrumentum. Item ubi quis in | scriptis confitetur debitum, non potest proba|re contra, nisi per instrumentum, C. de non numerata [2]) |. 4, 30. generaliter. 13. Et in omnibus casibus, in quibus | scriptura exigitur, ut 10. q. 2. hoc jus|. in 2., ubi in alienatione rei exigitur scriptura |, et in consimilibus eodem argumento. Quodsi testes contra|dicant instrumento, praeferantur duo [3]) vel tres te|stes instrumento exceptis supradictis casibus |, quia credendum est plus vivae voci quam mortuae, ut in Auth. de fide instrumentorum. 6, 2. si | vero [4]). 3.

De officio ad|vocatorum |. Tit. 83.

Testium depositionibus lectis | et instrumentis hinc inde probatis et edi|tis insurgunt vicissim causarum patroni |, qui, gloriosae vocis [1]) confisi munimine, lap|sa

5) *Titt.* 66—81 *non respondent Pill. part.* 3. §. 8—13.
1) *Cod.* majorem.
2) *Cod.* numerum.
3) *Cod.* duos.
4) *Cod.* sed de comparatione litterarum *habet pro* s. v. *Tit.* 82 *in quibusdam sequitur Pill. part.* 3. §. 7. *et* §. 14.
1) *Cod.* voci. *Conj. conf. ex Pill. part.* 3. §. 15.

erigunt, fatigata reparant, et causarum | dirimunt ambigua fata [2]). Unde sciendum est, quod | pars actoris inprimis debet judici fidem | facere, quod debeat pro ipsa judex sententi/are, canonibus et legibus ad hoc introductis |. Item si testibus vel instrumentis vel aliis | legitimis modis vel saltem per adversarii confessionem suam probaverit intentionem |, seu fundaverit [3]), ostendere debet. Item | suorum debet testificata ad consonantiam re|ducere, et eorum dicta confirmare, et partis ad|versae testificata confringere, sicut melius [4]) potest, jure | scripto et argumentis. Item respondere de|bebit, subtilius quam poterit, objectis et | oppositis ab adversa parte. Rei autem | pars debet sic allegare, ut inprimis osten|dat et probet, si potest, quod actio proposi|ta locum non habeat, sicut [5]) est proposita |, extra de confirmatione [6]) utili vel inutili. 2, 20. examinata |. 3. lib. III [7]) (c. 7. X. 2, 30.); Et si competit actio vel causa petendi |, quae proponitur, debet monstrare, si protesta|tam exceptionem probavit, ex qua debeat [8]) |'elidi actio agentis; et sic per singula di|cere et allegare, qualiter reus sit absol|vendus. Econtra actor [9]), si potest, debet ostendere |, si rei exceptionem possit elidere sua || (Fol. 93b) replicatione, et sic per singula debet allega|re et dicere [10]), qualiter contra reum et pro eo sententia | sit ferenda. Quibus hinc inde subtiliter | peroratis, revertantur ab [11]) allegationibus, et | post feratur sententia, nisi interveniat ami|cabilis sive arbitralis [12]) compositio [13]).

De sententiis |. *Tit. 84.*

Renunciatione facta | allegationum et testium, judex, ex quo sufficienter instructus fuerit, feret sententiam | dif-

2) *Cod.* facta. *Mutavi sec. Pill. l. c.*
3) *Cod.* fundavit.
4) *Add. ex Pill. l. c.*
5) *Cod.* si.
6) *Cod.* confirmando.
7) *Cod. om.* lib. III.
8) *Cod.* dāt.
9) *Cod.* auctor.
10) *Add. ex Pill. l. c.*
11) *Pro* r. a. *fortasse scribendum* renuncietur.
12) *Cod.* arbitrabitrabilis.
13) *Tit.* 83 *ex Pillio part.* 3. §. 15.

finitivam, his verbis: „De vultu tuo | judicium meum pendeat etc.: Ego episcopus [1]) |, auditis allegationibus utriusque partis et pro|bationibus, in scriptis condemno N. Titio |, adversario ejus, in decem libras [2]), quae ab eo | petebantur" — vel, „condemno ad restitutio|nem fundi Semproniani [3]), ab eo petiti" | — vel, „absolvo eum". Semper enim sententia | debet continere vel absolutionem vel condem|nationem, ut ff. de re judicata. 42, 1. l. 1 [4]). et [5]) 2. q. 6. §. diffinitiva. post 41. §. 2., vel saltem | verba aequipollentia absolutioni vel condem|nationi, ut extra de verborum significatione. 5, 36. intelligentia [6]). 5. lib. | I [7]) (c. 6. X. 5, 40.). Et sententiam diffinitivam, ex quo tulerit |, mutare non [8]) poterit; tamen adjicere eadem | die de sumtibus, ut ff. de re judicata |. 42, 1. Paulus. 42. Debet enim in sententia victum victori con|demnare in expensis, ut extra de poenis |. 5, 32. calumniam. 5. lib. I (c. 4. X. 5, 37.), alioquin tenebitur judex, ut | C. de judiciis. 3, 1. properandum. 13. Sententiam autem interlocu|toriam potest judex mutare, extra de ap|pellationibus. 2, 20. significaverunt. 35. lib. I (*non ponitur.*), et ff. de re judicata. 42, 1. quod jussit [9]). 14., quia etiam arbiter potest|, ff. de arbitris. 4, 8. diem. 27. Est autem interlocutoria | sententia illa, quae fertur super emergentibus vel in|cidentibus quaestionibus, stante principali quaestione |. Est autem sententia ferenda post litem contestatam, non | ante, exceptis quibusdam casibus, qui notantur | extra ut lite non contestata. 2, 4. quoniam frequenter. 5. lib. III | (c. 5. X. 2, 6.). Item praesentibus partibus, vel altera parte ab|sente per contumaciam post litem contestatam: alias non | feretur, exceptis praemissis casibus, 3. q. | 9. absens. 13. Si autem ante litem contestatam altera pars | per contumaciam absentet se, quid juris sit, no|tatur su-

1) *Cod.* ȇ *et jam spatium habes trium fere litterarum.*
2) *Cod.* lib̃.
3) *Cod.* Semproniali.
4) *Verba* ut — l. 1. *in marg. addita sunt.*
5) *Cod.* ut.
6) *Cod.* inter alia.
7) *Cod.* III.
8) *Bis leg. in cod.*
9) *Verba* et — jussit *in marg. apposita.*

pra titulo de in jus vocatione. Item ferenda est sententia in scriptis, 2. q. 1. im|primis. 7., nisi sint breves lites, vel nisi episcopus cog|noscat inter laicum et clericum, ut Fol. 93c 45 C. de || sententiis ex periculo recitandis. 7, 44. auth. | nisi [10]), post 3. Item, si feratur sententia expresse contra | jus scriptum, non tenet; si vero contra jus liti|gatoris [11]), tenet, ut extra de sententiis et re | judicata. 2, 18. cum inter vos [12]). 3. lib. III (c. 13. X. 2, 27.). Qualiter feratur | contra jus scriptum vel litigatoris, ponitur | aperte 2. q. 6. §. diffinitiva. post 41. §. 2. Licet | autem teneat semper sententia, lata contra | jus litigatoris,

In quibus casibus re|levatur | sententia |. *Tit. 85.*

Relevatur tamen in quibusdam | casibus, puta, si intra decem dies | ab ea fuerit appellatum, ut in illa decretali „cum inter vos.“ 2, 18, 3. Item per supplica|tionem, ut extra de in integrum restitutione. 1, 24. ex [1]) | litteris. 3. lib. III (c. 4. X. 1, 41.). Item per querelam falsi |, C. ad legem Corneliam de falsis. 9, 22. querela. 12. Item | in [2]) causa matrimoniali per sententiam acquisita exceptio tollitur per replicationem | postea commissi adulterii, extra de clandestina | desponsatione. 4, 3. ex litteris. 3. lib. II (*non ponitur.*). Item ju|dex in loco suspecto non debet judicare, qui | sit periculosus [3]) partibus vel indecens: alio|quin potest appellari ab ipso, etiam si appellatio|ne remota causa sibi fuisset commissa |, extra de appellationibus. 2, 19. ex parte. 5. lib. III (c. 47. X. 2, 28.). Et debet ferre | sententiam et de re certa, ut Inst. de | actionibus. 4, 6. curare. 32., et per semetipsum non per | alium, extra de consuetudine 1, 3. ad nostram |. 2. lib. III [4]) (c. 3. X. 1, 4.).

10) *Cod.* in fine.
11) *Cod.* legatoris.
12) *Cod.* vivos.
1) *Cod.* tam.
2) *Deest in cod.*
3) *Cod.* periculosis.
4) *Titt.* 84. *et* 85. *non respondent Pill. part.* 3. §. 16.

Quando sit appellandum |. *Tit. 86.*

Lata sententia potest is, qui victus est, ap|pellare intra decem dies, ut 2. q. 6|. anteriorum. 28., vel etiam ille pro quo lata est sententia |, extra de officio delegati. 1, 21. c. 1. lib. I (*non ponitur.*). Et infra annum | persequenda est, vel si justa causa interveni|at datur biennium, extra de appellationibus. 2, 20. cum sit | Romana. 5. lib. I (c. 5. X. 2, 28.), et si infra tempus id non | fuerit prosecuta appellatio, rata manebit | sententia, ut ibidem dicitur, nisi appellans fuisset im|peditus, ut extra de appellationibus. 2, 20. ex ratione. 8. lib. I | (c. 8. X. 2, 28.), vel ubi judex appellationis fecisset, quo minus | ad ipsum causa appellationis introduceretur, ut | 2. q. 6 [1]). anteriorum. 28. §. ad hoc. 1., in | Auth. ut sponsalitia largitas. 9, 2. §. et hoc quoque. 2. (Nov. 119.); vel nisi | partes infra tempus appellationis compromisissent |, et arbiter non posset dirimere causam, tunc || nihilominus salvum remanet partibus tem|pus appellationis, ut C. de temporibus [2]) et repara|tionibus appellationum. 7, 63. auth. si tamen. post 2. Appellans autem non | debet assignare causam, quare appellet, ut extra | de appellationibus. 2, 19. secundo. 16. in fi. lib. II (c. 41. X. 2, 28.), nisi ubi remota | est appellatio, ut extra de appellationibus. 2, 19. constitutus |. 3. lib. III (c. 45. X. 2, 28.). Tunc enim non admittitur appellatio, nisi a manifesto gravamine, ut extra de appellationibus |. 2, 19. ex parte. 5. lib. III (c. 47. X. 2, 28.). Et potest appellari eadem die | nuda voce: si vero die alio post sententiam | velit quis appellare, in scriptis appellabit |, ut 2. q. 6. §. diffinitivá. post 41. §. 2. circa | finem, sub hac forma: „Ego N., a sententia | domini N. lata contra me super quaestionem |, quae erat inter me et N. appello, et apostolos | peto,“ 2. q. 6. §. forma. post 31. Et ju|dex

Fol. 93d

1) *Cod.* secunda quaestione sexta *et eodem modo in sequentibus aliquoties.*

2) *Cod.* tempore.

debet dare apostolos sub hac forma: „Titium |, qui appellavit a sententia mea, his | litteris dimitto," 2. q. 6 3) |. post appellationem 4). post 31. Et debet mittere ad judicem appel|lationis omnes allegationes et probationes |. Judex autem appellationis recipere debet eam |, et examinare, et confirmare vel in|firmare sententiam, ut 2. q. 6 |. §. diffinitiva. post 41. §. 2. circa finem. In casibus non reci|pitur appellatio. Puta, in notorio delic|to, extra de appellationibus. 2, 20. cum sit Romana |. 5. lib. I (c. 5. X. 2, 28.). Excellentia judicis etiam prohibet | appellationem, quia a papa non appellatur, ut | 9. q. 3. cuncta. 17. Item si par|tes paciscantur, ne appellent, ff. a 5) quibus | appellare non licet. 49, 2. l. 1. Item contumax non appellat |, 24. q. 3. de illicita. 6. Item | in minima re, quae consistit infra quadraginta solidos |, non appellant illi, qui sunt remoti a cu|ria, extra de appellationibus. 2, 19. licet. 12. lib. II (*non ponitur.*): secus | si sint vicini, extra de appellationibus. 2, 20. appellationi autem 6) |. 19. lib. I (*non ponitur.*). Item si sit remota appellatio, ut extra | de appellationibus |. 2. 19. pastoralis. 11. lib. III (c. 53. X. 2, 28.). Item ab | arbitrio non appellatur, 2. q. 6. a | judicibus. 33. Item si res sit peritura tempore |, utputa si appelletur, ne cadaver defunc|ti sepeliatur, in Auth. ut cum de appel|latione cognoscatur. 8, 16. §. penult. 7). (Nov. 115. c. 5.). Contrarium tamen dicit | extra de appellationibus. 2, 20. qua fronte. 41. lib. I 8) | (c. 25. X. 2, 28.).

Fol. 94a

De officio judicis |. *Tit. 87.*

Ad officium judicis | pertinet, recepto libello ab actore, reum | citare, et cum venerit, cautio est exigenda a | partibus, ut notatur supra in primo titulo |, vel

3) *Cod.* septima.
4) *Cod.* sententiam.
5) *Cod. om.*
6) *Cod.* appellationibus.
7) *Cod.* ult.
8) *Tit.* 86. *non respondet Pill. part.* 3. §. 17.

si aliqua pars per contumaciam non veniat, fa|ciet missionem causa rei servandae, ut | notatur supra de in jus vocando. Transmisso ante | libello tam super principali quaestione quam super | accessoria [1]) reconventionis, si facta fuerit | reconventio, debet praefigere terminum, infra quem | proponantur omnes dilatoriae exceptiones | ut extra de exceptionibus. 2, 16. pastoralis. 3. lib. III | (c. 4. X. 2, 25.). Post terminum illum faciet litem contestari, per | narrationem actoris et responsionem rei | ad illam. Post hoc faciet juramentum | de calumnia praestari, ut supra nota|tur [2]) de juramento calumniae. Postmodum fient | interrogationes ex parte actoris et responsiones | ex parte rei, et econtra, ut notatur supra, in quibus ca|sibus interrogationes fiant post litem contestatam. Post inter|rogationes ad illos articulos probandos, qui ne|gati sunt, producantur probationes, ut notatur supra | de probationibus et de testibus. Postquam autem testes fue|rint publicati, et disputatum fuerit super | illis, facere debet judex sententiam. Antequam autem faciat | sententiam, debet diligenter perscrutari, si aliquid | habeant partes proponere in adjutorium causae | suae, 30. q. 5. judicantem|. 11.

An dandae sint dilatio|nes pro testibus | et instrumentis |. Tit. 88.

At si partes, antequam | renuncient probationibus, petent | inducias ad producendos | testes vel instrumenta, dare debet eis, si hoc res ex|poscit, ut 3. q. 3. §. spatium |. post 4., etiam si in alia provincia sint testes, ut extra | de fidejussoribus. 3, 18. constitutus [1]). 5. lib. I (c. 3. X. 3, 22.). Et semel | tantum dandae sunt, nisi evidens appareat | necessitas, ut ff. de feriis. 2, 12. oratione [2]) l. 7.

1) *Cod.* p a.

2) *Cod.* vocatur.

1) *Cod. add.* pervenit, *quod est cap. antecedens, sed nihil continet, quod huc pertineat.*

2) *Tit.* 88. *ad hunc locum non pertinet, sed ad tit.* 83. *re-*

Qualiter sententia exe|cutioni mandetur |. *Tit. 89.*

Sententiam autem latam debet judex executioni mandare, si in personam actum est, post quadrime|stre tempus, ut extra de officio delegati. 1, 18. quae|renti. 5. lib. III (c. 26. X. 1, 29.), et C. de usuris rei judicatae. 7, 54. l. ult., quod etiam tempus ad fidejussores et mandatores condemnatorum extenditur, ut in eadem lege [1]). Si vero in rem, tunc post decem dies | faciet judex rem restitui [2]). Si non possit reus | statim restituere, alioquin dabitur ei tem|pus, infra quod restituat, ut in Inst. de | Fol. 94b officio judicis. 4, 17. etsi [3]). 2. Si vero nolit reus restitue|re, excommunicabitur, ut in illa „quae|renti.“ 1, 18, 5. (c. 26. X. 1, 29.). Et idem in qualibet alia causa, excep|ta personali, quod sententia mandetur exe|cutioni post decem dies. Quando autem in personali | sententiantur, is est ordo executionis, quia primo | mobilia capientur per judicem et venduntur |: postea immobilia loco pignoris assig|nabuntur: demum pervenitur ad | jura, ad nomina scilicet et alia: et si emptor non | invenitur, fiat adjudicatio rerum illarum | victori, ff. de re judicata. 42, 1. a divo Pio [4]) |. 15.

Explicit ordo judiciarius magistri Da|masi [4]).

ferendus est, nisi forte contineat glossema, quod extremis verbis antecedentis tituli annexum sit.

1) *Verba* et C. — lege *in marg. addita sunt.*

2) *Cod.* testui.

3) *Cod. om.*

4) *Tit.* 87 — 89. *non leguntur ap. Pillium.*

5) Bis legitur hic finis, primum atramento, deinde minio scriptus, quorum illud auctoris nomen habet *Damasci*, hoc *Damasi.*

BONAGUIDAE

SUMMA INTRODUCTORIA SUPER OFFICIO ADVOCATIONIS IN FORO ECCLESIAE.

Titulorum index.

Tertia particula.

Quarta particula.

Quinta particula.

Prolegomena.

Bonaguida de Aretio, judex et juris canonici professor, floruit in patria circa medium saeculum tertium decimum, nominaturque inter magistros, qui anno 1255 statuta et ordinamenta studii Aretini et firmaverint et approbaverint [1]). Fuit praeterea advocatus in curia tempore Innocentii quarti [2]), et quae scripta reliquit [3]), ea omnia ad forensem usum destinata sunt. Inter quae principem obtinet locum *Summa introductoria super officio advocationis in foro ecclesiae,* quae apud Joannem Andreae [4]) nono loco post Gratiam Aretinum recensetur, de cujus descriptione suis locis verba facienda sunt in notis textui adjectis. Inter codices hujus summae manuscriptos, quos laudat Sabiniacus [5]), non vidi

a) Mss. Taurin. P. 2. p. 79. nr. 269.:

b) Bibl. Augustini mss. latin. nr. 397. 398. 399.

Neque

c) Librum Metensem, quem Haenelius [6]) citat.

1) Vid. statuta ap. Sabiniacum hist. jur. Rom. med. aevi. T. III. p. 671. ed. sec. — *Add. fol.* 28*d*, *verbis:* secundum nos canonistas. — 2) Jo. Andreae in prooem. Novellae in Decretales. *Add. fol.* 61*d*. — 3) Vid. Sabiniacum l. c. T. V. p. 447. sq. — 4) Ap. Sabiniacum l. c. T. III. p. 636. ed. sec. — 5) l. not. 3. cit. — 6) Catal. p. 221. v. 9. a f.

Ceterorum descriptio haec est:

1. *Codex Parisiensis,* lat. nr. 4249, membranaceus in folio, saeculi XIV, fol. 1—16a, singula folia quaternarum columnarum, columnae 58 versuum: versus circiter 16 syllabarum. Tituli et litterae initiales rubri coloris.

2. *Codex Parisiensis,* lat. nr. 4249A, membranaceus in folio, saeculi XIV, fol. 3—17a, singula folia quaternarum columnarum, columnae 57 versuum, versus circiter 16 syllabarum. Tituli rubro colore, initiales litterae rubro caeruleoque alternis vicibus artificiose distincta sunt. In fine codicis legitur: *Anno domini MCCLX nono XVI mensis Januarii, Pennula scriptoris requiescat fessa laboris:* quae quidem num ab ea manu, quae codicem scripsit, adjecta sint, valde dubito: ad annum autem, quo liber exaratus sit, referri non posse, id extra omnem dubitationem positum est.

3. *Codex Parisiensis,* lat. nr. 4604, membranaceus in folio, saeculi XV, fol. 85c—92d, singula folia quaternarum columnarum, columnae 79 versuum, versus circiter 24 syllabarum. Tituli sunt rubri coloris, initiales litterae non insigniuntur. Nomen auctoris in prooemio scriptum legitur *beronas.*

4. *Codex Basileensis (Cod. A.),* C. V. 37., membranaceus in quarto, saeculi XIV. Sunt folia 63, sequiturque ejusdem auctoris *Summa super dispensationibus,* inde ab extrema fol. 63. columna usque ad fol. 69c. Singula folia quaternas habent columnas, columnae 28 versus. Tituli rubro, initiales litterae rubro caeruleoque colore picta sunt magno cum artificio. Liber est elegantissime scriptus, et a secunda manu correctus, ut videtur, saeculo XV.

5. *Codex Basileensis (cod. B.),* C. V. 17., membraanceus in quarto, saeculi XIV, fol. 2—20b, singula folia quaternarum columnarum, columnae 35 versuum. Tituli rubri, initiales litterae aut rubri aut caerulei coloris. Nomen auctoris in inscriptione operis, in prooemio et in fine

audit *bonajuncta* non *Bonavinca*, prout in indice libri fol. 1. a manu saeculi XV, in codicum catalogo et inde apud Haenelium [7]) scribitur. In summa altera columna fol. 2. (cod. fol. 1.) leguntur versus:

Littera, bulla, stilus, manus altera, rasio, filum,
Ista tibi papale docent cognoscere scriptum.

Rubricarum numerus hoc in libro valde auctus est.

6. *Codex Basileensis* (*Cod. C.*), C. I. 29., membranaceus in folio. Praecedit *Lectura decretalium edita a magistro Petro de Sampsone*, fol. 1—127*b*. Sequitur Bonaguida inde a folio 127*b*. v. 20. a f. usque ad fol. 145, quod est extremum totius libri. Folia sunt quaternarum columnarum, columnae 59 versuum. Tituli, rubri coloris, saepius omissi sunt et usque ad tit. de articulis sive capitulis per testes probandis (Part. 3. tit. 5.) in margine ab alia manu atramento de novo adscripti leguntur: initiales litterae non insigniuntur.

7. *Codex Bambergensis* (*cod. D.*), D. II. 16., membranaceus in folio, saeculi XIV, miscellanei argumenti. Legitur noster pag. 85—98*a*. Singula folia quaternas columnas, columnae 81 habent versus. Tituli rubro, initiales litterae alternis vicibus rubro caeruleove colore picta sunt. In infima folii primi parte adversa sunt quaedam a manu saeculi XV, quae a nostro aliena sunt. Paginae 96. columna altera vacua est: sed nihil hoc loco desideratur. Excipit nostrum in codice pag. 86a v. 11. a f. *Summa magistri Gratiae Aretini*.

8. *Codex Erlangensis* (*cod. E.*), nr. 272., membranaceus in quarto, saeculi XIV, miscellanei argumenti. Legitur noster fol. 36*c* — fol. 52*c*. Singula folia quaternarum columnarum, columnae 50 versuum. Initiales litterae sunt rubri coloris, tituli eas non antecedunt, sed sparsim in summis foliorum columnis, interdum in margine non accurate minutissimis adscripti sunt litteris.

Et Parisienses quidem codices postquam intellexi in universum cum reliquis concordare, in singulis conferre

7) Catal. p. 555.

neglexi. Ex his autem textum ita concinnavi, ut fundamentum editionis facerem codicem A., omnium praestantissimum, et sicubi depravationis occurrebant vestigia, ex lectionum varietate, quam integram adjeci, medelam quaererem. Non temere: cum in codicibus neque familiae diversae neque diversae operis recensiones possint agnosci, sed omnes ex communi fonte manaverint, scribarum incuria plus minusve obscurato. Nam illud pro contraria sententia afferri nequit, quod personarum locorumque nomina in formulis obvia mutata sint interdum a scribis, quia tales diversitates, et alia id genus, faciunt quidem ad eruendos locos, ubi codices exarati sint, ad ipsum textum constituendum non magni sunt momenti. Si vero de singulorum quaeras virtute, ad codicis A. praestantiam proxime accedit codex C.: cod. B., quamvis accuratius exaratus quam C., tamen a manu interpolatrice non immunis esse videtur: ultimo denique loco ponendi sunt D. et E., in depravationibus saepenumero concordantes. Sed de istis suum unusquisque formare sibi potest judicium, inspecta lectionum varietate. In indicandis enim variis lectionibus easdem leges secutus sum, de quibus in prolegomenis ad Bulgarum et Damasum, uberius autem in iis exposui, quae Tancredi summae de matrimonio praemisi. Unum tantummodo addo, quod huic scriptori peculiare est. Paragraphorum signa in codicibus addita leguntur satis frequenter, sed mira diversitate et inter singulos codices, et in iisdem, cum scribae interdum post magnum periodorum numerum, interdum post pauca verba ea repetierint. Haec inconstantia pro argumento est, auctori libelli ista vix deberi; quamvis nequaquam negaverim, addita esse ab eo paragraphorum signa. Itaque inpraesentiarum delevi omnia haec signa, neque volui alia ex meo addere arbitrio, sed tutius esse putavi, singulas codicis A. columnas margini apponere, locis citandis aptissimum adjumentum. Singulos vero codicis A. versus non notavi, cum breviores sint, et columnarum commemoratio jam satisfaciat.

Ex fontibus laudatur a Bonaguida cum civile jus tum canonicum. Ex hoc autem praeter Decretum et Raimundi collectionem posteriora tantum Gregorii IX. et Innocentii IV. [7a]) capitula, nulla ex serioribus decretalium collectionibus. Unde, adhibitis simul testimoniis, quorum initio prolegomenorum feci mentionem, facile est, de tempore aliquid definire in universum, quo libellus conscriptus sit. Ad accuratiorem autem hujus loci constitutionem duo faciunt. Alterum est, quod Goffredus vocatur cardinalis (cf. infra not. 14.), alterum ex formula, quae fol. 21*d*. legitur, et subscriptione codicis Parisiensis 4249 A. desumitur. In illa enim codices C. D. et E. habent annum MCCXLIX, quocum cod. A., qui annum MCCXLIII, et B. qui MCC (omisso XLIX), Parisiensis denique, qui annum MCCLXIX repraesentat, quam facili conjectura ad concentum possint reduci, non est, quod demonstrem. Quorum argumentorum junctis ex viribus id consequi mihi videtur, anno 1249 Summam introductoriam vidisse lucem. Laudantur praeterea apud nostrum ex veteribus juris interpretibus Placentinus [8]), Joannes Bassianus [9]), Pillius [10]), Azo [11]), Tancre-

7a) Fol. 30d, fol. 31a, fol. 31d, fol. 32c et fol. 32d: *extra de appellationibus. cordi nobis. quae est novella constitutio* (c. 1. in 6to. 2, 15.). Ultima verba fol. 31a et d et 32c et d desiderantur. Add. fol. 27b. not. 28. — Fol. 31d: *extra de appellationibus. Romana., quae est una de decem Romanis* (c. 3. in 6to. 2, 15.). — Fol. 40a et b: *extra in novella constitutione de litis contestatione. exceptionis.* (c. 1. in 6to. 2, 3.). — Fol. 41d: *extra de appellationibus. legitima., quae est novissima constitutio Innocentii quarti* (c. 2. in 6to. 2, 15.). — Fol. 42c: *extra de exceptionibus. pia.* (c. 1. in 6to. 2, 12.). — Fol. 52b: *constitutio extra Gregoriana, quae incipit: praesentium* (c. 2. in 6to. 2, 10.). — Fol. 54a: *extra de confessis. statuimus. quae est constitutio novella* (c. 1. in 6to. 2, 9.). — 8) Fol. 16c et fol. 58b, *ubi cf. notas.* — 9) Fol. 57a, *ubi cf. notam.* 10) *De ordine judiciorum:* fol. 31a, fol. 31d, fol. 48c. — 11) *Summa Codicis:* fol. 10a, fol. 27c, fol. 29b, fol. 48b bis, fol. 49a, fol. 55c, fol. 56b, fol. 56c, fol. 58b. *Summa Institutionum:* fol. 56c. *Apparatus in Codicem:* fol. 49a, fol. 57c. *Lectura in Codicem non citatur, cf. notas in duobus foliis ultimo loco laudatis.*

dus [12]), Accursius [13]), Goffredus [14]), glossa juris canonici [15]) et praeceptores in genere [16]). Ex classicis autem scriptoribus allegantur Aristoteles [17]), Horatius [18]), Ovidius [19]), Seneca [20]), Boëthius [21]), aliique sapientes [22]).

Scribendi denique genus, quo utitur Bonaguida, a theoreticis expositionibus alienum est, totumque versatur in explicandis iis, quorum usus in foro esset frequentissimus. Et haec fuit causa, ut hunc potissimum scriptorem cum reliquis duobus conjungerem. Opposita enim juxta se posita magis elucescunt.

12) *De ordine judiciorum:* fol. 48c, fol. 55b. — 13) *Glossa ordinaria in Codicem:* fol. 20b, fol. 29a: *in Institutiones:* fol. 24a. 14) *Summa Decretalium:* fol. 27b, fol. 62c, *ubi cf. notam. Glossa:* fol. 43c. *Denique citatur dissensus hujus viri, postea cardinalis* (fol. 27b), *cum esset auditor contradictarum a vicecancelario circa recipiendas appellationes:* fol. 61d. — 15) Fol. 9d, fol. 10d bis, fol. 12c, fol. 18b, fol. 28a, fol. 42a, fol. 42b bis, fol. 43d, fol. 45b, fol. 48b, fol. 56a, fol. 56d, fol. 58c, fol. 61c, fol. 62b, fol. 62c bis. — 16) Fol. 24d, fol. 27a, fol. 52c. — 17) Fol. 8d. — 18) Fol 9d. 19) Fol. 4c, fol. 5b, fol. 8b, fol. 8c, fol. 27b. — 20) Fol. 5b, fol. 29b, fol. 31d. — 21) Fol. 54a. — 22) Fol. 11b, fol. 29d, fol. 45c.

Incipit Summa introductoria super officio advocationis in foro ecclesiae [1]), a Bonaguida [2]) judice et [3]) juris canonici [4]) professore composita [5]). Fol. 1a

Cum [6]) advocationis officium perquam [7]) utile vitaeque [8]) hominum lex suadeat [9]) necessarium fore, merito lex ipsa in eodem officio militantes, tanquam virtutum merentes [10]) praemia, inter alios extollendos decrevit [11]). Ipsi enim et [12]) ambiguis [13]) causarum finibus dirimendis suo Marte [14]) efficacem operam praestant, lapsa erigunt, fatigata reparant, et suis [15]) gloriosis vocibus laborantium spem et vitam [16]). defendunt. Nec minus dicuntur reipublicae et singulari [17]) utilitati [18]) singulariter providere, quoniam, si pro [19]) utilitatibus singulorum clypeis,

1) *B. D. E.* ecclesiastico. — 2) *A.* Bonasuida. *B.* Bonajuncta. — 3) *B. C. D. E. om.* — 4) *A.* jure canonico. — 5) *D. E. add.* in omni causa necessaria. — *Joannes Andreae l. in Prol. not. 4. cit. habet titulum:* S. i. advocatorum ecclesiastici fori. — 6) *D.* Dum. — 7) *B. om.* — 8) *E.* vitae. — 9) *D.* suadet. — 10) *C.* inherentes. — 11) *E.* extolletes decesserunt. — 12) *B.* in. — 13) *A.* om. — 14) *E. om.* — 15) *B.* suisque *pro* e. s. — 16) *E.* cautam *pro* e. v. — 17) *B.* singularium. — 18) *E.* utilitate. — 19) *A.* vel.

thoracibus, et gladiis niterentur[20], et[21] parentes et[22] Fol. 1b patriam conservarent[23])|. Verum nonnulli propter juris imperitiam, nonnulli etiam, quos limen[24] disciplinatus adhuc contingit, propter exercitium, quod non habent, tanquam inermes[25] quoad theoricam[26] et quoad practicam, vel quoad alterum, in tali militia militantes, et actorum advocati sua spe in causis actores interdum decipiunt[27], et[28] reorum patroni in[29] eorum defensionibus sua fiducia fallunt[30] reos.

Ego quidem[31] Bonaguida[32] de Aretio[33], judex, licet immeritus[34] et insufficiens, canonici juris[35] professor, haec[36] attendens, ad rogatum[37] et instantiam plurium scholarium meorum, virorum[38] nobilium, et utilitatem communem advocatorum, in ecclesiastico foro militantium, praesens opus aggredior, recognoscens, quod, tanquam homo rudis, et minus[39] idoneus, ad portandum tantae sapientiae molem, adhuc existens in Fol. 1c primis legum cunabulis, mediocri[40] erudi|tione quasi[41] eruditus ad arcana[42] juris properare, vel ad hoc accedere non auderem. Sed erectis manibus ad coelum de illius[43] auxilio spero, et praesens opus[44] assumo, qui dat[45] affluenter et non improperat[46], a quo omnis modus[47] poëticae locutionis, et[48] quaelibet decorae

20) *B.* interentur th. e. g. *C.* uterentur. *E. praem.* pariter. — 21) *D. praem.* et patrem. — 22) *E.* in. — 23) *A.* conservare. *B.* defensarent. *C.* observarent. — 24) *E.* lima. — 25) *E.* inherentes. — 26) *D.* toracem. — 27) *D. E.* d. i. — 28) *C. om.* — 29) *A.* et. — 30) *C.* f. s. fi. — 31) *B.* quidam magister. — 32) *A.* bona gra. *B.* bona juncta. *D.* Bonaguidus. — 33) *B.* doctor Bononiae *pro* d. A. *C. D. E. om.* d. A. — 34) *C. D. E.* incautus. — 35) *C. D. E.* j. c. — 36) *C. D. E.* hoc. — 37) *C.* regnum. *D. E.* ad i. e. rogamen. — 38) *D. om.* — 39) *E. om.* e. m. — 40) *C. praem.* et. — 41) *D. om.* — 42) *A.* archam. — 43) *E.* ipsius. — 44) *C.* opusculum *om.* assumo. — 45) *B. add.* omnibus. — 46) *Ita Codd. omnes: verbum in lexicis non legitur: sed* improperanter *occurrit apud Dufresnium s. v., quod, quamvis sensum funderet, tamen per conjecturam textui intrudere non ausus sum.* — 47) *D. E. om.* — 48) *C. D. E. om.*

pronuntiationis[49]) varietas sumsit exordium[50]). — Hoc[51]) igitur opus in quinque partes divisi, et in earum[52]) qualibet particula [53]) non falerata verba [54]) vel exquisita [55]), sed usitata [56]) et prout judiciorum frequentissimus ordo exercuit [57]), et longa in causis consuetudo approbavit, usum quotidianum et utilem quoad exercitium tantum amplectens, apposui: tractans ea solummodo [58]), in quibus magis ambigebatur [59]) in causis. Prima [60]) particula allegationum principia seu primordia docet. Secunda libellos, prout fiunt de facto [61]), interserit. Tertia [62]) super formandis recusationibus judicum [63]) et exceptionibus advocatos instruit. Quarta positiones [64]) annectit. Quinta | Fol. 1d petitiones format, secundum quas a |Romanae ecclesiae culmine frequenter litteras impetrari contingit [65]). Ceterum [66]), quia novum opus limam correctionis exposcit, peritorum correctioni ipsum subjicio et expono, ut, si in hoc prato aliquid [67]) spinosum, neglectum [68]), vel diminutum invenerint [69]), ad majorem indaginem et utilitatem [70]) reforment [71]), et ad ordinem moderatum [72]) reducant, non imperitiae meae, sed negligentiae vel occupationi potius adscribentes.

49) *B. om.* et — pronunciationis. — 50) *C. add.* XXXVII. di. legimus. 7. §. sed contra. 2. — 51) *B. novum praem. titulum*: De divisione istius operis. *Idem citatur ap. Joannem Andreae l. in Proleg. not. 4. laudato.* — 52) *B.* eorum. *C.* eo. — 53) *E. om.* — 54) *C. om.* — 55) *B. D. E.* v. e. verba. *C. habet* acquisita. — 56) *C.* et inusitata. *D. E.* suscitata *pro* s. u. — 57) *B.* e. o. *C. D. E.* o. f. e. — 58) *E.* s. e. — 59) *C.* ambigitur. *E.* ambigeatur. — 60) *A. in margine habet numeros 1 — 5 rubro et caeruleo colore distinctos.* — 61) *E.* d. f. fiunt. — 62) *D. E. praem.* in. — 63) *A. D.* judicium. — 64) *B.* petitiones. — 65) *C.* c. i. — 66) *A.* primum. *B.* demum. — 67) *D. E.* quid precor *pro* in — aliquid. — 68) *C. praem.* vel. — 69) *C.* inveniunt. *E.* invenerat. — 70) *D. E. om.* e. u. — 71) *C.* reformantes. — 72) *C.* reformatum.

De moribus advocatorum. Tit. 1.

Si autem advocatus actoris habet aliquid [1]) proponere coram judice, surgat tanquam discreta [2]) persona, et ad locum accedat in quo ab omnibus [3]) astantibus videatur, et neminem contemnat, sed quemlibet videatur [4]) revereri, et inclinato capite et extracto [5]) birreto vel capucio petat licentiam a judice [6]) dicendi, ut videatur magistratus [7])
Fol. 2 insignia revereri ||, sicut docet lex: ff. de postulando. 3, 1. l. 1. §. casum. in 5. Stare autem debet, non [8]) sedere, quia sibi [9]) necessitatem standi [10]) elegit [11]), et contemsit jus sedendi, C. de postulando. 2, 6. quisquis. 6. § [12]). f. Et tunc, si judex dederit ei [13]) licentiam retinendi birretum vel capucium, retineat [14]): aliter non audeat hoc [15]) sine licentia. His [16]) praemissis stet cum gravitate debita curialiter, non [17]) indiscrete vel arroganter, ut [18]) videatur veterem [19]) et bene fundatam peritiam habere, ff. de jure patronatus. 37, 14. divi fratres. 17., quia res informata caret privilegio [20]), arg. C. de vetere jure enucleando. 1, 17. l. 1 [21])., ff. de acquirendo rerum dominio. 41, 1. quidquid. 27. Nam cum quis majori ratione [22]) nititur, majoris auctoritatis verba [23]) ejus [24]) esse [25]) videntur, di. 20. §. 1. Et [26]) circa tria praecipue se maturum [27]), morigerum [28]), et virum [29]) discretum ostendat: in [30]) voce, in vultu et [31])

1) *D.* a. h. — 2) *D. praem.* discretus. *E. habet* p. d. — 3) *C.* hominibus. — 4) *A.* videat. — 5) *C.* abstracto. — 6) *C.* a. j. l. — 7) *B.* ingratus. — 8) *C. D. E. praem* et. — 9) *A.* sic. 10) *D. E.* st. n. — 11) *A.* eligit. — 12) *B. om.* casum — §. — 13) *A.* sibi. — 14) *B.* teneat. — 15) *D. add.* facere. *E. om.* hoc. — 16) *C. D. add.* ita *E. add.* itaque. — 17) *C. praem.* et, *et habet c. D. E.* indecenter. — 18) *C.* et. — 19) *B.* vet. v. — 20) *D. E.* p. c. — 21) *Codd. B. C. D. E. om.* arg. — 1. — 22) *E.* hoī. — 23) *B. om.* — 24) *C. D. E.* sua. — 25) *E. om.* — 26) *B.* ut. *C.* ubi. — 27) *E.* maculatum. — 28) *B. C. D. E.* morigeratum. — 29) *A.* unum. — 30) *C. praem.* scilicet. — 31) *B. om.*

in gestu [32]). In voce: ut vocem non plus debito deprimat [33]) vel calcet [34]), quia medium | tenendum est, extra [35]) de officio custodis. 1, 28. c. 1 [36])., et de officio judicis [37]) delegati. 1, 29. quaerenti. 26. Et [38]) sicut [39]) exceditur in eo, quod est amplius [40]), ita in eo, quod est minus, 51. di. qui [41]) in aliquo. 5. In vultu: ut vultum affabilem et jucundum judici et [42]) astantibus ostendat [43]), ut [44]) reddat eos benevolos sibi. Nam humilem [45]) et benevolum [46]) debet se [47]) ostendere advocatus, arg. ejus, quod legitur, C. de officio civilium judicum. 1, 45. in una. 1. In [48]) gestu: ut caput, manus [49]), vel pedes non ducat [50]). Nam gravitatem quoad [51]) omnia, et mentis maturitatem debet ostendere, argumento ejus, quod legitur 41. di. episcopus. 7., attestante quidem philosopho: pronuntiatio est vocis et vultus moderatio cum venustate [52]). Habeat insuper advocatus vestes congruentes [53]), et condecentes suo officio, nimia brevitate vel longitudine non notandas, extra de vita et honestate [54]) clericorum. 3, 1. clerici [55]). 15., quia nec affectatae sordes nec exquisitae [56]) | divitiae [57]) laudes pariunt, 41. di. 1. Appellabantur [58]) olim togati pro eo, quod togatas [59]) sive talares vestes habebant, C. de episcopali audientia. 1, 4. nemo. 15. Incipiat ergo [60]) sic.

Fol. 2b

Fol. 2c

32) *D. E.* gestu et vultu *pro* in v. — gestu. — 33) *B.* depr. d. — 34) *B. C. D. E.* exaltet. — 35) *D. E. praem.* ut. — 36) *B. om.* 1. — 37) *C. om.* — 38) *B.* quia. *C. praem.* qualibet verborum superfluitate depulsa, sub compendio. — 39) *A. E.* s. *bis habent.* — 40) *B.* a. e. — 41) B. quod — 42) *D. E. om.* j. e. — 43) *B.* o. j. e. a. *E. habet* offerat. — 44) *C.* et. — 45) *B. add.* sibi. *D. E. om.* humilem et. — 46) *B.* benignum. *C. D. E. add.* et jucundum. — 47) *C.* s. d. — 48) *C.* item. — 49) *C. D. E. praem.* vel. — 50) *E. om.* n. d. — 51) *B.* ad. — 52) *B. C. D. E. om.* attestante — venustate. *A. om.* et. — 53) *D. E.* continentes. — 54) *A.* hodie. *B. C. om.* clericorum. — 55) *C. add.* §. quia. — 56) *C. D. E.* acquisitae. — 57) *A. in marg. a sec. manu* deliciae. *D. E. om.* — 58) *B. add.* autem. *C. add.* enim. — 59) *C.* togas. — 60) *E.* igitur.

De exordiis advocatorum [1]. *Tit.* 2.

Primum exordium [2]. Blanditiis abstinere philosophicum est [3]) temperamentum: in [4]) corpore [5]) Auth. quibus modis naturales [6]) efficiantur sui. 7, 1. circa medium constitutionis illius [7]). (Nov. 89.), considero compendium brevitatis [8]), C. de Justinianeo codice [9]) confirmando. l. 1. Ad illuminandam veritatem adminicula verborum depello, C. si quis ab hereditate abstinuerit [10]). 6, 39. l. 1. Usum [11]) quotidianum in causis approbo, C. de judiciis [12]). 3, 1. certi. 17. Reprobo [13]), quae extrinsecus proponuntur, et quae [14]) nil ad praesentem actum pertinent, veluti [15]): arma virumque cano [16]), ff. de verborum [17]) obligationibus. 45, 1. quae [18]) extrinsecus. 65. Ultimo, me insufficientem reputo velut [19]) Nerva [20]) filius, ff. de postulando. 3, 1. l. 1 [21]). §. initium [22]). 3. Fol. 2d Cum igitur | aetas deficiat, scientia, si qua est, delitescat [23]), et sedens in medio non desideret salutationes [24]) in foro, nec [25]) vocari ab hominibus [26]) Rabbi. His excusatus [27]) rogo, quod [28]) mihi parcat, si suae commendationi et astantium non insisto, audiat me benigne, sicut docet [29]) lex ff. de his, quae in testamento delentur.

1) *B. D.* de exordio a.: *et B. add.* et primo de advocato actoris. — 2) *Codd. B. C. D. E. om.* P. e. *et eodem modo in sqq.* — 3) *D. E.* e. p. — 4) *C. praem.* ut. — 5) *B. om.* — 6) *C. om.* — 7) *Pro* c. i. *B.* quaestionis. *C.* in jus introëuntes. *D. E. om.* illius. — 8) *B.* lenitatis. — 9) *A. om.* — 10) *Ita omnes codd. Tit. non legitur: apposui numerum tit.* si omissa sit causa testamenti. — 11) *C.* usumque. — 12) *C. D. E.* de condictione indebiti *pro* d. j. — 13) *B. add.* autem. — 14) *B. C. D. E. om.* — 15) *B. add.* illud. — 16) *B. om.* que cano. — 17) *A. add.* juris. — 18) *A.* qui. — 19) *A. B.* veld'. — 20) *B.* terrae. *E.* ima. — 21) *A. add.* s. *et* §. *signum habet ante* Cum. — 22) *A. praem.* cum. 23) *A.* delirescat. *B.* delicescat. *C.* delucescat. — 24) *B.* salutatione. — 25) *B. D. E.* vel. — 26) *D.* omnibus. — 27) *B.* excusatis. *D.* accusatus. — 28) *B. add.* sua benignitas. — 29) *D. E.* dicit.

28, 4. proxime. 3., quia nemo invito auditore[30]) libenter refert, 6. q. 1. ex[31]) merito. 13. Unde[32]) de vestra licentia, domine, sub compendio venio ad quaestionem, quae talis est etc. Proponat prius factum et[33]) insuper jus[34]) alleget[35]), ff. de jure codicillorum. 29, 7. quidam referunt. 14., et[36]) ad idem extra de postulatione. 1, 5. bonae. 4. Praedicta[37]) praefatione utatur[38]) advocatus peritus in jure civili, et quando vult copiose allegare. Si autem est simplex canonista, utetur[39]) praefationibus, quas inferius in hac particula[40]) ponemus. — Surgat advocatus rei, et reprehendat advocatum actoris sub quodam colore honesta||tis, et servet, antequam incipiat, in Fol. 34
sua persona omnia[41]), quae dicta sunt supra[42]) in advocato actoris, et utatur paucis[43]), pro eo, quod animus judicis et astantium gravatus est[44]) ab advocato actoris, et incipiat[45]) sic.

Secundum exordium[46]). Attendo, quod non[47]) multum necessaria sunt[48]) monimenta verborum, C. de appellationibus. 7, 62. ampliorem. 39. Nec legatarius debet onerari per singula rerum[49]) momenta, ff. ut[50]) in possessione legatorum. 36, 4. si[51]) is a quo. 3. §. fin. Considero secundo[52]), quod sedens in medio[53]) non verbis desiderat prosperari[54]), sed moribus. Nam saepius[55]) famae alicujus[56]) detrahitur, si plus, quam expediat, commendetur[57]). di. 29. necesse[58]). 3. Paucis[59]) ergo

30) *D.* i. a. n. — 31) *A.* et. — 32) *B. praem.* et Salamo dicit in ecclesiastico: ubi non es auditus, non effundas sermonem tuum. — 33) *D. E. add.* postea. 34) *B. C. om.* — 35) *C. add.* ut. 36) *B. E. om.* — 37) *C.* Item postea. *D. E.* postea. 38) *D. E.* u. p. — 39) *B. C.* utatur. — 40) *B. om.* i. h. p. — 41) *B. om.* — 42) *D om.* s. s. *E. om.* s. — 43) *B. E. add.* verbis. — 44) *C.* e. g. *D. om.* est. — 45) *B.* incipiet. — 46) *B. habet inscr.*: arenga advocati rei. *C.* exordium rei. — 47) *C. om.* — 48) *D. om.* — 49) *E. om.* — 50) *E.* ut ff. — 51) *B. om.* *C.* nec. — 52) *B.* etiam. — 53) *B.* i. m. s. — 54) *Codd.* pſpari. — 55) *E.* saepe aliquid. — 56) *E. om.* — 57) *B.* commendatur. — 58) *A.* XCIX ecce. *D. E.* ecce. — 59) *C. praem.* actis. *D. E. habet* actis.

utar[60]) omissa commendatione vestrae[61]) personae et astantium de licentia vestra[62]). Nam attendo, quod melius est, pauca idonee effundere, quam multis inutilibus homines[63]) praegravari[64]), C. de veteri jure enucleando[65]). 1, 17. l. 2. §§. sed. 11. et, si quid[66]). 14. Unde licet
Fol. 35 multa sint proposita et satis eleganter per advoca|tum partis adversae, et ejus auctoritas et ratio[67]) me moveat, a Servio[68]) tamen non[69]) dissentio, id est[70]) a jure, cui servio[71]). Nam licet auctoritas Tuberonis[72]) magna fuerit, tamen jurisconsultus propter hoc a Servio[73]) non dissentit[74]), ff. de suppellectile legata. 33, 18. Labeo. 7. Nec vos a[75]) Servio[76]), id est a jure dissentire debetis. Parum[77]) esset, si essent jura[78]), nisi essent magistratus[79]), per quos jura redduntur[80]), ff. de origine juris. 1, 2. l. 2. §. post. 13. Patronus enim[81]) partis adversae fovet malam causam, et ideo verbis eam[82]) juvare[83]) desiderat, cum jure[84]) vel juris beneficio non juvetur. Verum tamen sibi non imputetur[85]) sed causae, sicut non[86]) imputatur[87]) magistro, sed materiae[88]), si gemma sit[89]) fracta, quae in[90]) annulo[91]) includenda fuerat, ff. locati. 29, 2. item quaeritur[92]). 13. §. si gemma. 5. Rogo igitur, quod[93]) non pulchritudinem verborum consideretis, sed veritatem rei: et[94]) quia veritati et juri

60) *B. D. E. om.* — 61) *C. om.* — 62) *B. add.* utar. — 63) *E.* oneribus. — 64) *D.* praegravare. — 65) *A. om.* — 66) *Pro* s. s. q. *C.* si quidem. *D. E.* sed quidem. — 67) *C. add.* inde. — 68) *A.* conservio. — 69) *E.* n. t. — 70) *A. om.* i. e. — 71) *B.* Servii *pro* c. s. — 72) *A.* contuberonis. *C. E.* contubernalis. *D. om.* — 73) *C.* servitio. — 74) *C.* dissensit. — 75) *A.* con. — 76) *C.* servitio. — 77) *E. add.* enim. — 78) *Pro* s. e. j. *B.* esse jura. *C.* jura esse in civitate. — 79) *B.* ingratus. *D. E.* si m. non essent *pro* n. e. m. — 80) *B. D. E.* redderentur. — 81) *C. D. E.* equidem. — 82) *D. E. om.* — 83) *C. D. E.* adjuvari. — 84) *A.* jure. *C. praem.* in *om.* vel. — 85) *A. B. D.* imputatur. — 86) *D. om.* — 87) *E. om.* sed — imputatur. — 88) *C. D. E. om.* s. m. — 89) *B.* est. — 90) *D. E. om.* — 91) *A.* vinculo. — 92) *C.* quaero. — 93) *E. om.* — 94) *A.* sed.

innitor, compendiose respondere his primo [95]), quae proposita sunt ad fundandam | intentionem [96]) partis adver- Fol. 3c
sae [97]) propono. Secundo dicam [98]), quae faciunt ad fulciendam [99]) intentionem nostram, et ad primum sic, etc. Vel potest tali praefatione uti [1]).

Tertium exordium. Quia fides [2]) verborum adminicula non desiderat [3]), C. si quis ab hereditate abstinuerit [4]). 6, 39. l. 1., et ipse legislator captiones et superfluitates verborum excludit, C. qui admitti [5]) ad bonorum possessionem. 6, 9. ut verborum. 9., ideo, qualibet superfluitate verborum [6]) depulsa, sub compendio ad quaestionem facti venio [7]), quae talis est, etc. Vel dicet [8]) sic.

Quartum exordium. Exaudire desideria patronorum [9]) in causis ad judicis officium [10]) pertinet, ff. de officio proconsulis [11]). 1, 35. nec quicquam [12]). 9. §. ubi. 1., et alibi [13]) legislator relationes [14]) judicis [15]) libenter exaudit, C. de officio vicarii [16]) praefecti. 1, 38. l. ult., et ideo scio, quod me benigne audietis pro eo, quod vallor [17]) beneficio juris in parte ista, et quod de [18]) jure conceditur superfluum est impetrare [19]), C. de thesauris [20]). 10, 15. l. unica. lib. X. Venia igitur postulata [21]), breviter ad quaestionem descendo [22]), quae talis est, etc.
Vel | dicat [23]) sic. Fol. 3d

Quintum exordium. Quamvis causarum patroni [24]), antequam judici rem exponant, consueverunt [25]) praefatio-

95) *B. ponit ante* compendiose. — 96) *C.* f. i. — 97) *B. om.* — 98) *B. add.* ea. — 99) *C.* fundendam. *D. E.* fundandam. — 1) *D. E. om.* etc. — uti. — 2) *A. om.* f. *et cum D. E. habet* m̄. — 3) *D.* requirit. — 4) *cf. Tit. 2. not. 10.* — 5) *C.* admittu. — 6) *D. om. E.* v. s. — 7) *B.* v. f. *D. add.* ideo. — 8) *D. E.* dices. — 9) *B.* p. d. — 10) *C.* o. judicum. — 11) *D.* consulis *om.* officio. — 12) *D.* et. — 13) *B. add.* legitur quod. — 14) *E.* recitationes. — 15) *B. D. E.* judicum. *C.* viduarum. — 16) *B. om.* — 17) *C.* muior. *D.* pavor nitor. *E.* nitor. — 18) *E. om.* — 19) *C.* precibus postulare. *D. E.* precibus i. — 20) *A. om.* in parte — thesauris. — 21) *A. om.* V. i. po. — 22) *D. praem.* venio. — 23) *C.* dicet. *D. om. E.* dic. — 24) *B. C. D. E.* p. c. — 25) *C.* consueverint.

nibus uti, ff. de origine juris. 1, 2. l. 1., et ipse jurisconsultus aliquid de significatione tituli praemittit, antequam ad arcana juris perveniat [26]), ff. si certum petatur. 12, 1. l. 1., considero tamen, quod leviter ista [27]) edixit praetor, et ideo, si [28]) in totum non fuerint [29]) observata, non nocet [30]), ff. de ventre inspiciendo. 25, 4. l. 1. §. ult. Praeterea inter domesticas [31]) personas tales praefationes et commendationes reputo fore [32]) superfluas, et ideo, praefationibus seu commendationibus omnibus [33]) submotis [34]), venio breviter [35]) ad quaestionem, ea tarditate depulsa, quae aggravat audientes. Vel dicat sic [36]).

Sextum exordium. Attendo, quod melius est, pauca idonee effundere [37]), quam gravare [38]) audientes multiplicitate [39]) verborum, C. de veteri jure enucleando. 1, 17. l. tanta. 2. §. contrarium. 15., et melius est [40]), paucos bonos, quam multos malos ministros [41]) habere in ecclesia dei [42]), extra de aetate et qualitate. 1, 14. cum sit
Fol. 4a ars artium [43]). 14., et onerosa multi||tudo nihil habet [44]) honesti, in Auth. de referendariis [45]). 2, 5. circa medium constitutionis [46]) illius (Nov. 10.). Ideo [47]), ne videar egredi [48]) terminos juris, malo pauca proponere, quam gravare vos [49]) onerosa multiplicitate [50]) verborum [51]). Ut igitur paucis utar, de licentia vestra, omissa commendatione, venio ad quaestionem, quae talis est, etc. Vel sic [52]).

26) *A. om.* ff. — perveniat. — 27) *B. om. D.* i. l. *E.* i. leniter. — 28) *A.* sic. — 29) *A.* fuerit. *B.* fuerant. — 30) *D. E.* nocent. — 31) *C. D. E.* domesticorum. — 32) *D. E.* facere r. *pro* r. f. — 33) *B. C. om.* — 34) *D.* sublatis. *E.* sublatis o. p. s. c. — 35) *B.* b. v. — 36) *B. om.* v. d. s. *C. habet* dic. *D. E.* v. s. dices. — 37) *A.* fundere. *E.* e. i. — 38) *A.* gravari. — 39) *C. D. E.* multitudine. 40) *D. om.* — 41) *A.* magistros. *E.* inimicos. *B. C. D.* h. m. — 42) *D. E. om.* — 43) *B. om.* — 44) *A. om.* n. h. — 45) *C. D. E.* defensoribus civitatum. — 46) *A.* institutionis. — 47) *B. D. E. praem.* et. — 48) *A. C. D.* aggredi. — 49) *C.* v. g. — 50) *D. E.* multitudine. — 51) *A. add.* C. de veteri jure enucleando. 1, 17. tanta 2., *et a sec. manu adscr. habet* vacat. — 52) *A. om.* etc. V. s. *B. D. E. om.* etc. *D. E. add.* dices.

Septimum exordium. Non est ambigendum [54]), quin [55]) aliquando, etsi non multum expediat, licet tamen praefationibus uti, sed in praesentia vestra non est commendationibus insistendum. Primo pro eo, quod vestra industria et fides explorata [56]), quam in causis [57]) geritis, non potest non esse [58]) notoria, unde [59]) non indiget commendari, cum per se pateat, sicut suadet lex per simile, ff. de in integrum restitutione titulo generali. 4, 1. l. 1. Secundo, quia intenditis [60]) ad disquirendum [61]) veritatem, quae verborum adminicula non desiderat, C. si quis ab [62]) hereditate [63]) abstineat [64]). 6, 39. | l. 2., intenditis [65]) Fol. 45 resecare superflua, extra in [66]) prooemio decretalium [67]): rex pacificus, C. de novo codice confirmando. l. 1. Hoc [68]) igitur in vobis [69]) desidero [70]), et ideo, commendationibus resecatis, venio ad quaestionem, quae talis est, etc. [71]). Vel dicet sic [72]).

Octavum exordium. Circa commendationes praesidentium quidam [73]) modus antiquitati placuit [74]), nunc [75]) novitas nostri temporis alium [76]) modum per usum amplexa [77]) est, ad instar ejus [78]), quod legitur Inst. de satisdationibus. 4, 11. circa principium. Nam nostris antiquis placuit [79]), sed consuetudo eas aspernatur; et [80]) quia in hac parte fulcior praerogativa [81]) consuetudinis, postpono omnem [82]) commendationem, et de vestra licentia facio transitum ad quaestionem, quae talis est, etc. Vel sic [83]).

54) C. ambiguum. — 55) *B.* C. quoniam. — 56) *C. praem.* sit. — 57) C. causa. — 58) *B.* e. n. — 59) *A. om. B.* sed. — 60) *D. E.* tenditis. — 61) *B.* disquirendam. C. discernendum. *D. E.* inquirendum. — 62) *A.* ad. — 63) *C. D. E. add.* se. — 64) *cf. Tit. 2. not. 10.* — 65) *B. praem.* Tertio quia. — 66) *A.* de. — 67) *B. om.* — 68) *B. E.* haec. — 69) *E.* mentibus. — 70) *B.* C. *D. E.* considero. *D. add.* et ideo considero. — 71) *A. om.* — 72) *D. E.* sic dices. — 73) *A.* praesentium quidem. — 74) *D.* mos p. a. *E.* mos a. p. — 75) *B. praem.* sed. *C. habet* non. — 76) *C.* alterum. — 77) *E.* amplexata. — 78) *D. E.* igitur. — 79) *B.* placuerunt commendationes. *C. D. E.* placuerunt. — 80) *E. om.* — 81) *A. B.* praerogatam. — 82) *C. om.* — 83) *A. om.* V. s. *D. add.* dices.

Nonum exordium. Reduco ad memoriam, quod dicit capitulum, quod omnis, qui juste judicat, stateram in manu [84]) portat [85]), 45 [86]). di. omnis. 10. Et [87]) lex asserit, quod rex justus |, cum sederit [88]) supra sedem, non adversabitur ei [89]) quicquam malignum, cum juste judicabit, C. de summa trinitate. 1, 1. inter claras [90]). 8. Nec est judex [91]), nisi in eo fuerit [92]) justitia, extra de verborum significatione. 5, 40. forus. 10.. Ideo supplico [93]), quod tanquam justus judex liti [94]) libramenta imponatis, aequo libramine appendendo [95]), judicium non declinantes [96]) ad dexteram neque [97]) ad sinistram, sed reddatis cuilibet [98]), quod suum est, ff. de justitia et jure. 1, 1. justitia [99]). 10. Quaestio igitur, pro qua sumus [1]) coram vobis, talis [2]) est, etc. Vel [3]) sic [4]).

Fol. 4c

Decimum exordium. Quia tempus et hora non patitur plenius deliberandi consilium, ff [5]). de exercitoria. 14, 1. l. 1. §. 1., et nos egemus tempore, ut aliquid maturius agamus, 50 [6]). di. ponderet [7]) unusquisque sermones suos [8]). 14., ideo commendationibus et praefationibus [9]), quae interdum fieri solent, omissis, competenti brevitate [10]) fretus, ad quaestionem | descendo [11]), quae talis est, etc. [12]).

Fol. 4d

Quando aliquis [13]) vult reprehendere advocatum adversae partis, qui multa [14]) inutilia forsan [15]) seminavit ad

84) *B. add.* sua. — 85) *C.* omnes — judicant — portant. *D.* p. i. m. st. *E.* i. m. st. *om.* portat. — 86) *B.* XLI. — 87) *A.* et omnis. — 88) *D.* consederit *pro* c. s. — 89) *C. D. E.* sibi. — 90) *C. om.* C. — claras. — 91) *B.* j. e. — 92) *D.* f. i. e. — 93) *C.* suppliciter posco. — 94) *A.* licet. — 95) *A.* attendendo. *C.* impendendo. *E.* apponendo. — 96) *B. D.* declinetis. — 97) *B. C. D. E.* vel. *B. E. om.* ad. — 98) *B.* unicuique. — 99) *B.* justitiam. — 1) *B. add.* hic. — 2) *C. praem.* quae. — 3) *C. add.* dices. — 4) *A. om.* V. s. *D. E. add.* dices. — 5) *C. praem.* ut. — 6) *C.* l. 1. — 7) *A. add.* et. — 8) *B. om.* u. s. s. *D. E. om.* quisque s. s. — 9) *D.* p. c. *om.* et. *E. om.* c. e. — 10) *A.* brevitatis. — 11) *B.* accedo. — 12) *C. om.* — 13) *A. D. E. om.* — 14) *B. add.* et. — 15) *B. C. D. E.* forte. *D.* f. i. m. *E.* f. m. s. i.

inanis [16]) gloriae pompam, et sibi respondere dedignatur [17]), dicet [18]) sic [19]).

Undecimum exordium. Cognoscitis, domine judex, illos, qui producunt ventos de thesauris suis, et [20]) educunt [21]) nubes ab extremo [22]) terrae, non attendentes, quod prius est tempus tacendi et postea [23]) loquendi [24]), sicut [25]) dicit [26]) capitulum 36 [27]). di. qui ecclesiasticis. 2. Unde, quia, ut ait Ovidius, nullum tempus fuit nobis [28]) morosum in fabulis, his, quae proposita sunt ex adverso, pro eo, quod pondere carent, non proposui respondere: sed descendo ad proponenda [29]) ea, quae faciunt [30]) ad quaestionem partis meae juvandam [31]), quae talis est, etc. Vel super eadem materia potes [32]) sic incipere [33]).

Duodecimum exordium. || Quia nihil omnino [34]) respondere utile non [35]) videtur, ne [36]) adversarii extiment, nos [37]) responsionis penuria declinare [38]) certamen, et fides eorum laedatur non intelligentium propositum nostrum, 43. di. in mandatis. 2., ideo his, quae praedicta [39]) sunt ex adverso [40]), licet non multum faciant ad rem, respondere propono [41]), et ad primum sic, etc. [42]). Et serva [43]) ordinem in respondendo, quem docet [44]) decretalis extra [45]) de verborum significatione. 5, 40. abbate. 25. Fol. 5a

Surgat advocatus, qui sic fuit [46]) reprehensus [47]), quia forsan ille [48]), qui [49]) dedignatur sibi [50]) respondere, major [51]) est, et dicet sic.

16) *A.* et inanima *pro* a. i. — 17) *D.* d. et r. — 18) *E.* dices. — 19) *C. om.* — 20) *E. om.* — 21) *B. om.* — 22) *B. D.* extremis. — 23) *B. add.* tempus. — 24) *D. E.* dicendi. — 25) *C.* sic. — 26) *B.* docet. — 27) *A. B. D. E.* XXXV. *C.* XXV. — 28) *B.* vel. — 29) *D. E. om.* — 30) *B. habet* f. *post* meae. — 31) *B.* adjuvandam. — 32) *B. D. E.* potest. — 33) *D.* i. s. — 34) *D. E.* o. n. — 35) *D. add.* est. — 36) *D. E.* nec. — 37) *C. D. E.* n. e. — 38) *B. add.* ut. — 39) *E.* dicta. — 40) *C.* adversa. — 41) *D. E.* p. r. — 42) *E. om.* — 43) *D. E.* servabo. — 44) *A. E.* decet. — 45) *A. D. E. om.* — 46) *B.* fuerat. — 47) *E.* r. est. — 48) *B. om.* — 49) *A. om.* — 50) *B. om.* — 51) *B. praem.* et.

Tertium decimum exordium [52]). Attendo, quod dicit capitulum, quod [53]) quidam, cum docent [54]), quasi in quodam sibi videntur [55]) summitatis culmine residere, eosque [56]), quos docent [57]), ut [58]) longe infra se [59]) positos velut [60]) in infima [61]) respiciunt, quibus [62]) non consulen-
Fol. 5b do [63]) loqui sed vix dominando dignantur [64]), 46 [65])|. di. hoc habet [66]). 1., et ita [67]), quanto [68]) ad culmen sublimitatis provehi desiderant dedignando [69]), tanto facilius recurrunt [70]) ad infima contemnendo, juxta illud:

Nam cito saepe ruit [71]), qui super astra volat.

Haec [72]) attendat advocatus partis adversae, et si [73]) ponderasset [74]) suos sermones, 50. di. ponderet. 14., quae [75]) retulit, tacuisset. Nec [76]) fit injuria majori, si minor inveniat [77]), quod major ignorat, C. de veteri jure enucleando. 1, 17. l. 1. §. cumque. 5. in fine [78]); et minores et mediocres advocatos aequa lance, ut majores, judex [79]) exaudire [80]) debet, ff. de officio proconsulis et legati [81]). 1, 16. nec [82]) quicquam. 9. §. observare. 4.; et talis esse debuit [83]) advocatus partis adversae [84]) in scriptis [85]) aliorum, quales esse volebat [86]) intellectores [87]) suorum, 9. di. neque. 10. Unde, quia [88]) non detulit mihi [89]), sibi non [90]) defero. Nam dicit Se-

52) *B. habet inscr.:* de advocato actoris. — 53) *E. om.* — 54) *D. E.* doceret. — 55) *D. E.* videretur. — 56) *C. D.* praesidere, et eos quidem. *D.* praesidere *bis habet, om.* et. *E.* possidere, eos quidem. — 57) *E.* docet. — 58) *A.* quod. — 59) *B. om.* — 60) *C.* ut longe. — 61) *A. om.* in. *B.* infimo. *C.* imo. — 62) *A.* longe. — 63) *C.* consulo. *D. E.* consueverat. — 64) *A. E.* dedignantur. — 65) *D.* LXVI. *E.* XLV. — 66) *A. D. E.* autem. *B.* hant *pro* h. h. — 67) *B.* ideo. — 68) *A.* quantum. *C.* quando. — 69) *C.* designando. — 70) *B. C. E.* decurrunt. — 71) *D. E.* ruunt — volant. — 72) *A.* licet. — 73) *B. om.* — 74) *B.* ponderet. — 75) *B. praem.* ea. — 76) *D.* non. — 77) *B.* inveterat. — 78) *B. om.* i. f. — 79) *D. E. om.* — 80) *C. D. E.* audire. — 81) *A.* l̓.ı. — 82) *C.* ne. — 83) *B.* debet esse. *C.* d. e. — 84) *D. E.* a. p. — 85) *A.* inscriptum: *in marg. add.* auditorum. — 86) *D. E.* nolebat esse. — 87) *D. E. add.* suos vel. — 88) *D. E. om.* U. q. — 89) *A. om. B.* mihi non decidit. *D. E.* nec m. d. — 90) *B.* nec sibi. *C.* n. d. s.

neca: frustra [91]) exigis [92]) silentium ab alio, qui a te exigere [93]) non potuisti. Respondeo igitur ad ea |, quae Fol. 5c dixit [94]), pro parte sua sic [95]), etc.

Quartum decimum exordium [96]). Attendo, quod de facili circumscribi [97]) potest [98]) in facto religio judicantis [99]), pro eo [1]), quod factum variari potest: variatio vero [2]) juris [3]) non vindicat sibi locum. Variatur enim factum, argumento legis illius [4]) ff. ad municipales. 50, 1. ordine. 15.: sed [5]) jus non variatur, quia finitum [6]) est, et certum, ff. de juris et [7]) facti ignorantia. 22, 6. in [8]) omni. 2., et ideo, ne circa factum aliqua captio sive redemtio [9]) fieri possit [10]), ante [11]) omnia factum recitabo [12]): et [13]) est tale, etc. Vel sic [14]).

Quintum decimum exordium. Quantumcunque sitis [15]) in jure peritus [16]), seu juris enucleator, considero tamen, quod in facto [17]) circumveniri potestis [18]), pro eo [19]), quod prudentissimos [20]) fallit ignorantia [21]) facti, ff. de juris et facti ignorantia. 22, 6. in omni [22]). 2., et ideo [23]), ne

91) *D. E. om.* — 92) C. exigeret a. a. s. — 93) *C. D. E.* exhibere. — 94) *C.* dixi. — 95) *C. om.* — 96) *A. praem. inscr.:* Qualiter advocatus rei circumveniat advocatum actoris in jure vel in facto. *B. C. D. praem. hanc:* Qualiter jus dicentium commendationibus antepositis patroni causarum debeant ante omnia factum enarrare: *sed ita in singulis differunt: B.* judicum *pro* j. d.: *C.* appositis *pro* antep., *et* debent *pro* debeant: *C.* inserere a. o. f.: *D.* inferre a. o. f.: *B. add.* ut super hoc evidentius possint jura proponere, *et per errorem totam inscr. ante exordium vicesimum, et quam illic notavi hoc loco exhibet.* — 97) *C.* transcribi. — 98) *B. C. D. E.* posset. *D. E.* p. c. — 99) *E.* r. j. i. f. — 1) *D.* in facto *pro* p. e. *E. habet* in eo. — 2) *A.* non. — 3) *D. E. om.* — 4) *B. D. E.* i. l. *C. om.* illius. — 5) *A.* si. — 6) *A. E.* diffinitum. — 7) *A. om.* — 8) *A. E. praem.* l. — 9) *B. C. D. E.* deceptio. — 10) *C.* posset. *D. E.* p. f. — 11) *B. praem.* ideo. — 12) *B. D.* narrabo. — 13) *C.* quod. — 14) *C. om. D. E. pro* et — sic *habent* sic etc. — 15) *A.* sit — 16) *C.* juris peritus. — 17) *C.* factum. — 18) *A.* circumvenientia potestatis. *C.* certum venire p. — 19) *C. add.* etiam. *D. E. habent* porro quoniam etiam *pro* p. e. q. — 20) *D. E.* peritissimos. *E. add.* etiam. — 21) *D.* i. f. — 22) *A. add.* negotio. — 23) *C. om.* e. i. *D. E. om.* et.

Fol. 5d ipsum factum | fallat nos [24]), prius interseram [25]) factum [26]), etc. Vel sic [27]).

Considero [28]), quod ea, quae fiunt [29]) in [30]) causa [31]), vel ad factum vel ad jus referuntur [32]), ad instar ejus, quod legitur C. de heredibus instituendis. 6, 24. cum proponas. 3. Nam quaelibet quaestio est [33]) vel [34]) facti vel juris, ff. de usuris. 22, 1. mora [35]). 32. Et ideo prius factum [36]) proponam, quam superaedificem jura. Utar [37]) tamen brevitate [38]), ut [39]) juxta mandatum legis [40]) excludam [41]) captiones seu superfluitates verborum, C. qui admitti [42]) ad bonorum possessionem possunt [43]). 6, 9. ut verborum. 9., et ad idem C. [44]) de testamentis [45]). 6, 23. cum antiquitas. 28. Series [46]) facti talis est, etc. Vel sic.

Sextum decimum exordium. Etsi [47]) quis [48]) vires patrimonii sui [49]) causari non possit [50]), sed de facto suo debeat [51]) esse certus, C. de rescindenda venditione. 4, 44. quisquis [52]). 15., extra de rescriptis. 1, 3. ab excommunicato. 41., in facto tamen alieno tolerabilis est ignorantia, ff. pro suo [53]). 41, 10. l. ult.; ex quo apparet, quod non praesumitur quis scire factum alienum, Fol. 6a nisi super eo cer||tioretur [54]) primo. Et ideo prius expedit [55]) recitari factum [56]), ne circumveniamini [57]) in eo,

24) *B. C. D. E.* n. f. — 25) *A.* in secundam: *suprascr. a sec. manu:* incipiam. *D. add.* etiam. — 26) *B. add.* quod tale est. — 27) *D. E. om.* V. s. — 28) *D. add.* tamen. — 29) *C.* faciunt. — 30) *A.* sine. — 31) *E.* causis. — 32) *A.* referentur. *C.* referantur. — 33) *A. om.* q. e. *B. habet* facti est. — 34) *B. C. D. E. om.* — 35) *A. praem.* vel. — 36) *B.* f. p. — 37) *B.* utor. *C.* utatur. *D. E.* tamen utar. — 38) *E. habet* cum b. juris. — 39) *B. om.* — 40) *E. om.* — 41) *C.* concludam. — 42) *C.* admittuntur. — 43) *B. C. om.* — 44) *B.* ff. — 45) *A. om.* ut — testamentis. — 46) *B. add.* ergo. — 47) *B.* At si. — 48) *B. C. D.* aliquis. *D. E. habent post* sui. — 49) *C.* s. p. — 50) *B. add.* incognitas. — 51) *E.* debebat. — 52) *B.* si quis. — 53) *A. C. D. E.* socio. — 54) *C. D.* certificetur. — 55) *B.* e. p. — 56) *D. E. add.* alienum. — 57) *E.* circumveniatur.

ut melius postmodum [58]) superaedificentur jura. Factum [59]) est [60]) tale, etc. Vel sic.

Septimum decimum exordium. Ut plenius [61]) valeatis elicere, quid juris sit super eo [62]) articulo, super quo duximus ambigendum, brevi quadam [63]) relatione factum prius [64]) in medium [65]) proponam. Et est tale, etc. [66]) Vel sic.

Duodevicesimum exordium. Video, quod in hoc consonant jura [67]), ut primo [68]) tanquam fundamentum recitetur [69]) factum, super quo [70]) aedificentur jura, quia primo [71]) persona quaerenda est, quam ratio, ff. de jure codicillorum. 29, 7. quidam. 14., et ubi fundamentum non est, superaedificari non potest, 1. q. 1. cum Paulus. 26., extra de presbytero non [72]) baptizato. 3, 43. veniens. 3., et testamentum, quod nondum est, non rumpitur [73]), ff. de injusto rupto et irrito [74]) testamento [75]). 28, 3. nam. 5., et non potest dici verum, quod nondum [76]) fuit, de poe|- Fol. 66
nitentia di. 2 [77]). in fine. Et ideo ante omnia [78]) recito sub compendio factum, quod est tale [79]), etc.

Undevicesimum exordium [80]). Attendo, quod edicta seu decreta praetorum delusoria esse non debent, ff. de judiciis [81]). 5, 1. si praetor. 75., et alibi cavetur, quod [82]) leges [83]) ludibrio [84]) esse non debent, C. de bonis quae liberis. 6, 61. l. ult. [85]) §. ubi. 3., nec debet claudicare judicium [86]), extra de exceptionibus. 2, 25. cum inter.

58) *D. E.* postea. — 59) *B. praem.* nam. *C. praem.* et. — 60) *C. D. om. E. habet* e. t. — 61) *D. E. add.* et melius. — 62) *B. C. D. E. om.* — 63) *B. om. C. D. habent* quidem. — 64) *E. om.* — 65) *E.* in medio. — 66) *D. E. om.* — 67) *C.* j. c. *D. E.* jura conveniunt. — 68) *A.* quid priorum. *C.* quod primo. *D. E.* quod primum. — 69) *A.* reticetur. — 70) *B. D. E. pro* s. q. a. *habent* quam superaedificentur. *C. habet* quod superaedificentur. — 71) *A.* prima. — 72) *A.* nondum. — 73) *D. E.* corrumpitur. — 74) *C. D. om.* e. i. — 75) *A.* d. t. i. r. e. i. — 76) *B.* non. — 77) *B.* III. — 78) *B.* a. o. i. — 79) *B. C.* t. e. *C. D. E. add.* vel sic. — 80) *A. praem. rubr.* Qualiter advocati non debent deludere superiorem. — 81) *A.* bonis quae liberis. — 82) *C.* quia. — 83) *E.* lex. *A. add.* in. — 84) *E.* lugubrio. — 85) *C.* fi. — 86) *E.* judicare *et om.* extra — ne.

5.: et ideo, ne judicium sit delusorium, primo disquiratur[87]), an mandatum tale sit sufficiens, etc.[88]).

Vicesimum exordium[89]). Cum aliquis iniquam[90]) fovet causam, conatur[91]) eam sub[92]) cujusdam coloris imagine palliare, quod est videre propalanter[93]) in actore, quando[94]) vult dilatare judicium. Unde lex denegat ei dilationem. Potuit enim primo videre, quae sibi expe-
Fol. 6. diebant[95]) |, quam inferre[96]) judicium. Hoc est quod legitur C. de temporibus in integrum restitutionis. 2, 53. petendae[97]). 6. Immo[98]) debet esse certus[99]) et paratus ad procedendum, ff. de regulis juris. 50, 17. qui[1]) in alterius. 42. Per haec[2]) igitur manifeste videre potestis[3]), quo jure valletur[4]) intentio partis adversae[5]). Vel sic[6]).

Vicesimum primum exordium[7]). Considero[8]), et[9]) vos oculata[10]) fide videre potestis[11]), quod de intentione, quam quis gestat interius, praesumitur[12]) per exteriora. Ad[13]) hoc faciunt jura. Nam[14]) si procurator se ingerat, eo ipso male praesumit lex de ipso, et ut suspectus removetur[15]), ff. de procuratoribus. 3, 3. quae omnia. 25.; et[16]) confiteri videtur de omnibus, qui[17]) subterfugere judicium[18]) dilationibus putat[19]), extra de praesumtionibus. 2, 23. nullus. 4. Attendat ergo supereminentia vestra, qua praerogativa[20]) juris fulciatur pars adversa,

87) *B.* exquiratur primo. *C. D. E.* d. p. — 88) *C. add.* vel sic. — 89) *B. praem. inscr.:* Etsi non semper expediunt, quae dicunt advocati, possunt tamen per hoc aliquando sicut vario modo fulcire intentionem suam. *Cf. not.* 96. *ad XIV. exordium.* — 90) *C.* iniqui. — 91) *A.* conetur. — 92) *D. add.* quo. — 93) *B.* probabiliter. *C.* palam. — 94) *B. add.* qui *et om. postea* Unde. — 95) *B.* e. s. *D. E.* conveniebant. — 96) *B. D.* antequam inferret. *E.* q. inferret. *C.* quam intraret. — 97) *A.* pendente. *E.* petendum. — 98) *B.* primo. *D.* in modum *om.* debet. — 99) *D. E.* c. e. — 1) *D.* quod. — 2) *E.* hoc. — 3) *B. D. E.* p. v. — 4) *C.* vallatur. — 5) *E.* p. a. i. — 6) *A. B. om.* — 7) *A. om. hanc inscr., et ita usque ad finem tituli.* — 8) *B. D. add.* etiam. — 9) *D.* quod. — 10) *C.* vos et osculata. — 11) *B. C.* p. v. — 12) *E. om.* — 13) *B. praem.* et. — 14) *C. om.* — 15) *D.* movetur. — 16) *D. om.* — 17) *C.* quae. — 18) *D. E.* negotium. — 19) *E.* putant. — 20) *B.* praerogatā.

quae per excogitata subterfugia 21) nunc desiderat retar|- Fol. 6d
dare principale negotium 22).

Vicesimum secundum exordium. Reduco ad memoriam, quod 23) circa futura decernunt jura praecavendum fore. Unde dicit lex, disquirendum 24) a principio causae, an procuratori mandatum 25) sit, ne in fine appareant controversiae mille, et judicium nullum, sicut 26) legitur C. de procuratoribus. 2, 13. licet. 24. Et ad idem consonat 27) decretalis 28) de procuratoribus. 1, 38. in praesentia. 4. circa finem. Nam quod infirmari vel vituperari potest praecaveri debet, extra de servis non ordinandis. 1, 18. c. 1. Ne igitur noster 29) processus in finali calculo appareat frustratorius, bonum est 30), quod 31) ante omnia disquiratis, etc. Vel sic 32).

Vicesimum tertium exordium. Exaudio, quod a primordio 33) causae usque ad calculum finalis pronunciationis debet oculus judicantis animadvertere et intueri ad hoc, ut ipse non circumscribatur in aliqua parte judicii 34). Nam 35) praevidere seu inspicere debet quis 36), quid contingere potest ||, ff. locati 37). 19, 2. si quis 38) domum. Fol. 7a
9. §. 1., quia melius est, quod serventur jura alicujus intacta, quam 39) quaeratur remedium, postquam causa fuerit vulnerata, C. in quibus causis restitutio 40) non est 41) necessaria. 2, 41. l. ult.: et 42) ad hoc praestat argumentum decretalis 43) extra de procuratoribus. 1, 38. alia quidem 44). 1. Videatis ergo 45) in ipso principio causae, ne noster 46) processus possit 47) irritari 48) et

21) *A.* subterfugit. — 22) *A.* propositum. *E.* n. p. *C. add.* Vel sic. — 23) *B.* quae. — 24) *B. D. E. add.* fore. — 25) *C. D. E. praem.* hoc. — 26) *A. om. B. D. E.* ut. — 27) *C.* sonat. — 28) *B.* facit extra *pro* c. d. — 29) *C. D. E. om.* — 30) *D. om.* — 31) *D. E. add.* ut. — 32) *A. B. E. om.* — 33) *B.* principio. — 34) *A.* judicicii. — 35) *D. E. om.* — 36) *C. D. E. om.* — 37) *A.* locari. *E. add.* et conducti. — 38) *B. om.* s. q. — 39) *C. D. E. add.* si. — 40) *E. om.* — 41) *C.* n. e. in integrum r. — 42) *C. D. E. om.* — 43) *B. om. D. E. om.* extra. — 44) *B. om.* — 45) *C.* e. v. — 46) *C. D. E. om.* — 47) *A.* posset. — 48) *C.* videatur habere aliquid propter quod in fine posset i. *D. E.* v. pro-

dici delusorius [49]), quoniam ex hoc et vestra gravaretur opinio, et nos laederemur in jure nostro. Haec [50]) dixi, ut primo [51]) disceptemus [52]) de hoc [53]), etc. Vel sic [54]).

Vicesimum quartum exordium. In hoc jura canonica et civilia consonare videntur, quod circa agitanda [55]) in causis servetur ordo. Unde si primo [56]) juretur [57]) et postmodum [58]) fiat contestatio litis, processus talis propter ordinem non servatum non sortitur aliquem juris [59]) effectum, et ad hoc [60]) consuevit notari C. de sententiis et interlocutionibus omnium judicum [61]). 7, 45. prolatam [62]). 4., et alibi lex dicit [63]), ordinem scripturae [64]) servan-
Fol. 7b dum |, ff. de fideicommissariis libertatibus. 40, 5. generaliter. 24. §. si quis. 9. 10. 12., quoniam circa ea [65]), quae inordinate fiunt [66]), non posset ordinabiliter [67]) agi, extra de accusationibus. 5, 1. qualiter et quando [68]). 17. Procedatis ergo ordinate, ut processus [69]) teneat, et [70]) nos non supplantemur in jure nostro [71]).

Vicesimum quintum exordium. Cum momentaneae dilationes dari petuntur [72]), quae nullum vel modicum afferunt adminiculum [73]) petenti et retardant principale negotium [74]), quare hoc fiat, evidenter intelligit, qui prudenter attendit, ad instar ejus, quod legitur extra de temporibus ordinationum. 1, 11. litteras. 13. Unde judex, ad cujus spectat officium dirimere quaestiones, sic-

cessus a. h. *etc. ut in C.* — 49) *B.* delusorium. — 50) *B. C. D.* hoc. — 51) *E.* inprimo. — 52) *A.* discectemus. *D.* d. h. disc. *om.* etc. — 53) *E. om.* d. h. — 54) *A. B. D. om.* — 55) *Ita A. in marg. a rec. manu: in textu* accitanda: *B.* accidanda: *C. et E.* ordinanda: *D.* accidentia. — 56) *D. E.* prius. — 57) *B. add.* de calumnia. — 58) *D. E.* postea. — 59) *C. D. E.* in jure. *D. E. habent* non sortitur *post* jure. — 60) *B. om.* et ad. *A. om.* et ad hoc. *C. habet* ut hoc. — 61) *A. om.* — 62) *B.* probatio. — 63) *B.* d. l. — 64) *B. add.* esse. *D. E. om.* s. — 65) *E. praem.* quae. — 66) *A.* fierent. — 67) *C. D. E. praem.* aliquid. *D. E. habent* inordinabiliter. — 68) *B. om.* e. q. *et habet* i. procedatis *pro* p. e. — 69) *B. add.* noster. — 70) *B. add.* ut. — 71) *C. add.* vel sic. *D. E. habent:* i. n. j. non s. — 72) *C.* petantur. — 73) *D. E.* a. afferunt. — 74) *D. E.* n. r. p.

ut facit praetor [75]), ff. de novi [76]) operis nunciatione [77]). 39, 1. l. 1. §. potest [78]). 8., et ff. si certum petatur. 12, 1. quidam [79]). 21., debet tales dilationes denegare, et si dicatur, jure [80]) cautum est [81]), quod dentur, et beneficium juris [82]) nemini est auferendum [83]), in [84]) Auth. de nuptiis. 4, 1. §. sed hoc [85]). 18. (Nov. 22.), videat judex, qua mente praetor fuerit [86]) locutus, ff. ad exhibendum. 10, 4. l. penult. Oblvictis [87]) ergo malitiis adversarii, Fol. 7c
etc. [88]).

Vicesimum sextum exordium. Si attenditis ad [89]) ea, quae sub quodam colore sunt palliata [90]) coram vobis per patronum partis alterius [91]), tanto mirarer [92]) vestram prudentiam [93]) minus doctam [94]), quanto magis vos novi [95]) in utroque jure peritos [96]). Sed scio, quod a paleis novistis grana detegere [97]), sicut facit alter jurisconsultus, ff. de acquirendo rerum [98]) dominio. 41, 1. adeo. 7. §. cum quis. 7.; scitis [99]) etiam [1]), quod, ubi [2]) sunt quaedam umbrae [3]) et imagines, veritas [4]) nulla est in effectu [5]), extra de consuetudine. 1, 4. quanto [6]). 4. Nam regnum dei in veritate fidei [7]) consistit, nec [8]) in contentione [9]) sermonis, ut [10]) legitur in quadam [11]) palea. 37 [12]). di. omnem [13]). 6. Non [14]) consideretis igitur [15]) verba, quae

75) *B. add.* ait. — 76) *A.* mon. — 77) *A.* denun. — 78) *A.* pet. *B.* item. — 79) *A. B. om.* et — quidam. — 80) *B. praem.* in. — 81) *A.* esse. — 82) *D.* j. b. — 83) *E.* a. e. — 84) *D. praem.* ut. — 85) *A.* haec. — 86) *C.* fuit. — 87) *D.* omissis. *E.* objectis. — 88) *B. C. add.* vel sic. — 89) *B. om.* ad. — 90) *C. om.* sunt, *habet* palpata *et* coram *bis scriptum.* — 91) *B.* a. p. *C.* p. adversae. — 92) *E. add.* per. — 93) *B.* p. v. — 94) *A.* decretam: *per corr.* discretam. — 95) *C.* n. v. — 96) *Codd. omnes* peritum. — 97) *C.* d. g. — 98) *A. om.* — 99) *C. D. E. om.* quis. *et C. habet* sitis. — 1) *B.* enim. *C. D. E. om.* — 2) *B. C. D. E. om.* — 3) *C.* in umbra nubes. *D. E. add.* nubes. — 4) *B. praem.* sed. *C. D. E. add.* autem. — 5) *D. E.* remanet in effectum. — 6) *C. add.* XXXVIII. di. c. III. — 7) *B. c. om.* *D.* c. i. v. f. *E. habet* fidei *post* dei. — 8) *D.* non. — 9) *B. D.* conceptione. *C.* temptatione. — 10) *A. om.* — 11) *B. om.* l. q. — 12) *B.* XXXVIII. — 13) *C. add.* vel sic. *D. E. om.* omnem. — 14) *D. E. om.* — 15) *B.* ergo.

proposita sunt per advocatum partis adversae, licet satis eleganter, sed veritatem[16]) disquirite, et videatis, quod pars sua nullo juvatur jure[17]).

De cautelis advocatorum |. *Tit. 3.*

Fol. 7d Sit primo cautus advocatus[1]), ut quaerat a clientulo suo, quam causam fovet[2]), et si malam vel desperatam, non patrocinetur ei, C. de judiciis. 3, 1. rem non novam. 14. §. patroni. 1., quia[3]) non debet eam[4]) suis allegationibus colorare.

Sit cautus[5]) secundo, cum bonam causam[6]) fovet et justam, ut primo, quam[7]) ei promittat[8]) patrocinium suum, faciat sibi inseri exemplum, ut possit plene[9]) deliberare, et dicat clientulo suo: frater, insere pacti[10]) exemplum[11]), ut congruum responsum a me accipere[12]) possis[13]), C. de transactionibus[14]). 2, 4. ut responsum. 15., extra de sponsalibus. 4, 1. de muliere. 6. Alioquin[15]) diceretur[16]) advocato, cum erraret[17]) in facto: minus instructus est, qui te sollicitum reddit[18]), C. de acquirenda[19]) possessione. 7, 32. minus. 2.

Sit[20]) cautus tertio, ut quaerat, utrum possit probare clientulus ille[21]) ea, quae dicit, si[22]) habet[23]) instru-
Fol. 8a menta[24]) vel testes: quia[25]), licet il||le habeat bonam causam[26]), succumbet, si non probaverit, et dicetur[27])

16) C. in veritate. — 17) *D.* n. j. s. p. adjuvatur.

1) *In cod. A. initialis littera verbi* Sit *per totum titulum rubro et caeruleo colore alternis vicibus distincta est. E. habet* advocatus cautus. — 2) *A. corr. a sec. manu* foveat. — 3) *D. om.* — 4) *C. E.* causam. — 5) *C. add.* advocatus. — 6) *A.* ēq}. — 7) *C.* postquam. — 8) *D.* p. e. — 9) *D. E.* plenius. — 10) *A.* patri. — 11) *B. om.* ut — exemplum. — 12) *D. E.* recipere. — 13) *Pro* ut — possis *C.* ut congruum clientulus ab ipso responsum recipere possit. — 14) *Codd.* de pactis. — 15) *C. D. E.* al'. — 16) *A.* dicetur. — 17) *D. E.* errat. — 18) *E.* reddidit. — 19) *B. add.* rerum. — 20) *D. E. praem.* item. — 21) *B. D. E. om.* — 22) *B. praem.* scilicet. *D. praem.* et. — 23) *D.* habeat. — 24) *E.* instrumentum. — 25) *A.* qui. — 26) *B.* justam causam et bonam. — 27) *A.* dicent.

ei: non deficit [28]) tibi jus, sed probatio [29]), ff. de testamentaria tutela. 26, 2. duo sunt Titii. 30. Et melius est tacere, quam cum pudore loqui. Unde utilius [30]) est advocato, si non patrocinetur ei in hoc casu, et melius faceret [31]), si se inanibus sumtibus non vexaret [32]), ut ff. de inofficioso testamento. 5, 2. l. 1.

Sit cautus quarto [33]), ne [34]) promittat victoriam causae [35]) clientulo suo, quia viro patricio [36]) et nobili est verecundum, si non faciat, quod [37]) promittit, et dubius est [38]) litis eventus, ff. de peculio [39]). 15, 1. quod debetur. 51. Nec unquam [40]) tale verbum [41]) sonet [42]) in ore prudentis.

Sit cautus quinto, ut [43]), si qualitas causae hoc [44]) exigat, quaerat alium advocatum sibi in [45]) socium, quia in ore duorum vel trium stat [46]) omne verbum, extra de testibus. 2, 20. in omni negotio [47]). 4. et c. licet. 23. et vae [48]) soli, quia, si ceciderit, non habet suble|vantem [49]), Fol. 8b extra de statu monachorum [50]). 3, 35. monachi. 2., 7. q. 1. illud [51]). 15. Facilius namque [52]) invenitur, quod a pluribus [53]) quaeritur [54]), 20. di. de quibus. 3.

Sit cautus sexto [55]), ut deferat judici in omnibus, in [56]) quibus potest salvo jure sui clientuli, ne [57]) provocet eum contra se: et [58]) humili sermone et animo paca-

28) *E.* deficiet. — 29) *D. E. add.* juris. — 30) *C. D. E.* melius. — 31) *C.* melius enim esset. *D. E.* melius esset *om.* et. — 32) *A.* vexaretur. — 33) *C.* q. c. — 34) *D. E.* ut non. — 35) *D.* c. v. — 36) *A.* patrocio. — 37) *A.* quae. — 38) *E. om.* — 39) *A. C.* periculo. — 40) *C. D. om.* — 41) *C. D. E. add.* bene. *D. E. habent* b. s. t. v. — 42) *A. C. D. E.* sonat. — 43) *A.* et. — 44) *D.* non. — 45) *B. om.* — 46) *D.* constat. — 47) *B. om. D. add.* va. et de judiciis. 2, 1. novit. 13. et extra de testamentis. 3, 26. relatum. 11. et c. cum esses. 10. et e. t. de testari. (*scr.* testibus.) 2, 20. — 48) *A.* ne. *B. praem.* alibi dicitur. — 49) *B. om.* quia — sublevantem, *pro quo habet* etc. *C. E. pro* h. s. *habent* est etc. *D. habet* etc. et *pro* s. — 50) *B. om.* — 51) *B.* illius. — 52) *B.* nam f. — 53) *C. add.* senioribus. *D. E. add.* sapientibus. — 54) *D. add.* ut. — 55) *C. add.* advocatus. — 56) *B. om.* — 57) *B. C. D. E.* nec. — 58) *B.* sed.

to [59]) alloquatur [60]) eum, et per hoc [61]) trahet [62]) eum in suam sententiam [63]), nec respondeat [64]), cum viderit eum [65]) iratum, juxta illud:

Cum furor in cursu est [66]), currenti cede furori [67]). Nam injuria [68]) fit verbo et facto [69]), ff. de injuriis [70]). 47, 10. lex [71]) Cornelia. 5., et res periculosa [72]) est sub judice offenso litigare, ff. de receptis [73]). 4, 8. non distinguemus [74]). 32. §. cum quidam [75]). 14.

Sit cautus [76]) septimo, ne [77]) in contumeliam adversarii, contra quem patrocinatur, aliquid proferat vel dicat, quia non probris [78]) sed rationibus certare [79]) debet [80]), C. [81]) de postulando. 2, 6. quisquis. 6.

Fol. 8c Sit cautus octavo, ne [82]) advocatum partis adversae [83]) multum commendet, ut possit eum reprehendere, si [84]) fuerit opus: alias esset sibi contrarius [85]) et sic [86]) non [87]) audiendus, extra de appellationibus. 2, 28. sollicitudinem. 54, ff. quando appellandum sit. 49, 4. procurator [88]). Loquatur [89]) ei per duplicia [90]) verba [91]): salva pace vestra; vel, salva vestra [92]) honestate vel [93]) vestra [94]) reverentia [95]), ff. de dolo. 4, 3. non debet [96]). 11.

Sit cautus nono, ut [97]) notet [98]) in tabulis cordis om-

59) *B.* placato. *C.* pacifico. — 60) *D.* alloquetur. — 61) *C.* haec verba. — 62) *B.* pertrahat *pro* p. h. t. — 63) *B.* in sententiam suam. — 64) *B. C. add.* ei. *C. habet* respondeatur. — 65) *C.* ipsum. — 66) *A.* e. i. c. — 67) *B. om. Est versus Ovidii Remed. amor.* 119. — 68) *A. D. praem.* in. — 69) *D. pro* fit' — facto *habet* facto e. v. ut. — 70) *A.* injuris. — 71) *B. om.* — 72) *B.* p. r. — 73) *B.* arbitris. *C.* exceptis. — 74) *A.* distinguensus. — 75) *A.* quidem. *B. om.* c. q. — 76) *C. add.* advocatus. — 77) *D. E.* ut nec *om.* in. — 78) *C.* obprobriis. — 79) *B.* perorare. — 80) *D. E.* est certandum. — 81) *D. praem.* ut. — 82) *D. E.* ut non. — 83) *B.* alterius. — 84) *B.* cum. — 85) *B. om.* alias — contrarius. — 86) *A.* sit. — 87) *C. add.* esset. — 88) *Ita omnes codd. Sed talis lex non legitur in hoc titulo. Scribendum*: si procuratorio. 2. §. sed si. 1. — 89) *C. praem.* sed. — 90) *C. E.* dulcia. — 91) *B. add.* ut. *C. add.* sic. — 92) *D. om.* vel salva vestra. *C. habet* h. v. — 93) *B. om.* pace — honestate vel. — 94) *E. om.* — 95) *D.* et r. v. — 96) *E. om.* ff. — debet. — 97) *E. om.* — 98) *A.* nocet.

nia et singula verba [99]), quae dicit advocatus partis adversae [1]), et videat, si potest eum reprehendere in aliquo verbo vel dicto. Nam in [2]) multiloquio non deest [3]) peccatum, et si ex ore suo potest eum reprehendere [4]), bene quidem, et erit ei [5]) verecundum. Et tunc dicet sic: Domine judex [6]) advocatus partis adversae induxit pro se talem legem [7]). Eam pro me sic induco. Et tunc ille [8]) advocatus [9]) erubescet et [10]) dicet illud Ovidii:

Heu patior telis [11]) vulnera facta meis.

Ca|veat tamen hic [12]) advocatus, ne sagitta Jonathae retrorsum abiens [13]) eundem repercutiat in simili [14]) casu [15]). Fol. 8d

Sit cautus decimo in consulendo super causa sua [16]) peritiores, ff. quis ordo in bonorum possessionibus servetur. 38, 15. l. 2., inquirendo [17]), disputando, et [18]) opponendo et subeundo [19]) defensiones [20]) adversae partis [21]), quia his modis veritas invenitur, ff. de muneribus et honoribus. 50, 4. munerum in fine. 18, §. 26., et [22]) videre debet, quae contra ipsum faciunt, sicut disquirunt [23]) merita [24]) suae causae.

Sit cautus [25]) undecimo [26]) in allegando et modum servet, non [27]) syncopando verba nec transcurrendo [28]), nec minus [29]) quam decet [30]) retardando [31]) vel abbreviando [32]),

99) *B. om.* — 1) *D.* a. p. — 2) *B. om.* — 3) *E.* est. — 4) *C.* reprehendi *pro* e. r. — 5) *E.* illi. — 6) *A. om. D. E. om. et habent* dominus. — 7) *E.* t. l. p. s. — 8) *C. om.* — 9) *C. E. add.* eam. — 10) *D. om.* advocatus erubescet et. — 11) *A. om.* illud — telis *exc. v.* patior. *B. habet* patior heu. *C. D. E. om.* illud Ovidii *pro quo C. habet* sic. *Versus legitur Heroid.* 11, 48. — 12) *C.* hinc inde *pro* t. h. — 13) *D. E. add.* ipsum. — 14) *C. D. E.* consimili. — 15) *C. add.* nec nimis currendo nec nimis retardando. — 16) *D.* illa sua causa. *E.* illa s. c. — 17) *A.* in quaerendo. — 18) *B. om.* — 19) *A.* sumendo. — 20) *D. E.* defensionem. — 21) *B.* p. a. *om.* quia. — 22) *D. E. add.* etiam. *E. om.* et. — 23) *B.* disquirit. — 24) *B.* no. — 25) *D. om.* — 26) *B. add.* ut *et om.* et. — 27) *C. add.* in. — 28) *D. E.* minus transeundo currendo. — 29) *B.* nimis. *A. a sec. manu eodem modo.* — 30) *A.* decent. *B. D. E. om.* q. d. *D. habet* tacendo. — 31) *C. om.* nec tr. — retardando: *cfr. spr. not.* 15. — 32) *A.* abeviando.

extra de celebratione missarum. 3, 41. dolentes [33]). 9., ubi sacerdotes reprehenduntur, qui transcurrunt [34]) syncopa continua [35]) matutinum [36]), et facit ad hoc [37]) de consecratione di. 4 [38]). retulerunt. 86., et, ut ait Aristoteles,
Fol. 9a nil ordinatur quod || deproperat [39]) vel retardat.

Sit cautus duodecimo, ne loquatur testibus, quos vult inducere, quia de facili peccatum et in [40]) vulgi opinionem [41]) incurreret. Nam si quaeratur a teste, utrum [42]) fuerit locutus [43]) advocato de his, quae ipse testificatur [44]), et si [45]) ipse dixerit, quod [46]) sic, erit verecundia [47]) non modica advocato [48]). Nobiles [49]) et majores nomina sua [50]) in contractibus inseri non [51]) patiuntur [52]), et aliorum nomina curant [53]), ut scribantur, ff. de auctoritate tutorum. 26, 8. pupillus. 5., quia non decuit [54]) probum virum causam suam [55]) falsitatibus juvare, sed [56]) cavillationibus juris eam defendere debet [57]): nam omnis falsitas a veritate est penitus [58]) aliena, extra de celebratione missarum. 3, 41. in quadam. 9., et falsitas nihil est aliud [59]), quam immutatio veritatis: in Auth. de fide instrumentorum et cautela [60]). 6, 1. §. 1. col. 6 [61]). (Nov. 73.).

Sit cautus tertio decimo, ut [62]) potius partem rei ju-
Fol. 9b vet [63]) quam actoris, quia jura favent | eis [64]), et citius poterit obtinere, et poterit uti [65]) pluribus defensionibus ad defendendum se et causam suam [66]), ff. de actionibus

33) *A.* delentes. — 34) *C. D. E.* transeunt. *D. E. add.* currunt. — 35) *B. C.* c. s. — 36) *D. E.* matutinarum. — 37) *A. D. E. om.* a. h. — 38) *A. C. D.* III. — 39) *B.* properat: *C.* deest appareat. — 40) *B. D. om.* — 41) *D. add.* posset incurrere vel. — 42) *D. E. add.* si. — 43) *B. add.* cum. *C. habet* l. f. — 44) *B. C. D. E. om.* de — testificatur. — 45) *B. C. D. E. om. E. om.* ipse. — 46) *B. om.* — 47) *D. E. add.* immo. — 48) *D. E. om.* — 49) *C. D. praem.* et. *D. E. add.* nobiliores et majores notam suam advocatus *sine sensu.* — 50) *B.* summatim. — 51) *C. E. om.* — 52) *B.* patiantur. — 53) *C.* quaerant. *D. E.* curat. — 54) *B. C. D. E.* decet. — 55) *E.* s. c. — 56) *E.* seu. — 57) *B. om.* — 58) *B.* p. e. — 59) *C. D.* a. e. — 60) *E. om.* e. c. — 61) *C.* VII. — 62) *B.* ne. — 63) *B.* j. p. r. — 64) *B. D.* reis. *C.* ei. — 65) *C.* in. — 66) *E.* s. c.

et obligationibus. 44, 7. Arrianus [67]). 47., extra [68]) de probationibus. 2, 19. ex litteris. 3. Et levius est fugere quam inpugnare [69]), et talibus fugitivis jura succurrunt [70]), extra de exceptionibus. 2, 25. cum [71]) inter. 5., et c. dilecti. 8. et c. ult. [72]). Rei quidem [73]) videntur [74]) certare de damno vitando non de lucro captando, unde eis [75]) juris ignorantia lapsis [76]) subvenitur, C. [77]) de juris et facti ignorantia. 1, 18. quamvis. 1.

Sit cautus quarto decimo, ut, si [78]) ostenditur [79]) contra eum aliqua scriptura, puta [80]) instrumentum publicum vel litterae papales, videat corpus ipsius scripturae, si est ibi rasura in loco suspecto, vel interlineatura, vel abolitio [81]) vel cancellatura [82]), C. de edicto divi Hadriani tollendo. 6, 33. l. ult., extra de religiosis domibus [83]). 3, 36. cum venerabilis. 7., de [84]) fide instrumentorum. 2, 22. inter dilectos. 6. Vide|at [85]) litteras papae [86]), si Fol. 9c possunt redargui de falso, ex aliquo de illis modis falsitatis [87]), qui [88]) exprimuntur [89]) extra de crimine falsi. 5, 20. licet. 5., vel in forma curiae seu dictamine [90]), extra de crimine falsi [91]). 5, 20. quam gravi. 6.

Sit cautus quinto decimo, ut in allegando proponat ultimo sive [92]) repiloget sub compendio meliores vias et magis [93]) facientes ad causam [94]), ut judex servet eas [95]) et memoriae commendet. Nam ea, quae ultimo dicuntur,

67) *A. B. E.* Adrianus. — 68) *C. praem.* et. — 69) *E.* repugnare. — 70) *B. om.* extra — succurrunt. — 71) *A.* tum. — 72) *A.* vel. — 73) *B.* enim. *C. add.* jure. — 74) *E.* videantur. — 75) *A.* et. *D. E. om.* juris. — 76) *C. D. E. add.* juris. — 77) *D. praem.* ut. — 78) *D. E. add.* cum. — 79) *B. C.* ostendatur. — 80) *B.* publica, vel. — 81) *C.* ablutio. — 82) *E. om.* vel — cancellatura. — 83) *A. C. D. E. habent* de capellis monachorum, *qui titulus est* 3, 37. *et in quo citatum cap. non occurrit. B. hoc capitulum prorsus omittit.* — 84) *C. praem.* et. *D. praem.* extra. — 85) *B. add.* etiam. — 86) *B.* papales. — 87) *D.* falsis. *E. om.* — 88) *A.* quae. — 89) *D.* continentur. — 90) *B. add.* curiae. — 91) *E. om.* licet — falsi. — 92) *A.* sine. — *Verbum* repilogare *apud Dufresnium in glossario non legitur, sed* epilogare, *quod vel sic tamen in textum non censui esse recipiendum.* — 93) *C.* melius. — 94) *D. E.* causas. — 95) *A.* ea. —

melius memoriae commendantur, de [96]) consecratione di. 2 [97]). liquido. 54.

Sit cautus sexto decimo, ut [98]), si est advocatus actoris, revocet in dubium aliquid coram judice, et faciat, quod judex interloquatur pro reo [99]), ut postea [1]) non possit eum recusare, cum in uno [2]) jam approbaverit eum [3]) ipse reus, C. de re judicata. 7, 52. ad solutionem [4]). 5., extra de officio judicis [5]) delegati. 1, 29. gratum [6]). 20., de testibus. 2, 20. cum venisset. 25., et Fol. 9d no|tatur [7]) extra de sententia et re judicata. 2, 27. inter monasterium. 20., in glossa, quae incipit: quicunque.

Sit cautus [8]) septimo decimo, ut [9]) in formando [10]) libellos et in concipiendo exceptiones et alia, quae proponit, utatur paucis [11]): quia non in multitudine sermonis sed in ponderositate verborum consistit evangelium. Nam melius est, pauca [12]) idonea verba proferre, quam homines multis [13]) inutilibus praegravari [14]),| C. de veteri jure enucleando. 1, 17. tanta. 2., extra de aetate et [15]) qualitate. 1, 14. cum sit [16]). 14., et attendat, quod, si multa posuit [17]), habebit [18]) ea probare [19]), quia mos ei gerendus est [20]), ff. de probationibus. 22, 3. circa eum. 14. Et ei, qui multa seminat, potest [21]) inferri et dici, sicut dictum fuit [22]) ei, de quo praedicat [23]) Horatius, qui

96) *D. praem.* ut. — 97) *C.* IIII. — 98) *D. om. E. habet* sicut *pro* s. e. *C. om.* est. — 99) *D. E.* eo. — 1) *B. add.* reus. — 2) *E. add.* eum. — 3) *E.* cum. — 4) *C.* absolutus. *D.* s. absolutionem. *E.* absolutionem. — 5) *B. om.* — 6) *A. bis habet. B. om., et pro* d. t. *habet* et de re spo. *C. D. add.* et. — 7) *C. om.* — *In citanda glossa juris canonici usus sum ed. Lugdunensi ap. Senneton.* 1554. *fol. Qui sequitur locus citatus, legitur sub litt. c. ad vocem: subeundo judicium.* — 8) *D. E. add.* advocatus. — 9) *B. om. E. praem.* non. — 10) *D. add.* conficiendo. — 11) *D. E. add.* verbis. — 12) *B. add.* et. *C. D. E. habent* idonee pauca, *sed D. E. ordine inverso.* — 13) *B. add.* et. *E. habet* m. i. h. — 14) *C. D. E.* praegravare. — 15) *A. om.* — 16) *C. D. add.* ars. — 17) *A.* possint. — 18) *D. E.* habet. — 19) *D. add.* necesse. — 20) *B. C.* g. e. ei. — 21) *A.* pēt. — 22) *B.* est. — 23) *B.* praedixit.

fecit multos et varios versus [24]), et tandem [25]) vix quinque boni inventi sunt [26]), et [27]) si tacuisset, philosophus fuisset: et [28]) ad idem vulgare [29]) rusticorum: A tal [30]) montone tal||boccone [31]). Ponit hoc proverbium dominus Fol. 10a Azo [32]) in Summa [33]) quorum legatorum. 8, 3. §. quid autem. in 5.: et satis est audivisse rusticos [34]) senes ita [35]) dicentes, ff. tertio de legatis [36]). 32. si chorus [37]). 79.

Sit cautus octavo decimo, ut omnia, quae fiunt coram judice, videat [38]) scripta per notarium communem [39]), antequam recedat advocatus, quia si scribatur aliud, quam dictum fuerit per judicem, et in alio termino, tu [40]) dicas: ',,non fuit hoc [41]) dictum" — tibi non creditur [42]), sed creditur [43]) actis et [44]) gestis causae potius, extra de probationibus. 2, 19. quoniam [45]). 11., C. de re judicata. 7, 52. gesta [46]). 6. Et [47]) saepe contingit, quod ex brevissima mutatione facti mutatur totum [48]) jus, ff. de excusationibus tutorum. 27, 1. si is [49]). 31., et ff. de legatis tertio. hoc genus [50]).

Sit cautus undevicesimo [51]), ut videat, si potest, probationes et jura adversarii, ut, postquam sibi fuerint [52])

24) *C. D. E. add.* ediderat. — 25) *C. D. E.* tamen. — 26) *C.* fuerunt. — 27) *B.* quia. — 28) *D. praem.* juxta l. boni. — 29) *E. add.* multorum. — 30) *A.* adtal. *C.* aql. *D. E.* aqual. — 31) *B.* molcone tal botone. *C.* moton tal bocon. *D. E.* moltone tal bocone. *A.* boctone. — 32) *A.* as. *Citavi Azonem ex ed. Basil.* 1563. *fol. Ceterum istud proverbium frequenter legitur apud Azonem, cf. Sabiniacum l. c. T. V. p.* 21. *not.* 55. — 33) *B. D. add.* sua in rubrica. — 34) *E. add.* et. — 35) *E. om.* — 36) *B. C.* d. l. t. *D. E. om.* tertio. — 37) *A. om.* si. *C. habet* si corpus. — 38) *D. E. praem.* reddat in scriptis. — 39) *B. om.* — 40) *A. om.* — 41) *A.* hic. *E.* redictum *pro* h. d. — 42) *Pro* tu — creditur *B.* dicat advocatus, sibi non credetur. *C. habet* non crederetur tibi. — 43) *B.* credetur. — 44) *E. om.* — 45) *B. add.* contra. — 46) *A.* gestum. — 47) *C. om.* — 48) *B. om.* — 49) *B.* hiis. — 50) *Ita omnes codices. Sed haec lex est* 106 *in titulo de conditionibus et demonstrationibus.* 35, 1. *in libro* 3. *de legatis incipit l.* 45. *verbis*: hoc legatum. *Sed quid alterutra ad hunc locum faciat, non video.* — 51) *A.* XVIII. — 52) *C.* fuerunt. *D. E.* f. s.

intimata [53]) et secreta [54]) negotii [55]) denudata [56]), sciat Fol. 10b et [57]) impugnare et se [58]) defendere: ex hoc | compellatur [59]) arbiter pronuntiare [60]), ff. de receptis [61]). 4, 8. Labeo. 3. Et hoc consulo fieri, si cum honestate debita potes [62]): alias non. Non [63]) enim, qui hortatur, mandatoris opera fungitur [64]), ff. de his, qui notantur infamia [65]). 3, 2. ob haec verba. 20. et [66]) nemo ex consilio est obligatus, sed liberum est ei [67]) apud se explorare, an expediat consilium sequi [68]), ff. mandati. 17, 1. mandatum [69]). 2. §. tua [70]). 6.

Sit [71]) cautus vicesimo advocatus rei, quod omnia, quae facit et petit coram judice, si ejus [72]) judicium declinare intendat [73]), cum protestatione petat, salvis exceptionibus et defensionibus suis [74]): quia [75]) exceptiones objiciens de intentione adversarii confiteri non videtur [76]), extra de exceptionibus. 2, 25. cum venerabilis. 6., et lex dicit, quod non utique fatetur, qui excipit [77]), sed verum est, eum non [78]) negare, ff. de exceptionibus. 44, 1. non utique. 9. Nam cum debitor rem hypothecariam [79]) dis-Fol. 10c trahit [80]) |, creditor consentit [81]) salva causa pignoris, ff. quibus modis pignus vel hypotheca solvitur. 20, 6. si [82]) debitor. 4. Sub tali protestatione Burdegalensis archiepiscopus procuratorem [83]) suum [84]) dimisit in curia contra Bituricensem, extra de dilationibus. 2, 8. exposuit. 4.

53) *A. C.* intima. — 54) *D.* certa. — 55) *B. D.* negotia. — 56) *D. E.* demandata. — 57) *B. D. om. C. habet* ea. — 58) *A. om.* — 59) *A. B. D.* compellitur. — 60) *E. add.* ut. — 61) *B.* arbitris. — 62) *B. D.* fieri potest. *E.* potest. — 63) *A. C. D. E. om. C. pro* e. *habet* nam. *D. E. habent* etenim. — 64) *D. E.* fungi. — 65) *C. verba* Labeo — infamia *bis scripta habet.* — 66) *D. om.* — 67) *D. E. om.* — 68) *B. add.* vel non. — 69) *D. praem.* l. mandati et l. — 70) *C.* tria. *E. om.* — 71) *C. add.* autem. — 72) *A.* eum. — 73) *B.* intendit. — 74) *C. habet* suis *ante* exceptionibus. — 75) *A.* qui ea exceptione. *B.* exceptionem. — 76) *B.* n. v. c. — 77) *A.* excepit. — 78) *B. om.* — 79) *A.* ypothecam. — 80) *C. add.* et. *D. E. habent* destruat. — 81) *C.* consentiat. *D.* sentit. — 82) *B. om.* — 83) *A.* procuracionem. *B.* d. p. s. *om.* in curia. — 84) *D. bis habet et add. cum E.* constituit vel.

Si sic [85]) caute fecerit, dicetur ei, quod alias dictum est de Salamone: et plus quam Salamon hic [86]).

Sit cautus vicesimo primo advocatus rei, ut, si videat petitionem inepte formatam vel alium [87]) defectum in aliqua parte judicii, per quem [88]) possit annullari judicium, taceat et imponat [89]) ostium circumstantiae labiis suis, et reservet [90]) hoc sibi in finali calculo [91]), quia est tempus loquendi et tempus tacendi [92]). 36 [93]). di. qui ecclesiasticis. 2, §. 7.

Sit cautus vicesimo secundo, ut omnia instrumenta procuratoria [94]), syndicatus, commissionis, et [95]) rescripta omnia, per quae datur jurisdictio |, vel alia gesta causae, Fol. 10d per quae, si non appareant [96]), reddatur judicium [97]) nullum, faciat [98]) transsumi [99]), et reduci in publicam formam, et hoc fieri faciat auctore [1]) praetore, vel judicis [2]) auctoritate, seu [3]) auctoritatem [4]) praestante, et tunc stabitur tali transsumpto [5]), etsi [6]) originale non monstretur [7]), ut [8]) probatur [9]) C. [10]) de testamentis. 6, 23. publicati. 2., extra de confirmatione utili vel inutili [11]). 2, 30. venerabilis [12]). 8., et notatur extra [13]) de officio et potestate judicis [14]) delegati. 1, 29. cum in jure. 31. in glossa, quae incipit: haec [15]) valde, et in decretali [16]) venerabilis [17]). 2, 30. 8. in glossa, quae incipit [18]): ut per hoc. Alio-

85) *A.* sit. — 86) *B. C. D. E. om.* Si — hic. — 87) *D. E.* aliquem. — 88) *E.* quam. — 89) *B. add.* custodiam ori suo et. — 90) *C.* servet. — 91) *C. D. E. add.* sententiae. — 92) *B. C. E.* t. e. t. l. *D.* e. t. t. *bis habet. E. pro* l. *habet* dicendi. — 93) *A. B. D. E.* XXXV. — 94) *E. add.* et. — 95) *D.* e. c. *E. om.* et. — 96) *E.* nam appareat. — 97) *E. bis habet.* — 98) *D. E. praem.* et. — 99) *C.* transscribi. *D.* transitum scribi. — 1) *C.* auctorizante. — 2) *A. B. D. E.* judice. *B. habet* aut hortante *pro* a. — 3) *C.* vel. — 4) *D. E. om.* a. s. a. — 5) *B. C. D. E.* transscripto. — 6) *E.* etiamsi. — 7) *B.* n. m. o. — 8) *A. om.* — 9) *D.* u. p. *bis habet.* — 10) *E.* quoniam. — 11) *B. om.* v. i. — 12) *B.* venerabiles. — 13) *D. om.* — 14) *B. C. om.* e. p. j. *E. om.* e. p. — 15) *D. praem.* ut per. *E. habet* hoc. *Est litt. h ad voc.: injungo.* — 16) *D. E. add* f. — 17) *A. E.* venerabiles. — 18) *Verba* haec — incipit *desunt in C. D. E. om.* quae incipit. — *Quod sequitur est litt. e ad voc.: insertus.*

quin, si non appareant haec [19]), totum judicium redditur nullum [20]), et controversiae nullae, extra de procuratoribus. 1, 38. in nostra. 4., et C. t. e. [21]) 2, 13. licet. 24., et modicum fermenti [22]) totam massam corrumpit. In talibus [23]) sit advocatus cautus et sollicitus, quia opus laudat artificem, in Auth. de monachis. 1, 5. §. hinc cogitandum est. 2. coll. 1. || (Nov. 5.).

Fl. 11a Sit cautus advocatus [24]) actoris vicesimo tertio, cum [25]) litteras generales impetravit [26]) a [27]) curia Romana, quod ipsas judici vel [28]) judicibus, ad quos sunt impetratae, praesentet [29]) praesentibus [30]) testibus et [31]) notario [32]), et [33]) de [34]) repraesentatione faciat [35]) publicum instrumentum, et tenorem ipsarum litterarum [36]) et libelli inseri faciat [37]) in citatorio edicto. Per hoc est perpetuata [38]) jurisdictio [39]), ut aliae litterae, non facientes mentionem de his, impetrari non possint [40]) super personis vel [41]) rebus jam expressis, extra de rescriptis. 1, 3. pastoralis. 14., §. 2. [42]): alias [43]) illae [44]) valent [45]), quae [46]) primo praesentantur, extra de appellationibus. 2, 28. ut debitus honor [47]). 59., et facit ad idem [48]) de rescriptis. 1, 3. capitulum sanctae crucis. 30. Per [49]) hoc est perpetuata [50]) jurisdictio [51]) quoad causas expressas in libello, ut judex libere exerceat [52]) jurisdictionem suam [53]) super cau-

19) *C. D. E.* appareat hoc. — 20) *C.* n. r. — 21) *B. om.* t. e. — 22) *B.* fermentum. *E.* frumenti. — 23) *B. add.* autem. — 24) *B.* a. c. *C. D. E.* v t. a. a. — 25) *B. D. E. praem.* ut. — 26) *A.* interpretavit. — 27) *D. E.* in. — 28) *B. om.* j. v. — 29) *B. C. D. E.* repraesentet. — 30) *E. om.* — 31) *D.* praesente. — 32) *C.* notarius, *om.* et. — 33) *D. E.* qui. — 34) *B. add.* hac. — 35) *A.* fiat i. p. *B. add.* fieri. *D. E.* f. i. p. — 36) *E. om.* — 37) *D. E.* f. i. — 38) *C.* perpetuatur *pro* e. p. — 39) *B. om.* Per — jurisdictio, *et habet* et *ante* ut. — 40) *A. B. C.* possunt. — 41) *D. E.* et. — 42) *D. E.* I. hii. — 43) *B. C. D. E.* quia. — 44) *D. praem.* litterae. — 45) *C.* valeant. — 46) *D. E. add.* mihi. — 47) *B. C. D. E. om.* — 48) *B. om.* f. a. i. *D. E. add.* extra. — 49) *B. praem.* nam. — 50) *D. E.* perpetua: *et eodem modo A. a prima manu.* — 51) *D. E. om.* — 52) *E.* e. l. — 53) *C. D. E.* s. j.

sis jam expressis in citando et[54]) committendo vices suas alteri [55]), nec amodo examen ordinarii poterit adiri [56]) super causis |, sic [57]) per libelli seriem et citationis edictum Fol. 11b expressis sive enarratis [58]), quia jam reus per citationem talem praeventus est, extra de officio et potestate [59]) judicis delegati. 1, 29. gratum. 20. et c. licet. 30.; de [60]) foro competenti. 2, 2. proposuisti [61]). 19.; ff. de judiciis. 5, 1. si quis postea. 7.; C. de diversis rescriptis [62]). 1, 23. falso [63]). 2. Alias ante personarum vel [64]) rerum expressionem judex ligatam jurisdictionem habet [65]), non exercitium, sicut proconsul, antequam nactus sit [66]) provinciam sibi decretam, ff. de officio [67]) proconsulis. 1, 16. proconsul [68]). 1., et sicut filius familias in adventitio peculio, licet [69]) habeat proprietatem, tamen non [70]) habet exercitium actionis, C. de bonis, quae liberis. 6, 61. cum non solum. 8. §. sancimus in fi. in pr.

Sit cautus vicesimo quarto advocatus [71]), ut non innitatur [72]) suae prudentiae [73]), sed ea [74]) omnia, quae [75]) in causa [76]) dicit vel facit, a jure sumant [77]) fundamentum [78]), et ex ipsis scripturis sensum capiant [79]) veritatis, 37. [80]) |, di. relatum. 14. Nec trahat [81]) advocatum voluntas propria ad aliquem processum, nisi ille processus Fol. 11c juris [82]) auctoritate juvetur: quia non est [83]) solidum aedificium, ubi voluntas posuit fundamentum. Nec provo-

54) *B.* in. *D. E. add.* in. — 55) *D.* a. v. s. — 56) *A. om.* — 57) *C.* si. *E. praem.* et. — 58) *A. B.* vulneratis. *C.* enarrandis. *D. add.* al. nominatis. *E. habet* nominatis. — 59) *B. C. D. E. om.* e. p. — 60) *B. E. praem.* et. *C.* extra. — 61) *C.* proposuit, et. *D.* proposuistis, et. — 62) *D. om.* — 63) *A. om.* — 64) *D.* et. — 65) *D. om.* — 66) *C. add.* in. — 67) *B. om.* d. o. — 68) *A. B. D. E.* post hoc: *C.* potest hoc. *A. C. D. E. om.* et. — 69) *B. praem.* quia. — 70) *C. E.* n. t. — 71) *B.* v. q. a. *C. D. om.* advocatus. — 72) *A.* imitatur. — 73) *D.* p. s. — 74) *C. D. E. om.* — 75) *D. add.* in judicio vel. *E. add. eadem post* causa. — 76) *C.* causae processu. — 77) *B. C. D. E.* sumat. — 78) *D. add.* exemplum. — 79) *B. C. D. E.* capiant. *D. bis habet.* — 80) *A.* XXXVIII. *C.* XXVIII. — 81) *E.* trahit. — 82) *A.* jure. *B. pro* j. a. *habet* a veritate. — 83) *D. om.*

catus verbis velit [84]) ulcisci, sed suo loco et tempore rationis clypeo se defendat et dicat: Peto tempus ad deliberandum, sicut quidam sapiens fertur [85]) dixisse, cum [86]) multa opprobria sibi dicerentur. Nam ideo juris ratio fuit in medio constituta [87]), ne quis sibi ultionem [88]) assumat, C. de Judacis [89]) et coelicolis. 1, 9. nemo. 9. Aures habeat advocatus, sed interdum non audiat, quia non est sapiens, qui relatis [90]) omnibus praebet aures [91]).

Incipit secunda particula,

continens sexaginta libellos, et qualiter advocatus actoris ordinet causam [1]). *Tit. 1.*

Vadat [2]) advocatus actoris ad judicem, et, si ille ju-
Fol. 11d dex [3]) est delegatus |, faciat, quod [4]) actor porrigat sive repraesentet [5]) ei [6]) litteras ex parte delegantis, et de [7]) hoc faciat publicum instrumentum [8]), ut ipsarum litterarum jurisdictio perpetuetur per repraesentationem [9]), extra de appellationibus. 2, 28. ut debitus. 59., extra [10]) de rescriptis. 1, 3. capitulum [11]). 30. Et, ut cum effectu [12]) perpetuetur ipsa jurisdictio, inseratur [13]) tenor litterarum in citatione [14]) et [15]) notificetur reo, extra de rescriptis. 1, 3. pastoralis [16]). 14. §. 2., et nota extra de officio et potestate judicis [17]) delegati. 1, 29. licet. 30., quia fides [18])

84) *A.* velid. — 85) *D.* f. quendam sapientem. — 86) *A. add.* q?. — 87) *C.* f. i. r. c. i. m. — 88) *B.* u. s. — 89) *A. C. D. E. om.* d. J. — 90) *B. om.* — 91) *B. add.* suas.

1) *B. D. add.* suam. — *C. inscriptionem omittit.* — 2) *B.* Cadat. *C. D. E.* adeat. *om. postea* ad. — 3) *E.* j. i. — 4) *C. add.* ille. — 5) *B.* praesentet. — 6) *A.* et. *B. om.* — 7) *A. in marg. add. a sec. manu.* — 8) *B. add.* fieri. — 9) *B. E.* praesentationem. — 10) *B.* et. — 11) *B. add.* sanctae crucis. *C. E. habent* pastoralis, *quod est c.* 14. *D. habet* pastoralis sanctae crucis. — 12) *E.* affectu. — 13) *C. om.* i. j. i. — 14) *D. bis habet* i. c. — 15) *B.* ut. — 16) *C. D.* inter ceteras, *quod est c.* 4. *E.* cur inter ceteras. — 17) *B. C. E. om.* e. p. j. — 18) *D. add.* quia.

primo facienda est [19]) judici, et [20]) secundo [21]) parti, extra de rescriptis. 1, 3. inter ceteras. 4., ff. de probationibus. 22, 3. quinquaginta. 12., cum suis concordantiis. Et fiat [22]) instrumentum sub hac forma. Talis [23]) repraesentavit [24]) quasdam litteras domini papae cum filo et bulla pendentibus [25]) tali judici, et petiit et requisivit ipsum judicem, quod procederet [26]) in causa sibi delegata secundum formam litterarum [27]). Tenor quarum litterarum [28]) talis [29]) erat, prout ego [30]) notarius vidi et legi et || nil addendo vel mutando transscripsi: Innocentius Fol. 12a episcopus, servus servorum dei etc.: et interserat [31]) totum tenorem in instrumento: alias non staretur [32]) instrumento, si tenor non esset insertus [33]); postmodum stabitur, si fiat publicatio auctoritate judicis, C. de testamentis [34]). 6, 23., publicati. 2., extra de confirmatione [35]). 2, 30. venerabilis [36]). 8. Et dicet [37]) notarius in fine instrumenti: Ego talis notarius [38]), de mandato dicti [39]) judicis, ad haec eo [40]) auctoritatem praestante [41]), transscripsi et publicavi. Alioquin, cum in uno instrumento haberetur [42]) mentio de alio, non creditur exemplato [43]) sive transsumto [44]), nisi originale monstretur, C. de edendo. 2, 1. in [45]) auth. si quis. post 7. Et hanc cautelam observa [46]) in litteris domini papae vel de [47]) aliis delega-

19) *A. om.* — 20) *B. om.* — 21) *E.* suae. — 22) *C.* faciat. — 23) *B. praem. inscr.:* De confectione instrumenti super litteris praesentatis judici delegato. — 24) *B. C. D. E.* praesentavit. — 25) *D* pendenti. *om.* cum — bulla. — 26) *D.* ut proceditur. *E.* ut p. — 27) *B. add.* sibi traditam. — 28) *B. C. D. E. om. C. habet* q. t. — 29) *A.* vel: talis *a sec. manu in marg.* — 30) *C. add.* talis. — 31) *B. D. E.* inserat. *C. om.* et. — 32) *B. D. add.* in. — 33) *Pro* si — insertus *B.* nisi tenor insertus sit: *C.* nisi tenor esset insertus, et. *E.* nisi tenor e. i. — 34) *A.* stellamentis. — 35) *B. add.* utili. — 36) *D. E.* venerabiles. — 37) *D.* dicat. — 38) *D.* n. t. — 39) *C. D. E.* talis. — 40) *E.* hoc *pro* h. e. — 41) *C.* praestantis, *om.* eo. — 42) *C. D. E.* habetur. *D. E.* m. h. — 43) *C.* exemplo. — 44) *B. C.* transscripto. *A.* transmuto. — 45) *B. C. om.* — 46) *C.* observo. *E.* servo. — 47) *D. om.*

tionibus sive [48]) subdelegationibus [49]), ut semper constet de jurisdictione judicis, si in dubium revocaretur [50]) de ipsa: alias non statur gestis [51]) sive actis [52]) in causis, Fol. 12b nisi quatenus legitimis constiterit [53]) | documentis, extra de probationibus. 2, 19. quoniam contra falsam [54]). 11., et nota [55]) extra [56]) de officio judicis [57]) delegati. 1, 29. cum in jure. 31., C. si a non [58]) competenti [59]) judice judicatum fuerit [60]). 7, 48. l. 1 [61]). Hoc facto, faciat confici [62]) litteras citationis contra reum, et faciat [63]) ibi [64]) poni tenorem commissionis et tenorem libelli [65]), quem porrigit actor ipsi judici, in continenti, datis sibi [66]) litteris [67]) papae. Et sic erit tutus postea quoad jurisdictionem, quia aliae litterae non poterunt [68]) impetrari super illa causa, non [69]) habita mentione de suis [70]), et [71]) si impetrentur [72]), non valebunt [73]), extra de rescriptis. 1, 3. ceterum. 3., et [74]) de appellationibus. 2, 28. ut debitus honor [75]). 59., C. si contra jus vel utilitatem publicam. 2, 22. praescriptione [76]). 2. Et erit tutus quoad causam, quia pendente [77]) illa causa actor ad alium judicem trahi non poterit [78]) super ea [79]), quia reus jam ab actore praeventus est [80]) per talem citationem, cum serie libelli et [81]) forma citationis factam, extra de foro competenti. 2, 2. Fol. 12c proposuisti |. 19., et [82]) ff. de judiciis. 5, 1. si quis. 7., ff. [83]) de jurisdictione omnium judicum. 2, 1. cum [84])

48) *B. E.* vel. — 49) *D. om.* s. s. — 50) *B. C.* revocetur. — 51) *D. om.* — 52) *D.* a. s. — 53) *C.* c. l. — 54) *B. om.* c. f. *D. E. om.* f. — 55) *B.* notatur. — 56) *E. om.* — 57) *C. D. E. om.* — 58) *A.* anno. *D.* non a. — 59) *C.* suo. — 60) *B. om.* j. f. *C. pro eo habet* fi. *E. habet* f. j. — 61) *D. om.* — 62) *B. om. D. add.* alias fieri. — 63) *D.* facit. — 64) *C.* sibi. — 65) *E. om.* — 66) *C. om.* — 67) *C. D. E. add.* domini. — 68) *A. C. E.* poterant. — 69) *C.* nisi. *D. om.* — 70) *A. habet in marg.* secundis, *in textu* sententiis. — 71) *A. om.* — 72) *E.* impetrarentur. — 73) *C. D. E.* valerent. — 74) *C. add.* extra. — 75) *B. C. D. E. om.* — 76) *B. om.* C. — praescriptione. — 77) *E.* praecedente. — 78) *E. om.* — 79) *D. om.* s. e. — 80) *C. D. E. om.* — 81) *C. add.* cum. — 82) *C. D. E. om.* — 83) *C. praem.* et. — 84) *B. C. om.*

quaedam puella. 19., et [85]) C. de sententiis et interlocutionibus omnium judicum. 7, 45. in [86]) auth. et consequenter. post 14., extra [87]) de rescriptis. 1, 3. quia nonnulli. 43., et hanc cautelam docet [88]) decretalis [89]) de dilationibus. 2, 8. praeterea. 2. Et in litteris illis faciat apponi tria edicta vel unum pro omnibus [90]), decem dierum, quindecim [91]), vel viginti, secundum qualitatem [92]) locorum, personarum [93]), et negotii [94]), extra de integri [95]) restitutione. 1, 41. tum [96]) ex litteris. 5. circa finem, C. quomodo et quando judex. 7, 43. consentaneum. 8. Hodie vero [97]) tales citationes [98]) sunt arbitrariae [99]), C. de dilationibus. 3, 11. sive pars. 3., ff. de judiciis. 5, 1. nonnunquam [1]). 72., 24. q. 3. de illicita. 6. Et [2]) caveat judex, ne nimis [3]) maturet sive arceat [4]) peremtorium [5]), quia a [6]) tali gravamine posset [7]) appellari [8]), extra de dilationibus. 2, 8. c. 1.; nisi hoc [9]) faciat [10]) ex causa, et illam [11]) causam in litteris apponat [12]), ut ibi notatur in glossa, quae incipit: quod esse non debet [13]). Haec [14]) omnia, quae dicta sunt | in delegato, servet advocatus Fol. 12d actoris in ordinario, praeterquam de [15]) jurisdictione, de qua semper constat, cum sit perpetua et [16]) ordinaria, ut [17]) faciat ei libellum [18]) porrigi [19]), et [20]) litteris citationis libellum interseri [21]), et de his instrumentum [22]) publicum fiat [23]): ut [24]), cum opus fuerit, constet ad ple-

85) *B. om.* — 86) *B. om.* — 87) *C. D. praem.* et. — 88) *D.* docent. *E.* daret. — 89) *B. add.* extra. — 90) *B. add.* peremtorium. 91) *C. praem.* vel *et add.* dierum. *E. habet* XVI. — 92) *C.* quantitatem. — 93) *D. E. praem.* et. — 94) *D. E. add.* qualitatem. — 95) *B. C. D. E.* in integrum. — 96) *B. C. E.* cum. — 97) *B. D. E. om.* — 98) *Pro* v. t. c. *A.* tales noves. — 99) *A.* arbitrare. — 1) *D.* nunquam. — 2) *D. om.* — 3) *A. D. E.* minis. — 4) *D. E.* vel artet *pro* s. a. — 5) *C.* terminum. — 6) *E. om.* — 7) *E.* possit. — 8) *B. add.* et teneret appellatio. — 9) *C. om.* — 10) *E.* fiat. — 11) *B.* istam. — 12) *C.* aperiat. *E.* a. i. l. — 13) *Est litt. b ad voc.: peremtorium.* — 14) *C. praem.* et. — 15) *D.* in. — 16) *E om.* — 17) *C.* et. — 18) *E.* e. l. f. — 19) *B. om.* — 20) *B. C. D. E. add.* in. — 21) *B. C. E.* inseri. *B. habet* i. l. — 22) *E. add.* pa. — 23) *B.* faciat. — 24) *Ita A. in marg., in textu* et.

nam indaginem veritatis, ut [25]) hoc notat extra de probationibus. 2, 19. quoniam [26]). 11.

De formatione libellorum super facto electionis [1]), et primo, qualiter electus petat suam electionem confirmari [2]). Tit. 2.

Tractaturus divina favente gratia [3]) de [4]) libellorum formatione ad communem utilitatem, super his luculentam trado doctrinam. Et primo, qualiter electi petant suas electiones [5]) confirmari. Ad quod est dicendum, quod, cum electus aliquis [6]) confirmari petit [7]), aut est electus [8]) ad curam vel [9]) ad regimen ecclesiae colle||giatae, aut est electus ad ecclesiam [10]) capellam [11]). Et si ad [12]) collegiatam, aut [13]) in concordia, aut in [14]) discordia: si ad capellam, vel ecclesiam parochialem, aut [15]) a patronis tantum, aut [16]) a popularibus sive parochianis tantum [17]), aut communiter tam a [18]) patronis quam a parochianis [19]) est electus sive praesentatus, quod prius [20]) dicitur, cum ex vi juris [21]) patronatus praesentatio ad patronum spectet, extra [22]) de jure patronatus. 3, 38. transmissae [23]). 31., e. t. [24]) cum saeculum [25]). 13. Cum vero quis [26]) est in concordia [27]) electus ad regimen collegiatae ecclesiae [28]), sic [29]) petet [30]). *Libellus* [31]). Coram vobis con-

Fol. 13a

25) *A. C. om. D. E. habent* et. — 26) *B. add.* contra. *E. add.* contra falsam.

1) *B.* electionum. *D.* electione *pro* f. e. — 2) *C. om.* et — confirmari. — 3) *E.* g. f. — 4) *B. add.* libellis et eorum. — 5) *E.* electionem suam. — 6) *B.* a. e. — 7) *B.* p. c. — 8) *B.* electus est. *E. om.* electus. — 9) *E.* aut. — 10) *C. add.* vel. — 11) *B. add.* sive parochialem. — 12) *E.* in. — 13) *B. add.* est electus. — 14) *B. E. om.* — 15) *B. add.* est electus. *E. om.* a. — 16) *C.* vel. — 17) *B. om.* aut — tantum. — 18) *A. om.* — 19) *B.* popularibus. *Pro* a — parochianis. *D. E. habent* a parochianis quam patronis. — 20) *B.* propius. — 21) *C.* jure *pro* vi juris. — 22) *C. praem.* intelligitur. — 23) *C. praem.* ex. — 24) *B. C.* et c. *pro* e. t. — 25) *A. C. D.* secundum. — 26) *E.* q. v. — 27) *E.* i. c. e. — 28) *C.* e. c. — 29) *B.* tunc. — 30) *B. add.* in libello. — 31) *C. E. om.*

stitutus [32]), domino M. [33]), episcopo Aretino [34]), Titius clericus petit electionem, de se canonice factam [35]), in plebanum [36]) plebis sanctae Mariae [37]) per vos [38]) et vestrum [39]) officium [40]) confirmari, se [41]) in eadem ecclesia institui sive installari [42]), et institutum [43]) defendi. Haec forma probatur | extra de electione. 1, 6. congregato [44]). Fol. 13b 53. in versiculo [45]): reliquis, et [46]) c. t. [47]) innotuit. 20. in versiculo: cujus [48]), extra [49]) de causa possessionis et proprietatis. 2, 12. cum ecclesia Sutrina [50]). 3. in principio.

Qualiter electus [1]) *requirat et* [2]) *appellet, quando superior eum* [3]) *confirmare differt* [4]). *Tit. 5.*

Si autem episcopus non vult [5]) confirmare, sed [6]) malitiose confirmationis [7]) munus ei differt impendere, quia forsan [8]) avaritiae stimulis [9]) excitatus expectat [10]) munus [11]) ad manus [12]), extra de simonia. 5, 3. sicut. 33. in versiculo: verum, potest [13]) tunc [14]) electus sic appellare [15]), prout saepius [16]) de facto accidit. *Appellatio.* Ego quidem [17]) Titius, constitutus [18]) coram vobis, domino [19])

32) *B. C. D. E.* c. coram v. — 33) *B.* p. — 34) *B.* Bononiensi. *A.* Arentino *et sic saepius.* — 35) *B.* f. c. — 36) *C. E.* plebanatum. *D. om.* i. p. *E. om.* plebis. — 37) *B.* crucis. — 38) *A.* nos. — 39) *B.* nostrum. — 40) *A.* confirmarmari, *om.* officium. — 41) *B. C. D. E. add.* et. — 42) *E.* installocari. — 43) *B. add.* sive installatum. — 44) *B. E.* congregata. — 45) *D.* versu *pro* i. v. *et eodem modo infra.* — 46) *A. om.* — 47) *B. semel, C. bis habet* et c. *pro* e. t. — 48) *B. add.* electionem. — 49) *B.* et. *C. D. praem.* et. — 50) *A.* Succ'. *B. om.*

1) *C.* clericus. — 2) *B. om.* r. e. — 3) *B.* ejus electionem. — 4) *Pro* eum — confirmare *C.* non vult eum confirmare: *D.* d. e. c. — 5) *B. add.* ejus electionem. *C. D. E. add.* eum. — 6) *B.* seu. — 7) *A. om.* — 8) *D. E.* forte. — 9) *B.* st. a. — 10) *C.* expectet. *E.* spectat. — 11) *A.* manus. — 12) *A. B.* a manu. — 13) *D. E. praem.* et. — 14) *B. add.* clericus. *C.* e. t. — 15) *B. pro* s. a. *habet* a. in hunc modum. — 16) *C. habet* saepius *post*, *D. E. ante* accidit. *E. habet* saepe. — 17) *B.* quidam. — 18) *C.* conqueror. *D. E. add.* conqueror. — 19) *C.* domine. *D. E. add.* episcopo Ar. domine.

M., episcopo Aretino [20]), offero vobis [21]) decretum electionis de me factae in plebanum plebis [22]) sanctae Mariae [23]) et offero [24]) me [25]) docere paratum, electionem ipsam esse canonicam, et quod eam confirmetis vos [26])
Fol. 13c instanter et hu|militer [27]) requiro, et eam confirmari peto. Et quia saepius requisitus, absque causa legitima, in non [28]) modicum detrimentum dictae plebis [29]) et grave praejudicium mei [30]) juris, ipsam electionem confirmare, pro vestrae voluntatis arbitrio, denegatis, ex [31]) hoc sentiens indebite [32]) me gravatum [33]), apostolicam [34]) sedem in scriptis appello, et cum instantia peto apostolos [35]), et super hoc ultimo vos [36]) requiro. Haec probantur [37]) extra de jure patronatus. 3, 38. pastoralis. 29. §. 1 [38])., de electione. 1, 6. cum inter R. 16., 2. q. 6 [39]). non solent. 30. Notarius vero formabit sic instrumentum [40]). Talis [41]), electus in plebanum plebis [42]) sanctae Mariae [43]), constitutus coram [44]) domino episcopo Aretino [45]), et [46]) requisivit eundem episcopum [47]), et appellavit in hunc modum in scriptis: Ego quidem [48]) et cetera [49]): et ponet [50]) totum tenorem appellationis. Et nota, quod, nisi constet,
Fol. 13d illum [51]), ad quem | confirmatio spectat [52]), sic, ut dictum

20) *B.* Bononiensi. *C. D. E.* tali. — 21) *C.* officio *pro* offero vobis. *D. E. om.* vobis. — 22) *C. om. et habet post* Mariae. *D. E. om.* — 23) *B.* crucis. — 24) *C.* officio de. — 25) *E. om.* — 26) *B. om.* — 27) *B. C. D.* h. e. i. *E.* h. i. *om.* et. — 28) *D. E.* n. i. — 29) *D. E.* dictae p. d. — 30) *C.* tantum. — 31) *B. C. praem.* et. — 32) *C.* indebitum. — 33) *B.* m. g. i. — 34) *B. om.* — 35) *C. E.* a. p. — 36) *B.* v. u. *E. om.* vos. — 37) *D. E.* Hoc probatur. — 38) *B. C. D. E. add.* et. *C. add.* extra. — 39) *C.* VII. *E.* VI. q. VII. — 40) *C.* s. i. f. — 41) *D. praem.* instrumentum *rubro colore*, *et inscr.* Qualiter formet instrumentum electionis. — 42) *B.* ecclesiae. *D. E. om.* — 43) *B.* crucis. — 44) *C. add.* vobis *et habet* domine episcope Aretine. — 45) *B.* Bononiensi. *D.* Aretensi. — 46) *D. E. om.* — 47) *B. add.* ut electionem de se canonice factam confirmaret, et quia hoc facere noluit ideo sedem apostolicam *om.* et. — 48) *B. add.* Titius. — 49) *B. add.* require modicum supra, ubi invenies hoc. — 50) *B.* pone. — 51) *D.* eum. *E.* a te. — 52) *E.* s. c.

est, requisitum [53]), et appellatum [54]) ex [55]) illo gravamine, quia denegavit [56]) confirmationem [57]), superior huic electo aditum [58]) denegaret, et cum ad inferiorem [59]) verecundum remitteret. Haec [60]) quidem curia Romana [61]) observat, prout saepius de facto vidi [62]), et ideo testimonium de hoc perhibeo [63]), et testimonium meum [64]) verum est. Nam gradatim procedere debent causae [65]), 2. q. 6. anteriorum. 28., extra de statu regularium [66]). 3, 35. in singulis. 7.: ecclesiasticus enim [67]) ordo [68]) confunditur [69]), si sua unicuique [70]) jurisdictio [71]) non servetur [72]), 11. q. 1. pervenit. 39. Electus in discordia, puta [73]), cum plures electiones celebratae in eadem ecclesia [74]) fuerunt, sic aget. *Libellus* [75]). A vobis, domino M., episcopo Aretino [76]), petit talis [77]) electionem de se ad curam et [78]) regimen ecclesiae sancti Georgii [79]) veluti canonice [80]) factam confirmari, se [81]) institui in eadem ecclesia [82]) ||, et in- Fol. 14a
stitutum defendi, non obstante electione, si electio dici potest celebrata ad eandem ecclesiam [83]) de Maenio [84]), quam cassari et cassam et irritam pronuntiari petit [85]), cum post suam [86]) electionem, vel [87]) sua electione [88]) pendente [89]), de persona indigna et alias [90]) minus cano-

53) C. r., sicut d. e. — 54) *D. E.* a. e. r. — 55) C. ab. — 56) *B. add.* sibi. *A. add. in marg.* ei., *in textu habet* in. — 57) *B. add.* facere. — 58) *D. E. om.* — 59) *A. om. B. habet* v. a. i. — 60) C. hoc. — 61) C. *add.* totum. — 62) *B.* v. d. f. *D. E.* v. d. f. s. — 63) C. p. d. h. — 64) C. *om.* — 65) *B.* c. d. C. d. p. c. — 66) *D. E.* monachorum. — 67) *B. om.* — 68) *B. add.* saepe. — 69) *A.* confundatur. — 70) *E.* u. s. — 71) *B.* j. u. — 72) C. servatur. — 73) *B.* puto. — 74) *B. om.* celebratae in eadem ecclesia. *D. habet* i. e. e. c. *E.* i. e. e. f. c. — 75) *C. E. om.* — 76) *B.* Bononiensi. *C.* vicen episcopo. — 77) *Pro* p. t. *B.* petit T. clericus. *C. D. E. add.* electus. *D. E. om.* electionem de se. — 78) C. *add.* ad. — 79) *Pro* s. G. *B.* talis. — 80) *D. E. add.* de se. — 81) *B. C. D. E. praem.* et. — 82) *B.* in e. e. institui. — 83) *B.* ecclesiam eandem. — 84) *B.* Demonio. — 85) *D. E.* peto. — 86) C. *om.* — 87) *D. om.* post — vel. — 88) C. e. s. — 89) *D. add.* canonice, alias. *E. add.* canonice. — 90) *D. E. om.* et alias.

nice [91]) extiterit attentata, et circa hoc et eorum quodlibet [92]) jus et [93]) officium vestrum implorat. Quod [94]) sic [95]) possit formari libellus, sicut de facto formamus, sic [96]) probatur: ex [97]) consensu eligentium et electi, et ex publicatione scrutinii [98]) jus est quaesitum [99]) ipsi electo, per quod petere potest confirmationem, extra de electione. 1, 6. cum inter [1]) canonicos. 21., 1. q. 7. saluberrimum [2]). 21., et [3]) e. t. 1, 6. publicato. 58., et t. e [4]). 1, 6. in causis. 30.: et ad hoc facit lex [5]) ff. de servitutibus rusticorum [6]) praediorum. 8, 3. per fundum. 11. Item, si electio sua praecessit [7]), ex hoc petat eam cassari [8]), cum de prima [9]) debuerit expectari judicium | Fol. 14b superioris, antequam fieret processus [10]) ad secundam, extra de electione [11]). 1, 6. consideravimus. 10., et melius t. e. [12]) 1, 6. bonae II. 36., cum multis juribus concurrentibus [13]) ad idem [14]). Item, in eo, quod dicit in petitione de persona indigna, dicit per consequens, fuisse [15]) peccatum in materia, et sic electio nulla [16]), quia contra Lateranense concilium [17]) est attentata [18]), extra de electione 1, 6. cum in cunctis. 7. Item in eo, quod sequitur in libello: minus canonice, dicit [19]) peccatum fuisse in forma. Et sic illa via [20]) electio non valet, tamquam contra aliud valde sollemne concilium [21]) facta, extra de electione. 1,

91) *D. om. E. habet* e. c. — 92) *D. E.* horum quolibet. *E. om.* q. — 93) *E. om.* — 94) *D.* horum. — 95) *A.* si. — 96) *C. D. E.* sicut. *E.* probamus. — 97) *D. E.* de. — 98) *E.* scruptinii. — 99) *B. D.* acquisitum. — 1) *Pro* c. i. *C.* communiter. — 2) *A.* saluberrime. — 3) *B.* extra. — 4) *Pro* t. e. *B. C.* c. *D. E.* e. t. — 5) *B. om.* et — lex. *C. om.* lex. — 6) *A. om.* — 7) *C.* praecesserit. — 8) *Pro* petat — cassari *B.* solo petet aliam cancellari. *C. E.* solo petet ipsam c. *D.* solo p. e. c. — 9) *C.* ipsa primo. — 10) *C. om.* — 11) *Pro* d. e. *B.* eodem. — 12) *Pro* t. e. *B.* in c. *C. D. E.* e. t. — 13) *A.* occurrentibus. — 14) *Pro* multis — idem *B. C.* suis concordantiis. — 15) *C. praem.* scilicet. — 16) *D. om.* — 17) *C.* c. L. — 18) *A. C. om.* e. a. *D. E. pro* e. a. *habet* facta. — 19) *C. verba* dicit *et* quod sequitur in libello *habet transposita. D. E. add.* contra, *et D. infra post* tamquam *omittit.* — 20) *B.* vice. *C. habet* electionis via illa. — 21) *B. add.* sit. *C. habet* factum.

6. quia propter. 42., cum multis similibus. Sed in hoc opere [22]) unico exemplo sum contentus, sicut facit jurisconsultus, ff. ad legem Aquiliam. 9, 2. ita vulneratus. 51. Item, quia [23]) in libello tantum necessaria verba [24]) ponenda sunt [25]), et non supervacua [26]), potes [27]) sic [28]) brevius formare libellum [29]) in casu praemisso. *Libellus* [30]). A vobis, M. [31]), episcopo Aretino [32]) |, petit Fol. 14c Sempronius, electionem de se canonice factam [33]) ad talem ecclesiam confirmari, et [34]) electionem [35]), si electio dici potest [36]), ad eandem ecclesiam factam, de Maenio [37]) cassari et cassam pronuntiari et irritam [38]), cum sit minus canonice attentata, et circa hoc, et cetera [39]). Per hoc, quod dicitur in hoc [40]) libello: minus canonice, potes probare in processu causae de quocunque impedimento [41]) sive peccatum reperiatur [42]) in materia, sive in forma: sic [43]) in genere ponitur [44]) extra de supplenda negligentia praelatorum [45]). 1, 10. c. ult. Hic [46]) autem saluberrimam et valde utilem [47]) trado doctrinam, quod tria ante oculos [48]) semper debet habere [49]) advocatus in formatione libellorum. Primum, quod pauca verba |; secundum, quod Fol. 14d necessaria; tertium, quod generalia ponat. Pauca, diximus [50]), quia [51]) grave est probare, vel ad onera probationum venire, ff. de rei vindicatione. 6, 1. is [52]) qui de-

22) C. hac positione. — 23) *D.* et. — 24) *C. D. E.* v. n. — 25) *B.* sint. *D. E.* s. p. — 26) *A.* supernanea *suprascripta* va. — 27) C. *D.* E. potest. — 28) *A.* sicut. — 29) *C. D. E.* formari libellus. — 30) *E. om.* — 31) *B. D.* domino. *C. E.* *praem.* domino. — 32) *B. om.* — 33) C. f. c. — 34) *E. om.* — 35) C *add.* t. infirmari. — 36) *B.* d. p. e. — 37) *B.* Monio cassam. *D. E.* Martino. — 38) *B. om.* et i. *D. E.* e. i. p. — 39) *A.* *jam habet superiora:* hoc petat — occurrentibus, *quibus adscriptum est* vacat. — 40) *C. om.* — 41) *C.* impedimentum. — 42) *D. habet* reperiatur *post* forma. — 43) *D.* sicut. — 44) *D. E.* ponit. — 45) *Pro* s. n. p. *B.* sepul. et. — 46) C. hanc. — 47) *B.* e. v. u. *habet post* doctrinam. — 48) *B.* a. o. *habet post* advocatus. *C. pro* quod — oculos *habet* quam omnis. *D.* s. a. o. *E.* s. t. a. o. — 49) C. h. d. — 50) C. dixi. — 51) *B. add.* valde. — 52) *A.* hiis.

stinavit. 24., et actor probare habet [53]), quae [54]) in suo libello ponit C. de probationibus. 4, 20. actor. 23., alias [55]) succumbet [56]), et reus absolvetur [57]), extra de causa possessionis et proprietatis [58]). 2, 12. cum ecclesia. 3., C. de edendo. 2, 1. qui accusare. 4. Igitur caveat advocatus, ne in libello multa [59]) seminet, quia interdum mortificato semine nullum fructum ex tali cultura seminator [60]) affert. Necessaria, secundo loco: ponere debet [61]) talia videlicet, quae minuant intentionem actoris: alias [62]) libellus dentibus scinderetur [63]) per assessorem, ff. de officio assessorum. 1, 22. l. 1 [64]). Nam non [65]) debet admitti [66]) ad probandum id, quod probatum [67]) non praestet [68]) adminiculum suae causae, extra de [69]) exceptionibus. 2, 25. dilecti. 8., C. de probationibus. 4, 19. ad probationem. 22. Ponatur [70]) igitur factum, et [71])
Fol. 15a bre||vius quam potest, et causam [72]) congruentem ipsi facto [73]), et sufficit secundum canones, extra de judiciis. 2, 1. dilecti [74]). 6., de [75]) libelli oblatione. 2, 3. c. ult., et [76]) C. de edicto divi Hadriani tollendo. 6, 33. l. ult. [77]). Generalia tertio ponere debet [78]) in libello, ut in processu [79]) habeat diversas vias et diversa diverticula [80]), ad quae [81]) ad suam fulciendam [82]) intentionem decurrat, ut patet exemplum supra in proximo libello, ubi dicit: mi-

53) *E.* h. p. — 54) *B.* quod, *et om.* suo. *D. repetit* suo *post* libello. — 55) *B.* vel. — 56) *C. D. E.* succumberet. — 57) *C. D. E.* absolveretur. — 58) *B. om.* e. p. — 59) *B.* suo inutilia. *D.* suo multa inutilia. — 60) *B.* se mutator. *E.* seminato affertur. — 61) *C. add.* et. *D. habet* d. p. — 62) *E.* vel. — 63) *C.* s. l. d. — 64) *E. om.* — 65) *Pro* N. n. *B. C.* non enim. *D. E.* non autem. — 66) *C. om.* — 67) *B. om.* id *et habet cum D.* quo probato. — 68) *B. D.* praestaret. — 69) *D. add.* elect. — 70) *B. C. D. E.* ponat. — 71) *C. om. et habet* q. b. — 72) *E. add.* contingentem vel. — 73) *A. in textu habet* in prae facto, *quod in marg. correctum est in* praefatione. — 74) *C. om.* extra — dilecti. — 75) *B. praem.* et. — 76) *C. om.* — 77) *B. om.* et — ult. — 78) *D.* p. d. t. — 79) *C. add.* judicii. — 80) *A. om. C. habet* adminicula. — 81) *C. add.* quia. — 82) *B.* f. s.

nus canonice. Poterit [83]) enim in processu probare [84]) occasione [85]) illius generalitatis [86]) multa impedimenta contra electum: vel, quia electio fuit facta a suspensis [87]), vel de suspenso [88]), extra de consuetudine. 1, 4. cum dilectus. 8., et de [89]) electione [90]). 1, 6. cum inter R. 18.: vel, quia [91]) patiebatur defectum in natalibus [92]), extra de electione [93]). 1, 6. innotuit. 20. et t. e. [94]), in concilio [95]); cum in cunctis. 7.: vel, in ordinibus [96]). 1.: vel in scientia, extra [97]) de electione. 1, 6. dudum 1. 22., vel, quia non fuit servata forma concilii: vel, fuit omissum seu interversum aliquid [98]) de forma, extra de electione [99]). 1, 6. quia propter [1]). 42. Et sic [2]) in propatulo restat ostensum, quod [3]) utilius est actori |, generalia quam Fol. 156 specialia verba [4]) in libello complecti.

Qualiter contemtus [1]) petat electionem cassari, quae facta fuit eo inconsulto [2]). Tit. 4.

Ecce [3]) contemtus, qui poterat et debebat [4]) interesse electioni [5]), vult agere adversus electum. Si est [6]) canonicus in ecclesia collegiata, constat de suo interesse, quia ad collegium spectat electio, extra de electione. 1, 6.

83) *B.* ponit. — 84) *B. om.* — 85) *C. D.* occasionem. — 86) *A. om.* dicit — generalitatis. — 87) *D.* suspectis. — 88) *B.* suspensis. — 89) *Pro* e. d. *B.* extra. *C. praem.* extra. — 90) *D. om.* e. d. e. — 91) *C. om.* — 92) *D. E.* i. n. d. — 93) *Pro* e. d. e. *B.* ut in c. — 94) *C. E.* e. t. *E. om.* et. — 95) *Pro* et — concilio *B. D.* et c. — 96) *B. om.* v. i. o. — 97) *D. praem.* ut. — 98) *D.* a. i. vel intrusum. *E. habet* a. i. vel interclusum vel intrusum aliquid. — 99) *B. om.* I — electione. — 1) *B. add.* et sis propter. — 2) *E.* sit *om.* in. — 3) *C.* quia. — 4) *D.* v. q. s. *E. om.* verba.

1) *B. praem.* clericus. *A. habet* contentus. — 2) *D. habet inscr.* De canonico, qui non interfuit electioni, qualiter contradicat. — 3) *C. E. add.* qualiter. *E. om.* Ecce. — 4) *D. E.* d. e. p. — 5) *A.* electionem. *D. add.* faciendae in sua, *om.* vult — canonicus. *E. add.* faciendae in sua ecclesia. — 6) *B. om. C. habet* i. e. c. canonicus.

c. 1 [7]., de causa possessionis et proprietatis. 2, 12. cum ecclesia. 3, 16. q. ult. congregatio [8]. 43. Si autem est patronus in ecclesia [9] capella, de interesse suo similiter constat, quia de jure communi [10] ad patronos spectat Fol. 15c electio sive repraesenta|tio [11] in tali ecclesia, 16. q. ult. decernimus [12]. 32. Alias prius summarie [13] constare debet de interesse, quam [14] audiatur [15] valens se electioni alicujus [16] opponere [17], extra de testibus. 2, 20 veniens. 10. Et debet exprimere, quo jure debeat interesse praeter praedictas personas [18], extra de electione. 1, 6. constitutis [19]. 47, 8 [20]. d. quo jure. 1. Postquam [21] constat [22] de suo interesse [23], audiri debet, et [24] formabit sic libellum [25]. *Libellus* [26]. A vobis, domino M., episcopo [27] Aretino [28], peto ego Maenius, canonicus ecclesiae [29] sanctae Mariae, electionem, ad ipsam ecclesiam de Sempronio minus canonice factam [30], cassari, et cassam pronuntiari et irritam [31], cum me [32] inconsulto et excluso, qui volebam [33] poteram et debebam interesse, fuerit [34] celebrata. Et eram in posses-

7) *B. om. et add. cum D. E.* et. *C. add.* et extra. — 8) *Jam sequuntur in cod. A.* et *C.* de edicto divi adriani tollendo l. ult. §. . . patet per exemplum: *Verba superiora quibus in marg. adscriptum:* vacat. — 9) *C. D. add.* vel. *E. add.* ka. vel. — 10) *C.* canonum. *E. habet* communi j. — 11) *E.* est praesentatio. — 12) *A. B. E.* decrevimus. — 13) *B. C. D. E.* s. p. — 14) *D. E.* antequam. — 15) *C. E. add.* quis. — 16) *C. add.* ecclesiae. *D. praem.* contra electum. *E. habet* contra electum alicujus ecclesiae *pro* s. e. a. — 17) *C. E. add.* extra de electione constitutus. VII. (*E.* VIII.) di. duo jura. (*E.* q. j.) et (*E. om.*). *Perperam: nam posterior canon non legitur, et tota haec linea ex inferioribus desumta est.* — 18) *B.* p. praedictas. — 19) *C. om.* extra — constitutis. *E. om.* extra — jure. *D. habet* constitutus. — 20) *D.* ex. — 21) *B. add.* autem. — 22) *E. om.* — 23) *D.* d. s. i. constitit. — 24) *E. om.* — 25) *C.* formabitur s. libellus. — 26) *C. om.* — 27) *D. om.* — 28) *B. om.* — 29) *B. D. om.* — 30) *D.* f. m. c. — 31) *B., om.* e. i. *D. E. habent* e. i. p. — 32) *A. om. et habet in textu* consulto, *quod emendatum a sec. manu.* — 33) *C. D. E. add.* et. *E. praem.* et debebam *verbis* et poteram. — 34) *C.* fuit.

sione eligendi vel quasi [35]), et ideo, ipsa electione [36]) cassata et [37]) cassa [38]) pronuntiata et irrita, peto me reduci in [39]) possessionem [40]) vel quasi eligendi |, quia [41]) Fol. 15d possessione canonici dictae ecclesiae me contra justitiam spoliarunt, possessorium et petitorium intentando. Haec forma colligitur, prout notare consuevimus, extra de causa possessionis et [41a]) proprietatis. 5, 12. cum ecclesia. 3. Vel dicet sic. *Libellus* [42]). Maenius [43]), canonicus talis ecclesiae, opponit se electioni, factae ad ipsam ecclesiam, de tali, petens eam [44]) cassari, cum fuerit eo [45]) contemto et irrequisito celebrata, et [46]) alias contra justitiam [47]) attentata. Et tunc petitorium tantum intentat; supra vero in [48]) in alio libello utrumque judicium intentat [49]), quod quidem licet per dictum capitulum de causa possessionis et proprietatis [50]). 2, 12. cum ecclesia. 3., cum super [51]). 4., cum [52]) dilectus. 6. de [53]) capellis monachorum. 3, 37. dilectus [54]). 2. Si autem vult [55]) agere adversus [56]) canonicos, quod cessent ab injuria, quam sibi faciunt [57]) super jure eligendi vel [58]) quasi, dicet sic [59]). *Libellus* [60]). Petit Maenius, tales canonicos prohiberi et compesci cessare ab injuria et molestia [61]), quam sibi faciunt super jure vel quasi eligendi [62]) cum eis || Fol. 16a episcopum in ecclesia sua. Item petit, quod ipsum patiantur [63]) in posterum uti libere jure illo [64]) cum eis,

35) *D. E. add. h. l. lineam inferiorem* quia — spoliarunt. — 36) *C.* electio. — 37) *B. om.* c. e. — 38) *E. om.* et cassa, *et habet* e. i. p. — 39) *C.* ad. — 40) *A.* possessione. *E. habet* i. p. r. — 41) *D.* qua. — 41*a*) *A. om. B. om.* e. p. — 42) *C. om.* — 43) *C.* Sejus. — 44) *B.* ipsam. — 45) *D. E. add.* praesente. — 46) *A. C. om.* et. *A. B. om.* celebrata. — 47) *A. add.* et. — 48) *A. C. D. E. om.* vero: *A. pro* in *habet* de. — 49) *C. E.* intentatur. — 50) *Pro* dictum — proprietatis *B.* decretalem. *Pro* dictum capitulum *C. D. E. habent* decretalem extra. — 51) *C. om.* c. s. — 52) *B. C. praem.* et c. — 53) *B. praem.* et. — 54) *E. om.* m. d. *codd. habent* cum *ante* dilectus. — 55) *B. om.* — 56) *D. E.* contra. — 57) *B. om.* q. s. f. — 58) *E. om.* — 59) *D.* s. d. — 60) *C. om.* — 61) *C. bis habet* e. m. *D. E. om.* et *et add.* et violentia. 62) *D.* e. v. q. — 63) *A.* paciatur. — 64) *B.* j. i. l.

et circa hoc [65]) et eorum quodlibet [66]) jus [67]) et [68]) officium vestrum [69]) implorat. Haec forma probatur extra de electione. 1, 6. cum ecclesia Vulterana. 31. Si autem per potentiam laicalem intrusus est in ecclesiam, petet [70]) sic eum [71]) removeri a possessione, quam de facto tenet occupatam [72]). *Libellus* [73]). Agit Titius [74]), canonicus talis ecclesiae [75]) contra Sempronium, qui laicali potentia et auctoritate [76]) fultus, corporalem possessionem [77]) talis ecclesiae est [78]) ingressus, et in ea quotidie [79]) debacchatur [80]), et [81]) in praejudicium et gravamen non modicum ipsius T. [82]) eam detinet occupatam, et [83]) in periculum annuae suae et scandalum plurimorum. Unde petit eum a possessione tali [84]) removeri, et eum penitus repelli, et quod eidem [85]) super ea [86]) perpetuum silentium imponatis. Cum vero electio facta fuerit [87]) per abusum potestatis saecularis, et ipse [88]) consentit [89]) electioni |, sic formabit [90]) libellum. *Libellus* [91]). Agit T. contra Sempronium [92]), qui electus est [93]) per saecularis potestatis abusum in tali ecclesia, et eidem electioni consentit [94]) contra constitutionem [95]) concilii [96]) generalis, et in eadem se procuravit [97]) intrudi [98]), de praeda [99]) sollicitus potius [1]) quam de cura; unde petit, ipsam [2]) electionem nullam [3]) pronuntiari, et quod eum pronuntietis ineligibilem esse [4]), eum a possessione dictae ecclesiae,

Fol. 16b

65) *B. om.* e. c. h. *E. om.* hoc. — 66) *D.* quolibet. — 67) C. vos. — 68) *B. add.* super hoc. — 69) *A.* nostrum, *quod vitium aliquoties occurrit etiam in sequentibus. B. habet* v. o. — 70) *D. E.* petit. — 71) *C. D. E.* e. s. — 72) *B. add.* et sic dicet. — 73) *C. E. om.* — 74) *E.* ait. — 75) *E. add.* sanctae Mariae. — 76) *A.* ajunt. — 77) *D. E.* p. c. — 78) *A. om.* — 79) *C.* tota die. — 80) *C.* debaccatur. — 81) *B. om.* — 82) *D. E.* ecclesiae. *E. habet* i. e. n. m. — 83) *B. om.* — 84) *C.* t. p. — 85) *B.* ei. — 86) *E.* eam. — 87) *B.* fuit. *D. om.* — 88) *B. add.* electus. — 89) *B. C.* consensit. — 90) *C.* formabis. — 91) *B. C. E. om.* — 92) *D. E.* S. c. T. — 93) *A. D. E. om.* — 94) *B. C. D. E.* consensit. — 95) *D. E.* statutum. — 96) *A.* consilii. — 97) D. E. p. s. — 98) *C.* institui. — 99) *B.* praedicta ecclesia p. s. — 1) *A. om.* — 2) C. *add.* penitus. — 3) *C.* irritam. — 4) *A. om.*

quam tenet de facto, amoventes [5]). Haec forma petendi et [6]) proxime posita supra [7]) probatur extra de electione [8]). 1, 6. in concilio, quisquis [9]). 43. Vel, si vult agere confessoria, potest [10]), et dicet sic [11]). *Libellus* [12]). Conqueritur [13]) Maenius de canonicis Sutrinis [14]), qui [15]) prohibent eum uti [16]) jure eligendi vel quasi cum eis episcopum in ecclesia sua, unde agit adversus [17]) eos, quod eum confiteantur jus habere eligendi cum eis [18]), et quod eum non prohibeant uti | libere et pacifice in posterum [19]) Fol. 16c jure illo [20]). Canonicis [21]) sive collegio [22]) negatoria datur [23]), et formabunt in negatoria [24]) sic [25]). *Libellus* [26]). Conquerimur nos canonici ecclesiae Sutrinae [27]) de Maenio, negantes eum jus habere vel quasi [28]) eligendi nobiscum episcopos [29]) in ecclesia nostra. Unde petimus, prohiberi eundem Maenium, ne [30]) utatur et fruatur in posterum [31]) jure illo. Probatur haec [32]) forma et proxime posita supra [33]) ff. communia praediorum. 8, 4. l. 1., in [34]) Instit. de [35]) servitutibus [36]) §. penult. 3. Et attendendum [37]), quod confessoria datur pro servitute tam reali quam personali [38]), ff. de servitutibus. 8, 1. l. 1., et [39]) ff. si ususfructus [40]) petatur. 7, 6. uti frui. 5. Domi-

5) *B. praem.* penitus. *A. habet* admoventes, *et a sec. manu* removentes. — 6) *C. add.* quae *et habet* positae sunt supra proxime, *pro* p. p. s. *D. om.* et *et habet* proxima. *E. habet* antepositae sunt supra proxime *pro* p. p. s. — 7) *D. add.* proxima. — 8) *B. add.* generali. *E. habet* jus consultus. — 9) *A.* quisque. — 10) *A.* petit. — 11) *E.* s. d. — 12) *C. E. om.* — 13) *A.* contra *quod vitium tam saepe infra occurrit, ut tacite correxerim.* — 14) *B.* Bononiensibus. — 15) *C.* quod. — 16) *E. add.* in. — 17) *E.* contra. — 18) *D. E.* c. e. eligendi. — 19) *E.* i. p. *ponit post* jure. — 20) *D. E.* i. j. — 21) *A.* Canonicus. — 22) *C.* collegiis. — 23) *B.* d. n. — 24) *C. D. E.* negatoriam *pro* i. n. — 25) *B. add.* libellum. — 26) *C. E. om.* — 27) *Pro* e. S. *B.* Bononiensis e. — 28) *C. add.* jus. — 29) *B. om. D. E. habent* episcopum. — 30) *D.* ut non. *E.* sit si. — 31) *B. om.* i. p. *A. habet* postea. — 32) *E. om.* — 33) *E. om.* — 34) *B.* et. *C.* ff. *pro* i. I. *D. E. om.* in. — 35) *B. praem.* et. — 36) *C. add.* l. 1. — 37) *C. D. E.* attende. — 38) *D. om.* — 39) *B. om.* — 40) *A.* usu feuci.

nus [41]) Placentinus [42]) dixit, negatoriam verbis negativis, confessoriam affirmativis proponi, ff. si servitus vindicetur. 8, 5. l. 2. licet ratio domini Placentini [43]) cesset in servitute altius tollendi vel non tollendi [44]), ff. si servitus vindicetur [45]). 8, 5. si quando. 17. Et hos libellos notare [46]) consuevi, extra de electione. 1, 6. constitu-
Fol. 16d tis [47]) |. 47. et [48]) de causa possessionis et proprietatis [49]). 2, 12. cum ecclesia. 3. Cum vero [50]) quis est [51]) electus sive [52]) praesentatus a patronis vel [53]) popularibus vel simul tam a patronis quam [54]) parochianis, sic libellum concipiet [55]). *Libellus.* Coram vobis, domino M. [56]) episcopo Aretino [57]) ego Sempronius peto, electionem sive praesentationem de me factam ad regimen ecclesiae sancti Martini in Confluentia [58]), per eos, ad quos [59]) tam de jure quam de consuetudine approbata [60]) electio seu praesentatio spectat [61]), per vos et vestrum officium confirmari et [62]) admitti et approbari et me [63]) in eadem ecclesia institui [64]) et [65]) institutum defendi. Vel sic, et [66]) brevius. *Libellus* [67]). Constitutus coram vobis, domino M. [68]) episcopo Aretino [69]), ego Maenius [70]) electionem sive praesentationem de me canonice factam in rectorem

41) *B. add.* autem. — 42) *Codd. h. l. habent* p., *quae est sigla Placentini, cf. Sabiniacum l. c. T. V. p. 214. Placentini sententiam refert Accursius in glossa ad l. 2. D. 8, 5. sub litt.* q. *ad voc.*: qui negat. — 43) *D.* pla. *ceteri* p. — 44) *A. B. om.* vel non tollendi. — 45) *B. om.* l. 2. — vindicetur. — 46) *C.* notari. — 47) *D. E.* constitutus. — 48) *C. om.* de — et, *et ponit post* ecclesia. — 49) *B. om.* e. p. — 50) *D. om.* — 51) *C.* e. est. *E.* esset. — 52) *A.* quis est *et* sive *habet transposita.* — 53) *C. D. E. add.* a. — 54) *B. C. D. E. add.* a. — 55) *C.* concipiat. — 56) *A. om.* — 57) *B.* Bononiensi. — 58) *B. C. D. E.* sanctae Mariae. *C.* influ. — 59) *D. E. add.* spectat. — 60) *D. E. om. et ponit post* spectat. — 61) *C. ponit* s. *post* quos. *D. B. add.* electionem seu praesentationem. — 62) *E. om.* — 63) *C. praem.* ad. — 64) *E.* constitui. — 65) *D. add.* per censuram ecclesiasticam. — 66) *B.* formabit libellum. — 67) *C. E. om.* Vel — Libellus. *D. om.* Vel — brevius. — 68) *A. om.* — 69) *B.* Bononiensis eclesiae. *C. om.* — 70) *B.* talis. *D.* Acursius, *et cum E. pro* e. s. p. *habet* electus seu praesentatus electionem.

ecclesiae [71]) sancti Joannis [72]) confirmari et [73]) admitti et approbari peto, et in eadem [74]) institui, et per censuram ecclesiasticam [75]) institutum defendi. Haec forma || et proxime posita supra [76]) probatur [77]) extra de electione. 1, 6. querelam. 24., de [78]) jure patronatus. 3, 38. consultationibus. 19., 16. q. ult. decernimus [79]). 32. Fol. 17a

Qualiter concipiantur libelli [1]) super jure [2]) patronatus. Tit. 5.

Posito [3]), quod aliquis emit [4]) castrum aliquod, vel villam aliquam, vel recepit [5]) ad firmam, vel jure [6]) successionis [7]) ad eum pervenit, vel [8]) quocunque titulo; in quo castro, sive [9]) in qua [10]) villa est [11]) ecclesia sancti Martini [12]) nunc rector [13]) ecclesiae non recipit eum pro patrono. Formabit [14]) contra eum sic libellum. *Libellus* [15]). Conqueritur Petrus, miles, de presbytero R., rectore [16]) ecclesiae sancti Martini [17]) de Lucerina, quod, cum ipse P. dictum castrum emisset [18]), in quo praedicta [19]) ecclesia sita est [20]), ipse rector eundem [21]) pro patrono dictae [22]) ecclesiae [23]) recipere recusat [24]). Quare

71) *D.* in ecclesia. — 72) *B.* talis ecclesiae. — 73) *B.* C. *D.* *E. om.* — 74) *B.* eas. — 75) *Pro* e. p. c. a. *A.* et partem et, *duobus primis verbis punctis deletoriis notatis. B.* et partem ec. C. et per ēē ecclesiae. *D. E. om. haec verba.* — 76) *C.* sumpta. — 77) *D.* de probatio. — 78) *B. praem.* et. C. et extra. — 79) *A. B.* decrevimus.

1) C. concipiatur libellus. — 2) *A. om. D.* jura. — 3) *A.* ponit, *et* pone *a sec. manu.* — 4) *D.* emerit. — 5) *E. om.* aliquod — recepit. — 6) *D. E. add.* vice. — 7) *B. add.* vel. C. *habet* succedendi. — 8) *B. om.* — 9) *E.* vel. — 10) *D. E. om.* i. q. — 11) *B. add.* sita. — 12) *B.* N. C. Marchi. — 13) *B. add.* illius. C. *habet* praetor *et om.* ecclesiae — patrono. — 14) *A.* firmabit *B. add.* ergo. — 15) *A. E. om.* — 16) *E. om.* — 17) *B.* N., *om.* d. L. *C. habet* Marci de Luciger. *D. E.* de tali loco. — 18) *D.* emerit. *et habet post* est. — 19) *D. E.* dicta. — 20) *D. E. add.* vel ad firmam receperit. *E. praem. de novo* emerit. — 21) *D. E. om.* — 22) *B. add.* suae. — 23) *Pro* pro — ecclesiae. C. patronum dicta ecclesia. *D. E. add.* ipsum. — 24) *C.* recusavit. *E. om.*

petit, eum [25]) ab ipsa injuria prohiberi, et compelli, quod ipsum P., tanquam suum [26]) et ipsius ecclesiae patronum, recipiat [27]) et admittat. Unde jus [28]) etc.
Fol. 17b Praedicta | forma petendi [29]) probatur sic. Si emit ille miles [30]) castrum illud, vel quocunque alio titulo [31]) ad eum pervenit, non excepto jure patronatus, jus [32]) patronatus [33]) transivit cum universitate, extra de sententia et [34]) re judicata. 2, 27. cum Bertoldus. 18., de [35]) jure patronatus. 3, 38. ex litteris. 7., et c. cum saeculum [36]). 13., ff. de contrahenda emtione. 18, 1. in modicis [37]). 24. Nam quaedam sunt, quae per se non transeunt, sed cum universitate, de acquirendo rerum dominio. 41, 1. quaedam [38]). 62: secus in quibusdam rebus [39]), quae [40]) obligatione generali non transferuntur, ff. [41]) de pignoribus. 20, 1. obligatione. 6., et [42]) l. sequenti. 7. Si [43]) autem vult agere patronus adversus [44]) aliquem, electum forsan ab alio [45]) patrono, vel parochianis, isto patrono inconsulto, qui erat in possessione vel quasi praesentandi, sic libellum concipiet [46]). *Libellus* [47]). Petit [48]) patronus ecclesiae sancti Martini [49]), electionem factam de Sempronio [50]) ad ipsam ecclesiam cas|sari, cum facta
Fol. 17c fuerit [51]) eo [52]) inconsulto, qui erat in possessione vel quasi eligendi seu praesentandi [53]) rectorem ad ecclesiam [54]) supradictam [55]). Unde jus etc. Haec forma petendi [56]) probatur extra de sententia et [57]) re judicata.

25) *E.* ipsum. — 26) *B. om.* quod suum. — 27) *D. E.* r. p. — 28) C. vos. — 29) *A. om.* — 30) *E. om.* — 31) *D. E.* t. a. — 32) *B. praem.* ergo. — 33) *D. om.* j. p. — 34) *C. om.* s. e. — 35) *B. praem.* et. — 36) *C.* olim. *E.* secundum. — 37) *D.* modicum. — 38) *C.* quidam. — 39) *Pro* secus — rebus *C.* ff. de re. *Pro* s. i. *D. habet* l. *E. autem habet* l. quibusdam ff. de rebus. — 40) *D. E.* quaedam. — 41) *D. E. praem.* ut. — 42) *E. om.* 43) *D. praem.* libellus. — 44) *E.* contra. — 45) *C. D. E.* aliquo. 46) *B.* c. l. *C.* concipitur libellus. — 47) *C. E. om.* — 48) *B. add.* p. miles. *D. E. add.* M. — 49) *B.* n. *C. D. E.* sanctae Mariae. — 50) *B.* tali. — 51) *C.* sit. — 52) *B.* ipso. — 53) *A. om.* seu praesentandi. *D. E. habent* repraesentandi in. — 54) *D.* ipsam. *E. praem.* ipsam. — 55) *B.* talem. — 56) *D. add.* probandi. — 57) *C. om.* s. e.

2, 27. cum Bertoldus[58]). 18., de[59]) jure patronatus. 3, 38. consultationibus. 19. 16. q. ult. decernimus[60]). 32. cum multis concordantiis suis[61]).

De formatione libellorum [1]) *super decimis* [2]). *Tit. 6.*

Si rector alicujus ecclesiae vult agere adversus[3]) parochianum suum vel alium, qui non sit parochianus, quoad aliqua[4]) jura parochialia, et petere decimas, quas detinuit, et quod in futurum solvat, sic formabitur libellus[5]). *Libellus.* Conqueritur presbyter Rainaldus[6]), rector ecclesiae sancti Mart'ni[7]), de Sempronio, filio quondam Titii[8]), petens ab eo nomine et vice[9]) praedictae ecclesiae decem corbes frumenti, quod frumentum[10]) sibi presbytero R.[11]) debet pro decimis retentis sibi[12]) et ecclesiae suae per duos annos de terris suis sive[13]) possessio|nibus, quas laboravit et[14]) colit nunc Fol. 17d infra fines suae parochiae[15]): vel, quando parochia non est limitata[16]), dicet, infra fines suarum decimationum, et petit[17]), eum compelli[18]) ad solutionem decimarum[19]), de[20]) terris illis[21]) ipsi presbytero R.[22]) et ecclesiae suae

58) *A.* Bertuldus. — 59) *C. praem.* et extra. — 60) *A.* decrevimus. — 61) *B. om.*

1) *C.* libelli. — 2) *B. add.* facta a rectore ecclesiae contra parochianum suum. — 3) *D. add.* aliquem. — 4) *A. B. C.* alia. — 5) *B. C. E.* formabit libellum. *C.* formabis libellum. — 6) *Pro* p. R. *B.* talis p. *A.* Ranaldus. *C. D. E.* R. — 7) *C. E.* sanctae Mariae. *D.* sancticiliae. — 8) *Pro* rector — Titii *B.* talis ecclesiae de tali. *Pro* f. q. T. *B.* quondam Bertini. *D. E.* q. f. T. — 9) *B. add.* suae. *C. habet* e. suae p. *D.* ecclesiae supradictae. *E.* e. p. — 10) *A.* fructum. *D. E.* quos *pro* q. f. — 11) *B.* n. *C. D. E. om.* p. R. — 12) *D. om.* — 13) *D.* sint. — 14) *C. D. E.* laborat. *C.* vel *pro* et. — 15) *D. E.* p. s. — 16) *E.* limata. — 17) *A. in textu habet* potest: *in marg. correctum.* — 18) *A. jam add. quae infra leguntur* Haec — laicus, *adscripto* vacat. — 19) *E. om.* — 20) *B.* pro. — 21) *E.* istis. — 22) *B.* n. *C. om.* presbytero. *E. add.* c. ult.

in posterum faciendam. — Vel sic formabitur[23]). *Libellus.* Petit presbyter R.[24]) a Sempronio vigiuti sextaria[25]) frumenti, quae[26]) sibi et[27]) ecclesiae[28]) suae debet jure decimali[29]) de praediis, sitis infra fines suarum decimationum, vel, suae parochiae[30]), et indebite sibi subtraxit, et petit, eum in futurum[31]) de terris illis ad solutionem decimarum compelli. Haec forma petendi probatur extra de parochiis. 3, 29. significavit[32]). 5., 16[33]). q. 1. si quis laicus. 42., extra[34]) de decimis, 3, 30. quoniam. 13., et[35]) cum contingat. 29. Et[36]) civitati
Fol. 18a tributum solvi debet, ubi sunt agri ‖[37]), ff. de censibus. 50, 15. forma. 4. §. si vero[38]). 2. Sed videtur, quod iste libellus[39]) non sit recipiendus, ubi dicit, in posterum vel in[40]) futurum eum compelli ad solutionem decimarum[41]), quia tractus[42]) futuri temporis non spectat ad judicem, ff. de usuris. 22, 1. l. 1.: item[43]), judicium in pendenti esse non debet[44]), ff. de judiciis. 5, 1.: non[45]) quemadmodum. 35.: immo[46]) certa[47]) et determinata debet esse petitio, et hoc habet curare judex, ut super certare[48]) certam[49]) sententiam ferat[50]), in Inst. de actionibus. 4, 6. curare. 32., C.[51]) de sententia[52]), quae sine certa[53]) quantitate[54]). 7, 46. per totum. Solutio: generaliter hoc[55]) obtinet: secus[56]) est in juribus, servitutibus[57]), et annuis praestationibus, sicut sunt decimae, quae sunt[58]) quaedam tributa, extra[59]) de decimis. 3, 30.

23) *B.* formabit. *E.* f. s. — 24) *B.* n. — 25) *A.* stař. *C.* x. corbes. — 26) *A. B.* quos. — 27) *A. add. in marg. a sec. manu.* — 28) *D. add.* ab s. — 29) *E. add.* et. — 30) *B.* p. s. v. s. d. — 31) *A. add.* et. — 32) *D. E. praem.* c. ult. — 33) *C. add.* et. — 34) *B.* et. — 35) *A.* ec. *et om.* c. — 36) *D. om. E. add.* cum et si contingat. — 37) *E.* a. s. — 38) *B. add.* libellus. — 39) *D.* l. i. — 40) *D. E. om.* — 41) *B. om.* — 42) *A.* tractatus. — 43) *B. add.* et. — 44) *C.* i. p. n. d. e. j., ut. — 45) *B. C. om.* — 46) *D.* animo. — 47) *D. E. add.* finita. — 48) *E.* certa *bis habet, et om.* re. — 49) *C.* rectam. — 50) *B.* f. s. *et add.* ut. — 51) *B. praem.* et. — 52) *A.* sententiis. — 53) *A.* tanta. *B. D. om.* — 54) *B. add.* feruntur. *D. E. add.* proferuntur. — 55) *B.* h. g. — 56) *C. add.* tamen. *D. om.* est. — 57) *E. praem.* et. — 58) *B. om.* q. s. *E. habet* quia s. — 59) *B. praem.* ut.

tua. 26., et [60]) in his talibus praestationibus recte formatur [61]) libellus in futurum, prout supra formavimus [62]), quia jam constat [63]) de jure illo [64]), et [65]) probatur ff. si servitus vindicetur. 8, 5. harum. 7. et l. egi. 12., et facit decretalis [66]) ad haec [67]) extra de sepulturis. 3, 28. in nostra. 10. in versiculo [68]): talem [69]), et notatur | ibi [70]) Fol. 18b in glossa [71]). — Ecce pone [72]), quod presbyter aliquis vult agere adversus [73]) alium [74]), rectorem ecclesiae sanctae Mariae [75]), qui molestat eum recipere decimas a suo [76]) parochiano, advocatus ejus sic [77]) formabit libellum. *Libellus* [78]). A vobis, domino M., episcopo Aretino [79]), petit [80]) presbyter R. [81]), rector ecclesiae sancti Martini [82]), nomine et vice suae ecclesiae [83]), presbyterum Joannem [84]), rectorem ecclesiae [85]) sanctae Mariae [86]) cessare [87]) et prohiberi ab injuria et molestia, quam sibi et [88]) ecclesiae suae facit et [89]) conatur facere super jure vel quasi percipiendi decimas a Titio et Sempronio [90]) parochianis suis de terris, positis infra [91]) fines suae parochiae, et ideo petit a praedictis eum per vos prohiberi, et compelli, et ne ipsum ulterius impediat, et [92]) quod easdem decimas in futurum quiete et pacifice possidere permittat [93]). Probatur [94]) haec forma petendi extra de decimis. 3, 30. dudum. 31., extra [95]) de restitutione spo-

60) *B. E. om.* — 61) *E.* formabitur. — 62) *A. E.* formamur. — 63) *B. om.* — 64) *D. E.* suo. — 65) *D. E.* ut. — 66) *E.* totum. — 67) *B.* a. hoc d. *C. D. E. habet* hoc. — 68) *Pro* i. v. *C. D. E.* verbo. — 69) *A. praem.* et. — 70) *B. D. E.* ibidem. — 71) *Est litt.* e *ad voc.:* de cetero. — 72) *A. B. C. om.* pone. — 73) *D.* contra. — 74) *C.* aliquem. — 75) *C.* sz M. — 76) *E.* a. s. *habet post* advocatus. — 77) *A. om. D. habet* f. s. — 78) *C. om. et sic in sequentibus semper et ubique.* — 79) *B. D.* Bononiensi. — 80) D. om. — 81) *C.* R. p. — 82) *B. D.* sanctae M. *C. E.* sanctae Mariae. — 83) *B. om.* nomine — ecclesiae. *E. add.* petit. — 84) *B.* T. presbyterum. *om.* rectorem. — 85) *E. om.* — 86) *B. C.* sancti Martini *et ponit* c. e. p. *ante* T. presbyterum. — 87) *C.* cessari. *E. om.* et. — 88) *E. om.* — 89) *D.* vel f. c. *E. om.* et. — 90) *C. add.* et. — 91) *B.* juxta. — 92) *B. add.* petit. — 93) *E.* permittit. — 94) *B. ponit post* petendi. — 95) *B.* et.

Fol. 18c liatorum. 2, 13. audita. 4., in[96]) Inst. de interdictis| 4, 15. retinendae. 4.

De formatione libellorum [1]) super sponsalibus vel [2]) matrimonio [3]), et [4]) impedimentis eorum [5]). *Tit. 7.*

Videndum [6]) restat, qualiter advocatus formet sive libellum [7]) concipiat contra virum, quando mulier vult eum vindicare in maritum, cum quo per verba de praesenti contraxit, et fuit secuta copula [8]) carnis [9]). *Libellus* [10]). Conqueritur Gemma [11]) mulier de Bertoldo [12]), petens, eum sibi adjudicari in maritum, et eum [13]) compelli, quod [14]) eam recipiat, et conjugati tractet [15]) affectu, cum sit maritus ipsius [16]) per consensum [17]) legitimum [18]) de praesenti et carnis copulam subsecutam [19]). Et petit, ante [20]) omnia sibi [21]) prohiberi, quod nullam faciat innovationem in praejudicium causae vel jurisdictionis nostrae [22]), causa [23]) vel lite pendentibus [24]) coram vobis. — Vel sic concipietur [25]). *Libellus* [26]). Petit Gemma [27]) Titium in suum virum [28]), cum quo matrimo-
Fol. 18d nium legitime | contraxit per verba de praesenti [29]), an-

96) *E.* et.

1) *D.* formationibus *pro* f. l. — 2) *B.* et. — 3) *B. D.* matrimoniis. — 4) *D.* vel. — 5) *C.* Qualiter formetur libellus super matrimoniis et impedimentis eorum. *B. ponit titulum post primam ejus periodum.* — 6) *B.* idem. — 7) *B.* l. s. *C.* c. l. *D.* l. suum sive c. *E.* sive l. suum c. — 8) *D.* c. s. — 9) *B. C. D. E.* carnalis. — 10) *D. om.* — 11) *C.* talis mulier Berta. — 12) *C.* Bertrando. — 13) *D. add.* arctari et. *E. add.* arctari *post* maritum. — 14) *E.* ut. — 15) *B.* pertractet. — 16) *B.* ejus. — 17) *D.* consequens ut. — 18) *B.* suum. — 19) *B.* carnalis copula sit subsecuta. *C. D. E.* carnali copula subsecuta. — 20) *D.* eum. *E. praem.* eum. — 21) *D. om.* — 22) *C.* judicis nostris. — 23) *D. E.* causae. — 24) *B. E.* pendente. — 25) *B.* potest concipere libellum. *C. D.* incipiet. *D. add.* libellum. *E.* concipiet libellum. — 26) *D. om.* — 27) *B. add.* mulier. — 28) *B. D.* v. s. — 29) *B.* d. p. per v.

muli[30]) dationem[31]), et carnis[32]) copulam subsecutam[33]), et ideo cum petit[34]) sibi adjudicari in maritum, et compelli, quod[35]) eam in exhibitione[36]) necessariorum et aliis maritali affectione[37]) pertractet. Haec[38]) probantur[39]) extra de conversione conjugatorum. 3, 32. dudum. 20. in principio, et[40]) de sponsalibus. 4, 1. tuae 25. et c. si inter[41]). 31., ff. de verborum obligationibus. 45, 1. l. 1., extra[42]) de re judicata. 2, 27. lator. 7., et c. consanguinei. 11. — Si[43]) promisit aliquis alicui mulieri[44]), quod eam retineret in vita sua pro uxore, petit[45]) sic mulier. *Libellus.* Conqueritur Bertha mulier de Titio, qui, cum promisisset eidem mulieri, quod eam teneret[46]) in vita sua pro uxore[47]), nunc[48]) eam recipere et retinere[49]) recusat. Unde petit, eum sibi adjudicari[50]) in maritum, et compelli, quod[51]) eam recipiat et tractet[52]), sicut tractare et retinere vir suam debet[53]) uxorem. Haec forma probatur extra[54]) de sponsalibus. 4, 1. ex parte. 9. Nam[55]) matrimonium per verba de praesenti contrahitur, vel per || alia[56]) aequipollentia, ut in c. ex parte. 4, 1. 9., Fol. 19a extra de sponsalibus[57]). 4, 1. si inter. 31. Ut autem superfluitatum[58]) paleis rejectis[59]) ventilabro sollicitudinis nostrae[60]) grana in horreis[61]) tuis recondas, attende, quae sunt illa verba[62]) de praesenti, quibus[63]) matrimo-

30) *E. praem.* et. — 31) *B. C.* datione. — 32) *C. D. E.* carnalem. — 33) *B.* subsecuta. — 34) *C.* p. e. *E. habet* sibi *ante* petit. — 35) *C. praem.* et. — 36) *D.* exhibitionem. — 37) *D. E.* affectu. — 38) *B. add.* et alia forma scilicet proxime dicta. — 39) *A.* probatur. *C. habet* forma probatur. *D. E.* hoc probatur. — 40) *A. om.* — 41) *Pro* s. i. *D. E.* fraternitatem. — 42) *B.* et. *et verba* ff. — l. 1. *ponit post* consanguinei. — 43) *B. add.* autem. — 44) *D. E.* uxori. — 45) *C. D. E. praem.* et. — 46) *A.* teneretur. — 47) *B. C. D. E.* retineret. *B. add.* legitima. — 48) *A.* juvit *et in marg. a sec. manu* nunc. — 49) *B.* retinere et r. — 50) *D.* a. s. — 51) *D.* ut. — 52) *A. om.* recipiat et, *habetque* pertractet. — 53) *C.* d. v. s. *D. E.* v. d. t. s. u. *om.* et retinere. — 54) *A. om.* — 55) *D. E. add.* quandoque. — 56) *B. C. add.* verba. *C. om.* alia. — 57) *Pro* e. d. s. *B.* et c. — 58) *B.* superfluitatis. *D. E.* superfluitatem. — 59) *C.* resecatis rejectis. — 60) *C.* tuae. — 61) *B.* coreis. — 62) *C.* v. i. — 63) *C. praem.* de.

nium contrahitur. Et sunt haec. Consentio [64]) in te, sicut in meam uxorem: vel [65]), volo te in uxorem [66]): vel, recipio te in uxorem: vel, placet mihi te habere in [67]) uxorem: vel, promitto [68]), quod te retinebo [69]) pro mea uxore [70]): vel, promitto [71]), quod tibi servabo fidem [72]) in vita mea, sicut uxori [73]), in quo casu puto matrimonium esse: vel, volo, quod ab hac hora in antea sis mea uxor et ego tuus vir. Vel [74]), per immissionem [75]) annuli secundum quosdam, etiam sine verbis; quod quidem exaudio verum [76]) fore, quando tractatus [77]) de matrimonio contrahendo inter eos probatur praecessisse [78]) rationem [79]) annuli, vel, cum indicia manifesta vel conjecturae certae [80]) praecesserunt [81]) missionem annuli | [82]); et sic intelligo extra de re judicata. 2, 27. lator [83]). 7., et [84]) de praesumtionibus. 2, 23. illud. 11., de [85]) sponsalibus [86]). 4, 1. tuae. 25., 30 [87]). q. 5 [88]). nostrates. 3. et c. feminae. 7. Interdum [89]) dicitur sic: mitto tibi annulum, ut tu [90]) sis mea uxor et ego tuus vir: et [91]) tunc est matrimonium, non [92]) tantum annuli datione [92]), quantum prolatione [94]) verborum, quae sine annulo per se sufficerent. Interdum [95]) dicit [96]): nolo nisi [97]) te in meam uxorem; quae [98]) verba sic expono: id est [99]), volo te et non [1])

Fol. 19b

64) *B. praem. inscr.:* Quibus verbis contrahitur matrimonium per verba de praesenti. — 65) *E. om. et sic in reliquis usque ad* promitto. — 66) *B. add.* meam habere. *C. om.* vel — habere. — 67) *B. add.* meam. — 68) *B. add.* tibi. — 69) *D.* r. t. — 70) *C.* u. m. — 71) *B. add.* tibi. — 72) *E. add.* sicut. — 73) *E. om.* s. u. — 74) *B. add.* contrahitur matrimonium. — 75) *D. E.* missionem. — 76) *D. add.* matrimonium. — 77) *B.* tracturus. *C.* contractus *om.* contrahendo. — 78) *B.* praecise. — 79) *E.* donationem. — 80) *C. om.* — 81) *C.* praecesserint. — 82) *D. E. om.* vel — annuli. — 83) *B. om.* extra — lator. *E. habet* actor. — 84) *A. D. E. om.* et. — 85) *C. praem.* et. — 86) *E.* facto. — 87) *B.* XXXI. — 88) *E.* VI. — 89) *D. E.* cum. — 90) *C. om. E.* s. t. — 91) *D. om.* — 92) *E. om.* — 93) *B. D.* d. a. *C.* donatione a. *E.* act. annuli. — 94) *D. E.* ad prolationem. — 95) *D.* item. — 96) *B. add.* sic. *D. E. add.* vir. — 97) *C. om. E. habet* t. n. — 98) *D. E. bis* habet. — 99) *B. om.* nolo — est. — 1) *C.* nullam.

aliam, quia communiter homines [2]) sic exaudirent verba illa, extra de sponsalibus. 4, 1. ex litteris. 7. Cum [3]) quis ambigue loquitur, id loquitur, quod ex verbis, quae [4]) significantur, sensus proprius est, ff. de verborum significatione. 50, 16. nepos Proculo [5]). 125., ff. de suppellectile [6]) legata [7]). 33, 10. Labeo [8]). 7. Quod [9]) dicitur in praemissis est verum [10]), cum sequitur responsio [11]) mulieris in continenti, quia verbis contrahitur matrimonium. Unde, sicut verborum stipulatio utroque loquente [12]) contrahitur, ff. de verborum obligationibus. 45, 1. l. 1., et [13]) continuus actus [14]) esse debet [15]) inter stipulantem et promittentem |, ff. de verborum obligatio- Fol. 19c nibus [16]). 45, 1. continuus. 137., ita [17]) utroque loquente matrimonium debet contrahi [18]), extra de sponsalibus. 4, 1. si inter. 31., de [19]) sponsa [20]) duorum. 4, 4. licet. 3., quia [21]) consensu contrahitur, extra [22]) de sponsalibus. 4, 1. tuae. 25. et c. tua. 26. cum multis juribus ad idem concurrentibus. Attende insuper, quod, si mulier vult petere aliquem [23]) in [24]) virum, et quod cassetur matrimonium, quod ipse postea contraxit [25]) cum alia, prout de facto occurrit [26]) saepius [27]), dicet sic. *Libellus.* Conqueritur Gemma [28]) mulier de Titio [29]) viro suo, petens eum compelli, quod eam retineat, et maritali tractet affectu, cum sit maritus ipsius per consensum [30]) de praesenti et carnis copulam subsecutam [31]), et petit cassari et cassum [32]) pronuntiari [33]) matrimonium, quod postea

2) *A.* omnes. *C.* s. h. — 3) *B. praem.* quia. *C. add.* enim. — 4) *D. E. om. et habent* significatur. — 5) *B. om.* — 6) *B.* libera. — 7) *C. om.* — 8) *E. om.* ff. — Labeo. — 9) *D. E. praem.* et. — 10) *B. C.* v. e. — 11) *B.* responsum. — 12) *A.* loquentem ff. — 13) *Pro* l. 1. et *E.* continuus. — 14) *D. E. add.* interveniens non. — 15) *B. E.* d. e. — 16) *A. om.* — 17) *E. add.* et. — 18) *B.* c. d. m. — 19) *B. D. praem.* et. — 20) *D. add.* impu. 21) *C. add.* cum. — 22) *A. om.* — 23) *D. E.* a. p. — 24) *A. om.* — 25) *C.* c. p. — 26) *E.* concurrit. — 27) *B.* s. o. — 28) *B.* talis. — 29) *C. om.* — 30) *B. add.* legitimum. — 31) *C.* carnali copula subsecuta. — 32) *D. E. add.* et irritum. — 33) *D. E.* nuntiari.

de facto contraxit[34]) cum Bertha[35]), et eis[36]), T. et B., perpetuum[37]) silentium imponi. — Si vero[38]) vult separari ab eo[39]), quod ipse contraxit prius cum Bertha[40]), dicet[41]) sic. *Libellus.* Petit Gemma mulier, separari
Fol. 19d matrimonium, quod de facto | contraxit cum Titio, cum stare non possit, juris auctoritate impediente. Contraxit enim dictus Titius prius legitime cum Maria[42]), adhuc vivente. Unde, dicto[43]) matrimonio inter se[44]), Gemmam et dictum[45]) Titium, cassato, petit[46]) sibi dari licentiam cum alio[47]) in domino[48]) contrahendi. Haec forma[49]) petendi probatur[50]) extra de restitutione spoliatorum. 2, 13. ex transmissa. 8., de[51]) sponsalibus. 4, 1. c. 1. et c. ex parte. 9. et 1. extra de desponsatione impuberum[52]). 4, 1. duo pueri. 12. cum multis[53]) aliis similibus[54]). — Cum mulier fuit[55]) spoliata[56]), et vult petere sibi[57]) virum restitui[58]), dicet sic. *Libellus.* Conqueritur. Petroneta[59]) mulier, uxor Titii[60]), de ipso Titio[61]) viro suo, quod[62]), cum matrimonium cum ea[63]) contraxisset legitime[64]), et ipsam sicut suam uxorem[65]) tractasset, commodo possessionis vel quasi suae personae, cohabitatione, et exhibitione[66]) necessariorum eandem ausu pro-

34) *C.* c. d. f. — 35) *B.* cum n. contraxit. *E. om.* de facto. — 36) *B.* petit. — 37) *B.* super hoc. — 38) *C. om.* — 39) *D. E. add.* pro eo. — 40) *B. add.* et postea, ipsa vivente, contraxit cum Gemma. — 41) *D.* et d. s. *E.* prius d. s. — 42) *Pro* prius — Maria *B.* cum Gemma, sua legitima Bertha. — 43) *C. D. om.* — 44) *B. om.* — 45) *D.* idem. — 46) *B. add.* Gemma. — 47) *B.* c. a. *habet post* contrahendi. — 48) *D. habet* i. d. *ante* licentiam. *E. om.* i. d. — 49) *A.* formae. *B. D. E.* hae formae. — 50) *B. D. E.* probantur. — 51) *B. D. E. praem.* et. — 52) *Codices om.* extra — impuberum *pro quo habent* c. — 53) *B. om.* — 54) *D. E. add.* concordantiis. — 55) *B.* fuerit. *E. om.* — 56) *B. add.* viro. — 57) *C.* s. p. *D. E.* s. v. p. et. — 58) *B.* viri restitutionem *pro* s. v. r. — 59) *B.* Gemma. *C.* M. *A.* Petronecta. — 60) *C.* R. — 61) *C.* R. — 62) *B. C.* qui. — 63) *B.* ipsa. *D. E.* c. cum ea. — 64) *B. add.* per verba de praesenti. — 65) *B. D. E.* u. s. — 66) *B.* cohabitationis et exercitationis.

prio spoliavit[67]), ideoque eum sibi[68]) restitui petit[69]). Probatur[70]) extra de restitutione spoliatorum. 2, 13. ex transmissa. 8. et c. ex conquesti||one. 10. Et est spe- Fol. 20a ciale in hoc possessorio judicio[71]), quod, ipsum intentans, de proprietate docere necesse habet[72]), ut probatur in proximis concordantiis. Et est simile in servitutibus[73]), ubi[74]) debet quis[75]) duo probare, servitutem[76]) constitutam[77]), et se usum[78]) ea[79]) servitute[80]) fuisse, ff. de itinere actuque privato. 43, 19. l. 3. §. hoc autem. 13. Secus generaliter obtinet[81]) in aliis possessoriis judiciis[82]), in quibus probare satis est[83]), se[84]) fuisse in possessione et exspoliatum[85]), extra de[86]) officio judicis[87]) delegati. 1, 29. consultationibus. 10. — Si mulier[88]) aliqua te molestat, dicendo, te suum esse[89]) maritum, sic formabitur libellus[90]). *Libellus*[91]). Petit Titius, Mariam[92]) compelli desistere et cessare ab injuria et molestia, quam sibi facit dicendo falso[93]), ipsum[94]) suum esse[95]) maritum. Unde petit, eam prohiberi a praedictis et sibi[96]) perpetuum silentium imponi: vel, quod probet, si quid[97]) juris habet in eo. Probatur haec forma petendi[98]) C. de ingenuis manumissis. 7, 14. diffama|ri. 5., et[99]) de remissione pignoris. 8, 26. si Fol. 20b

67) *B.* abusu s. p. *C.* usu arbitrio s. *D. E.* ausu arbitrio proprio s. — 68) *B.* s. e. — 69) *C. habet* petit *post* ideoque. — 70) *B. C. D. E. praem.* Haec forma. *C. D. E. add.* petendi. — 71) *A.* judicium. — 72) *C.* dicere non habet necesse. — 73) *C.* servitute. — 74) *E. om.* — 75) *D. E.* quis tenetur. — 76) *B. praem.* scilicet. — 77) *D. E.* institutam. — 78) *B.* u. s. *om.* ea. — 79) *Pro* s. u. e. *C.* censum in illa. — 80) *E. om.* — 81) *C.* o. g. — 82) *C.* posset *pro* p. j. — 83) *B. C. D. E.* s. e. p. — 84) *A. om.* — 85) *B. C.* spoliatum. — 86) *D. E. praem.* ff. de itinere actuque privato. l. III. — 87) *B. C. D. E. om.* — 88) *Pro* S. m. *A.* Sil'r. *C. D.* Si vero. — 89) *B.* e. s. *D. om.* suum. — 90) *B.* formabit advocatus tuus contra ipsam libellum. *D. E.* formabis libellum. — 91) *D. om. B. add. in marg.* nota hunc libellum. — 92) *B.* n. *C. pro* T. B. *habet* C. b. — 93) *D. E. om.* — 94) *C. om.* — 95) *D.* e. s. — 96) *B. om. et habet* s. p. *E. om.* et. — 97) *D. E.* aliquid. — 98) *B. om.* — 99) *B. D. E. habent* C.: *C. om.*

eo tempore. 6., et [1]) ff. de bonis auctoritate judicis possidendis. 42, 5. si servus. 4., et notat dominus Accursius in praedicta l. si eo tempore [2]). 8, 26. 6., et melius [3]) in l. diffamari. 7, 14. 5. — Si autem est impedimentum [4]) consanguinitatis vel [5]) affinitatis, sic formabitur libellus [6]). *Libellus.* Conqueritur Maria [7]) mulier de Bernardo [8]), petens, matrimonium, quod cum eo [9]) de facto contraxit [10]), separari et cassum et irritum [11]) pronuntiari, cum stare non possit, juris auctoritate impediente, pro eo [12]), quod [13]) est eidem mulieri dictus Bernardus [14]) conjunctus [15]) quarto gradu consanguinitatis; vel affinitatis [16]), si [17]) est affinitas [18]); et ideo petit [19]), dicto matrimonio cassato et casso [20]) nuntiato, sibi dari licentiam cum alio in domino contrahendi. Haec forma [21]) probatur extra de restitutione spoliatorum. 2, 13. litteras [22]). 13. in principio [23]), de consanguinitate et affinitate. 4, 14. non debet. 8., 35 [24]). q. 5. series. 1., et melius in c. [25])
Fol. 20c primo | [26]) gradu. 6. — Si autem aliquis vel aliqua praeter contrahentes vult accusare matrimonium [27]) propter impedimentum consanguinitatis vel affinitatis, vel aliud [28]), dicet sic. *Libellus.* Vobis [29]), domino M. [30]), episcopo Aretino [31]) denuntiat P. [32]) matrimonium sive sponsalia, quae de facto sunt contracta [33]) inter Bertham [34]) et Jo-

1) *B. D. om.* — 2) *C. om.* et ff. de — tempore. — 3) *B. om. et habet post* diffamari. — 4) *C.* i. e. *D. E. om.* est *et D. habet* fuerit *post* affinitatis. — 5) *C.* conscendant *pro* c. v. — 6) *C.* formabis libellum. *D. E.* forma libellum. — 7) *B.* n. *D.* a. — 8) *D.* Stephano. — 9) *C. D. E.* ea. — 10) *B. C.* c. d. f. — 11) *B. om.* e. i. — 12) *E. om.* — 13) *B. om.* — 14) *A.* Bernhardinus. *D.* S. — 15) *A.* circumventus. *C. add.* in. — 16) *B.* a. v. c. — 17) *D. E.* sicut. — 18) *C.* affinitatis. — 19) *B. om. et add.* dicta n. — 20) *D. E. add.* et irrito. — 21) *D. add.* petendi. — 22) *A.* litteris. — 23) *B. add.* et. — 24) *A.* XXXI. — 25) *A.* capitulo. — 26) *B. praem.* in. *C. habet* post gradum. — 27) *D. E. pro* praeter — matrimonium *habet* petat contractum matrimonium separari. — 28) *E. om.* v. a. *et habet* d. s. — 29) *C. praem.* a. — 30) *D.* az. — 31) *B.* Bononiensi. *D. E.* A. e. — 32) *A. habet* petens. *et* Titius *in marg. a sec. manu.* — 33) *B.* c. s. *E.* fuerunt c. — 34) *A.* Bertha.

annem, petens [35]) ea [36]) cassari et cassa pronuntiari et irrita [37]), cum [38]) stare non possint de jure, pro eo, quod est inter eos consanguinitas [39]) in gradu prohibito: vel [40]), si [41]) est ibi [42]) affinitas, dicat [43]), pro eo, quod est ibi [44]) affinitas [45]) in quarto gradu [46]), vel tertio vel secundo: vel, si [47]) est aliud impedimentum, dicet sic [48]): vel pro eo, quod [49]) ipse [50]) Joannes levavit dictam Bertham [51]) de sacro fonte: vel, pro eo, quod ipse Joannes [52]) contraxit de facto cum dicta [53]) Bertha: vel, ei [54]) dedit fidem de ipsa ducenda post mortem Adalasiae [55]), uxoris ipsius [56]) legitimae, et ipsa Adalasia [57]) legitima uxo|re [58]) Fol. 20d vivente cognovit carnaliter dictam Bertham [59]), et [60]) commaculavit [61]) thorum uxoris [62]). — Et ita [63]) de facili super quocunque [64]) impedimento formabis libellum [65]), si oculi sollicitudinis tuae [66]) evigilent [67]), et aciem mentis [68]) intendas, 35 [69]). q. 5. ad sedem. 2. *Neque contemnas haec, quia [70]) solliciti esse debemus, ne mitta-

35) *A.* petes. — 36) *B. om.* — 37) *B. om.* e. i. *D.* e. i. denuntiari. *E.* denuntiari e. i. — 38) *A. in marg. a sec. manu add.* quia. — 39) *C. add. iterum* inter eos. *D. E. add.* vel affinitas. — 40) *C. om.* — 41) *A. in marg. add. a sec. manu.* — 42) *B. om.* — 43) *E.* dicatur. — 44) *E.* i. e. — 45) *B. C. om.* i. a. *D. pro* dicat — affinitas *habet* inter eos. *E. add.* inter eos. — 46) *B. ponit* gradu *post* secundo. *C. habet* g. q. — 47) *B. om.* — 48) *D. E. add.* vel pro eo, quod ipse Joannes prius contraxit cum Bertha adhuc vivente. — 49) *A.* quo. — 50) *C.* dictus. — 51) *B. om.* — 52) *B. om.* levavit — Joannes. *D. E. om.* Joannes. — 53) *D. pro* d. B. *habet* eam. — 54) *A.* si. *B. add. et habet* pro eo, quod ipse Joannes dedit sibi. *D. E.* sibi. — 55) *B.* n. *D.* Adelasiae. — 56) *B. C. D. E.* suae. *E.* s. u. — 57) *D.* Adelasia. — 58) *C. E.* u. l. *et* legitima *bis habet.* — 59) *Pro* ipsa — Bertham *B.* cognovit ipsam uxore legitima vivente. *Pro* cognovit — Bertham *D.* car. c. eandem B. *E.* car. c. ipsam B. — 60) *A. add.* quod. — 61) *D.* maculavit. — 62) *B. add.* suae. *C. praem.* uxoris. — 63) *A.* apta. *B.* ideo. — 64) *B. D. E.* quolibet. — 65) *D. E.* formatur libellus. — 66) *C.* t. s. — 67) *D. E. add.* evidenter. *D. habet* vigilent. — 68) *C. E. add.* tuae. — 69) *D. E.* XXV. — 70) *C. D. E.* hoc quod.

mus [71]) margaritas nostras ante porcos, 43 [72]). di. in [73]) mandatis. 2. Praedictae formae petendi probantur, extra de desponsatione impuberum [74]). 4, 2. ad dissolvendum. 13., de [75]) consanguinitate et affinitate [76]). 4, 14. c. 1., et c. non debet. 8. et c. ult., extra de eo, qui duxit quam polluit per adulterium [77]). 4, 7. c. ult. [78]), et de cognatione spirituali [79]). 4, 11. c. 1 [80]). et c. tua. 7. — Cum [81]) sint tria [82]) bona matrimonii, saltem quoad propositum, scilicet [83]) fides proles et sacramentum [84]), 27. q. 2. omne itaque [85]). 10., et [86]) alterum de his impediri contingat [87]), propter impotentiam naturalem interdum [88]) et interdum [89]) propter accidentalem [90]), videre [91]) restat [92]), qualiter super utraque impoten||tia formentur libelli [93]). Naturalis [94]) impotentia est [95]), ut brevi oraculo transeamus, frigiditas in viro, arctatio [96]) membri in muliere [97]), quae [98]) non est apta [99]) sustinere viriles amplexus. Accidentalis impotentia est castratio [1]) et maleficium [2]), quia sunt aliqui castrati et aliqui maleficiati. De naturali impotentia [3]) legitur 33. q. 1 [4]). c. 1 [5])., extra [6]) de frigidis et maleficiatis [7]). 4, 15. laudabilem. 5. et c. fraternitatis. 6. De accidentali habetur de [8]) frigidis et maleficiatis [9]). 4, 15. quod sedem, 2., et c. ult., et [10]) 32. q. 7. illi. 25. Et attende, quod sive [11]) pro-

Fol. 21a

71) *D. E.* emittamus. — 72) *A.* XIIII. — 73) *D. praem.* ante porcos. — 74) *Codices* de sponsalibus *pro* d. d. i. — 75) *D. praem.* et. — 76) *A.* consanguineis et affinibus. — 77) *D. E. om.* quam — adulterium. — 78) *C.* fi. — 79) *B.* et c. non — spirituali *om.* — 80) *D.* ult. — 81) *B. praem.* et. — 82) *B.* t. s. — 83) *E. om.* — 84) *A.* sacramenta. — 85) *B. om.* — 86) *A.* ad. *E. add.* si. — 87) *A. C.* contingit. — 88) *D. habet ante* propter. — 89) *B om.* e. i. — 90) *D.* accidentales. — 91) *B. C. D. E.* videndum. — 92) *D.* est. — 93) *D. E.* formetur libellus. — 94) *B.* naturaliter. — 95) *B. om.* — 96) *D. E. praem.* et. — 97) *D.* in muliebri membro. — 98) *C. E.* quia. — 99) *A.* arta. — 1) *B. add.* in homine. — 2) *B. add.* in utroque. — 3) *B.* i. n. — 4) *E.* III. — 5) *D. E. add.* oportet. — 6) *B. om.* e. m. — 7) *E. praem.* et. — 8) *C. D. E. praem.* extra. — 9) *B. om.* e. m. — 10) *C. D. om.* — 11) *D. E. om.*

pter impotentiam naturalem sive propter impotentiam 12) accidentalem intendat 13) alter conjugum separari, non auditur, nisi prius per continuum triennium cohabitaverint simul 14), et dederint operam carnali copulae bona fide, extra de frigidis et maleficiatis 15). 4, 15. laudabilem. 5., et c. litterae 16). 7. in 17) Auth. de nuptiis. 4, 1. §. per occasionem. 6. (Nov. 22.). Et hoc 18), nisi infra triennium 19) impedimentum 20) evidens in propatulo se ostendat 21) per decretalem praedictam 22) | : laudabilem. 4, 15. 5., puta, quia porta 23) mulieris adeo clausa arcta vel minima 24) in manifesto apparet 25), quod non est aliqua verisimilis praesumtio de ingressu 26) alicujus instrumenti in eam: vel, cum viro deest genitale membrum, et hoc apparet in manifesto; in quibus casibus separatur 27) ante triennium 28) per decretalem: laudabilem. 4, 15. 5., et 29), hodie constat et 30) hodie agamus 31), ff. ut 32) in possessionem legatorum 33). 36, 4. si 34) is a quo. 3., nec est verisimile, quod aliqua mulier velit cum tali 35) contrahere, juxta illud: Fol. 2'b

Femina vult juvenem 36) thalamum 37), spernitque senilem 38),
Omne 39) putat vile 40), cui genitale silet.

Cum mulier vult separari propter impotentiam naturalem 41) vel accidentalem, formabit ejus 42) advocatus 43) sic 44) libellum. *Libellus.* Vobis, domino M., episcopo

12) *A. om.* naturalem — impotentiam. *B. D. E. om.* p. i. *C. habet* per — per. — 13) *D.* intendit. — 14) *B. C.* s. c. — 15) *B. om.* e. m. — 16) *E.* bonae. — 17) *C. praem.* et. — 18) *B. add.* est verum. — 19) *C.* terminum. — 20) *A. om.* — 21) *A.* ostendit. — 22) *B. om. C. habet* p. d. *E.* l. p. — 23) *A.* parta. *B. om* — 24) *A.* immuna. — 25) *D. E.* a. i. m. — 26) *B.* ingresso. — 27) *C.* separentur. — 28) *C.* terminum. — 29) *B. add.* hoc. — 30) *B. add.* hoc. *C. add.* ideo *et habet* c. h. *et om.* et hodie. — 31) *B.* agimus. *D. E. om.* e. h. a. — 32) *D.* de. — 33) *Pro* p. l. *B.* praedicta. — 34) *C. om.* — 35) *C. om.* c. t. — 36) *A.* invenire *et in marg. a sec. manu* juvenem. — 37) *D.* thalamo. — 38) *A.* senile. — 39) *C.* esse. *D.* omnem. — 40) *D.* vilem. — 41) *C.* n. i. — 42) *D. E. om. et D. habet* s. a. — 43) *C* a. e. — 44) *A. om.*

Aretino [45]), conqueritur Bertha [46]) mulier de Titio [47]), viro suo, quod [48]), cum matrimonium cum ea [49]) legitime contraxisset [50]), et insimul per continuum trien-
Fol. 21c nium [51]) cohabitassent [52]), dantes operam [53]) carnali co|pulae bona fide, ipsa mulier adhuc integra permanet [54]), pro eo, quod ipse Titius [55]) non habet potentiam coëundi. Unde, cum ipsa velit esse mulier, et filios [56]) procreare, et ideo maritum accepit, ab eo separari petit [57]), et [58]) sibi dari licentiam [59]) cum alio in [60]) domino contrahendi. Haec forma petendi [61]) probatur extra de frigidis [62]) et maleficiatis. 4, 15. c. 1. 2 [63]). et 3. c. [64]) litterae [65]). 7. in princ. [66]), in Auth. [67]) de nuptiis. 4. 1. §. per occasionem. 6. (Nov. 22.), et [68]) 33 [69]). q. 1. si per sortiarias. 4. — Si autem vult separari [70]) ab uxore pro eo, quod est arcta [71]) adeo, quod ab eo [72]) cognosci non potest [73]), dicet sic. *Libellus.* Conqueritur Robertus de Adalasia [74]), uxore sua, quod [75]), cum diu cum eo [76]) morata sit, ab eo cognosci non potest, nec conjux esse aut [77]) mater, vel filios procreare [78]) potest [79]), pro eo, quod ei naturale deest [80]) instrumentum, nec est apta [81]), recipere seu sustinere [82]) viriles amplexus, et ideo, cum

45) *B.* Bononiensi. — 46) *E. praem.* m. *et om. C. B. om.* mulier. — 47) *B.* v. s. T. *C. om.* T. — 48) *B. C. D. E.* qui. — 49) *E. om.* c. e. — 50) *C.* c. legitimum, *om.* et. *E.* c. l. — 51) *A. om.* — 52) *A. D.* cohabitasset. *D. E. add.* et. — 53) *A. om. E.* c. c. o. — 54) *E.* remanet. — 55) *A.* Tocius. — 56) *D. E. add.* et filias. — 57) *D. E.* p. a. e. s. — 58) *B. add.* petit. — 59) *B.* l. s. d. — 60) *B. om. C. D. E. habent* i. d. c. a. — 61) *A.* petendo. *B. C. D. om. E. om.* H. f. p. — 62) *A.* femini. *et in marg. a sec. manu* frigidis. *B. om.* e. m. — 63) *B. praem.* c. *C.* et c. — 64) *B. C. D. E. praem.* et. — 65) *E.* bonae. — 66) *C. om.* i. p. et. *et add. c. E.* et. — 67) *A.* cum aiñt. — 68) *B. C. D. E. om.* — 69) *C.* XXXIIII. — 70) *B. add.* quis. *C. praem.* vir. *D. E. praem. antè* vult. — 71) *B.* a. e. — 72) *C.* ipso. — 73) *C.* possit. *D.* non potest eam cognoscere. *E.* n. p. c. — 74) *A.* Adasia. *B.* n. *C.* a. *D.* Adalisia. *E.* Adelasia. — 75) *C. D. E.* quae. *C. om.* cum. — 76) *C.* c. e. d. commorata. — 77) *C.* nec. — 78) *A.* procurare. — 79) *B. om.* nec — potest. — 80) *C.* n. d. — 81) *A.* acta. — 82) *B.* suscipere. *C. D. E. om.* s. s.

ipse velit esse pater, et filios procreare [83]), ab ea [84]) separari petit [85]), et [86]) dari sibi licentiam [87]) cum alia [88]) contra|hendi. Probatur [89]) de frigidis et maleficiatis [90]). Fol. 21 d
4, 15. quod [91]) sedem. 2. et [92]) c. fraternitatis. 6., et [93]) 33 [94]). q. 1. requisisti. 2. Si autem [95]) vult separari ab uxore quoad thorum et mutuam servitutem, propter adulterium commissum ab ea [96]), dicet sic. *Libellus* [97]). Vobis, domino M. [98]), episcopo Aretino [99]), denuntiat Titius et accusat Mariam [1]), suam uxorem [2]), petens separari [3]) ab ea quoad [4]) thorum et mutuam servitutem, et exhibitionem [5]) necessariorum, ex eo, quod ipsa committendo [6]) in legem conjugii, perpetravit [7]) sive commisit adulterium cum Sejo [8]) in civitate Aretina [9]) in domo Sempronii [10]), tali die mensis [11]) Martii [12]), anno domini MCCXLIX [13]), et circa haec et eorum [14]) quodlibet jus et officium vestrum implorat. Haec forma petendi [15]) probatur extra de procuratoribus. 1, 38. tuae. 5., ut [16]) lite [17]) non contestata. 2, 6. c. 1., de [18]) jurejurando. 2, 24. quemadmodum. 25., ff. ad legem Juliam de adulteriis. 48, 5. is [19]) cujus. 14. et l. si maritus. 15., et [20]) ff. de accusationibus. 48, 2. libellorum. 3, 2. q. 8 [21]). libello-

83) *B. add.* et ex hac causa recepit illam. — 84) *A.* eo *superscr. a a sec. manu.* — 85) *C. D. E.* p. s. — 86) *B. add.* petit. — 87) *B.* s. l. d. — 88) *D. E. add.* in domino. — 89) *B. add.* haec forma extra. *C. D. E.* haec forma p. extra. — 90) *B. om.* e. m. — 91) *B.* ad. — 92) *A.* extra *pro* e. c. — 93) *B. D. E. om.* — 94) *A.* XXVIII. — 95) *B. add.* vir. *C. E. add. post* vult. — 96) *E.* a. e. c. — 97) *D. om.* — 98) *C. om.* — 99) *B.* Bononiensi. *D. om.* *E.* A. e. — 1) *C. D. E.* b. — 2) *B.* u. s. — 3) *C.* s. p. *D. om.* s. p. — 4) *A.* eo quod ad: *corr. a sec. manu. D.* eo. — 5) *B. praem.* quoad *et habet* excitationem. — 6) *A.* committo *et a sec. manu* commisit. — 7) *A.* praeparavit. — 8) *C.* Sempronio. — 9) *B.* n. *C.* Bononiae. — 10) *B.* n. — 11) *A. B. om.* t. d. *et habent* mense. *C. om.* tali. — 12) *B.* n. — 13) *B.* MCC.: *A.* MCCXLIII. — 14) *C.* hoc et horum. *D. E.* e. e. — 15) *B. om.* — 16) *B. praem.* extra. — 17) *B.* licet. — 18) *B. praem.* et. — 19) *A.* hiis. — 20) *B. E. om.* — 21) *D.* VII.

rum [22]). post. 5. §. 2. Licet [23]) dotis cognitio principa-
Fol. 22a liter ad civile judicium [24]) spectet ||, incidenter tamen [25]) judex ecclesiasticus de dote cognoscit [26]), extra de donatione inter virum et uxorem. 4, 20. de prudentia. 3., ff. de jure dotium. 23, 3. l. 3., C. de judiciis. 3, 1. quotiens. 3., et ideo formamus [27]) in hoc opere [28]) libellum. *Libellus.* Conqueritur Bertha [29]) de Sempronio, petens ab eo centum, quae ab ipsa [30]) vel ab [31]) alio [32]) pro ea recepit [33]) in dotem seu pro dote, vel in causam dotis ob matrimonium, inter se [34]) Bertham et ipsum Sempronium contractum, cum [35]) matrimonium secutum [36]) non fuerit, et si aliquod [37]) de facto fuerit [38]), sit judicio ecclesiae [39]) separatum; unde dicta [40]) centum sibi reddi et restitui petit. Haec forma petendi [41]) probatur C. de condictione ob causam [42]). 4, 6. l. 4., extra de dote post divortium [43]) restituenda [44]). 4, 20. de prudentia. 3. et [45]) c. ult. Et caveat [46]) advocatus, ut condictionem ob causam intentare videatur, ut dictum est in libello; quia, si aliter formaverit [47]), in [48]) invio [49]) positus [50]) et non in via [51]), in [52]) erroris proculdubio [53]) labyrinthum [54]) decurret.

22) *B. om.* 2. — libellorum. *D. praem.* accusatio. — 23) *C. praem.* et. — 24) *E.* civilem judicem. — 25) *B.* causam. — 26) *C.* cognoscat. — 27) *B.* formemus. *C. om.* ideo. *D. add.* sic. *E. praem.* sic. — 28) *B. om. C. add.* sic. — 29) *A. om. B.* talis. — 30) *B. D. E.* ipso. — 31) *B. om.* — 32) *D. E. add.* loco ipsius. — 33) *A.* recipit. *B. add.* pro eo. — 34) *B. D. add.* ipsam. *D. om.* se. — 35) *C. praem.* ut. — 36) *B. om.* — 37) *E. om.* non — aliquod. — 38) *B.* fuit. *E. praem.* non. — 39) *C.* ecclesiastica. — 40) *D. add.* b. — 41) *B. om.* — 42) *C. D. E. add.* datorum. — 43) *A. om.* — 44) *A. add.* in. *B.* de donat. int. vir. *pro* de — restituenda. *D. E. om.* r. — 45) *A. add.* in. — 46) *C.* teneat. — 47) *E.* tentaverit. — 48) *D. om.* — 49) *B.* initio. — 50) *A.* penitus. *B. E.* ponitus. *C.* e. n. i. v. p. — 51) *A.* viam. — 52) *B. om.* — 53) *C. add.* in. — 54) *A.* laborinthum.

Qualiter formetur libellus, cum 1) *ecclesia dicitur* 2) *decepta* | 3). *Tit. 8.* Fol. 22b

Ecce, prout occurrit saepius 4) de facto, quod 5) mulier vult petere 6) aliquem in virum, qui fuit ab ea separatus 7) per sententiam ecclesiae, et 8) intendit mulier haec 9) probare, ecclesiam fuisse deceptam 10), in 11) hoc casu formabit 12) sic 13) libellum. *Libellus.* Conqueritur Peroneta 14) mulier de Titio, viro suo, petens eum sibi adjudicari in maritum, cum sit vir ipsius 15) per consensum legitimum de praesenti, et carnis 16) copulam subsecutam 17), unde petit, quod eam retineat et conjugali tractet affectu; non obstante sententia divortii, si sententia dici potest lata per episcopum Aretinum 18), cum in ea 19) ecclesia fuerit decepta. Probatur iste libellus 20) extra de sententia et re judicata. 2, 27. lator. 7., et c. consanguinei. 11., et 21) 33 22). q. 5. quod deo pari 23). 4. Et attende, quod mulier haec 24) debet 25) probare, deceptionem ecclesiae, sive errorem detegere |, sicut, Fol. 22c qui confitetur 26), probat se errasse et revocat confessionem 27), ff. ad legem Aquiliam. 9, 2. inde Neratius. 8. §. fi. Detegit enim, sive 28) discooperit 29), quod la-

1) *B.* quando. — 2) *C.* d. e. — 3) *B. add.* in sententia, quam tulit inter virum et uxorem. — 4) *C. E.* saepe. — 5) *B.* quaedam. *D. E. add.* cum. — 6) *B.* petit *pro* v. p. — 7) *B. C. D. E. habent* s. *post* ecclesiae. — 8) *B. om.* — 9) *B.* h. m. *C.* h. i. p. m. *D. E.* hoc m. — 10) *C.* f. e. d. — 11) *B. praem.* unde. *C. praem.* et. — 12) *B. add.* advocatus ejus. *C. habet* formabis. *E.* formabitur sic libellus. — 13) *A. om.* — 14) *A.* Petroneta. *C.* Petronilla. — 15) *B.* ejus. *C. D. E.* suus. — 16) *C.* carnalem. *E.* carnali. — 17) *D. E.* copula subsecuta. — 18) *B.* Bononiensem. — 19) *B.* sententia. — 20) *D. E.* Haec forma p. *pro* P. i. l. E. *om.* probatur. — 21) *B. D. om.* — 22) *A.* XXVIII. *C.* XXIX. *D. E.* XXXVII. — 23) *B. om. D. E.* patri. — 24) *B. om. C.* hoc. *D.* h. m. *E.* hoc m. — 25) *D. add.* hic. *E. praem.* hic. — 26) *B. add.* se errasse. — 27) *D. E. add.* suam. — 28) *Pro* e. s. *A.* tantum. — 29) *Ita A. a sec. manu : in textu* excoperit. *B.* exoperit.

tebat, sicut alias detegitur[30] in[31] sententia lata contra matrimonium per errorem[32] licet probabilem: quia post sententiam removetur[33] impedimentum, quod[34] non erat[35] perpetuum, artificio[36] medicorum, vel viri concubitu, vel alio quolibet modo absque corporali periculo[37] per opus humanum[38] reseratur porta mulieris et redditur apta[39] viro, extra[40] de frigidis[41] et maleficiatis[42]. 4, 15. fraternitatis. 6. Simile est, quod lex suadet[43] in eo, qui frumentum triturat, ut ejus sit officium frumentum detegere, quod latebat in spica, non[44] constituere sive creare novum, ff. de acquirendo rerum dominio. 41, 1. adeo. 7. Et consuevimus adaptare legem illam[45] in mero executore super loco illo[46] extra de officio et potestate judicis delegati. 1, 29. pastoralis[47].
Fol. 22d 28., et de sententia et | re judicata. 2, 27. de cetero. 5. Illud etiam oculis conniventibus[48] non omitto[49], quod mulier ista necesse habet[50] probare[51], ecclesiam fuisse in priore judicio deceptam[52]. Et[53] habebit has vias. Vel, quia sententia lata fuit[54] per[55] falsos testes, extra de testibus. 2, 20. sicut. 9.: et non per eosdem, cum sint perjuri, sed de falsitate per alios probare habet; et facit[56] C. si ex falsis instrumentis. 7, 58. falsam[57]. 3., extra de testibus. 2, 20. sicut[58]. 9. Vel, si[59] docet[60] circumventam religionem judicantis per falsa instrumenta[61], C. si ex[62] falsis instrumentis. 7, 58. judicati[63].

30) C. detegimus. *E.* detegit. — 31) *B. om.* — 32) *E.* p. e. c. m. — 33) *E.* removeatur. — 34) *B.* quia. — 35) *D. E. add.* in. — 36) *B. praem.* quod. — 37) *B. add.* nam. *E. add.* et. — 38) *C. D. E.* manuum. — 39) *A.* acta. — 40) *D. om.* — 41) *A.* fei̅. — 42) *B. E. om.* e. m. — 43) *C. D. E.* s. l. — 44) *B. praem.* et. — 45) *E.* illa. — 46) *B.* i. l. — 47) *B. om.* extra — pastoralis. — 48) *B. add.* docere. *C. D. E. habet* c. o. — 49) *E.* dimitto. — 50) *C.* debet *pro* n. h. — 51) *C. add.* de necessitate. *D. habet* p. habeat n. *E.* p. h. n. — 52) *C. D. E.* d. i. p. j. — 53) *D. om.* — 54) *B.* est. — 55) *D. E.* contra. — 56) *B. add.* ad hoc. *C. D. E. om.* e. f. — 57) *C.* falsa. — 58) *A. om.* C. si cujus. — 59) *B.* quia. *D.* sic. — 60) *E.* doceat. — 61) *D. E. add.* sic. — 62) *A.* sxio. *D. E.* de *pro* s. e. — 63) *B.* judicari. *D. praem.* falsam.

4. Vel, si[64]) docet[65]) solitum ordinem judiciorum fuisse interversum sive[66]) omissum in causa, C. de sententiis et interlocutionibus omnium[67]) judicum. 7, 45. prolatam[68]). 4. Vel, si doceat judicem sordibus[69]), precibus[70]), pecunia vel evidenti gratia corruptum[71]), C. de receptis. 2, 56. arbitrorum[72]). 3. Vel, si doceat judicem corruptum amore virginis[73]), et ex[74]) hoc omne fas[75]) et nefas immiscuisse, sicut facit alter judex, ff. de origine || juris. 1, 2. l. 2. §. initium in 24. Haec[76]) quidem dixi, ut, si ex adverso petatur, specificari in libello promisso, in quo fuerit[77]) ecclesia decepta, sit[78]) ex hoc[79]) mulieris hujus[80]) advocatus instructus[81]). Nam[82]) turpe[83]) est patricio[84]) et nobili viro, in causis[85]) oranti[86]), jus, in quo versatur, ignorare, ut[87]) legitur in lege proxime allegata. 2. de[88]) origine juris[89]). 1, 2. §. deinde[90]). 43. Si autem dicta specificari non petantur[91]), non[92]) specificet aliter, quia utique[93]) utilius est actori[94]) generale subjicere verbum, ut supra in hoc opere probatum est sub rubrica[95]), qualiter electus requirat[96]) et[97]) appellet[98]) in nota, quae incipit: hic autem[99]). Veruntamen ego sic[1]) formarem libellum simpliciter, ut ponitur supra[2]) usque ad[3]) verbum: non obstante sententia, et nullam[4]) mentionem facerem[5]) de sententia vel de[6]) Fol. 23a

64) *A. om. B.* quia. — 65) *E.* doceat. — 66) *C. D. E.* i. f. vel. — 67) *C. om.* — 68) *D.* prolatum. — 69) *C. E.* sordidis. — 70) *B. D. praem.* vel *et B. om.* pecunia. *D. add.* vel. — 71) *C. om. E. praem.* fuisse. — 72) *D.* arbitrium. — 73) *D.* a. v. c. — 74) *A. om. B. D. habent* hoc est. — 75) *E.* fraus. — 76) *C. E.* Hoc. — 77) *C. D. E.* fuit. — 78) *D. E.* et sic. — 79) *B.* his. — 80) *B. C. om.* — 81) *C. praem.* valde. *D. add.* fiat. — 82) *D. om.* — 83) *C. praem.* valde. — 84) *B.* patrono. — 85) *B. C.* causas *pro* i. c. — 86) *D. E.* et causas ignoranti. — 87) *A. E. om.* — 88) *B. praem.* ff. — 89) *B. add.* l. II. — 90) *Nobis est* §. Servius. — 91) *B.* n. s. p. d. — 92) *C. om.* — 93) *B. C. om. D. E.* generalius *pro* u. u. — 94) *A.* accricti. *B. C. E. om.* — 95) *B. add.* quae incipit. — 96) *C.* r. e. — 97) *E. om.* — 98) *P. 2. t. 3. Pro* e. a. *C.* in glossa et. — 99) *Fol. 14c. E. om.* h. a. — 1) *B.* non. — 2) *B.* s. p. — 3) *B. add.* illud. — 4) *A.* in illa. — 5) *C. D.* f. m. — 6) *C. om.*

circumventione ecclesiae. Demum, si in eo [7]) matrimonio probando [8]) adversarius excipiat [9]) de sententia, replicabo contra eum, quod ipsa sententia [10]) non transivit
Fol. 23b in rem judicatam |, unde non obstat [11]). Et quod hoc sit verum [12]), probant jura [13]) supra inducta [14]): lator. 2, 27. 7., et c. consanguinei. 2, 27. 11., et ad idem facit [15]). 35 [16]). q. 9. [17]) grave. 7. His ita, vel [18]) probando [19]) ecclesiam deceptam, ut supra monstratur, diligenter [20]) ostensum est [21]).

Qualiter formentur libelli [1]) super aliis causis a praedictis. Tit. 9.

Ampliori tractatu praemisso super electionibus, jure patronatus [2]), decimis [3]), matrimonio et impedimentis ipsius [4]), quae causae frequentius ad forum ecclesiasticum [5]) suo Marte decurrunt, cum ad ea, quae frequentius accidunt, jura adaptentur [6]), ff. de legibus [7]). 1, 3. nam ad ea [8]). 5., super aliis causis, quae [9]) non sic frequenter occurrunt, stilus noster [10]) libellos aggreditur. Nihil enim actum [11]) credimus, cum aliquid superest [12]) ad agendum, C. quibus ut indignis. 6, 35. ad Silaniakum [13]). 11. in fine. — Quando aliquis molestatur super

7) *B. om.* i. e. — 8) *A. B.* probato. *D. E.* probatur. — 9) *D.* excipit. — 10) *D. om.* replicabo — sententia. *E. habet* i. s. — 11) *B. om.* u. n. o. — 12) *B.* v. s. *om.* hoc. — 13) *A.* jum. — 14) *E.* indicto. — 15) *A.* suadet. — 16) *A.* XXV. — 17) *A. D.* X. C. III. — 18) *D. om.* — 19) *A. B. D. E.* probabo. — 20) *A. om. B. habet* esse ostensum. — 21) *D. E. praem.* et.

1) *B.* C. formetur libellus. *D.* formantur l. *Eodem modo indicativus pro subjunctivo saepius in sqq. etiam in ceteris codd.* — 2) *A. C. E. om.* j. p. — 3) *B.* de causis. — 4) *C.* ipsius i. — 5) *C. D. E.* ecclesiae. — 6) *C. D. E.* adaptantur. — 7) *B. add.* et const. *D. E. add.* et sena. c. *i. e.* senatusconsultis et consuetudine. — 8) *C. add.* demum. — 9) *C. om.* — 10) *E.* nunc. — 11) *A. om. et in marg. habet a sec. manu:* egisse. — 12) *B.* restat. — 13) *C.* cum Sillenianum.

ecclesia sua, et intendit[14]) adversarium[15]) ab illa injuria[16]) prohibere[17]), dicet | sic. *Libellus.* Conqueritur Fol. 23c Titius clericus[18]) de S.[19]), petens eum compelli et[20]) prohiberi desistere et cessare a molestia et perturbatione, quam sibi facit super ecclesia sancti Martini[21]), quam ipse T. est canonice assecutus, et[22]) quod super his et quolibet praemissorum[23]) eidem perpetuum silentium imponatis, et quod faciatis eundem T. commodo[24]) possessionis[25]) pacificae[26]) gaudere[27]). Haec forma probatur extra de restitutione spoliatorum. 2, 13. audita. 4., de[28]) decimis. 3, 30. dudum. 31., de[29]) officio archidiaconi. 1, 23. dilecto. 10., in[30]) Inst. de interdictis. 4, 15. retinendae[31]). 4.

Qualiter formetur libellus super arbitrio[1]). *Tit. 10.*

Libellus[2]). Conqueritur Titius de Maenio, petens ab eo[3]) decem libras, quas[4]) sibi debet ex promissione sibi ab eo[5]) facta, ex causa arbitrii sive laudi[6]), lati[7]) inter eos per dominum Petrum. Et quia dictum arbitrium non servavit, petit ab eo pro poena[8]) seu nomine poenae centum solidos[9]), et pro damno[10]) et expensis

14) *D.* adversus *pro* e. i. *E. add.* adversus. — 15) *C. add.* suum. — 16) *D.* i. illa. — 17) *A. C. E.* prohiberi. *D. om.* — 18) *C.* clericus T. — 19) *D. add.* presbytero. — 20) *D. om.* — 21) *B.* tali *pro* s. M. *C. D. E.* sanctae Mariae. — 22) *B. add.* petit. — 23) *D.* praedictorum. — 24) *A.* commode. — 25) *A. add. in marg. a sec. manu* titulo. — 26) *B. D. E.* pacificae p. *C.* pacificae c. p. — 27) *C. add.* petit. — 28) *B. D. E. praem.* et. *C. praem.* extra. — 29) *C. praem.* et. — 30) *D. E. om.* — 31) *E.* retinendum.

1) *B. add.* prolato inter aliquos et non servato. *D.* arbitro. *E. inde ab hoc titulo in marg. add. inscriptiones.* — 2) *D. om.* — 3) *C.* a Maenio. — 4) *D.* XI solidos, quos. — 5) *B. om.* s. a. e. *C. habet* a. e. s. — 6) *A. in marg. a sec. manu corr.* pacti. *B. D. om.* s. l. — 7) *B. D.* dati. — 8) *C.* poenam *pro* p. p. — 9) *C. add.* Bononienses. — 10) *D.* damnis.

decem solidos [11]), unde [12]) jus et officium vestrum implorat. Ex promissione, quae facta fuit in [13]) compromisso [14]), agendum est [15]), et non ex arbitrio, cum [16]) ei stetur [17]) tantum poenae metu [18]), C. de arbitris. 2, 56. l. 1., et ex eo [19]) non detur [20]) actio, ff. de arbitris. 4, 8. l. 2., extra de arbitris. 1, 43. dilecti. 4. et c. per tuas. 9.

Qualiter formetur libellus super mutuo [1]). *Tit. 11.*

Libellus [2]). Conqueritur Titius de Sempronio [3]), petens ab eo viginti, quae [4]) sibi debet ex promissione [5]) sibi ab eo [6]) facta, ex causa mutui, et quia sua die non solvit, petit ab eo pro poena centum solidos [7]), unde jus etc. Hic agitur ex promissione, seu ex [8]) civili [9]) obligatione, quae verbis contrahitur, in [10]) Inst. de obligationibus. 3, 14. §. 1. [11]), et non ex naturali, quae ex [12]) consensu nascitur, quae inter homines fieri potest etiam [13]) servos [14]), ff. de pactis. 2, 14. l. 1. Et hoc contrario [15]) consensu [16]) tollitur [17]), ff. de solutionibus. 46, 3. Stichum. 95. §. naturalis. 4., quia nihil tam naturale est [18]) etc., ff. [19]) de regulis juris. 50, 17. nihil [20]). 35. Et Fol. 24a hoc [21]) non [22]) habet vim [23]) exigendi. Sed agimus || ex civili [24]), ut dictum est, quando [25]) civilis obligationis

11) *B. C. E. om.* et — solidos. — 12) *A.* unum. — 13) *C. D.* ex. — 14) *E. om.* i. c. *et add.* ad. — 15) *D.* ad agendum *pro* a. e. — 16) *D. om.* non — cum. *E. om.* cum. — 17) *C.* staretur. — 18) *C. D. E.* m. p. — 19) *C. D. E. add.* quod. — 20) *C. D. E.* datur.

1) *C. D. E.* promissione causa mutui: *D. E. add.* facta. — 2) *A. praem.* et. *D. om.* — 3) *B.* M. — 4) *C. D. E.* solidos quos. — 5) *D.* compromissione. — 6) *D.* a. e. s. — 7) *E.* c. s. pro p. — 8) *C. D. E. om.* — 9) *B.* tituli. — 10) *B. C. D. E. om.* — 11) *B.* c. *pro* §. 1. *C. habet* II. — 12) *B. om.* — 13) *C.* in. — 14) *D. E.* servus. — 15) *B. praem.* a. — 16) *D.* sensu. — 17) *B. D.* colligitur. — 18) *A. D. om.* — 19) *D. praem.* ut. — 20) *E. om.* — 21) *C. om.* — 22) *D. E.* si. — 23) *D. add.* habet. — 24) *A. in marg. add. a sec. manu* obligatione. — 25) *E. om.*

radix ei accedit [26]). Sunt enim effectualis [27]) obligationis duae radices, una naturalis [28]) et [29]) altera [30]) civilis, ut notat haec [31]) dominus Accursius [32]) in [33]) Inst. de obligationibus. 3, 14. §. 1., in glossa, quae incipit: tunc enim [34]). Est [35]) et [36]) alia naturalis, quae numeratione [37]) contrahitur, ff. si certum petatur [38]). 12, 1. certi [39]). 9. et l. si et [40]) me. 32.

Qualiter formetur libellus super commodato [1]). *Tit. 12.*

Libellus [2]). Conqueritur presbyter Hugo de presbytero M. [3]), petens ab eo equum suum, quem sibi commodavit [4]), et ipse restituere sive reddere [5]) sibi [6]) contradicit, unde, ut equum illum [7]) sibi reddat et [8]) restituat, agit [9]) adversus [10]) eum. Probatur [11]) ff. commodati. 13, 6. l. 1. et l. sed [12]) mihi. 3., et [13]) extra de [14]) commodato. 3, 15. c. unico [15]).

Qualiter formetur [1]) *libellus super contraria commodati* [2]). *Tit. 13.*

Libellus [3]). Ago ego presbyter R. [4]), rector ecclesiae sancti Joannis, contra presbyterum [5]) Hugonem [6]),

26) *A.* E. accidit. — 27) *B. C. D. E.* affectualis. — 28) *C.* quia naturaliter *pro* u. n. — 29) *C. D. om.* — 30) *C. D. E.* alia. — 31) *D. E. om.* — 32) *A. in textu* aliquis *in marg. a sec. manu* azo: *C. E. habent* az. *B. D habent* ac. — 33) *D. E. om.* — 34) *Est litt.* c *ad voc.*: necessitate. *D. E. add.* etc. — 35) *E. om.* — 36) *D. E.* enim. — 37) *C. praem.* ex. — 38) *A. om.* — 39) *A. om.* — 40) *C. om.*

1) *E. inscr. om.* — 2) *D. om.* — 3) *D.* az. — 4) *C.* ei commodaverat. *D. E.* accommodavit. *E.* ei. — 5) *C.* reddere s. r. — 6) *B. om. C. D. E.* ei. — 7) *B.* suum. — 8) *D. E.* vel. — 9) *D.* aget sic. — 10) *C. D. E.* contra. — 11) *B. add.* hoc. — 12) *C.* si. *D. E. om.* mihi. — 13) *B. C. D. E. om.* — 14) *B. om.* — 15) *C.* uno.

1) *C.* formatur. — 2) *D. E.* mandati actione. — 3) *D. om.* — 4) *C. om. E.* hu. — 5) *D. E.* plebanum. — 6) *B. add.* rectorem ecclesiae talis. *E. habet R.*

a quo peto mihi solvi viginti [7]) libras, nomine expensarum, quas feci in servo, quem [8]) mihi commodavit, vel
Fol. 24b in [9]) alia re | tali. Vel sic [10]) formabitur [11]). *Libellus* [12]). Ago ego R. contra T., qui sciens mihi commodavit [13]) vasa vitiosa, unde vinum fuit effusum, quod valuit [14]) viginti, et ideo illa viginti peto [15]). Probatur [16]) ff. commodati. 13, 6. in rebus. 18. §. possunt [17]). 2. et §. item qui [18]) sciens [19]). 3.

Qualiter formetur libellus super deposito [1]). *Tit. 14.*

Libellus [2]). Conqueror ego M. [3]) de Titio [4]), apud quem deposui calicem argenteum, et tales libros ecclesiae meae, tempore incendii vel naufragii, quos negat ipse Titius [5]) a me habuisse in causam [6]) depositi, unde res mihi ipsas [7]) reddi et restitui [8]) peto. — Vel sic [9]). *Libellus.* Ago ego T. contra S., penes [10]) quem deposui rem talem [11]), cujus signa sunt talia [12]), unde [13]) rem illam restitui mihi [14]) peto. Probatur [15]) ff. depositi. 16, 3. l. 1. §. 1. [16]) §. si rem [17]). 32. et §. si aurum. 40., extra de deposito [18]). 2, 16. bona fides [19]). 2.

7) *B.* XX solvi *om.* libras. *C.* X. — 8) *B. add.* ipse. *C.* quas c. m. — 9) *B. om.* — 10) *C. om.* V. s. — 11) *C. D.* forma libellum. — 12) *D. E. praem. h. l. inscr.* Qualiter formetur super contraria depositi actione, *et om.* libellus. — 13) *C.* c. m. — 14) *C. D. E.* valebat. — 15) *B. add.* mihi restitui. — 16) *B. add.* hoc. *C. D. E. praem.* hoc. — 17) *D. E.* potest. — 18) *E. om.* — 19) *C.* dans. *D.* quid *pro* item qui.

1) *C. D. E. om. inscr.* — 2) *B.* libello. — 3) *D.* az. — 4) *C.* t. de c. *pro* M. d. T. — 5) *C.* c. — 6) *B. C. D. E.* causa. — 7) *B. C. D.* i. m. — 8) *B.* restitui vel r. *E. habet* r. i. p. m. r. *om.* reddi et. — 9) *B. add.* potes formare. — 10) *D.* apud. — 11) *D. E.* t. r. — 12) *B* t. s. — 13) *B. C. D. E. add.* ut. — 14) *B. C. add.* mihi restituat. *D. E.* restituat m. — 15) *B. D.* probantur haec. — 16) *D. add.* et. — 17) *B. om.* §. 1. §. si rem. *C. pro* §. 1. — aurum *habet* et l. rem et §. si autem. — 18) *B. C. D. E.* depositi *pro* d. d. — 19) *B. om.*

Qualiter formetur libellus super contraria depositi [1]). *Tit. 15.*

Libellus [2]). Ago ego R. contra M. [3]), qui, cum | Fol. 24c
deposuisset penes me rem talem, puta equum suum [4]), dependi [5]) de meo [6]) viginti, unde illa viginti mihi reddi et restitui [7]) peto. Probatur [8]) ff. [9]) de negotiis gestis. 3, 5. atqui natura [10]). 19. §. ult., ff. [11]) mandati. 17, 1. si vero. 12. usuras [12]). in 9.

Qualiter formetur [1]) *libellus super re vendita revocanda, quando ecclesia decepta est ultra dimidiam* [2]) *justi pretii* [3]). *Tit. 16.*

Libellus. Conqueritur Titius [4]), rector ecclesiae sanctae Mariae [5]), de presbytero Joanne [6]), rectore ecclesiae sancti Martini [7]), petens ab eo [8]) talem silvam, quam sibi [9]) vendidit Maenius [10]), praedecessor ipsius presbyteri [11]) T., pro [12]) decem libris, quae silva eo [13]) tempore valebat [14]) viginti quinque [15]). Unde, cum dicta ecclesia sanctae Mariae [16]) decepta fuerit in [17]) dicta venditione ultra dimidiam [18]) justi pretii, dictam venditionem re-

1) *D. om. inscr. E. add.* actione. — 2) *B.* libelli. — 3) *D.* az. — 4) *A.* meum. *B. habet* vel servum. — 5) *A. a sec. manu* expendi. *B. D. E. habent* in eo impendi. *C.* in eo expendi. — 6) *A.* me. — 7) *C.* r. mihi *pro* e. r. — 8) *B. add.* hoc. — 9) *C.* C. — 10) *C.* aliena *pro* a. n. *D. om.* n. *E. habet* aquiliana *pro* a. n. — 11) *C.* C. — 12) *C. post hunc titulum cum inscriptione* de rei vindicatione *intrudit libellum primum tit. 21.*

1) *D.* formatur. — 2) *A.* dimi. — 3) *Pro* super — pretii *B.* rei venditione: *pro* super — revocanda *C.* rei vendi. *et in inscr. marg.* vindicatione. — *D. om.* revocanda. — 4) *E. om.* — 5) *B. C. D. E.* talis *pro* s. M. — 6) *B. om.* — 7) *B.* tali *pro* e. s. M. *C. om.* s. M. *D. E.* talis *pro* s. M. *E.* t. e. — 8) *C.* eodem R. — 9) *C. D. E.* ei. — 10) *D.* az. — 11) *B. om.* — 12) *A. bis habet.* — 13) *D.* eodem. — 14) *B.* valuit. *E.* v. e. t. — 15) *A.* XX. *D. om.* v. q. *E. add.* libras. — 16) *B.* talis *pro* s. M. — 17) *E. om.* — 18) *B.* dimidium.

scindi, et silvam sibi restitui [19]) petit, vel [20]) quod deest de justo pretio sibi suppleri, scilicet tantum. — Probatur [21]) extra de emtione et venditione [22]). 3, 17. cum dilecti. 3., et c. cum causa [23]). 6., et [24]) C. de rescindenda venditione. 4, 44. l. 2.

Fol. 24d

Qualiter formetur [1]) libellus | super rei vindicatione [2]). *Tit. 17.*

Libellus [3]). Conqueritur presbyter Hugo [4]), rector ecclesiae sancti Gaudentii [5]), de presbytero Joanne [6]), petens ab eo nomine et jure suae [7]) ecclesiae domum quandam, positam [8]) in tali loco, juxta tales confines: vel fundum Cornelianum [9]), positum in tali loco, juxta tales [10]), quam domum, vel, quem fundum dicit dictus [11]) presbyter Hugo [12]) ad se et suam ecclesiam pertinere jure dominii vel quasi. Probatur [13]) ff. de rei vindicatione. 6, 1. si in [14]) rem. 51. et l. officium. 9., extra de testamentis. 3, 26. Rainutius. 16. et [15]) c. Rainaldus. 18. Et admittitur sic iste libellus [16]) in utroque auditorio, tam ecclesiastico quam civili, de [17]) consuetudine fori potius quam de jure, ut brevi alloquio transeamus [18]), omittendo multa [19]), quae contra dictum libellum [20]) praeceptores [21]) seminant.

19) *E.* r. s. — 20) *B.* v. p. — 21) *B. add.* hoc. *C. D. E. praem.* hoc. — 22) *B. om.* e. v. — 23) *C.* causam. *D. om.* et — causa. — 24) *B. E. om.*

1) *C.* formatur. — 2) *A.* vendicationem. — 3) *D. om.* — 4) *B.* H. p. — 5) *B.* talis *pro* s. G. *C. E.* sanctae Mariae. *D.* s. Martii. — 6) *B. add.* rectore ecclesiae talis. — 7) *C. D. B.* vice dictae. — 8) *D. add.* tam. — 9) *C.* Cornelium. — 10) *B.* add. fundos. *C. D. add.* confines. — 11) *D. om.* — 12) *B. om.* — 13) *B. add.* hoc. — 14) *B. om.* — 15) *A. B. om.* R. e. c. — 16) *C. D. E.* l. i. — 17) *C. praem.* et. *E. om.* — 18) *B. om.* — 19) *A.* merita. — 20) *C.* dictam l. — 21) *A.* praeceptoris. *B. praem.* doctores vel.

Qualiter formetur 1) libellus super pignoratitia actione 2). Tit. 18.

Libellus 3). A 4) vobis domino M. 5), episcopo 6) Aretino 7), petit presbyter Joannes a presbytero T. 8) talem fundum 9), quem 10) dicit ad se et suam || ecclesiam pertinere 11), jure pignoris vel hypothecae, pro decem libris 12), quas 13) sibi mutuavit, et ipse 14) dictum fundum sibi jure pignoris obligavit. — Et haec 15) est actio realis, C. de pignoribus. 8, 14. pignoris 16). 18., et ex ea et ex lege ultima illius tituli probatur haec petitio. Fol. 25a

Qualiter formentur libelli 1) super contractu pignoratitio 2), secundum canones 3). Tit. 19.

Libellus 4). Conqueritur presbyter Joannes de Macnio 5), a quo petit talem fundum 6), positum in tali loco, juxta tales confines, quem dictus presbyter Joannes, pro viginti 7) libris, quas 8) ab eo mutuo vel ex causa mutui recepit, titulo pignoris obligavit 9). Unde, cum secundum legitimas sanctiones in sortem fructus 10) debeant computari, et fructus de dicto fundo 11) percepti, jam extenuassent tantam 12) sortem, et 13) debitum annullassent, eundem 14) fundum sibi restitui 15) petit. — Vel

1) C. formatur. — 2) *C. D. E. om.* — 3) *D. om.* — 4) *B.* coram. *D.* Q. — 5) *B. om. D.* az. — 6) *C.* archiepiscopo. *E. om.* — 7) *B.* Bononiensi. — 8) *A. om.* — 9) *B. add.* cujus fines sunt tales. — 10) *D.* quod. — 11) *C. D. E.* p. e. s. e. — 12) *C.* vel. — 13) *B.* quae. *om.* libris, *et add.* presbyter T. — 14) *B. add.* Jo. — 15) *C. D. E. om.* — 16) *C.* pignorum.

1) *C. D.* formetur libellus. — 2) *Pro* c. p. *B.* contraria pignoratitiae: C. pign. *et in marg.* pignoratitia: *D.* contractus p. *E. om.* c. — 3) *B. om.* s. c. *C. D. E. habent* secundo casu. — 4) *D. om.* — 5) *C. D. E.* Titio. — 6) *D. E. add.* quem ad se et suam ecclesiam dicit pertinere. *E. om.* quem. — 7) *E.* X. — 8) *A.* quos. *B.* quae *om.* libris. — 9) *C.* obligatum. — 10) *A. om. C.* d. f. — 11) *E. add.* jam. — 12) *C.* dictam. *D. E.* totam. — 13) *A. a corr. manu* ut. — 14) *A.* ejusdem. — 15) *C. D.* r. s. *D. om.* restitui.

sic. *Libellus.* Conqueritur Joannes de Maenio, a quo Fol. 25b petit quandam domum, positam in civitate Pi|sana [16]) juxta tales confines, quam sibi dictus Joannes pro centum [17]) libris Pisanis [18]), quas ab eo recepit, ex causa mutui titulo pignoris [19]) obligavit [20]). Unde, cum pensiones debeant in sortem computari, et dictae domus pensiones [21]) sive reditus jam extenuassent totum onus debiti principalis, eandem domum [22]) sibi restitui petit. — Probatur haec forma et [23]) proxime posita extra [24]) de pignoribus. 3, 21. cum contra [25]). 6. et c. significante [26]). 7.

Qualiter formetur libellus, quando contractus simulatus factus fuit [1]) in fraudem usurarum [2]). Tit. 20.

Libellus [3]). Conqueritur Maenius [4]) de Sempronio, petens ab eo quandam domum, positam in civitate Aretina [5]), in porta sancti Andreae [6]), juxta tales confines, quam dictus [7]) Maenius [8]) vendidit dicto Sempronio pro viginti libris [9]), hoc pacto adjecto et [10]) tenore, sive hac conditione [11]) apposita, quod, si infra duos menses postea ipse sibi redderet [12]) viginti sex libras [13]), domum Fol. 25c suam ab eodem [14]) reciperet [15]), pensionibus dictae | do-

16) *B.* Bononiensi. *C. D. E.* Rothomagensi. — 17) *B.* X. *om.* libris. — 18) *B.* Bononiensibus. *C.* turon̄. *D.* tur̄. *E.* turen̄. — 19) *C.* pignori. — 20) *D. E.* obligaverit. — 21) *E.* p. d. d. — 22) *D. om.* — 23) *D. E. om.* — 24) *D. habet* extra *post* contra. — 25) *B. add.* G. — 26) *A. B. D. E.* significavit.

1) *Pro* s. f. f. *A.* fuit simulatus: *D.* simulatus fuit. — 2) *A. D. om.* — *Pro* simulatus — usurarum *C.* simulate fit. *E.* simulatus sit sive in fraudem. — 3) *D. om.* — 4) *C. D. E.* T. — 5) *B.* Bononiensi *C. D. E.* Rothomagensi. — 6) *C.* licen̄. *B. om.* in — Andreae. *D.* Balvassensi. *E.* Balvacensi. — 7) *D. bis habet.* — 8) *C. D.* T. — 9) *B. om. C.* ei pro X. l. v. praedicto S. *pro* vendidit — libris. *E.* X. — 10) *A.* e. a.: *hoc in marg. a sec. manu; in textu* accto. *B. add.* hoc. *C.* et injecto. — 11) *A. C. E.* condictione. — 12) *C.* i. p. s. reddere. *D.* s. i. r. — 13) *B. om. C. add.* vel, — 14) *D.* eadem. — 15) *E.* impetret.

mus ab ipso Sempronio computatis in sortem. Unde, cum dictus contractus simulatus[16]) fuerit, et[17]) in fraudem usurae conceptus, instrumentum dictae venditionis, confectum in fraudem canonis promulgati contra usurarios, cassari et cassum[18]) pronuntiari[19]) et[20]) domum ipsam, eo instrumento non obstante, sibi restitui petit, cum ipse Sempronius usuras consueverit[21]) exercere[22]). Probatur[23]) extra de emtione et venditione[24]). 3, 17. ad nostram. 5., de[25]) pignoribus. 3, 21. illo vos[26]). 4., de usuris. 5, 19. quia. 14., C. plus valere quod agitur. 4, 22. per totum.

Qualiter formentur libelli[1]) *super usuris*[2]). *Tit. 21.*

Libellus[3]). Conqueritur Maenius[4]) de Sempronio, petens ab eo viginti libras, quas[5]) ab ipso Maenio[6]) ipse Sempronius[7]) extorserat[8]) per usurariam pravitatem ultra sortem, quod fuit[9]) centum librarum[10]), pro damnis[11]) et expensis decem libras, et circa[12]) haec[13]) et eorum quodlibet[14]) jus et officium vestrum[15]) implorat. — Vel sic[16]). *Libellus*[17]). Conqueritur Maenius de Sempronio[18]), pe|tens, quod compellatis eum[19]) desistere Fol. 25d et cessare[20]) ab injuria et molestia, quam sibi facit et conatur facere, volendo[21]) ab eo extorquere decem[22]) per usurariam pravitatem, unde petit eidem[23]) perpetuum

16) *A.* si nullatenus. *B.* f. s. — 17) *E. om.* — 18) *D.* cassam. — 19) *B. D.* denuntiari. — 20) *E. om.* — 21) *C.* consuevit. — 22) *B. om.* cum — exercere. — 23) *C. add.* haec forma. *D. E. praem.* hoc. — 24) *B. om.* e. v. — 25) *B. praem.* et. — 26) *C.* illos *pro* i. v. *D.* illos vos.

1) *D. om.* — 2) *Pro* s. u. *C. D. E.* contra eum, qui cepit (*C. E.* petit) usuras. *E. om.* eum. — 3) *B. D. om.* — 4) *D.* az. — 5) *B.* quae, *om.* libras. — 6) *D.* az. — 7) *E. om.* i. S. — 8) *B. D E.* extorsit. — 9) *B.* quae fuerunt. — 10) *B. om.* — 11) *B.* et p. damno. *E.* et p. d. — 12) *A.* cura. — 13) *D. E.* hoc. — 14) *A. D.* quolibet. *B.* q. e. — 15) *E.* v. o. — 16) *C. om.* Libellus — sic. — 17) *B. om.* — 18) *C.* Titio. — 19) *C.* e. c. — 20) *C. add.* et. — 21) *B.* volens. — 22) *D. E. add.* libras. — 23) *B. add.* super hoc.

silentium imponi [24]), et [25]) quod mandetis judici saeculari [26]), quod de ipsa causa non cognoscat, causa [27]) vel [28]) lite pendentibus [29]) coram vobis, unde jus etc. — Probantur istae duae formae [30]) extra de jurejurando. 2, 24. ad nostram. 20., de [31]) usuris. 5, 19. quia frustra. 14., et quasi per totum, 14. q. 3. [32]) plerique. 3. et c. usura [33]). 4.

Qualiter formentur libelli [1]) *super jure funerandi* [2]). *Tit. 22.*

Libellus [3]). Conqueritur T., prior [4]) ecclesiae sancti Martini [5]) de presbytero Hugone, rectore ecclesiae sancti Joannis [6]), quem dicit ipse prior [7]) per [8]) violentiam rapuisse corpus Berthae, mulieris parochianae [9]) ipsius [10]) prioris, et, post appellationem ab ipso priore legitime interjectam [11]), in [12]) cimeterio [13]) suae ecclesiae sepelire praesumsit, unde ossa praefatae [14]) mulieris et beneficia,
Fol. 26a quae occasione [15]) ipsius || sepulturae recepit, sibi reddi et restitui petit: — Probatur [16]) extra de sepulturis. 3, 28. c. 1. et c. ex parte. 5. et c. cum liberum [17]). 6. Vel sic: *Libellus.* A vobis domino M., episcopo Aretino [18]), petit [19]) presbyter R. [20]), quod compellatis presbyterum Hugonem [21]), rectorem ecclesiae sanctae Ma-

24) *B. add.* petit. — 25) E. in. — 26) *B.* s. j. — 27) *B. om.* non — causa. — 28) *E. om.* — 29) *B. C. D. E.* pendente. — 30) *D. om.* — 31) *B. praem.* et. — 32) *A. om.* q. III. — 33) *D. E.* usuras.

1) *C.* formetur libellus. *D.* formatur libellus. — 2) *Pro* j. f. *C.* jurejurando. — 3) *D. om.* — 4) *B.* rector. — 5) *B.* talis *pro* s. M. *C. D. E.* sanctae Mariae. — 6) *B.* talis *pro* s. J. — 7) *D. E. add.* T. — 8) *D. E. praem.* per vim. — 9) *A.* parochiani. — 10) *D. E. add.* Titii. — 11) *E.* mitti in ecclesia. — 12) *C. praem.* eum. *D E. praem.* quod. — 13) *Codd.* cimiterio. — 14) *C.* ipsius. — 15) *D. E.* causa. — 16) *B. add.* haec forma. *C. habet* hoc probantur. *D. praem.* hoc. — 17) *D. om.* et — liberum. — 18) *B.* Bononiensi. — 19) *B. om.* — 20) *B.* n. — 21) *D.* p. *E.* b.

riae [22]), quod de cetero non recipiat ad sepulturam [23]) homines domus [24]) Petri de tali villa [25]), vel mulieres sive pueros, infra discretionis annos constitutos, cum ipsa domus sit de sua [26]) parochia, et homines ipsius [27]) et mulieres ab antiquo apud [28]) suam ecclesiam consueverint [29]) sepeliri. Probatur [30]) extra de sepulturis. 3, 28. in nostra [31]). 10. §. talem. med., et de parochiis. 3, 29. c. ult.

Qualiter formetur libellus super jure [1]) parochiali in genere [2]). Tit. 23.

Libellus [3]). Petit [4]) presbyter R. [5]), quod compellatis presbyterum Hugonem cessare ab injuria et molestia, quam sibi facit [6]) non sinendo ipsum quiete et [7]) pacifice recipere [8]) homines et mulieres domus Petri ad sepulturam. | Vel: non sinendo homines [9]) talis domus Fol. 26b diebus [10]) paschalibus et aliis sollemnibus diebus venire ad ecclesiam suam ad audiendum [11]) divina, et laudabilem consuetudinem servare [12]) sibi et ecclesiae suae, et [13]) servitia debita impendere. Vel [14]): non permittendo mulieres domus praedictae [15]) apportare [16]) pueros ad suam ecclesiam [17]) et cereos offerre, et [18]) ibi [19]) officium audire, cum dicta domus sit de sua parochia, et [20]) ab

22) *B. C. D. E.* talis *pro* s. M. *D.* t. e. — 23) *B. om.* a. s. — 24) E. de domo. — 25) C. loco. — 26) *C. om.* — 27) *C. add.* ecclesiae. *D. E. add.* domus. — 28) *D.* ad. — 29) *A. B. E.* consueverunt. — 30) *B. add.* haec forma. *C. D. E. praem.* hoc. — 31) *C. D. E.* fi.

1) *A. om.* s. j. — 2) *C. om.* i. g. — 3) *D. om.* — 4) *A.* petitur. — 5) *D.* rusticus. — 6) *D.* vel fecit. — 7) *A. om. C.* ac. — 8) *B.* h. r. *D. E. habet* r. *ante* quiete. — 9) *B. E. add.* et mulieres. *D. om.* domus — homines. — 10) *D. E. add.* dominicis. *E. add.* et. — 11) *B.* sive audire *pro* s. a. a. — 12) *B.* observare. — 13) *B. om.* — 14) *A.* ut. — 15) *C.* dictae. *E.* p. d. — 16) *D. E.* portare. — 17) *E.* e. s. — 18) *C.* nec. — 19) *B. praem.* divinum. — 20) *C. D. E. om.*

antiquo [21]) ecclesia sua fuerit et sit [22]) in possessione vel quasi recipiendi [23]) homines et mulieres dictae domus ad [24]) divina et ad [25]) sepulturam, et [26]) percipiendi praedicta, unde ab his et eorum quolibet [27]) ipsum presbyterum Hugonem prohiberi et compelli desistere et cessare petit, et sibi [28]) perpetuum silentium imponi. — Probatur [29]) extra de restitutione spoliatorum. 2, 13. audita. 4., de [30]) decimis. 3, 30. dudum. 31., de [31]) simonia. 5, 3. ad apostolicam. 42., et in [32]) Inst. de interdictis. 4, 15. retinendae [33]). 4.

Qualiter formentur libelli [1]) *super censibus et* Fol. 26c *servitiis* [2]) | *petendis tam* [3]) *in* [4]) *possessorio quam in petitorio* [5]). *Tit. 24.*

Libellus [6]). Conqueritur Maenius [7]), rector talis ecclesiae [8]), de presbytero T., petens, se et suam ecclesiam reduci in possessionem vel quasi percipiendi ab ecclesia sua duodecim denarios nomine pensionis, vel unum par caponum [9]), a quibus juribus ipsum M. et ecclesiam suam exspoliavit [10]) vel quasi, et petit insuper [11]) nomine pensionis [12]) subtractae, vel [13]) talis servitii detenti de-

21) *D. E. add.* et. — 22) *C. D. om.* e. s. — 23) *B.* percipiendi. *E. add.* sunt. — 24) *A.* a. — 25) *C. D. E. om.* — 26) *B. add.* sit in possessione. — 27) *C.* quodlibet. — 28) *B. add.* super his. — 29) *B. add.* haec petitio. *C. habet* probantur haec. *D. praem.* et. — 30) *B. praem.* et. *C. D. E. praem.* extra. — 31) *B. praem.* et. *C. D. E. praem.* extra. *E. praem.* et. — 32) *B. C. om.* et in. *D. E. om.* in. — 33) *C. om.*

1) *C.* formetur libellus. — 2) *C.* et primiciis. *D. habet* petentibus. — 3) *Pro* censibus — tam *B.* jure parochiali. — 4) *C.* super, *om. seq.* in. — 5) *B. om.* q. i. p. *E. inscriptionem om.* — 6) *D. om.* — 7) *D.* Mar. — 8) *C. E.* e. sanctae Mariae. *pro* t. e. *D.* e. sanctae Annae. — 9) *B.* vel IIII. spallas porcorum. — 10) *B. C.* spoliavit. — 11) *B. add.* ipsum M. *E. habet* in. — 12) *A. om.* vel unum — pensionis. — 13) *B. add.* nomine.

cem [14]) libras. — In petitorio sic [15]). *Libellus* [16]). Petit Maenius [17]) a Sempronio nomine et vice suae ecclesiae unam libram piperis vel [18]) unum par caponum [19]), quam [20]) vel quod annuatim sibi in festo sancti [21]) Stephani [22]) dare et solvere promisit, et post longo tempore solvit. — Probantur [23]) praedictae formae libellorum extra de electione. 1, 6. querelam. 24., de [24]) censibus. 3, 39. pervenit [25]). 5., C. de pactis. 2, 3. si certis annis. 28., et [26]) C. de usuris. 4, 32. quamvis [27]). 8., et ff. e. t. 22, 1. cum de in rem verso. 6.

Qualiter formentur libelli super jure emphyteutico [1]). *Tit. 25.*

Libellus [2]). Conqueritur P. archipresbyter plebis [3]) sanctae Mariae de Sempronio, petens ab eo fundum [4]) Cornelianum [5]), positum in tali loco [6]), juxta tales confines, quem ipse [7]) Sem|pronius ad libellum [8]) sive in [9]) emphyteusin ab ecclesia dicti archipresbyteri [10]) tenet, et [11]) ecclesiae suae annuatim sex [12]) denarios Papiensis monetae [13]) pro ipso fundo solvere debet: et hoc ideo [14]) petit, quia [15]) dictus Sempronius per biennium a dicti canonis solutione cessavit, unde jus et officium vestrum implorat. — Vel potest tantum petere subtractam pensionem [16]), et dicet sic. *Libellus* [17]). Conqueritur talis Fol. 26d

14) C. III. — 15) C. E. *add.* formabis libellum. *D. add.* forma libellum *et verba* In — libellum *denuo habet inscr. loco.* — 16) *D. om.* — 17) *D.* az. — 18) *A.* et. — 19) *B. add.* vel IIII. spallas porcorum. — 20) *B.* quas, *om.* v. q. — 21) *A.* bī. — 22) *B.* tali *pro* s. St. — 23) *A.* probatur. C. *habet* P. post libellorum. — 24) C. *praem.* et. — 25) *E.* venit. — 26) *B. C. om.* — 27) *A.* quavis.

1) *Codd.* emphyteotico *et sic ubique in sequentibus.* — 2) *D. om.* — 3) *B. om.* — 4) C. feudum. — 5) *B.* talem. — 6) *D.* l. t. — 7) C. ipsa, *om.* S. — 8) *A.* liberum. *D. E.* firmam. — 9) *E. om.* — 10) *A.* presbyteri. — 11) *B. om.* t. e. — 12) *B.* v. — 13) *D. E. om.* — 14) C. in hoc idem. *D. E.* idem. — 15) C. *om.* — 16) *D.* subtracta pensione. — 17) *B. om.*

archipresbyter[18]) de Macnio, petens ab eo decem solidos[19]), quos sibi et ecclesiae suae debet nomine pensionis de tali fundo, quem a sua ecclesia[20]) tenet ad libellum[21]), sive in[22]) emphyteusin concessum habet[23]), unde dictam pensionem sibi subtractam[24]) dari et[25]) restitui, et eundem in futurum ad eam solvendam compelli[26]) petit, salvo jure etc. — Probantur praedictae formae petendi[27]) extra de dilationibus. 2, 8. litterae. 3., 10[28]). q. 2. hoc jus porrectum est[29]). in 2., et[30]) extra de locato[31]). 3, 18. c. penult. et ult.

Fol. 27a

De appel‖lationibus [1]). *Tit. 26.*

Appellandi usus quam[2]) sit[3]) frequens quamque[4]) necessarius, nemo est qui ambigat[5]), pro eo, quod judicum[6]) iniquitatem et imperitiam corrigit[7]), licet sententias bene latas interdum[8]) in pejus reformet[9]), ff. e. t. 49, 1. l. 1. Est enim[10]) appellatio iniquae sententiae vel[11]) iniqui gravaminis querelam continens, ff. de minoribus. 4, 4. praefecti. 17., extra t. e.[12]) 2, 28. ut debitus honor[13]). 59. Vel sic: appellatio est a minori judice ad majus tribunal facta provocatio, 2. q. 6. omnis oppressus. 3. et[14]) c. placuit. 9. Iniquae sententiae querelam continet[15]), cum a diffinitiva sententia[16]) provoca-

18) *C.* a. t. — 19) *D.* sest. frumenti. *E.* sextaria frumenti. — 20) *A. add.* sua *denuo.* — 21) *D. add.* seu ad firmam. — 22) *B. om.* — 23) *D. E.* sibi c. *pro* c. h. — 24) *D.* subtractat. — 25) *C. om.* — 26) *C. om.* — 27) *B. E. om.* — 28) *B.* XI. — 29) *B. om.* p. e. *C. D. E. om.* e. — 30) *B. C. D. E. om.* — 31) *C. add.* et conducto.

1) *C. D. add.* tractatus: *D. praem.* hic. *E. om.* rubricam. — 2) *B. C.* quantum. — 3) *D. habet* s. *post* quamque. — 4) *B.* quantumque. *C.* et quantum. *E. add.* sit. *D.* ignorat vel alias ambigeat. — 5) *C. E.* ignoret. — 6) *A.* judicium. *C. E.* judicis. *D. E. praem.* et. — 7) *C. E.* corrigat. — 8) *E.* i. b. l. — 9) *B.* informet. — 10) *C.* autem. — 11) *C. D. E.* sive. — 12) *B. E.* e. t. *C.* e. tuae. — 13) *B. C. D. E. om.* — 14) *A.* in. — 15) *C.* continent. — 16) *B.* s. d. *C.* ad diffinitivam sententiam.

tur, a qua viva voce [17]) licet illico appellare [18]), C. t. e. [19]) 7, 62. litigatoribus. 14., 2. q. 6 [20]). litigatoribus. 41. §. 23. Illico exaudiunt [21]) praeceptores [22]), antequam ad alia divertant [23]) negotia, ff. e. t. 49, l. 1. §. fin., quia ille actus continuus [24]) appellatur, ff. de verborum obligationibus. 45, 1. continuus [25]). 137. Alias in scriptis | appellari oportet [26]), C. t. e. [27]) 7, 62. eos. Fol. 27b
6., ff. quando appellandum sit. 49, 4. l. 1. §. dies [28]). 7. Et [29]) sive a diffinitiva sive ab [30]) interlocutoria provocetur [31]), hodie [32]) decendium [33]) est indultum [34]), ad appellationem faciendam, a recitatione sententiae numerandum [35]), extra de testibus. 2, 20. significaverunt [36]). 36., et [37]) de sententia et re judicata. 2, 27. quod [38]) ad consultationem [39]). 15., in [40]) Auth. de appellationibus et intra [41]) quae tempora. 4, 2. in rubrica (Nov. 23. c. 1.). Et currunt decem dies a die scientiae [42]), C. quomodo et quando judex. 7, 43. ab eo. 3., sicut alias a die notitiae tempus currit, extra de concessione praebendae. 3, 8. quia diversitatem. 5. Et est utile tempus illud quoad [43]) initium, continuum [44]) vero quoad [45]) progressum [46]), prout notat haec [47]) dominus Goffredus cardinalis [48])

17) *E.* voce v. — 18) *C. D.* i. a. l. — 19) *B. C. E.* e. t. — 20) *E.* VI. q. II. — 21) *D. E. praem.* merito. — 22) *B. add.* nostri si fiat. — 23) *B.* divertat. — 24) *D. praem.* est. — 25) *C. E.* est *pro* appellatur — continuus. *D. om.* c. — 26) *C.* appellare debet. *D. E. habent* appellare o. — 27) *C.* e. t. — 28) *B. add.* extra e. t. cordi. *Est de appellationibus. 2, 15. 1. in 6to.* — 29) *C. om.* — 30) *C. om.* — 31) *C.* appelletur. *D. E. praem.* sententia. — 32) *A.* a die. — 33) *C. E.* decennium. — 34) *C. D. E.* inductum. — 35) *D.* numerandae. — 36) *A. B. D. E.* significantibus. — 37) *C. om. D. add.* C. — 38) *C.* quam. *D. om.* — 39) *E. om.* et — consultationum. — 40) *C. praem.* et. — 41) *C.* interlocu. — 42) *C.* tempore latae sententiae *pro* d. s. *D. E. habent* sententiae. — 43) *C. add.* suum. *D. E. habent* istud quantum ad suum. — 44) *D. bis habet.* — 45) *C. D.* quantum ad. — 46) *D. E.* processum. — 47) *D. E.* hic. — 48) *B. C.* Gaufridus. *B. om.* d. *et* c. *Locus citatus legitur in Cod. Basileensi C. V. 16. fol. 149c med., de quo cf. infra fol. 62c not. 89.*

in summa sua t. e. [49]) §. olim. Est autem utile illud [50]) tempus [51]), quod [52]) non currit nisi [53]) his, qui potestatem habent experiendi, ff. de diversis [54]) temporalibus praescriptionibus. 44, 3. l. 1. Continuum est tempus [55]) illud, quod continuo currit et quoad initium et Fol. 27c quo|ad [56]) progressum, ut [57]) est tempus quatuor annorum ad restitutionem petendam, C. de temporibus in integrum restitutionis petendae [58]). 2, 53. l. ult. Iniqui [59]) gravaminis querelam [60]) continet, cum a gravamine appellatur [61]), quod quidem [62]) licet jure canonum [63]) semper, cum infertur gravamen, extra t. e. [64]) 2, 28. ut debitus honor [65]). 59. et c. interposita. 70. §. 1 [66]).: secus secundum leges, C. quorum appellationes non recipiuntur [67]). 7, 65. ante sententiae tempus. 7., ff. [68]) de liberali causa [69]). 40, 12. liberis. 7., nisi in casibus specialibus, in [70]) quibus ab [71]) interlocutoria appellatur secundum leges, quos [72]) oculis subjicias [73]) in summa domini Azonis [74]) t. e. [75]) 7, 62. §. appellare. 15. Quod autem dixi, ab illato [76]) gravamine appellationem [77]) tenere, verum est, nisi judex gravamen [78]) revocet, et in notitiam appellantis [79]) gravamen revocatum [80]) reducat, extra e. t. [81]) 2, 28. cum cessante. 60. In notitiam [82]) appellan-

49) *Pro* t. e. *B.* in c. deorum. *C.* e. t. — 50) *C. E.* istud. *D.* t. istud. — 51) *B.* i. t. u. — 52) *C.* quia istud. — 53) *B. add.* in. — 54) *C. D. E. add.* et. — 55) *B. C.* t. e. — 56) *A. om.* initium — quoad. — 57) *D.* vel. — 58) *A.* nunce. re. *pro* i. i. r. p. *B. om.* p. *C. habet* de restit. i. i. petenda. — 59) *C.* pari qui. — 60) *B. praem.* appellatio. — 61) *E. om.* ult. — appellatur. — 62) *C. om.* — 63) *A. a corr. manu add. in marg.* fieri possit. *B. habet* s. j. c. — 64) *E.* e. t. — 65) *B. C. D. E. om.* — 66) *E.* sis *pro* §. 1. — 67) *C.* rescinduntur. *D. E.* recipiantur. — 68) *C.* c. l. — 69) *Codd. habent* C., *quae lex non legitur. Mutavi secutus glossam g ad voc. discussore in l. 7. C. 7, 65.* — 70) *E.* a. — 71) *C. om.* — 72) *D.* quo alias habes. — 73) *C.* subjiciat. — 74) *Ita A. in marg. a sec. manu: in textu* actovis. — 75) *E.* e. t. — 76) *B.* iniquo. — 77) *D. E.* appellationis. — 78) *B. add.* illud. — 79) *D. E.* appellationis. — 80) *C.* r. g. — 81) *B om.* — 82) *C.* notitia.

tis [83]) de revocato gravamine pervenire [84]) debet, sicut puto: alias revocatio non tenet; nam in notitiam creditorum pervenire debet [85]) de revocatione [86]) mandati, dati dispensatori [87]), ff. de solutionibus |. 46, 3. dispensatori. Fol. 27d
51.: alias non valet revocatio, quia claris [88]) litteris et apertis in loco evidenti non obscuro debet quis prohibere stationario, quem posuerat [89]) ad merces vendendas [90]), ne quis cum eo contrahat, ut [91]) non teneatur postea, ff. de institoria [92]). 14, 3. sed [93]) si. 11. §. proscribere. 3., et [94]) edicta a praetore latine interponi debent [95]), ff. de re judicata. 42, 1. decreta. 48., et facit [96]) extra de dolo et contumacia. 2, 14. c. ult. Haec praelibavi quidem [97]) de jure appellandi, ut advocatus, qui [98]) saepius [99]) appellare habet, super his [1]) instruatur. Et de contingentibus omisi plura [2]), competenti brevitate fretus, licet jura suadeant [3]), nil [4]) debere contingentibus omitti, ff. de in [5]) integrum restitutionibus. 4, 1. divus [6]). 7., extra de accusationibus. 5, 1. licet. 14.

Forma [1]), secundum quam judex debet revocare [2]) gravamen. Tit. 27.

Cum autem aliquis [3]) de [4]) litigatoribus appellavit [5]), sic [6]) gravamen revo||cat judex [7]), et appellatori notifi- Fol. 28a

83) *A. om.* gravamen revocatum — appellantis. *D. habet* appellationis. — 84) *E.* revocare. — 85) *C. D. add.* sicut puto. — 86) *E.* revocatio *pro* d. r. — 87) *C.* dispensatoris *pro* d. d. — 88) *C.* datis. — 89) *C. D. E.* qui positus erat. — 90) *D. bis habet.* — 91) *A.* et. — 92) *A. E.* institutoria. *B.* institorio. — 93) *A. B. D.* et. *C. add.* et. — 94) *C. praem.* decreta. — 95) *C.* debet. *E.* d. i. — 96) *B. C. D. E. om.* e. f. — 97) *B.* Hoc q. p. *C.* Et hoc q. praemisi. *D.* H. q. praedixi. *E.* Hoc q. praemisi. — 98) *A.* quod. — 99) *A.* appellandi — saepius *bis ponit. C. habet* saepe. — 1) *D. E. add.* notitia. — 2) *E.* omisis presbyterum. — 3) *D.* suadent. — 4) *D. praem.* quod. — 5) *A. om.* — 6) *A.* durius. *B.* durus.

1) *B. praem.* De. — 2) *B. C. D. E.* removere. — 3) *B.* quis. — 4) *A.* cum. — 5) *B.* appellat. — 6) *C.* si. — 7) *B.* j. s. r. g.

cat [8]) sub hac forma: G. [9]), Aretinus [10]) episcopus [11]), tali plebano salutem. Praesentibus litteris tibi notificamus [12]), nos revocasse [13]) gravamen, si quod intulimus tibi in causa, quae vertitur coram nobis inter te [14]) et Sempronium, et ex [15]) nunc revocamus [16]), tuae discretioni per praesentia [17]) scripta mandantes [18]), quatenus tali die [19]) peremtorie compareas [20]) coram nobis in jam [21]) dicta causa, ratione praevia responsurus. Sub conditione [22]) revocat, ut [23]) dictum est, ne, si [24]) expresse et pure gravamen revocet, videatur eum gravasse, et sic redderet [25]) se suspectum, et esset [26]) omnino recusandus [27]), et videretur [28]) jurisdictionem [29]) a se abdicasse, extra de appellatione. 2, 28. ad haec [30]). 6. et c. proposuit. 24. et notatur in c. [31]) de appellationibus [32]). 2, 28. cum cessante. 60., in glossa, quae incipit: videtur [33]). Nec mirum, si judex gravamen revocat [34]), quia, si est erratum [35]) in calculo rationum, error non nocet, veritate
Fol. 28b luculentius deduc|ta in lucem, C. de errore calculi. 2, 5. l. unic., C. de jure fisci. 10, 1. l. 2. lib. 10.

Qualiter appellatur 1) *a sententia diffinitiva.* *Tit. 28.*

Lata 2) sententia contingit plerumque, quod ille, contra quem promulgata est, vult appellare. Tunc 3) appel-

8) *D.* notificavit. — 9) *B. M. D.* Martinus. — 10) *D. om.* — 11) *B.* dei gratia episcopus Bononiensis. — 12) *C. E.* significamus. — 13) *E.* revocare. — 14) *C.* T. *E.* ecclesiam. — 15) *B. om. D. om.* ex nunc. — 16) *B. D.* notificamus. — 17) *E. om.* p. p. — 18) *C.* praesentium scripto mandamus. *E. habet* mandamus. — 19) *E.* d. t. — 20) *C.* compareat. — 21) *C. om.* — 22) *A. C. E.* condictione. — 23) *C. D. E. add.* jam. — 24) *D. E.* nisi *pro* ne si. — 25) *E.* videretur. — 26) *C. D. E.* etiam. — 27) *B.* revocatus revocandus. *C. D. E.* recusandum. — 28) *B. D.* videtur. — 29) *B.* jurisdictio non. — 30) *Codd.* hoc. — 31) *C.* c. t. *pro* c. — 32) *B. om.* d. a. — 33) *Est litt. a ad voc.: comminando.* — 34) *C. D.* r. g. — 35) *D. praem.* er.

1) *B.* appelletur. — 2) *A. B.* Data. — 3) *B. praem.* et.

labit [4]) sub hac forma: *Appellatio* [5]). Constitutus [6]) coram vobis, domino M. [7]), episcopo Perusino [8]), sententiam latam per vos [9]), si sententia dici potest, pro Maria contra me Titium in causa matrimoniali [10]), quae erat inter me [11]) et ipsam, dico nullam, sed [12]), si qua est, ex ea sentiens indebite me [13]) gravatum [14]), apostolicam sedem [15]) appello, et cum instantia [16]) apostolos peto. — In appellatione supra dicit [17]) sententiam nullam [18]) propter duo: habet enim duas vias contra sententiam. Viam videlicet [19]) nullitatis, ut [20]) de nullitate sententiae doceat [21]), et viam iniquitatis, ut de iniquitate sententiae ostendat. In primo articulo pronuntiabitur [22]) nulla |: Fol. 28. in secundo cassabitur sententia. Nam sententia nulla [23]) cassari non [24]) potest [25]), sed debet pronuntiari [26]) nulla [27]), cassa, vel irrita [28]). Si autem reperiatur [29]) iniqua sententia, tunc cassatur [30]) pro eo, quod erat [31]) aliqua. Probatur [32]) extra ut [33]) lite non contestata. 2, 6. accedens. 2. infra [34]) in versiculo, ubi dicit: cassamus immo cassas denuntiamus et inanes [35]). Et est ibi color rhetoricus, et lex dicit, quod testamentum [36]) ruptum rumpi amplius [37]) non potest, ff. de injusto rupto [38]) et irrito [39]) testamento [40]). 28, 3. nam [41]). 5. Sicut [42]) in [43])

4) *B. om.* T. a. — 5) *B.* Libellus. *C. D. om. et eodem modo in sequentibus.* — 6) *B. praem.* ego T. *C. om.* — 7) *D. E. om.* — 8) *B.* Bononiensi. *C. om. et add.* talem. *D. E. habet* R. Aretino. — 9) *B.* duos. — 10) *C.* criminali. *D.* matrimonii. — 11) *D. om.* — 12) *D.* et. — 13) *D.* m. s. i. — 14) *C. E.* m. g. i. — 15) *C. D. E.* s. a. — 16) *B. om.* apostolicam — instantia. *C.* instanter *pro* c. i. — 17) *C.* dixit s. *E.* s. dixit. — 18) *B.* n. s. — 19) *C.* scilicet. — 20) *E. add.* et. — 21) *C.* d. s. — 22) *B add.* sententia. — 23) *B. om.* In — nulla. — 24) *B. add.* enim — 25) *B. add.* pro eo, quod non fuit aliqua. — 26) *B.* p. d. — 27) *B. D. E. add.* vel. — 28) *C. D.* i. v. c. — 29) *E.* recipiatur. — 30) *C. D. E.* cassabitur. — 31) *B.* fuit. *E.* est. — 32) *B.* probantur haec. *C. D. E. praem.* hoc. — 33) *B. om.* — 34) *B. om.* — 35) *B. om.* e. i. — 36) *C.* id quod est. — 37) *C. D. E.* n. p. a. — 38) *C.* r. et inj. — 39) *E. om.* e. i. — 40) *B.* rap. *pro* rupto — testamento. — 41) *C.* namque. — 42) *B. add.* fit. *C. add.* et. — 43) *D. add.* §. *E. add.* §. in.

sententia excommunicationis [44]) cum est injusta [45]), peto absolvi, cum est nulla [46]), peto denuntiari, me non [47]) ligatum [48]), extra [49]) de officio et potestate [50]) judicis delegati. 1, 29. cum contingat. 36., et [51]) de sententia excommunicationis. 5, 39. per tuas. 40.

Qualiter potest cognosci, si sententia sit nulla [1]). *Tit. 29.*

Si autem quaeras, qualiter [2]) vel quibus argumentis arguas sive ostendas [3]) sententiam [4]) nullam, respondeo: docet [5]) advocatus [6]) sententiam [7]) nullam [8]) his viis. Videat [9]) sagaciter, si aliquis de tramitibus ordinis judiciarii [10]) fuit [11]) omissus, vel quid aliud [12]) fecit judex, Fol. 28d quare reddatur sententia nulla. Tramites [13]) illi, quorum quilibet repraesentat sententiam nullam, sunt [14]) septem. Primus est [15]), ut detur libellus [16]). Secundus [17]), ut lis contestetur. Tertius [18]), ut de calumpia [19]) vel de [20]) veritate dicenda secundum nos canonistas in spiritualibus causis [21]) juretur [22]). Quartus, ut depositiones testium scribantur. Quintus, ut publicentur. Sextus, ut sententia in scriptis feratur [23]). Septimus, ut ipsa senten-

44) *B. add.* quia. *D. habet* extradg. *E.* extra d'. s. — 45) *A. C.* justa. *B. add.* vel iniqua, dicit ille, contra quem lata est. — 46) *B. add.* dicit. — 47) *B. add.* teneri. — 48) *C. D. E. add.* fuisse. — 49) *B. praem.* Haec probantur. — 50) *B. C. D. E. om.* e. p. — 51) *D. om.*

1) *A. et C. om. hanc rubricam, et ille ejus loco verbum* quaestio *textui inserit. B. habet*: quot modis dicitur sententia nulla. *E. bis habet* est nulla.— 2) *D. praem.* an. — 3) *B.* possis arguere sive ostendere. — 4) *B. habet* n. esse s. — 5) *B.* bonus. *E.* doctus. — 6) *B. add.* potest ostendere. — 7) *B. add.* esse. — 8) *D. om.* respondeo — nullam. — 9) *B. add.* primo. — 10) *C.* j. o. — 11) *B.* fuerit. *C.* sit. — 12) *B.* si a. q. — 13) *Ante hanc periodum in C. lacuna est ad inscriptionem addendam.* — 14) *B. om.* — 15) *B. om.* — 16) *B.* l. d. — 17) *D. add.* est. — 18) *D. add.* est. — 19) *C. add.* juretur. — 20) *B. E. om.* — 21) *D. om.* — 22) *C.* j. c. — 23) *B.* f. i. s.

tia feratur a judice, pro tribunali sedente. Primus [24]) probatur extra de libelli oblatione. 2, 3. c. 1., 3 [25]). q. 3. offeratur. 4. §. 5. Secundus probatur [26]) extra de electione. 1, 6. dudum II. 54., et [27]) de litis contestatione. 2, 5. c. 1. et [28]) C. t. e. [29]) 3, 9. l. un. Tertius probatur extra [30]) in praeallegata decretali: dudum. 1, 6. 54., et [31]) C. de jurejurando [32]). 2, 59. l. 2. §. sed quia. 4. Quartus probatur extra de probationibus [33]). 2, 19. quoniam [34]). 11. in versiculo: testium depositiones, et [35]) C. de sententiis et interlocutionibus omnium judicum [36]. 7, 45. prolatam. 4. Quintus probatur per dominum Accur||sium [37]) in lege proxime allegata [38]) prolatam [39]). 7, Fol. 29. 45. 4., et [40]) 2. q. 6. sub illo §. diffinitiva. post 41. in versiculo: item sententia. 2. 3. Sextus probatur C. de sententiis [41]) ex periculo recitandis [42]). 7, 44. l. ult., et [43]) 2. q. 1. imprimis. 7. et in [44]) c. legum [45]). 9., quia sententia [46]) sine scriptis prolata nomen sententiae habere non meretur [47]), ut probatur per eadem [48]) jura. Septimus probatur C. de assessoribus. 1, 51. l. 2., et [49]) C. de sententiis [50]) ex periculo recitandis [51]). 7, 44. l. 1. et 2., ubi dicitur, quod judices [52]) non subitas [53]) sed deliberatione habita post negotium summopere [54]) discussum sententias ponderatas [55]) ante forment et emendatas et [56]) libello [57]) conscriptas proferant [58]). Vel [59]) quid [60]) aliud,

24) *A.* primo. *B. add.* trames. — 25) *C. D. praem.* et. — 26) *D. om. E. om.* extra — probatur. — 27) *C. om.* — 28) *B. om.* — 29) *B. D. E.* e. t. — 30) *B. C. om.* — 31) *B. om.* — 32) *C. add.* calumniae. — 33) *A. om.* e. d. p. — 34) *D. add.* contra. — 35) *B. D. om.* — 36) *B. om.* — 37) *B. C.* Azonem. — 38) *C. D. E.* praeallegata p. — 39) *B. om. D. E.* prolata. — 40) *B. C. D. om.* — 41) *B. add.* et interlocutionibus. — 42) *A.* rea, *om.* l. *C.* rescindendis. — 43) *B. om.* — 44) *D. E. om.* — 45) *C.* eadem l. *pro* c. legum. *D. E. add.* et in eadem l. — 46) *E.* s. q. — 47) *C.* non m. h. n. s. *D. E.* non m. n. h. s. — 48) *B.* dicunt illa *pro* p. p. e. — 49) *B. om.* — 50) *E. add.* et. — 51) *C.* rescindendis. — 52) *C.* judex. — 53) *B. C. D. E.* subito. — 54) *D. E.* suum in opere. — 55) *D. E. add.* aut. — 56) *C.* in. — 57) *B.* in libellum *pro* e. l. *D. E.* libellum. — 58) *D.* prodifferant. — 59) *B. add.* si. — 60) *C.* quicquid.

ideo [61]) ponitur [62]) supra, quia [63]) potest esse, quod judex stando et non sedendo tulit sententiam: vel in turpi loco: vel, quod [64]) non continet absolutionem vel condemnationem [65]) illa sententia vel aequipollens in causa appellationis: vel, quod [66]) judex non habuit jurisdictionem. Haec [67]) probantur C. de sententiis et interlocutio-
Fol. 29b nibus [68]) omnium judicum. 7, 45. prae|ses [69]). 3. et l. nulli. 10. Et [70]) has vias et alias multas invenies [71]) in summa domini [72]) Azonis [73]) t. [74]) de sententiis et interlocutionibus omnium judicum. 7, 45. Illud autem attende [75]), quod a sententia nulla non appelles, ne videaris [76]) eam [77]) aliquam facere appellando, ff. rem ratam haberi. 46, 8. l. 1 [78]). §. fin. Scio [79]) quod secundo quaeres [80]), qualiter possis docere sententiam iniquam. Ad [81]) quod non est facile respondere. Sed tu subtilis indagator animadvertas, et gesta [82]) omnia prioris causae videas, non tanquam [83]) transfuga, sed tanquam [84]) explorator veritatis, juxta illud Senecae: ad aliena castra me transtuli non tanquam transfuga, sed tanquam explorator [84a]). Considera [85]), utrum instrumenta [86]) producta contra tuum [87]) clientulum in priori judicio sint contraria sibi, et ita neutri [88]) fides fuit [89]) adhibenda, extra de fide instrumentorum 2, 22. imputari. 13., et [90]) C. de fide instrumentorum. 4, 21. scripturae. 14.: vel, si testes producti [91]) in serie sui testimonii sibi contradicant: vel, si [92])

61) *E.* non. — 62) *C.* apponitur *pro* i. p. — 63) *C.* ideo. *D. E. praem.* ideo. — 64) *C. om.* — 65) *C.* c. v. a. — 66) *C.* quia. — 67) *A. om. B. om.* H. p. *C. E.* Hoc. — 68) *D.* jurisdictione. — 69) *A. C. D. E.* praesens. — 70) *B om.* — 71) *D. habet* i. *post* Azonis. — 72) *C. om.* — 73) *A.* actoris *corr. in marg. a sec. manu.* — 74) *B. D.* in titulo. — 75) *C.* attendendum. — 76) *A.* videatis. — 77) *C. D. E.* illam. — 78) *A.* II. — 79) *D. E. praem.* gesta. — 80) *A* quaeras. — 81) *E.* id. — 82) *D. E. om.* — 83) *B.* velud. — 84) *B.* sicut. — 84a) *Senec. Epp. II, c. fin.* — 85) *B.* considero. — 86) *C. E.* acta. — 87) *E.* Titium. — 88) *A.* ibi neuter. *D. E.* neutra *om.* ita. — 89) *B.* fuit f. *C. D. E.* sunt *pro* f. f. — 90) *B. om. C. om.* extra — et. — 91) *A.* produci. *E.* i. s. p. — 92) *C. om.*

potuit [93]) eis [94]) imperari: vel, si fuerunt [95]) de domo et familia producentis: vel, si falsum vel [96]) varie tulerunt testimonium in priori [97]) causa: vel, si [98]) unus tantum [99]) testis fuit productus, cum debuissent fuisse [1]) duo, quia [2]) pluralis elocutio [3]) contenta est [4]) numero duorum [5]) vel, si [6]) unum et eundem meditatum [7]) sermonem tulerunt [8]), et sic praesumuntur subornati [9]): vel, si tulerunt suum [10]) testimonium sine causa, quando quaesitum [11]) fuit, et sic non valuit: vel, si fuerunt obscuri in suis dictis [12]), ita [13]), quod veritas non potuit elici [14]) ex dictis eorum: vel, si duo testes tantum fuerunt [15]) producti, et de loco [16]) non convenerunt [17]), et sic [18]) uterque solus et [19]) singularis fuerit [20]): vel, si [21]) aeque bene [22]) probavit reus ut actor, in priori causa debuit reum [23]) absolvere, et cum perperam condemnavit: vel, si testes in secreto examinati non fuerunt [24]): vel, si [25]) parte absente, et non per contumaciam, fuerunt [26]) recep|ti: vel, si advocatus fuit [27]) testis in ea [28]) causa, Fol. 29 d in qua erat [29]) advocatus: vel si [30]) de circumstantiis a testibus non fuit quaesitum, de quibus quaeri debuit. Praedicta probantur per haec jura [31]), extra de testibus. 2, 20. c. 2., et in Auth. de testibus [32]). 7, 2. (Nov. 90.) extra de testibus [33]). 2, 20. in litteris. 24., et c. in no-

93) *B.* potest. — 94) *A. C. D. E.* ei. — 95) *D. E.* fuerit. — 96) *D.* et. *E. add.* si. — 97) *D.* prima. — 98) *B. om.* — 99) *B. om. D. habet* t. f. tantum. — 1) *B. add.* ad minus. *C. D. E. habent* esse. — 2) *C.* cum. — 3) *B. D. E.* locutio. — 4) *A. om.* — 5) *C. E.* d. n. — 6) *C. D. E. om.* — 7) *D.* vel si praemeditatum *pro* e. e. m. — 8) *D. E.* protulerunt. — 9) *C.* subornari. — 10) *B. om.* — 11) *A.* quaesicunque. — 12) *B.* d. s. — 13) *A.* id. — 14) *D. add.* vel didisci. *E. add.* vel didici. — 15) *B.* ante fuerint *pro* t. f. *D. habet* f. t. — 16) *E.* idcirco *pro* e. d. l. — 17) *C.* conveniunt. — 18) *A.* si. — 19) *D. om.* — 20) *B. C. D. E.* fuit. *C. praem.* non. — 21) *A. D. E. om.* — 22) *A.* breve. — 23) *B.* eum. — 24) *C.* fuerint. — 25) *D. E. om.* — 26) *B. praem.* testes. *C.* fuerint. — 27) *D.* fuerit. — 28) *B.* eadem. *C. E. om. D. bis habet* in ea. — 29) *C. E.* fuit. — 30) *D. om.* — 31) *B. om.* p. h. j. — 32) *C. D. E. om.* extra — testibus. — 33) *B. om.* in — testibus.

stra [34]). 32., et c. cum causam. 37., et c. [35]) licet. 47., et 4 [36]). q. 3. sub illo [37]). §. si testes. 3., et [38]) ff. de testibus. 22, 5. testium [39]). 3., et l. ubi 12., et l. qui [40]) falsa. 16., et l. ult., et [41]) C. de testibus. 4, 20. sola [42]), et l. jurisjurandi. 9., extra de testibus. 2, 20. cum clamor. 53., et [43]) C. de testibus. 4, 20. nullum. 14. Has vias et alias multas [44]) habere poterit [45]), quibus docebit [46]), si vigilaverit [47]), sententiam iniquam, quas omisi [48]), ne, attestante philosopho, de re manifesta [49]) fastidium narratione prolixa generetur. Vigilet igitur advocatus, quia vigilantibus et non dormientibus jura [50]) sunt prodita, ff. ex quibus causis. 4, 6. non enim [51]). 16., et [52]) sicut [53]) artium in suo quoque [54]) opere inve-
Fol. 30a nitur mater instantia ||, ita noverca eruditionis est negligentia [55]), 83 [56]). di. nihil. 6. Haec quidem modica [57]) per me adinventa respiciat [58]), ut leviori [59]) via ductus sine [60]) magno labore procedat. Nam magna diffidentia plerumque juvenes avertit [61]), in [62]) Inst. de justitia et jure. 1, 1. his [63]) generaliter. 2.

34) *C. D. E.* nulla *pro* i. n. — 35) *C. om.* e. c. — 36) *A.* IIII et. *B. om.* et. *D. habet* III. — 37) *A. C. D. E.* illis. — 38) *B. C. D. om.* — 39) *C. E. praem.* ad. — 40) *B. om.* — 41) *B. om.* et — et. — 42) *B. praem.* qui. — 43) *B. D. E. om.* — 44) *B. C.* m. a. — 45) *B. add.* advocatus. *E. habet* potuit. — 46) *A. add.* quibus, *sine sensu. C. D. E. habent* docebitur. — 47) *B.* vigilaberit. *D. E. add.* circa. *C. add.* contra. — 48) *C. om.* q. o. — 49) *B.* m. r. — 50) *B. add.* subveniunt, alias. *C. E. add.* subveniunt sive jura. — 51) *D.* etc. *pro* et — enim *et add. c. E.* extra de donationibus. 3, 24. inter dilectos. 8. *E. om.* ff. — enim. — 52) *C. om.* — 53) *D. E. add.* omnium. — 54) *C.* quolibet. — 55) *C. D. E.* etc. *pro* ita — negligentia. *D. E. add.* ff. ex quibus causis l. non enim. — 56) *D. E.* LXXXIIII. — 57) *C.* Hoc idem medica. — 58) *B. D. add.* advocatus. *C. habet* respicias. — 59) *A.* lūviori *in textu, in marg. a sec. manu* luminosiori. — 60) *C.* sis. — 61) *C. E.* advertit. — 62) *B. C. D. E. om.* — 63) *C. om.*

Qualiter incipiantur libelli [1]*, cum a sententia diffinitiva vel ab interlocutoria sive* [2] *a* [3] *gravamine* [4] *fuerit appellatum* [5]*. Tit. 30.*

Si autem [6] appellasti [7] a sententia diffinitiva [8], sic formabis libellum [9]. *Libellus* [10]. A vobis domino M., episcopo Aretino [11], peto ego Maenius [12] appellationem [13] interpositam a quadam sententia, lata per plebanum de Gropinum [14] pro Maria mea adversaria [15] in causa matrimoniali [16] inter me et ipsam justam [17] et legitimam [18] pronuntiari, et ipsam sententiam, si sententia dici potest [19], cassari, unde jus etc. [20]. — Probatur forma [21] petendi extra [22] de restitutione in integrum [23]. 1, 41. ex litteris. 4, in fine |, de [24] fide instrumentorum. 2, 22. cum Joannes. 10., C. de appellationibus. 7, 62. cos. 6. in prooemio [25] in fine, ubi dicitur, quod ad officium cognoscentis [26] de appellatione pertinet, pronuntiare tantum justam appellationem [27] vel injustam. Sed nos ex consuetudine addimus in libello [28], quod [29] primam sententiam casset, fulti beneficio juris, cum abundans cautela non vitiet [30], C. de testamentis. 6, 23. testamentum. 17., nec [31] solent quae abundant vitiare scri- Fol. 30

1) *C. D. E.* formatur libellus. — 2) *D. E. transponunt* vel *et* sive. — 3) *C. om.* vel — a. — 4) *B. om.* s. a g. — 5) *C. D. E.* appellatur *pro* f. a. — 6) *C.* cum *pro* S. a. *D. E.* Cum a. — 7) *D. E.* appellari. — 8) *D. E. add.* contingit. — 9) *B.* Si — libellum *habet in fine tit. antecedentis. C. habet* formatur libellus. — 10) *D. om. et eodem modo in sqq.* — 11) *B.* Bononiensi. — 12) *C.* p. — 13) *B. D. add.* a me. — 14) *B. C.* talem *pro* de G. *D. E.* d. tali loco. — 15) *C.* a. m. — 16) *B. add.* quae vertitur. *C. habet* criminali. — 17) *D. E.* injustam. — 18) *D. E.* illegitimam. — 19) *C.* d. p. s. — 20) *B. om.* u. j. etc. — 21) *B.* Haec f. p. *C. D. E.* P. haec f. *B. D. om.* petendi. — 22) *C. D. om.* — 23) *E.* i. i. r. — 24) *B. C. add.* et. *D. add.* et extra. — 25) *A.* Ꝑio. *B.* ℞. *om.* i. f.. *C.* ℞nso. *D.* ℞.° *E.* ℞. — 26) *B.* agnoscentis. — 27) *B.* a. j. *C.* sententiam. — 28) *B. om.* i. l. — 29) *D. E.* vel. — 30) *D.* noceat. *E.* nocet. — 31) *E. praem.* vel.

pturas, de regulis juris [32]). 50, 17. non solent. 94. Quidam tamen dicunt, quod eo ipso, quod justam [33]) appellationem pronuntiat [34]), priorem [35]) sententiam infirmat sive cassat [36]), quorum opinionem nec laudo nec vitupero, sicut alias lex divina nec justificat nec condemnat, 33 [37]). q. 2. admonere. 8., sed quod prius dixi magis affirmo [38]) vel approbo. Qui [39]) vero a gravamine appellavit [40]), super appellatione sic formabit [41]) libellum. *Li-*
Fol. 30c *bellus.* A vobis, domino P. [42]), episcopo Senensi [43]) |, peto ego Titius appellationem [44]) interpositam ab audientia domini G. [45]), archidiaconi Senensis [46]) ecclesiae [47]), pro eo, quod exceptionem excommunicationis, propositam [48]) contra presbyterum Joannem [49]), adversarium meum, non recepit [50]), justam pronuntiari, et cassari, quod [51]) per ipsum [52]) post appellationem vel contra ipsam fuit attentatum [53]), et quod postea procedatis in negotio principali. Vel sic. *Libellus.* Peto appellationem interpositam ab audientia domini [54]) praepositi Aretini [55]) super pluribus [56]) gravaminibus, ab eo mihi illatis, in causa [57]) inter me et Sempronium [58]), justam pronuntiari, et cassari omne id et totum [59]), quod post fuit per ipsum praepositum [60]) factum [61]), et quod procedatis postmodum super negotio-

32) *A. om.* — 33) *D. E.* in istis. — 34) *C. D. E.* pronuntiant. *D. E. add.* appellationem injustam. — 35) *D. E.* primam. — 36) *C. E.* infirmant s. cassant. *D.* informant s. cassant. — 37) *A. B. D. E.* XXIII. *C.* XXXII. — 38) *B.* a. m. *C. habet* v. m. approbo vel magis affirmo. *D. E.* m. a. v. magis affirmo. — 39) *B. C. D.* quia. — 40) *C.* appellas. — 41) *C.* forma. — 42) *B. C. E.* M. *D.* az. — 43) *B.* Bononiensi. *D. E.* Aretino. — 44) *B. D. add.* a me. — 45) *B. om.* d. G. — 46) *B.* Bononiensis. *C.* tali *pro* a. S. e. — 47) *D. om. et add.* et tali. — 48) *B. D. praem.* a me. *C.* interpositam. *E. pro* ecclesiae — propositam *habet* et. — 49) *B.* d. — 50) *A. C. E.* recipit. — 51) *B. om. D. E. praem.* et. — 52) *B. add.* G. *C. add.* est. — 53) *B.* acceptatum. — 54) *B. add.* r. *D. add* t. — 55) *B.* Bononiensis ecclesiae. *C. E.* talis *pro* p. A. *D. om.* p. A. — 56) *B. om.* — 57) *B. add.* quae vertitur. — 58) *B.* t. adversarium. — 59) *B. om.* e. t. *C. om.* et. — 60) *C. D. E. om.* — 61) *B.* p. i. p. postea factum f.

principali. Gravavit [62]) enim me primo sic [63]): et specificet [64]) gravamina illata sibi [65]), si petatur. — Praedictae [66]) formae petendi [67]) probantur [68]) extra de [69]) rescriptis. 1, 3. dilectus filius [70]). 26., de [71]) appellationibus. 2, 28. ut [72]) debitus honor [73]). 59. et c. cum speciali. 61., C. [74]) de rebus creditis et jurejurando [75]). 4, 1. generaliter |. 12. §. sin [76]) autem. 2., et [77]) in Auth. de sanctissimis [78]) episcopis [79]) 9, 6. §. si quis contra [80]) coll. 9. (Nov. 123. c. 21.). Fol. 30d

De apostolis sive de libellis [1]) dimissoriis, qui [2]) mittuntur a judice, a quo [3]) appellatur ad judicem [4]) superiorem [5]), ad quem provocatur [6]).

Tit. 31.

Proinde jura decernunt [7]), quod, sive a [8]) diffinitiva [9]) sive ante sententiam a gravamine appelletur [10]) ab eo, qui appellat, cum instantia petantur apostoli, et a judice, a quo appellatur, sunt cum reverentia concedendi, 2 [11]). q. 6. post appellationem. 31., extra de appellationibus. 2, 15. cordi nobis [12]). 1., quae est novella constitutio., ff. t. e. [13]) 49, 6. 1. unica [14]). Videamus

62) *D. E.* quia g. *pro* g. enim. — 63) *B. om.* p. s. *C. habet* s. p. *D. E. om.* primo. — 64) *B.* specifica. *C.* specificat *om.* et — 65) *B.* tibi ab eo i. *pro* i. s. *om.* s. p. — 66) *E. praem.* hae. — 67) *B. om.* — 68) *C. habet* probantur *ante* praedictae. — 69) *A. om.* — 70) *B. om.* — 71) *B. praem.* et. — 72) *C. praem.* dilectus. — 73) *B. C. D. E. om.* — 74) *E. praem.* et. — 75) *C. E. om.* e. j. — 76) *A. B. C. E.* si. — 77) *E. om.* — 78) *B. om.* — 79) *E.* e. t. — 80) *B. E. om.*

1) *B. C. D. om.* de. *B. habet* litteris. — 2) *B.* quae. *C.* dimittuntur. — 3) *C.* a judicibus a quibus. *D. om.* a judice. — 4) *A. om.* a — judicem. — 5) *A.* superiore. — 6) *C. om.* ad — provocatur. *D. habet* appellatur. *E. om. inscr.* — 7) *B.* decreverunt. *C.* discernunt. — 8) *D.* ad. — 9) *C. add.* sententia. — 10) *C. D E.* appellatur. *D. E. praem.* cum. — 11) *A. praem.* q. — 12) *Addidi locum citatum ex libro VIto. B. C. D. E. om.* nobis. — 13) *Id est* de libellis dimissoriis. *B. C. D. E. habent* e. t. — 14) *D. E.* una.

igitur, quare[15]) dicantur apostoli[16]). Item a quibus vel a quo sunt concedendi. Item quibus[17]). Item a quibus vel a quo sunt postulandi[18]) et qualiter. Item ultimo de forma apostolorum[19]). Dicuntur autem[20]) apostoli[21]) ab epi, quod est[22]) supra, et stolon[23]), quod est missio. Unde[24]) dicuntur apostoli litterae missae sive mittendae de
Fol. 31a minori auditorio ad majus tribunal, et ex hoc appellan||tur apostoli, 2. q. 6. post appellationem. 31., ff. t.[25]) e. 49, 6. l. 1. Interdum dicuntur libelli refutatorii, C. de appellationibus. 7, 62. eos. 6. §. super his[26]). 3. Interdum dicuntur[27]) libelli appellatorii, C. de appellationibus. 7, 62. si quis libellos[28]). 28. Interdum dicuntur litterae dimissoriae, ut[29]) 2. q. 6. post appellationem. 31., et[30]) ff. e.[31]) 49, 6. l. 1[32]). Conceduntur autem apostoli et[33]) appellatore non postulante a judicibus ordinariis vel delegatis uno vel[34]) pluribus. Et[35]) dantur appellatori. Et ab eo, vel ab his, qui appellant, debent peti et[36]) cum instantia, et saepius[37]) debent postulari. Praedicta membra probantur[38]) 2. q. 6. biduum[39]). 29., et in c. post[40]). 31., et[41]) ff. t. e.[42]) 49, 6. l. 1., et in libello domini Pillii de appellationibus. §. item[43]) in omnibus[44]). Hic nota, quod, sicut appellationem suam[45]) in scriptis appellator[46]) porrigere et dare debet judici, C. de appellationibus. 7, 62. si quis. 28., et l. litigato-

15) *B.* qualiter litterae dimissoriae — 16) *E.* a. d. — 17) *B. om.* Item a — quibus. *C. E. om.* Item quibus. — 18) *E.* dandi. — 19) *C.* apostoli. — 20) *B. add.* tales litterae. — 21) *C. D. E. add.* tales. — 22) *D. om.* — 23) *C.* tolos. *D.* tolon. — 24) *C. D.* inde. *E.* item. — 25) *B. om. E. habet* e. t. — 26) *B. om.* Interdum — his. *C.* si quis libellos *pro* eos §. super his. — 27) *B.* Item dicuntur tales litterae *pro* I. d. — 28) *B.* eos. §. super his *pro* s. q. l. — 29) *B. C. om.* — 30) *D. om.* — 31) *C. E. add.* t. — 32) *B.* II. — 33) *E.* etiam. — 34) *D.* cum. — 35) *C. om.* — 36) *B. om.* — 37) *D. E. om.* e. s. — 38) *C.* approbantur. — 39) *B D. om.* — 40) *C.* c. III. *pro* in c. post. — 41) *D. add.* ut et ideo post. *E. add.* verbis: et ideo post. — 42) *B. C. D. E.* e. t. — 43) *B. om.* — 44) *De ordine judiciorum part.* 3. §. 17. p. 80. *ed. Bergmanni.* — 45) *B. om.* — 46) *D. add.* nec. *E. add.* non.

ribus. 14., 2. q. 1. imprimis. 7., extra de appellationibus. 2, 15. cordi[47]). 1., sic[48]) et[49]) judex appellanti in scriptis[50]) dare tenetur[51]) apostolos, ut probatum est Fol. 31b
hoc[52]) evidenter supra per jura proxime ante proximum §. inducta[53]). *Quaestio*[54]). Sed hic congrue[55]) quaeritur, qua poena puniatur judex, appellationem[56]) justam non recipiens[57]). *Quaestio*. Item[58]) secundo, infra quod tempus apostoli sunt[59]) dandi. *Quaestio*. Item[60]) tertio, utrum appellatio valeat, si non dantur[61]). *Quaestio*. Item[62]) quarto, qua poena mulctetur judex, qui apostolos non concessit. *Quaestio*. Item[63]) quinto[64]), utrum appellatio teneat, si non petantur apostoli. — Ad primam quaestionem dicas[65]), quod[66]) judex, qui appellationem non recepit[67]), triginta auri pondo[68]) punitur[69]), C. de appellationibus. 7, 62. a proconsulibus. 19., et l. quoniam[70]). 21. et l. judicibus[71]). 24. Ad secundam dicas[72]), quod infra triginta dies apostolos sive litteras dimissorias judex concedere tenetur[73]), C. de appellationibus. 7, 62. judicibus[74]). 24. Ad tertiam quaestionem[75]) dico[76]), quod si apostoli[77]) petuntur, non[78]) nocet appellanti, si non | concedantur, quia nihilominus Fol. 31c

47) *Addidi locum citatum ex libro VIto. C. habet* cum dilectus. — 48) *C. praem.* et. — 49) *D. E. praem.* cum dilectus. *D. om.* et. — 50) *E. om.* i. s. — 51) *B.* debet. *D. E.* videtur. — 52) *B. om.* — 53) *B.* ante inducta *pro* proxime — inducta. *C.* proxime inducta *om.* a. p. §. *D. E.* inducta §. proximo *habent pro* ante proximum §. inducta. — 54) *B. C. D. E. om. et eodem modo in sqq.* — 55) *B. add.* judex. — 56) *B. C. D. E. praem.* qui. — 57) *B. C. D. E.* recipit. — 58) *C. D. add.* quaeritur. — 59) *B.* sint. — 60) *E. add.* quaeritur. — 61) *B. add.* apostoli. *C. D. habent* dentur. — 62) *D. om.* — 63) *B. om.* — 64) *E. add.* quaeritur. — 65) *D. E. om.* — 66) *C.* quia. — 67) *B. C. D.* recipit. *D. E. a m.* respondeo quod. — 68) *C. D.* p. a. — 69) *D.* puniatur. — 70) *A.* et l. q. *bis habet.* — 71) *B. om.* et l. quoniam — judicibus. — 72) *B. om.* — 73) *C. D. E.* debet. *D. E. add.* II. q. VI. §. item quorum. versu: judicibus. *Est l. c. c. 41. §. 21.* — 74) *C. praem.* in. — 75) *B. om.* — 76) *B.* dicas. — 77) *A. a sec. manu, D. E. add.* non. — 78) *D. om.*

tenet appellatio, ff. t. e.[79]) 49, 6. l. 1., et[80]) 2. q. 6. post appellationem. 31. Ad quartam quaestionem [81]) respondeo, salva majori [82]) deliberatione, quod judex, qui apostolos non concessit, ad arbitrium superioris [83]) punitur, cum non invenerim [84]) certam poenam in jure statutam [85]) extra de officio et potestate judicis [86]) delegati. 1, 29. de [87]) causis. 4., ff. de jure deliberandi. 28, 8. l. 1. Ad quintam quaestionem [88]) dico, quod, si appellator non petiit [89]) apostolos, cum de jure canonico et civili debeant peti, appellatio non tenet, quia de forma appellationis est, ut petantur instanter. Probatur [90]) extra de appellationibus. 2., 15. cordi [91]). 1, 2. q. 6. biduum. 29. et c. post appellationem [92]). 31., ff. [93]) e. t. 49, 6. l. 1. Item in dictis juribus dicitur [94]), quod non nocet appellanti, si [95]) non dentur [96]), dummodo petat eos: ergo a contrario [97]) si non petat eos [98]), nocet ei, et tale [99]) argumentum fortissimum est [1]), ff. de officio ejus, cui mandata jurisdictio [2]). 1, 21. l. 1., extra de his, quae [3]) fiunt a praelato sine consensu capituli [4]). 3, 10. cum apostolica. 7. Si autem in [5]) quarta vel in [6]) hac quaestione [7]) aliud [8]) inveneris in jure [9]), adscribas hoc non [10]) Fol. 31d meae imperitiae, sed potius [11]) imbecillitati humanae, quia omnium habere [12]) | memoriam [13]), divinitatis potius

79) *B. C. D. E.* e. t. — 80) *B. om.* — 81) *B. om.* — 82) *C.* majoris. — 83) *C.* judicis. *D. E. add.* judicis. — 84) *A.* nunc *et c. E.* invenerit. *C.* inveniatur. — 85) *C.* certa poena i. j. statuta. — 86) *B. C. D. E. om.* e. p. j. — 87) *D. praem.* cum in causis. — 88) *B. om.* — 89) *C.* petit. — 90) *B. om. C. D. E. habent* probantur haec. — 91) *Addidi locum citatum ex libro VIto.* — 92) *D. E.* opus. *B. C. om.* — 93) *C. D. E. praem.* et. — 94) *D. om.* — 95) *A. om.* cordi — si. — 96) *B. add.* apostoli. — 97) *D.* contraria. *E. add.* sensu. — 98) *B. add.* appellans. — 99) *E. om.* e. t. — 1) *D. om.* — 2) *A.* m. m. *E. om.* j. — 3) *C bis habet.* — 4) *A. pro* s. c. c. *habet* sive c. t.: *D. E. om. B. om.* capituli. — 5) *F. praem.* hac. *D. E.* in jure *pro* i. q. — 6) *B. om.* — 7) *D. E. add.* quarta. — 8) *D. E.* illud. — 9) *B. C. D.* in j. i. *C.* invenis. — 10) *B. C. D. E.* n. a. h. *D. om.* hoc. — 11) *E. om.* — 12) *A. add.* ad. — 13) *B. C. D. add.* et in nullo peccare. *E. om.* humanae — memoriam.

est [14]) quam humanitatis [15]), C. de veteri jure enucleando [16]). 1, 17. l. 2. §. si [17]) quid [18]). 16. et [19]) in humanis inventionibus nihil perfectum invenitur, C. t. e. [20]) 1, 17. eadem. 2. §. sed quia. 18., et [21]) memoria hominis [22]) labilis est [23]), ff. de [24]) probationibus. 22, 3. si [25]) arbiter. 28., et [26]) ff. ad exhibendum. 10, 4. thesaurus. 15., et res paene [27]) contra naturam [28]) est [29]), quod aliquis sine peccato sit, 25. di. nunc autem. post 3. pr. Nam et ego [30]), si [31]) alio tempore aliud viderem, aliud dicerem, attendens verbum Senecae, dicentis: non est turpe cum re [32]) mutare consilium [33]).

De forma apostolorum [1]), *qui* [2]) *litterae dimissoriae appellantur* [3]). *Tit. 32.*

Si autem litiget quis [4]) cum suffraganeo Remensis ecclesiae coram judice, et ille [5]) ad Remensem sedem [6]) appellet, quod quidem licet pro eo, quod metropolitanus [7]) de causis, quae [8]) ad eum [9]) per diffugium appellationis decurrunt, cognoscere potest metropolitica [10]) lege, extra de officio legati [11]). 1, 30. c. 1 [12])., de [13]) appella-

14) *A. B. om. C. E.* p. e. d. *D.* p. d. e. — 15) *A. add.* assistit *a sec. manu corr. et B.* consistit. — 16) *A.* civi. — 17) *D. E. praem.* et. *E. om.* si. — 18) *B.* quis. *C.* quidem. — 19) *C. D. E. om.* — 20) *D. E.* e. t. — 21) *C. om.* — 22) *C. D. E.* hominum. — 23) *A. om.* — 24) *C. praem.* e. — 25) *B. C. om.* — 26) *D. E. om.* — 27) *B.* paene *post* est. — 28) *C.* contrarium *pro* c. n. — 29) *D. E. om.* — 30) *C.* nunc ergo §. nunc dico sic *pro* nunc — ego. — 31) *E. add.* autem. — 32) *B.* tre *pro* c. r. *C. E. om.* c. r. *D.* melius videtur *pro* re. — 33) *C. E. add.* in melius. *Seneca de beneficiis IV, 38.*

1) *C.* appellationis. — 2) *B. C.* quae. — 3) *B.* dicuntur. *A.* appellatur. — 4) *D. E. om.* — 5) *B. add.* suffraganeus. — 6) *D.* s. R. — 7) *B. E.* metropol'. — 8) *C. om.* — 9) *E.* deum. — 10) *A. B.* metropôlita *et in marg. add. a sec. manu* na. *E. habet* metropolica. — 11) *C.* delegati. — 12) *B.* ordinarii. pastoralis. *pro* legati c. I. — 13) *B. praem.* et. *C. praem.* et c.

Fol. 32a tionibus. 2, 15. Roma||na[14]). 3., quae est una de decem Romanis[15]), judex, a quo appellavit, sub hac forma appellatori[16]) concedet apostolos, si est a diffinitiva sententia[17]) provocatum. *Litterae*[18]). Reverendo patri et[19]) domino, archiepiscopo Remensi[20]), R. judex cum reverentia salutem[21]). Noverit circumspecta[22]) prudentia vestra[23]), Lucium[24]) Titium a sententia, quam tuli contra ipsum in causa, quae erat inter ipsum[25]) et Joannem[26]) coram me, vos[27]) sive[28]) Remensem ecclesiam[29]) appellasse, quare[30]) ipsum ab observatione[31]) mei judicii absolvens, eundem ad vos cum praesentibus litteris dimissoriis sive apostolis[32]) mei sigilli ad majorem evidentiam munimine[33]) roboratis remitto. — Haec forma apostolorum[34]) probatur 2. q. 6[35]). post appellationem. 31., ff. de libellis dimissoriis. 49, 6. l. unic., et[36]) notat dominus Pillius in libello suo t.[37]) de appellationibus. §. item in omnibus[38]). — Si[39]) a gravamine quis appel-
Fol. 32b let[40]), forma | apostolorum[41]) talis erit. Suo[42]) speciali

14) *Add. l c. ex libro VIto.* — 15) *C. om.* Romana — Romanis *et add.* tamen. — 16) *D. E. om.* — 17) *B. C.* s. d. *D. add.* ap. *E. habet* ap. *pro* s — 18) *A.* litem. *B. pro eo habet. inscr.:* Qualiter judex, a quo appellatum est, in sententiis diffinitivis debet concedere apostolos. *C. E. om.* litterae *et eodem modo in sqq.* — 19) *C. D. E.* ac. — 20) *D.* Remenensi. — 21) *C. D. E.* ejus reverentiam cum salute *pro* c. r. s. — 22) *A.* circumscripta. — 23) *C.* v. próvidentia. *D. E.* v. p. — 24) *B. om.* — 25) *C.* Titium. — 26) *B.* t. — 27) *D. E. add.* ad. — 28) *D. E. add.* ad. — 29) *B. D.* e. R. — 30) *B. add.* ego deferens suae appellationi. — 31) C. observantia. — 32) *C.* appellationis. — 33) *A. in marg. a corr. manu: in textu* mime. — 34) *B. om.* — 35) *B.* II. — 36) *D. om.* — 37) *B.* in titulo. *C.* extra. — 38) *De ordine judiciorum part. 3. §. 17. ed. Bergmanni. cf. supra tit. 31. not. 44. C. habet* orōnibus. — 39) *B. praem. inscr.* De apostolis concessis a judice, cum ab eo fuit appellatum a gravamine et non detulit appellatum (*scr.* appellationi). *E. praem.* sed. — 40) *B. add.* et judex suae non defert appellationi. — 41) *B. C.* appellationis. *D. om.* item — apostolorum. — 42) *C.* vobis. *D. praem.* Litterae.

domino R.[43]), episcopo Pistoriensi[44]), C. plebanus[45]) sancti Pauli[46]) cum reverentia salutem[47]). Notum sit vobis[48]), quod[49]), cum ex delegatione[50]) vestra cognoscerem de quadam causa matrimoniali inter Bonaventuram[51]) mulierem ex parte una et Titium[52]) laicum ex[53]) altera, ipse[54]) T.[55]) vocatus ad causam, secundum formam juris, appellavit ab audientia mea sub hac forma. Tenor appellationis illius[56]) talis est[57]), etc.[58]). Et[59]) ponet[60]) totum tenorem appellationis illius[61]), et postea[62]), posita appellatione de verbo ad verbum, dicet[63]) sic. Cui appellationi non detuli[64]) pro eo, quod in ea continetur, quod ego denegavi sibi[65]) copiam jurisdictionis meae, quam nunquam[66]) ipse litigator habuerat. Quod quidem fuit omnino[67]) falsum, cum ego[68]) sibi[69]) copiam fecissem, et terminum ad deliberandum concessissem eidem[70]). Unde praesentes litteras sibi concessi, meo sigillo[71]) signatas, in quibus notifico causam[72]) appellationis illius[73]) et cur a[74]) me non extitit[75]) appellationi delatum |. — Probatur haec forma litterarum[76]) extra Fol. 32c de appellationibus. 2, 15. cordi[77]). 1., 2. q. 6. biduum[78]). 29. et in[79]) c. post appellationem. 31. Nam si semel habuit copiam, non fuit sibi amplius[80]) facienda, nisi

43) *A. B. C. om.* — 44) *A.* pistoriensis. *B.* Bononiensi. — 45) *C.* capellanus. — 46) *B.* talis *pro* s. P. — 47) *C.* reverentiam cum salute. — 48) *B.* v. facio *pro* s. v. *C. habet* omnibus. — 49) *C. add.* si. — 50) *B. D.* legatione. — 51) *C. D. E.* M. — 52) *B.* n. — 53) *D.* parte. — 54) *D. E. praem.* et. — 55) *B.* n. — 56) *B. om. C. D. E.* ipsius. — 57) *E. om.* — 58) *B. om. et add.*: Constitutus ego n. coram vobis, domine G., plebane sancti Pauli. — 59) *C. D. E. om.* — 60) *C. D. E.* pones. — 61) *A. om.* talis est — illius. *C. D. habent* ipsius. — 62) *C. add.* appellatione ipsius. — 63) *D. E.* dices. — 64) *D* detulit. — 65) *A. om.* — 66) *D. bis habet.* — 67) *B.* o. f. — 68) *B. om.* — 69) *A. om.* — 70) *B.* sibi c. *pro* c. e. *D. E.* e. c. — 71) *A. in marg. a sec. manu.* — 72) *D. E. add.* vobis. — 73) *B. D. E.* ipsius. *B. om.* et. — 74) *D.* ad. — 75) *B. add.* suae. — 76) *B. D. om. C. habet* Probatur *post* litterarum. *D. habet* P. extra h. f. — 77) *Add. l. c. ex libro VIto.* — 78) *A.* viduum. — 79) *B. om. C.* c. III. *pro* in c. *D.* in c. I. — 80) *C.* fuerit a. s. *D.* postea a. s.

ex causa, puta, si minus plene fuit sibi copia facta [81]), vel si plene, et casu [82]) non sua negligentia [83]) amisit eam. In his casibus et similibus [84]) fieret copia, quoties opus esset [85]): alioquin [86]) minime debet fieri, quando semel data fuit [87]). Probatur hoc [88]) extra de dilationibus. 2, 8. praeterea. 2., ff. de edendo. 2, 13. si quis ex argentariis. 6. §. fin. et in [89]) lege sequenti [90]). Cum vero [91]) judex [92]) appellationi detulit [93]), hac apostolorum forma poterit uti. Talis [94]) judex tali [95]) salutem. Harum serie vobis notifico, Maenium in causa, quae erat [96]) coram me inter eum et Sempronium, vestram audientiam appellasse sub hac forma. Coram vobis [97]) etc. Unde ob vestram reverentiam eidem appellationi [98]) detuli re-
Fol. 32d verenter |, et cum [99]) his litteris sive apostolis meo sigillo signatis [1]) partes ad vos remitto, statuens eis terminum peremtorium [2]) tali die, in quo compareant coram vobis cum munimentis suis et rationibus, ad causam spectantibus, sic parati, quod expedito [3]) appellationis articulo, vel de partium voluntate omisso, suo Marte [4]) procedatur [5]) in negotio principali. Haec forma probatur extra de appellationibus. 2, 15. cordi [6]). 1., et sum unico exemplo contentus [7]), sicut alias [8]), ff. ad legem Aquiliam. 9, 2. ita vulneratus. 51.

81) *B.* fuerit f. s. c. *C.* sit f. ei c. *D. E.* sit ei f. c. — 82) *E. praem.* in. — 83) *B.* malitia. — 84) *B.* consimilibus fiet. — 85) *B.* fuerit. — 86) *C. E.* alias. — 87) *B. C.* fuerit. *D. om.* In — fuit. — 88) *B. om.* P. h. *C. D.* Probantur haec. — 89) *B. C. om. E. om.* et. — 90) *C.* II. *D. E.* veluti. — 91) *C.* ergo. — 92) *B. E. om. C. add.* veluti. — 93) *B.* d. a. — 94) *B. praem. inscr.* De apostolis concessis a judice, cum fuit ab eo appellatum, et detulit appellationi. *D. praem.* litterae. — 95) *B. add.* domino. — 96) *B.* vertebatur. — 97) *B. add.* constitutus. — 98) *A.* appellationem. — 99) *B. om.* e. c. — 1) *D. E.* roboratis. — 2) *B. add.* ut. — 3) *B.* ex praedicto. — 4) *D.* summarie *pro* s. M. — 5) *D.* procedantur. — 6) *Add. l. c. ex libro VIto. C. add.* nobis. — 7) *A.* contemto. — 8) *C.* ut *pro* s. a. *D. E. om.* s. a.

Qualiter formetur 1) *libellus super accusationibus* 2) *clericorum* 3). *Tit. 33.*

Verum cum 4) agitur principaliter de crimine, interdum 5) accusando interdum denuntiando interdum inquirendo 6), ut 7) de aliis modis omittamus ad praesens, extra de accusationibus. 5, 1. super his. 16., videre 8) restat primo, qualiter formetur 9) libellus super accusatione 10), cum quis vinculum inscriptionis debet arripere 11). *Libellus* 12). Venerabili patri, domino R. 13) || sanctae Mariae in Cosmae et Damiani 14) diacono cardinali, a domino papa auditori 15) concesso, Alanus 16), canonicus Praegranensis 17), defert 18) sive accusat episcopum suum 19), quem dicit habuisse simoniacum ingressum, et non per ostium sed aliunde intrasse in ecclesiam Praegranensem 20), et ipsam 21) post 22) suam intrusionem incestu et perjurio 23) polluisse, super quibus 24) criminibus publicae 25) infamiae nota 26) respersus, ipsam ecclesiam in periculum animae suae non 27) modicum, et 28) detrimentum ipsius 29) ecclesiae, et 30) scandalum plurimorum detinet occupatam, quare ipsum ab officio 31) et benefi- Fol. 33a

1) *D.* formatur. — 2) *B. D.* accusatione. — 3) *In C. haec rubrica non adscripta est. E. habet* libellorum. — 4) *D.* ubi. — 5) *C. D. E. om.* — 6) *A. om.* interdum denuntiando interdum inquirendo. — 7) *A.* et. — 8) *B. D. E.* videndum. *C.* r. v. — 9) *C.* formatur. *D. E.* formentur libelli. — 10) *B.* accusationibus. *C. E.* causa accusationis. *D.* accusationis. — 11) *B.* accipere. — 12) *B. praem. inscr.* Qualiter formetur libellus in accusatione et obligat se ille, qui accusat, ad vinculum inscriptionis. *D. om.* L. — 13) *C. D. E.* ac d. C. — 14) *B. om.* e. D. *C. habet* Cosmidm. *D.* om. i. C. e. D. *E. habet* Cosmdī. — 15) *B. C.* auditore. — 16) *A.* Alamus. *C.* a. — 17) *A.* p̃ gran̄. *B.* p̃ gen̄. *D.* de tali loco. *C. E.* talis loci. — 18) *D.* defefert. — 19) *E.* s. e. — 20) *B. D. E.* p̃ gen̄. *C.* Praganensem Bonaniensem. — 21) *B. om.* — 22) *C. om.* — 23) *B. add.* eam. — 24) *C. om.* — 25) *C. E. om.* — 26) *E.* notat. — 27) *C. add.* in. — 28) *A. C. D. E. om.* — 29) *D. E. om.* — 30) *D. bis habet.* — 31) *C. add.* suo.

cio deponi et ab administratione [32]) ipsius [33]) removeri petit, et [34]) eidem [35]) super ipsa ecclesia [36]) cum juribus et [37]) pertinentiis suis perpetuum silentium imponi, ad poenam talionis, si in probando defecerit se adstringens [38]). Haec forma accusandi probatur extra de accusationibus. 5, 1. licet [39]). 14., et c. veniens. 15., C. ad
Fol. 33b legem Corneliam de falsis. 9, 22. ubi. 22., 2 [40]). q. 3. calumniator. 2., et c. [41]) qui non probaverit. 3. Cum vero crimen denuntiando intenditur, sic formabitur libellus [42]). *Libellus.* Vobis domino M. [43]) episcopo [44]) Aretino [45]) T. [46]), plebanus plebis [47]) sancti Joannis, denuntiat, presbyterum Petrum [48]) rectorem sancti Quirini [49]), quem dicit tenere [50]) infra tecta suae [51]) ecclesiae publice focariam [52]), et ex ea filios procreasse, et bona dictae [53]) ecclesiae, quam [54]) fuit [55]) minus canonice [56]) consecutus [57]), adeo dilapidat et consumit, quod, nisi per vos celeriter [58]) indemnitati ipsius ecclesiae succurratur, ad irreparabilis dissolutionis opprobrium deducetur. Est etiam prodigus non solum rerum sed etiam [59]) famae suae, et [60]) in [61]) his et in [62]) aliis vitam ducit [63]) enormiter dissolutam. Unde petit eum [64]) ab ipsa [65]) ecclesia removeri, et super ea sibi [66]) perpetuum silentium imponi.

32) *A.* ministratione. — 33) *B. om.* et scandalum — ipsius. *C. om.* ipsius. *D. add.* ecclesiae. — 34) *B.* petit insuper. — 35) *D.* eundem. — 36) *C.* e. i. — 37) *D. om.* — 38) *A.* abstringens. — 39) *D. add.* Heli: *quod est c. 31. extra de simonia. 5, 3.* — 40) *B.* III. — 41) *A. B. om.* e. c. — 42) *Pro* Cum — libellus *B. habet inscr.:* Qualiter formetur libellus in denuntiatione. — 43) *D.* az. — 44) *B. om.* — 45) *B.* Bononiensi. — 46) *D.* Ja. — 47) *B. C. D. E. om.* — 48) *B.* P. p. *C. D. E. habent* C. — 49) *A.* Quirei. *C. D.* ecclesiae sanctae Mariae *pro* s. Q. *E.* ecclesiae sancti Joannis. — 50) *B.* detinere. *C. D. E.* retinere. — 51) *C. om. D. E. habent* e. s. — 52) *D.* fornicariam. *E.* feminam fornicariam. — 53) *D.* praedictae. — 54) *D. praem.* ad. — 55) *E.* fuerit. — 56) *D. praem.* legitime. — 57) *B. E.* assecutus. *C.* adeptus. — 58) *A.* sceleriter. — 59) *A. om. B.* et. — 60) *B.* sicut ille qui. *D. om.* — 61) *A. om.* — 62) *A. E. om.* — 63) *B.* deducit. — 64) *B. C. D. E.* ipsum. — 65) *C. om.* — 66) *B. D. E. om.*

Item petit ante omnia, cum sit de dilapidatione suspectus, eidem omne genus vendendi, dandi [67]), infeudandi, vel quomodo libet [68]) alienandi bona dictae ecclesiae | interdici, unde jus etc. — Probant [69]). 2. q. 7. quapropter. 47., extra de [70]) judiciis [71]). 2, 1. novit. 13., et de [72]) testibus. 2, 20. in omni [73]). 4., et de officio et potestate judicis [74]) delegati. 1, 29. venerabili [75]). 37., et de accusationibus. 5, 1. cum dilectus. 20. et t. e. [76]) praelatorum. 27., C. de suspectis tutoribus. 5. 43. cum [77]). 7. Fol. 33c

Qualiter agatur de crimine inquirendo [1]).
Tit. 34.

Cum ad praelatum contra [2]) subditum validus clamor ascendit, fama [3]) frequens conscientiam [4]) ejus commaculat [5]), et [6]) proborum virorum [7]) clamosa insinuatio repercutit aures ejus, quod videlicet [8]) ille villicus diffamatus apud dominum suum, quasi bona dissipasset [9]) ipsius [10]) in tantum, quod non credatur [11]) villicationis suae posse reddere rationem [12]): vel [13]), super excessibus fama [14]) subditi in tantum est [15]) laesa sive vulnerata [16]), quod oculis conniventibus superior excessus illos [17]) sine reprehensionis nota nec [18]) potest nec debet dimittere incorrectos: tunc, quasi fama denuntiante vel deferente [19])

67) *B. om.* — 68) *C. D.* quolibet modo. — 69) *B.* Probatur haec forma. *C. D. E.* Probatur hoc. — 70) *A. om.* — 71) *A.* in dec. — 72) *A. om.* — 73) *D. add.* negotio. — 74) *B. C. D. E. om.* e. p. j. — 75) *D. E.* venerabilis. — 76) *B. D. E.* e. t. *C.* c. *pro* t. e. — 77) *C.* cum.

1) *B.* in inquisitione facienda. *In C. haec rubrica non adscripta est. E. om. inscriptionem.* — 2) *B. om.* — 3) *B. praem.* et cum. — 4) *D.* cum scientiam. — 5) *D.* maculata. — 6) *B. add.* cum. — 7) *D. om.* p. v. — 8) *A.* videt. — 9) *D. E.* d. b. — 10) *B.* illius. *C. om.* — 11) *A.* credat aliquis. *D. E.* creditur. — 12) *D.* r. rationem posse. — 13) *B. add.* cum. — 14) *E.* forma. — 15) *B. C. D. E.* e. i. t. — 16) *E.* diffamata. — 17) *D. E. om.* — 18) *A.* quod. *B.* non. — 19) *B.* d. v. nuntiante. *E.* d. v. ferente.

clamore descendat [20]) praelatus [21]), ut [22]) videat, an clamorem subditus opere complevis|set [23]): vel, an [24]) villicus ille [25]) suae villicationis possit reddere rationem, ad reddendam [26]) rationem vocatus [27]). Quod autem [28]) sub forma praedicta liceat praelato descendere et [29]) videre, inquirere [30]) ac [31]) punire, probatur extra de accusationibus. 5, 1. inquisitionis. 21. et c. qualiter et quando [32]). 24., et de [33]) simonia. 5, 3. licet Heli [34]). 31. Et consueverunt praelati [35]) sic incipere inquisitionis officium contra subditum. Jurabis [36]) dicere plenam [37]) et meram [38]) veritatem super his [39]) excessibus, de quibus diceris infamatus, et de aliis omnibus, de quibus [40]) super statu tuae personae vel ecclesiae nobis videbitur inquirendum, et de parendo omnibus nostris mandatis super his, si [41]) culpabilis fueris [42]) repertus. Praestant [43]) ad hoc [44]) praelatis duo argumenta decretales [45]), extra de accusationibus. 5, 1. qualiter et quando [46]). 24. et c. cum dilectus. 20. Si [47]) est infamatus ille subditus apud bonos et graves, et non a [48]) maledicis vel [49]) inimicis, sed a providis et honestis [50]), et [51]) fama super exces||sibus, de quibus [52]) intendit [53]) inquirere, non semel sed saepe aures

Fol. 33d

Fol. 34a

20) *A. B. D. E.* descendit. — 21) *A.* in quod. *C. om. D. E.* in quid. — 22) *A. C.* et. — 23) *B.* clamor est subditus opere *pro* clamorem — complevisset. — 24) *D. om.* — 25) *D. om. et habet c. E.* v. s. — 26) *B. om.* — 27) *B.* advocatus. — 28) *D. E. add.* sit ita. — 29) *B. om.* — 30) *C. praem.* et. — 31) *E.* et. — 32) *D. E. om.* e. q. — 33) *D. om.* — 34) *B. om.* — 35) *B.* inquisitores. — 36) *B. praem. inscr.:* Qualiter debet subditus praestare juramentum in inquisitione facienda. *D. E. autem:* Forma secundum quam jurant illi, contra quos inquiritur. — 37) *B.* p. d. — 38) *C. om.* p. e. m. — 39) *D. E. om.* — 40) *E. om.* diceris — quibus. — 41) *D. E.* quibus. — 42) *C.* fuerit. — 43) *D. E.* praestantur. — 44) *B. add.* pio. *C. om.* praelatis. — 45) *B.* duae d. a. *C.* a. duae d. *D. E. om.* decretales. — 46) *B. om.* e. q. — 47) *B. praem. inscr.:* Qualiter praelatus debet procedere contra subditum, quando infamatus est aliquis. *B. add.* autem *et habet* i. e. — 48) *D. om.* — 49) *C. D. E.* et. — 50) *E.* discretis. — 51) *D. om.* — 52) *B. add.* praelatus. — 53) *D. E.* intenditis.

praelati pulsavit[54]), et ipse[55]) non ex odii fomite sed[56]) caritatis affectu procedit, tenendo rectam[57]) stateram in manibus[58]), et appendendo[59]) judicium aequa libra, juste[60]) quidem incipit inquiri[61]): alioquin eos[62]) non in via juris[63]), sed in devio erroris[64]) potius deviare puto[65]). Haec probantur extra de accusationibus. 5, 1. cum oporteat[66]). 19. et c. qualiter et quando[67]). 24. et[68]) de simonia. 5, 3. licet. 31. et[69]) 11. q. 3. in cunctis[70]). 52. Sed cum[71]) in hoc opere docere advocatos in eorum officio principaliter intendamus, videndum restat, qualiter advocatus clientulo suo, contra quem inquiritur[72]), patrocinetur, et obviare valeat malitiis et cavillationibus praelatorum, qui, tanquam lupi rapaces interdum[73]) transcurrentes dioeceseos fines[74]), quaerunt, quem devorent, praedam[75]) in subditis affectantes, ut ab eis subtili[76]) ingenio aurum extorquere conentur[77]). Veruntamen sub|ditorum avaritia tenacissima velut ferrea frena[78]) Fol. 34b in contrarium tendit.

Qualiter iste[1]), contra quem inquiritur, se defendat[2]). Tit. 35.

Constitutus coram vobis, domino M.[3]), episcopo

54) *A.* pulsant. — 55) *B. add.* praelatus. — 56) *B. C. D. E. add.* ex. *C. pro* caritatis — rectam *habet* accusationibus. — 57) *D. E.* recte. — 58) *D. E. add.* suis. — 59) *C.* opponendo. — 60) *B. praem.* iste praelatus. — 61) *A. B. C. om. E. habet* i. incipit. — 62) *B.* eum. — 63) *A.* moris. — 64) *A.* errore. — 65) *D.* deputo. — 66) *C.* oporteat. — 67) *B. C. om.* e. q. — 68) *B.* extra. — 69) *E. om.* — 70) *B.* ceteris. *D. E. add.* canonicis. — 71) *C. om.* — 72) *C.* inquiretur. — 73) *A.* intendunt. — 74) *B.* dioeceses suas *pro* d. f. — 75) *D. praem.* et. *C. habet* praedicta. — 76) *A.* sub tali. — 77) *B.* possint. — 78) *A. B.* veld' ferrea *om.* frena: *D.* velut ea ferrea: *E.* velut frena *om.* ferrea.

1) *B. C.* ille. — 2) *B.* defendendo se petit omnia capitula sibi dari in scriptis, super quibus praelatus intendit inquirere contra ipsum. — 3) *D.* az. *E. om.*

Aretino [4]), ego quidem [5]) R., plebanus de Rucano [6]), peto ante omnia mihi edi et [7]) in scriptis dari [8]) capitula sive articulos, de [9]) quibus vultis procedere contra me ad inquirendum, et me asseritis infamatum, ut possim me defendere, et tempus ad deliberandum peto. Quod [10]) debeat fieri copia, ut [11]) dictum est, probatur extra de accusationibus. 5, 1. qualiter et quando. 24. §. debet., ff. de edendo [12]). 2, 13. l. 1. §. edenda [13]). 3. Si [14]) copiam negaverit sibi dari, appellet sub hac [15]) forma. *Appellatio* [16]). Quia vos, domine episcope Aretine [17]), humiliter saepius requisitus [18]) a me plebano [19]) talis loci, copiam capitulorum sive articulorum [20]), de quibus contra me inquiritis et me dicitis infamatum, dare in scriptis et tempus ad deliberandum super ipsis [21]) mihi contra justitiam [22]) denegatis, auferendo mihi facultatem defendendi, ex [23]) hoc sentiens [24]) indebite me gravatum in scriptis ad judicem competentem appello, et apostolos instanter peto. *Quaestio* [25]). Quaeritur, utrum talis appellatio valeat [26]), ne [27]) inquiratis: vel, ne visitetis [28]): vel, ne corrigatis. Respondeo: talis [29]) appellatio nulla est, extra de officio ordinarii [30]). 1, 31. licet. 12., et de appellationibus. 2, 28. ad nostram. 3., quia appellationis remedium est institutum, non ad defensionem iniquitatis, sed ad praesidium innocentiae [31]).

Fol. 34c

4) *B.* Bononiensi. *C. D.* tali. — 5) *B.* om. — 6) *B.* ti. *C. D. E.* tali loco. — 7) *C. om.* — 8) *C.* d. i. s. — 9) *E. om.* — 10) *B. add.* ita. — 11) *C.* prout. — 12) *A.* de eodem: *C. D. E.* e. t. — 13) *A. B. C. D.* edendi. — 14) *B. praem.* et. — 15) *C. om.* — 16) *B. C. D. om.* — 17) *B.* Bononiensis. *E.* parum. — 18) *A. om.* — 19) *D.* plebanus. — 20) *C. E.* a. s. c. *D. om.* c. s. — 21) *C. D. E.* his. — 22) *B.* c. j. m. dare. — 23) *C. D. E. praem.* et. — 24) *A.* scientes. — 25) *B. C. D. E. om. C. D. E. habent* sed. — 26) *B.* teneat, appellatio. — 27) *D. E.* de appellatione. — 28) *A. B.* insitetis: *D. E.* usitetis, *om.* ne. — 29) *C. praem.* quod. — 30) *A. D.* cordi. — 31) *A.* innotitiae. *B.* i. p.

Si autem [1]) *data fuerit* [2]) *copia capitulorum vel* [3]) *articulorum, procedat sic primo* [4]) *contra quem inquiritur* [5]). *Tit.* 36.

Ecce articuli [6]) sunt duo: primus est de fornicatione, commissa cum Bertha: secundus est de [7]) dilapidatione suae [8]) ecclesiae. Negat talis plebanus se infamatum [9]) super dictis articulis, et nisi constet prius ipsum [10]) infamatum, dicit et proponit, vos [11]) non potuisse procedere [12]) contra eum ad inquirendum, et [13]) petit, testes super infamia prius recipi [14]) et examinari, et nomina testium sibi edi [15]) | et suum interrogatorium recipi contra eos. Si autem [16]) admiserit eum ad praedicta [17]), bene quidem: alioquin appellet sub hac forma, et ponat illa omnia [18]), quae dicta sunt [19]) usque ad proximum [20]): si autem. *Appellatio* [21]): et quia non constat ipsum infamatum, et [22]) contra justitiam contra ipsum inquiritis [23]), in [24]) nullo fama ipsius [25]) laesa, ex [26]) hoc sentiens indebite se gravatum, in scriptis ad judicem competentem appellat, et instanter apostolos petit. — Haec probantur sic. Nam si negat se infamatum, debet prius de hoc [27]) constare [28]), quam inquiratur, quia per negationes [29]) res efficitur dubia, C. de his, quibus ad libertatem proclamare [30]) non licet. 7, 18. l. ult., et quod non Fol. 31d

1) *C. om.* — 2) *B. add.* sibi. — 3) *C. om.* c. v. — 4) *A. om.* s. p̄ — *B. pro* p. *habet* ille. — 5) *B.* fit inquisitio. — 6) *B. add.* de quibus vultis inquirere. — 7) *D.* cum. — 8) *C. om.* — 9) *B. add.* esse. — 10) *B. om. C.* eum prius. *D. E.* i. p. — 11) *A. E.* nos. — 12) *D.* excedere. — 13) *B.* unde. — 14) *C.* receptos *pro* r. e. *D. habet* p. r. s. i. — 15) *A.* reddi. — 16) *B. add.* inquisitor. — 17) *B. om.* a. p. — 18) *A. B. E.* nomina. *C. D.* o. i. — 19) *D. add.* nomina. — 20) *B. add.* §. *C. D. E. praem.* §. — 21) *B. C. D. E. om.* — 22) *B. add.* quia. *E. om.* — 23) *E.* inquiratis. — 24) *B. D. E. praem.* cum. *C. praem.* et. — 25) *B. add.* sit. *C. habet* ipsius infamia. *D. E. habent* i. sit f. l. *E. habet* forma. — 26) *B. praem.* et. — 27) C. d. h. p. — 28) *D.* constat. — 29) *B. C. D. E.* negatione *pro* p. n. — 30) *A.* pro clamore.

possit procedi ad inquirendum, nisi prius constet de infamia, probatur extra de accusationibus. 5, 1. cum oporteat. 19. et c. qualiter et quando [31]). 24., et de simonia. 5, 3. licet. 31., cum multis juribus concurrentibus ad idem [32]). *Quaestio* [33]). Sed pone, quod de infamia constet: qualiter [34]) || se defendet [35])? Respondeo, probet se [36]) bonae famae, quia potius [37]) in odore bonae famae, quam in [38]) infamia delectamur [39]), extra de accusationibus. 5, 1. licet. 14. in fine: vel probet, famam [40]) ortam ab inimicis: vel a [41]) conversantibus cum inimicis [42]): vel, conspiratoribus, vel [43]) criminosis [44]), vel [45]) excommunicatis, vel fornicariis, vel suspensis [46]), extra de accusationibus. 5, 1. cum dilectus. 20., et c. cum oporteat [47]). 19., et c. inquisitionis. 21 in fi., et c. qualiter et quando [48]). 24. §. 1.: vel, probet contra testes receptos super infamia, quod [49]) sint inimici vel criminosi [50]), ut proxime probatum est per jura [51]). Vel [52]), probet contra [53]) primum articulum [54]) de honestate et castitate [55]) sua: vel [56]), quod illa Bertha sit mater [57]), vel soror [58]), cum quibus [59]) naturale foedus nil permittit [60]) saevi criminis suspicari, extra de cohabitatione clericorum [61]). 3, 2. c. 1. et c. a [62]) nobis. 9., et [63]) C. de episcopis et clericis [64]). 1, 3. cum qui [65]). 19. Vel, probet contra

Fol. 35a

31) *B. C. D. E. om.* e. q. — 32) *B.* suis concordantiis *pro* multis — idem. — 33) *B. C. D. E. om.* — 34) *D.* quod. — 35) *B.* d. s. iste. — 36) *B. add.* esse. — 37) *C. E. add.* est. — 38) *B. D. E. om. E. habet* fama. — 39) *C.* delectandum. *D. E.* aliquis delectatur. — 40) *B. D. E.* infamiam. — 41) *B. om. D. E. habent* ab adversantibus. — 42) *C. D. E. add.* fornicariis. *D. praem.* vel. — 43) *B. add.* a. — 44) *B. add.* vel a suspensis. — 45) *B. add.* ab. — 46) *B. om.* v. f. v. s. *C. D. E. om.* v. f. — 47) *A.* oportet. — 48) *B. om.* e. q. — 49) *D. om.* — 50) *B. add.* vel excommunicati. — 51) *C. om.* vel probet — jura. *D.* supra *pro* p. j. *E. om.* p. j. — 52) *A.* ut. — 53) *D. om.* — 54) *B. add.* scilicet fornicationi. — 55) *C. D. E.* c. e. h. — 56) *B. add.* probet. — 57) *A. om.* — 58) *B. add.* vel consanguinea sua. — 59) *B. om.* — 60) *A.* promittit. *C. D. E. habent* s. c. p. — 61) *C. D. E. add.* et mulierum. — 62) *C. om.* — 63) *B. om.* — 64) *B. om.* e. c. — 65) *B.* quem.

secundum [66]) super dilapidatione, quod ipse bene tracta-
vit res ecclesiasticas: vel, quod | debitum urgebat [67]) et Fol. 35b
aliter non poterat [68]) solvi, C. de sacrosanctis ecclesiis. 1, 2.
jubemus. 14. in auth. hoc jus. *Quaestio* [69]). Sed pone,
quod iste episcopus [70]) inquisitor non specificat [71]), utrum
ex officio [72]) velit inquirere, vel ad instantiam alicujus,
inquisitionem promoventis [73]), quid faciet [74])? Respon-
deo, dicet sic. Coram [75]) vobis domino [76]) M. [77]), episco-
po Aretino [78]), constitutus ego talis peto mihi [79]) speci-
ficari et dici, si quis me vobis [80]) accusat, defert vel de-
nuntiat, vel [81]) inquisitionem promovet [82]), et [83]) peto
mihi [84]) libellum dari, et tempus ad deliberandum super
eo: vel, si [85]) ex officio vestro vultis contra me inqui-
rere, peto [86]) mihi edi capitula [87]), de quibus vultis in-
quirere, et [88]) tempus ad deliberandum [89]) dari, ut me
possim defendere, et jura mea et exceptiones [90]) legiti-
mas proponere coram vobis [91]). *Appellatio* [92]). Et quia
saepius [93]) humiliter requisitus mihi denegatis praedicta,
et me admittere contra justitiam [94]) recusatis, ex [95]) hoc
sentiens | indebite me [96]) gravatum, ad judicem compe- Fol. 35c
tentem appello, et cum instantia mihi apostolos dari [97])
peto. — Haec forma liquet per jura superius [98]) alle-

66) *B. add.* scilicet. — 67) *B. add.* eum sic facere. *E.* urgeat. — 68) *B. add.* debitum. *E.* poterit. — 69) *B. C. D. E. om.* — 70) *E.* e. i. — 71) *C. D. E.* specificavit. — 72) *B. add.* suo. — 73) *B.* moventis. *D. E.* praeparantis. *C. D. E. add.* hoc faciat. — 74) *B. add.* iste, contra quem fit inquisitio. *D. habet* faciat. — 75) *D. praem.* petitio. — 76) *B.* domine. — 77) *C. E. om. D. habet* az. — 78) *B.* episcope Bononiensis. — 79) *C.* inde. — 80) *C.* verbis. — 81) *D. E. add.* ad. — 82) *D.* promove. — 83) *B. add.* si sic est. — 84) *B. add.* super hoc. — 85) *D. om.* — 86) *D. E. praem.* et. *D. om.* mihi. — 87) *D.* capitula edi capitula. — 88) *B. add.* peto. — 89) *C. add.* super eo. — 90) *B. add.* meas. — 91) *B. add.* Si vero ipsum non admiserit, poterit appellare sub hac forma, et valebit appellatio. *D. habet* c. v. p. — 92) *B. C. D. E. om.* — 93) *C. D. E. om.* — 94) *B. E.* c. j. a. *B. add.* contra ista. — 95) *D. E. praem.* et. — 96) *B.* m. i. *E.* m. g. i. — 97) *C.* d. a. — 98) *C. E.* saepius. *D.* superiora saepius.

gata [99]). Haec quidem super [1]) inquisitione, quia frequenter [2]) materia se exhibet, sub compendio, tanquam utilia et necessaria, in fine istius secundae partis stilus noster [3]) adnectit.

Incipit tertia particula,

continens defensiones rei. Et primo, cum reus vocatur [1]) ad causam [2]), post [3]) qualiter se defendat [4]). Tit. 1.

Ecce vocatur [5]) reus ad causam. Tunc, sive per nuntium sive per litteras [6]) citetur [7]), de citatione faciat fieri instrumentum publicum [8]), ut actor eum [9]) non decipiat in termino, et ut idem ipse [10]) reus certus [11]) existat, quando coram judice debeat comparere, quia ipse reus nec [12]) ante terminum nec postea [13]) sed die termini comparere tenetur, cum duo mandentur ei [14]); scilicet quod veniat [15]), et quod veniat [16]) tali die, extra de dolo,
Fol. 35d et contumacia. 2, 14. cum dilectus |. 6., et ff. de arbitris. 4, 8. Celsus [17]). 23., et [18]) ff. si quis cautionibus. 2, 11. l. 2. Hoc facto die peremtorii comparere debet reus [19]) coram judice, et secum ducat [20]) notarium suum, ut a judice vel [21]) adversario [22]) non circumveniatur, et constet de his, quae petierit a judice [23]). Et [24]) consti-

99) *B.* dicta. — 1) *C.* semper in. — 2) *D. E. add.* haec. — 3) *D. om.* secundae — noster. *E. om.* st. n.

1) *A.* prius̥ vocatus. *B.* primus vocatus est. *D.* vocatus. — 2) *C.* judicium. — 3) *A. B. om. E.* postea. — 4) *D.* defendit. *B. add.* coram judice delegato. — 5) *C.* advocatur. *D.* vocatus. — 6) *B. C. D. E.* sive p. l. sive p. n. — 7) *A.* citatorias. — 8) *B.* p. i. *E.* i. f. p. — 9) *E.* e. a. — 10) *B. C. D. E.* ipse idem. — 11) *C. om.* — 12) *D. E. add.* etiam. — 13) *B.* post. — 14) *C.* reo. — 15) *E.* ut veniant. — 16) *C. D. E. om.* e. q. v. — 17) *D. om.* et — Celsus. — 18) *E. om.* — 19) *A.* ro. — 20) *B.* ducere. — 21) *B. C. D. E. add.* ab. — 22) *C. D. add.* suo. — 23) *E.* a j. p. — 24) *C. om.*

tutus coram eo dicet[25]: Domine[26], injunctum[27] fuit mihi, quod deberem hodie esse[28] coram vobis. Salvis[29] meis[30] defensionibus me repraesento[31]. Et[32] faciat scribi repraesentationem[33] per suum notarium reus[34], ut constet eum venisse in termino. Alias nec sibi nec judici crederetur, nisi quatenus constaret[35], legitimis documentis, extra de probationibus. 2, 19. quoniam[36]. 11. Caveat tamen ipse reus, ne recedat sine licentia judicis, quia reputaretur[37] contumax pro eo, quod non paruit[38] judici, licet venisset[39] in termino, extra de judiciis. 2, 1. c. 1., et de[40] dolo et contumacia. 2, 14. prout. 4., ff. de rei vindicatione[41]. 6, 1. qui[42] restituere jussus[43]. 68. In[44] alia hora[45] diei revertetur[46] ad judicem, et[47] si est delegatus || petet[48] Fol. 36a copiam suae jurisdictionis, et tempus ad deliberandum[49]. Et cum die et consule debet ei fieri[50], extra de rescriptis. 1, 3. eam te. 7., de[51] dilationibus. 2, 8. praeterea. 2., ff. de edendo. 2, 13. l. 1. §. edenda[52]. 3. Et tempus ad deliberandum habere debet[53], ut in dicta decretali praeterea. 2, 8. 2., quia interest nostra, ne prae-

25) *B. C. add.* sic. — 26) *B. praem. inscr.:* Qualiter reus, cum citatur a judice, debet comparere coram eo die statuta et qualiter debet ei loqui. — 27) *E. praem.* et. — 28) *B.* comparere *pro* h. e. *D. E.* e. h. — 29) *B. C. praem.* unde. *C. addit* vobis. — 30) *D. E.* exceptionibus et. — 31) *C. D.* praesento. *D. E.* p. m. — 32) *C. om.* — 33) *C. D. E.* suam praesentationem. — 34) *C. om.* — 35) *A. C. om.* l. d. *B. habet* l. c. d. — 36) *D. add.* contra falsam. *E. add.* contra. — 37) *A. a sec. manu: in textu* computaretur. — 38) *A.* comparuit. — 39) *C. E. add.* etiam. — 40) *E. om.* — 41) *A.* nē. — 42) *B. om.* — 43) *B. C. om.* — 44) *B. praem. rubr.:* Qualiter in aliqua hora diei debet reus redire ad judicem, et petere copiam suae jurisdictionis, si est delegatus, et si negaverit, poterit appellare. *Deinde habet* Item in aliqua. — 45) *D.* h. a. *om.* diei. — 46) *B. C. D. E.* revertatur. *C. add.* reus. — 47) *D. E. om.* — 48) *B. D.* petat. — 49) *B. add.* super ea. — 50) *B.* fieri sibi copia *pro* e. f. — 51) *B. D. E. praem.* et. — 52) *B. om.* §. edenda. *D. E. habent* edendi. — 53) *D om.*

cipitentur[54]) homines, quamdiu juste deliberant[55]), ff. de interrogatoriis actionibus. 11, 1. et quia[56]). 6. Si[57]) negaverit judex hoc[58]), appellet reus[59]) sub hac forma. *Appellatio*[60]). Constitutus coram vobis, domino Joanne, pro causa, quae est, vel esse speratur inter me[61]) Titium, ex parte una[62]), et Sempronium, ex altera[63]), peto copiam vestrae jurisdictionis, si quam habetis, et terminum competentem[64]) ad deliberandum super ea, et super hoc vos requiro: et[65]) quia humiliter requisitus copiam, quam nunquam habui, mihi[66]) facere denegatis[67]), ex[68]) hoc sentiens indebite me gravatum, in scriptis ad judicem competentem appello et instanter apostolos peto. Et si negat terminum | competentem[69]) dare[70]) ad deliberandum[71]), appellabit sub hac forma[72]). *Appellatio.* Quia vos, domine Joannes, data mihi copia vestrae jurisdictionis, quam dicitis vos[73]) habere[74]) inter me Maenium et Sempronium, terminum competentem, infra quem commode deliberare valeam[75]) super eo[76]), mihi Maenio contra justitiam dare[77]) denegatis, ex[78]) hoc ego M.[79]), sentiens[80]) indebite me gravatum, in scriptis ad judicem competentem appello, et instanter apostolos peto. — Quod tales appellationes valeant[81]) probatur supra[82]) per jura proxime[83]) allegata. Si[84])

Fol. 36b

54) C. praecipitetur. — 55) C. d. j. D. deliberent j. E. deliberentur j. — 56) C. 1. quia. — 57) D. E. *praem.* et. E. *om.* Si. — 58) C. D. E. *om.* — 59) D. *om.* — 60) C. *om. et eodem modo in sqq.* — 61) C. D. E. *add.* et. — 62) B. altera. C. D. E. u. p. — 63) B. una. — 64) E. *om.* — 65) D. E. *om.* — 66) B. *om.* — 67) E. denegetis. — 68) C. *praem.* et. — 69) B. c. t. — 70) E. et ire. — 71) B. *add.* super jurisdictione. C. *habet* a. d. dare. — 72) B. *add.* reus. — 73) B. *om.* C. h. v. — 74) B. D. E. *add.* in causa quae vertitur. — 75) C. possem. — 76) B. C. D. ea. E. eam. — 77) B. *om.* D. E. d. c. j. — 78) C. *praem.* et. — 79) D. *om.* — 80) C. sciens. — 81) C. E. talis appellatio valeat. D. appellatio talis valeat. — 82) B. s. *i. e.* scilicet. C. extra. — 83) B. *om.* — 84) B. *praem. rubr.:* Qualiter se debeat habere reus, cum judex dat sibi copiam suae jurisdictionis, et tempus ad deliberandum super ea, quia debet petere terminum pro advocato quaerendo, et si non dat appellet.

autem judex dederit [85]) copiam [86]) et [87]) terminum [88]), recipiat [89]) eam reus [90]) salvis [91]) suis defensionibus [92]), et in termino revertatur et petat [93]) terminum pro advocato quaerendo, quem terminum judex sibi dare debet, extra de officio judicis. 1, 32. c. 1 [94]), ut [95]) lite non contestata. 2, 6. c. 1., de [96]) dolo et contumacia. 2, 14. prout. 4., ff. de postulando. 3, 1. l. 1 [97]). §. ait praetor. 4. Si [98]) denegat ei [99]) talem [1]) | terminum dare [2]), appellet Fol. 36.
sub hac forma. *Appellatio.* Quia vos, domine Joannes, denegatis mihi terminum dare pro advocato quaerendo [3]), quem nunquam quaesivi, et subtrahitis mihi contra justitiam copiam defensionis, ex hoc ego Maenius sentiens [4]) indebite me gravatum, in [5]) scriptis ad judicem competentem appello et instanter apostolos peto. Quem [6]) nunquam quaesivi: ideo ponitur [7]) in appellatione supra [8]), quia, si quaesivit [9]), nunquam debet [10]) habere inducias pro advocato: ' sed faciat ita cum eo, quod habeat eum paratum ad causam suam, cum fuerit opus [11]): alioquin velamento absentiae patroni bene ordinata rescindi non debent, C. de postulando. 2, 6. velamento. 4. Si [12]) autem judex dederit terminum [13]) pro advocato quaerendo, revertatur in termino [14]) cum eo, et petat reus iste, terminum sibi dari ad exceptiones dilatorias proponendas,

85) *B. add.* reo. — 86) *B. add.* suae jurisdictionis. — 87) *B. add.* tempus sive. — 88) *B. add.* ad deliberandum super ea. — 89) *C. D. E. om.* — 90) *B. C. E.* r. e. *D. om.* eam. — 91) *B. add.* sibi. — 92) *C.* exceptionibus. *D. E. praem.* exceptionibus et *et add.* recipiat. — 93) *D.* quaerat. — 94) *A. C. D. E.* II. — 95) *B. praem.* et. — 96) *B. praem.* et. — 97) *D. add.* nihil. — 98) *B. add.* autem. — 99) *E. om.* — 1) *A.* tale. *B. praem.* dare. — 2) *B. om.* — 3) *D. om.* — 4) *C.* sciens. — 5) *C. add.* his. — 6) *C.* quos. — 7) *E.* apponitur ibi. — 8) *C.* sua. — 9) *B.* quaesivisset aliquis. — 10) *B.* deberet. — 11) *B. C. E.* o. f. *D.* o. fuit. — 12) *B. praem. inscr.* Dato termino reo a judice pro advocato quaerendo, debet reverti ad judicem in terminum, et quaerere terminum ad exceptiones dilatorias proponendas, quem si judex non dederit appellet. — 13) *B. add.* reo. — 14) *B.* ad terminum. *E.* c. e. i. t.

Fol. 36*d* quem judex sibi[15]) dare tenetur, extra | de exceptionibus. 2, 25. pastoralis. 4., C. de probationibus[16]). 4, 19. exceptionem. 19. Si[17]) denegaverit[18]) judex[19]) talem terminum dare, appellet reus sub hac forma. *Appellatio.* Quia vos, domine Joannes, in causa[20]) inter me[21]) M.[22]) et S.[23]) contra justitiam denegatis[24]) mihi terminum[25]) ad exceptiones[26]) proponendas[27]), quem terminum nunquam habui, ex hoc ego M.[28]), sentiens indebite[29]) me gravatum in[30]) scriptis ad judicem competentem appello, et[31]) apostolos[32]) peto[33]). Si autem judex, data copia suae jurisdictionis[34]), statuat[35]) terminum ad dilatorias proponendas[36]), quod interdum facit[37]), tunc oportebit reum[38]) excipere in termino sibi dato[39]), et exceptiones[40]) proponere, sicut de exceptionibus[41]) inferius doctrina dante domino[42]) dabitur manifesta[43]).

Si[44]) autem judex fuerit ordinarius, vadat reus vocatus[45]) ad eum, et[46]) salvis exceptionibus suis[47]) pe-

15) *B. C.* s. j. *D. om.* dare. — 16) *E.* exceptionibus. — 17) *B. add.* autem. *C. D. E. praem.* quod. — 18) *C.* negaverit. *E. praem.* non. — 19) *C. D. E. om.* — 20) *B. add.* quae vertitur. — 21) *C. add.* et. — 22) *B. add.* ex parte una. — 23) *B. add.* ex parte altera. — 24) *D. om.* — 25) *B. add.* dare. *C. praem.* dare. — 26) *B.* exceptionem *et add.* dilatorias. — 27) *D. E. add.* dare. — 28) *D.* az. — 29) *C.* i. s. *E.* m. g. i. — 30) *C. add.* his in. — 31) *E. add.* instanter. — 32) *B. add.* cum magna instantia. — 33) *C. add.* instanter. — 34) *B. om.* data — jurisdictionis. — 35) *B.* dederit sibi. *C. D.* statuit. *E.* statuerit. — 36) *A. C. om.* — 37) *B.* facere debet *pro* i. f. — 38) *B. C. D. E.* eum. — 39) *C.* d. s. — 40) *D. E. add.* sibi. — 41) *D. add.* in rubrica de exceptionibus. *E. add.* in rubrica. — 42) *B.* deo. *E.* dante domino doctrina. — 43) *C.* doctrinam dabimus d. d. manifestam. — 44) *In A. et E. inscr. omissa est, sed incipitur a littera majuscula picta et spatium rubricae vacat. B. habet inscr.* Hucusque dictum est de judice delegato, nunc sequitur, qualiter se debeat habere quis coram ordinario, cum citatus est ab eo. *In C. ne versus quidem abrumpitur. D. habet rubricam:* In septem casibus proceditur sic sine libelli oblatione. — 45) *B.* advocatus. — 46) *D. om.* — 47) *C. D.* s. e.

tat [48]) sibi dari libellum [49]), et [50]) terminum ad deliberandum super eo [51]). Nec videtur per [52]) hoc in judicem consentire || , ff. de judiciis. 5, 1. non videtur. 33. Fol. 37a Quod [53]) debeat sibi dari libellus, probatur extra de libelli oblatione. 2, 3. c. 1 [54]). , 3. q. 3. offeratur. 4. §. 5., et signatur C. de litis contestatione [55]). 3, 9. auth. offeratur. Et debet habere terminum ad deliberandum super eo, utrum contendere velit, vel cedere [56]), per jura proxime allegata [57]) et per legem [58]) ff. de edendo. 2, 13. l. 1. Nec verecundetur advocatus petere tempus [59]) ad deliberandum, quia melius est deliberare in occulto, quam succumbere in manifesto. Et hoc est [60]) verum generaliter [61]): casualiter tamen secus [62]), in casibus videlicet [63]), in quibus proceditur [64]) sine libello. Primus est, cum causa vel lis [65]) est brevissima et maxime vilium rerum seu personarum, C. de sententiis ex periculo recitandis. 7, 44. in [66]) auth. nisi [67]). post 3. Secundus est, quando [68]) episcopus cognoscit [69]) inter suos familiares, ut in dicto [70]) auth., et facit [71]) 11. q. 1. si quis cum clerico. 45. Tertius est, cum proceditur de consensu partium, C. de privilegiis [72]) scholarum. 12, 30. quoties in fi. 3. lib. 12. | Quartus est [73]), cum rector Fol. 37b provinciae infra quinquaginta [74]) dies convenitur finito

48) *D. E. add.* nihilominus. — 49) *C.* nihilominus dari licentiam *pro* d. l. — 50) *B. add.* petat. — 51) *E.* ad del. term. s. d. et lib. sup. eo. — 52) *C. E.* propter. — 53) *B. praem.* et. *D. E. praem.* nam videtur. — 54) *A. om.* — 55) *A. om.* de litiscontestatione: *C. D. E. om. locum citatum.* — 56) *B. C.* v. c. an c. *D.* v. c. v. contemnere. *E.* v. c. v. c. — 57) *B.* dicta. — 58) *B. om.* p. l. *C. add.* praedictam. — 59) *E. om.* — 60) *C.* e. h. g. v. *D. E.* g. v. — 61) *B. add.* quod libellus debet dari. — 62) *B. add.* est. — 63) *B. om. C.* scilicet. — 64) *C* procedit. — 65) *A.* hoc: *in marg. pro* vel *adscr. a sec. manu* vilis. *C. om.* vel lis. — 66) *B. om.* — 67) *C.* ubi. *D. om.* i. a. n. — 68) *B. C. D. E.* cum. — 69) *A.* cognoscens. — 70) *B. C.* dicta. — 71) *B. om.* — 72) *E.* privilegio. — 73) *B. om.* — 74) *C.* XV. *D. E.* XL.

suo officio [75]) jure [76]) administrationis, in [77]) Auth. ut judices sine quoquo suffragio [78]). 2, 2. necessitatem [79]). 9. (Nov. 8.). Quintus est [80]) in charta suspecta, apud judicem producta, C. de probationibus. 4, 19. l. penult. [81]), et [82]) in teste suspecto cum deponit [83]), C. de testibus. 4, 20. nullum. 14. Sextus [84]) in levibus criminibus. Nam levia crimina audire [85]) et discutere de plano proconsulem oportet, ff. de accusationibus. 5, 1. levia. 6. Septimus [86]) est, cum crimen est notorium, C. de accusationibus. 9, 2. ea [87]). 7., quia ordo [88]) est in notoriis juris ordinem non servare, extra de jurejurando. 2, 24. ad nostram. 21., sicut ait Ovidius [89])

Est in amore modus [90]) non habuisse modum [91]).

Item cum agitur de crimine in modum inquisitionis [92]), non datur libellus [93]), sed eduntur capitula sive articuli, super quibus est inquirendum, extra de accusationibus et inquisitionibus [94]). 5, 1. qualiter et quan-
Fol. 37c do [95]). 24. §. debet. Ali|as [96]) generaliter dandus est [97]) libellus et in [98]) civili et in [99]) criminali causa, 2. q. 8. libellorum. 5. §. 2. Et nota breviter, quod quilibet libellus conventionalis quinque continere debet: nomen [1]) actoris, nomen [2]) rei, nomen [3]) judicis, rem [4]) quae petitur, et causam [5]) petendi [6]), extra de libelli oblatione.

75) *C.* functus o. s. *D. E.* functus finito o. s. articulo vitae suae vel officio suo. *E. autem om. prius* officio. — 76) *C.* ratione suae. — 77) *E. praem.* ut. — 78) *A. pro* q. s. *habet* suo. — 79) *C.* nec. — 80) *B. om.* — 81) *C.* quoties. — 82) *A. B.* sextus. *C.* secus. — 83) *C.* et in deposito *pro* c. d. — 84) *A. B.* septimus. *D. E. add.* est. — 85) *D. om.* — 86) *A. B.* octavus. — 87) *A.* eo. — 88) *B.* q. o. *bis habet.* — 89) *A. B.* alias *om.* Ovidius. *D. E. om.* ait. — 90) *A. B.* m. e. i. a. — 91) *A. add.* §. modum. — 92) *C.* In inquisitionis modo. *D. E.* In inquisitione *pro* Item — inquisitionis. — 93) *A.* in libello. *D. E. add.* cum agitur de crimine in modum. — 94) *B. C. D. E. om.* e. i. — 95) *B. om.* e. q. — 96) *B.* aliter. — 97) *E.* e. d. — 98) *A. om.* — 99) *B. C. om.* — 1) *B.* aliquid. — 2) *B. om.* — 3) *B. om.* — 4) *A. B. D. E.* res. — 5) *A. B.* causa. — 6) *C.* et causam petendi et rem quae petitur *pro* rem — petendi.

2, 3. c. 2 et 3., et de appellationibus. 2, 28. significantibus. 49., 3. q. 3. offeratur. 4 §. 5. Per hoc [7]) scitur, quis, a quo, coram quo, super qua re, ex qua causa convenitur [8]). Si [9]) denegetur [10]) libellus [11]), vel, dato [12]) libello, denegetur dilatio ad deliberandum super eo, appellet reus sub hac forma. *Appellatio* [13]). Quia vos, domine episcope Aretine [14]), in causa, quae est vel speratur esse [15]) inter me [16]) presbyterum A. [17]), et T. [18]), adversarium meum, in scriptis mihi presbytero A. [19]) denegastis [20]) libellum, vel, dato libello, competentem [21]) terminum ad deliberandum super eo [22]), ex hoc ego presbyter A. [23]) sentiens [24]) indebite me [25]) gravatum in scriptis ad judicem competentem appello, et jus [26]) et instanter apostolos peto. Si autem libellum | dederit sive [27]) copiam ejus [28]), Fol. 37d et terminum ad deliberandum super eo, in termino compareat reus [29]), et petat terminum sibi dari pro advocato quaerendo, sicut diximus [30]) coram delegato: et dato termino pro advocato [31]) petat terminum ad excipiendum, et si aliqua de his dilationibus sibi denegetur [32]), locus est provocationi [33]), sicut probavimus supra coram judice delegato. Et ista vera sunt, nisi judex, praeveniens reorum [34]) malitiam, data copia libelli [35]), statuat ex officio suo terminum [36]) ad excipiendum. Tunc [37]) oportebit

7) *B.* haec jura. — 8) *A. om.* quis — convenitur. *C. E.* super quo et qualiter *pro* super — convenitur. — 9) *D. add.* autem. — 10) *B. D. add.* dari. — 11) *B. add.* ab ordinario. — 12) *B. om.* — 13) *B. C. D. om.* — 14) *B.* Bononiensis. — 15) *B. D. E* e. s. — 16) *C. add.* et. — 17) *B. om.* p. A. *D. E. praem.* et. — 18) *C. D. E.* c. — 19) *B. om.* p. A. *et add.* dare. — 20) *B. C. D.* denegatis. — 21) *B. praem.* quia. — 22) *B. add.* dare renuitis, et. — 23) *B. om.* p. A. *D. om.* A. — 24) *C.* sciens. *E.* i. s. — 25) *B.* m. i. — 26) *B. C. D. E. om.* e. j. — 27) *C.* habuit vel. *D. E.* habuerit vel *pro* d. s. — 28) *B. add.* fecerit. *D. E. habent* jurisdictionis. — 29) *B. add.* coram eo. — 30) *B. C. add.* supra. — 31) *C. add.* quaerendo. *D. om.* p. a. — 32) *A.* deneget. *E.* d. s. — 33) *E.* vocationi. — 34) *E.* eorum. — 35) *E.* l. c. — 36) *D. habet* t. *ante* statuat. — 37) *B. praem.* quia.

reum [38]) excipere in termino sibi dato, ne dicatur ei post terminum, per ipsum aditum excipiendi [39]) sibi esse praeclusum. Exceptionibus enim [40]) dilatoriis judicialis [41]) aditus [42]) porta praecluditur, tam decurso termino, voce vivi [43]) praetoris statuto, quam litis ingressu, mortui praetoris [44]) beneficio adinvento [45]), extra de exceptionibus. 2, 24. pastoralis. 4., et [46]) de re judicata. 2, 27.
Fol. 38a inter monasterium. 20. Rei autem dilatamus defensiones, quia ejus est fugere, actoris vero impugnare, unde lex [47]) reum fugitivum appellat [48]), C. de judiciis. 3, 1. properandum. 13. §. 1.; non, quod [49]) possit fugere, cum judicium reddatur in invitum [50]), ff. de verborum obligationibus. 45, 1. inter stipulantem [51]). 83., sed, quia paratus est [52]) ad fugiendum. Expedit etiam eum [53]) prorogare [54]), ut magis deliberet [55]), cum ipse praeter [56]) spem tractus [57]) fuerit ad causam, et nesciverit [58]), quando [59]) litigio pulsaretur, C. de tempore in integrum [60]) restitutionis. 2, 53. petendae. 6., ff. de regulis juris. 59, 17. qui [61]) in alterius [62]). 42. Actor [63]) autem [64]) et [65]) judex interdum decurtare sive abreviare negotium [66]) potest [67]), ut actor [68]) reum capiat in sermone [69]) in contestandam [70]) litem: judex [71]), ut dirimat quaestionem, ff.

38) *C.* eum. *D. om.* — 39) *C.* excipiendum *pro* a. e. — 40) *C. E. om.* — 41) *C. om. E.* a. j. — 42) *C. add.* inst. vel. — 43) *C.* jure, *et om.* praetoris — mortui. *D. E. habent* novi petitoris sive. — 44) *E.* petitoris. — 45) *B.* in adventu. — 46) *B. C.* extra. — 47) *D. om.* — 48) *B. om.* — 49) *B. D. E.* quod non. — 50) *A.* invictum *pro* i. i. — 51) *A.* stipulantes. — 52) *D. om.* — 53) *B.* enim ei *pro* e. e. *C. add.* magis. *D. habet* eum e. *E. om.* eum. — 54) *B. add.* negotium suum. — 55) *D.* deliberat. — 56) *A.* praetor. *C. om.* p. s. *D. E. habent* sine spe praestet spem. — 57) *A.* tactus. — 58) *B.* nescivit. *C.* non sciverit. — 59) *D. E.* quo. — 60) *A. pro* i. i. *habet* mittere. — 61) *A. add.* m. — 62) *D. E. add.* III. q. III. spatium, verbis, si autem dilatio. post 4. 63) *A.* autor. — 64) *C.* vero. — 65) *C.* sive. — 66) *B. om.* — 67) *B.* possunt, actor potest. *D. habet* nituntur. *E.* nititur. — 68) *B. om.* — 69) *D. E.* sermonem. — 70) *B.* contestando *pro* i. c. — 71) *B. add.* potest.

si certum petatur. 12, 1. quidam. 21. ff. de novi operis nuntiatione. 39, 1. l. 1. §. item quaeritur [72]). 10., extra de dolo et contumacia. 2, 14. finem [73]). 5., C. de agricolis et censitis. 11, 47. litibus. 20.

De exceptionibus replicationibus triplicationibus [1]) *et quadruplicationibus haec* [2]) *doctrina datur* [3]). *Tit. 2.*

Licet plures | sint [4]) defensiones reorum, de quibus praemisimus supra [5]), quia tamen [6]) ipsis reis praecipue exceptionibus [7]) auxilium tribuitur [8]) certis ex causis, ut probat lex C. de exceptionibus. 8, 36. non exceptionibus [9]). 10., ad [10]) portum exceptionum [11]) praecipue et ad [12]) alia munimenta, tam reorum quam actorum [13]), de quibus praemisimus in rubrica, navicula sollicitudinis nostrae [14]) decurrat. Est autem exceptio exclusio actionis [15]), ff. de exceptionibus. 44, 1. l. 2., extra ut lite non contestata. 2, 6. quoniam [16]). 5. §. si vero. 2. Datur autem reo exceptio ad elidendum [17]) actionem actoris. Replicatio quidem datur [18]) actori ad exceptionem rei repellendam [19]), triplicatio [20]) reo contra replicationem actoris, et [21]) quadruplicatio [22]) actori [23]) contra triplicationem rei, ff. de exceptionibus. 44, 1. l. 2., extra de renun- Fol. 38b

72) *B. om.* §. i. q. — 73) *A.* fuit.

1) *A. C. om.* — 2) *A. C. D.* hic. — 3) *B.* traditur h. d. — *C. D. add.* manifesta. *E. om. rubricam.* — 4) *B.* s. p. — 5) *B.* s. p. — 6) *C.* cum tempus. — 7) *B.* exceptionum. *C.* exceptionis. *D.* exceptione. — 8) *B.* attribuitur. *C.* tribuit. — 9) *C.* exceptionem *pro* n. e. — 10) *B. praem.* ideo. — 11) *C.* exceptionem. — 12) *C. om.* — 13) *A. om.* q. a. — 14) *B. D. E.* n. s. *D. E. add.* non. — 15) *B.* a. sive petitionis exclusio. — 16) *B. add.* frequenter. — 17) *A.* deliberandam *et in marg. a sec. manu* elidendam. *D. E. praem.* deliberandum vel debilitandum vel. *D. habet* delidendum. — 18) *B.* quidam. — 19) *A.* expellendam. *C. D.* depellendam. — 20) *B. add.* datur. — 21) *C. om.* — 22) *B. add.* datur. — 23) *C. D. om.* actori. *E. om.* Replicatio — actori.

tiatione. 1, 9. super hoc. 5., et de procuratoribus [24]). 1, 38. in nostra. 4., et in [25]) Inst. de replicationibus. 4, 14. per totum. Exempla de quolibet [26]) subjiciantur
Fol. 38c in medio. Petis [27]) a me decem libras [28]) | : excipio [29]) de pacto mihi facto [30]) de non petendo, quod quidem [31]) tria operatur. Tollit naturalem, quae [32]) vim non habet [33]) exigendi, nisi radix civilis obligationis [34]) ei accedat, quae illi naturali faciem [35]) dat, formam [36]), sive vestem, ut possit [37]) parere [38]) actionem, ff. de solutionibus. 46, 3. Stichum. 95. naturalis [39]). 4., et ff. de fidejussoribus. 46, 1. fidejussor. 16. §. fidejussor [40]). 3. Inducit [41]) naturalem obligationem contra [42]) paciscentem ad non petendum: quid enim tam congruum est humanae fidei, quam ea, quae inter se placuerunt [43]), servare [44]), ff. de pactis. 2, 14. l. 1., et nonne [45]) contractus ex [46]) conventione legem et [47]) firmitatem accipit [48]), ff. depositi. 16, 3. l. 1. §. si conveniat [49]). 6.? Sed haec naturalis [50]) contrario consensu [51]), sive [52]) pacto contrario [53]) de petendo adveniente [54]) tollitur, quia nihil est tam naturale [55]), quam [56]) eo genere dissolvi, quo [57]) ligatum [58])

24) *Codd.* probationibus. — 25) *C. D. E. om.* — 26) *C.* qualibet. — 27) *B. praem.* tu. *C.* petitis. — 28) *B. om.* — 29) *B. D. E. add.* contra te. *E. om.* de. — 30) *B. om.* m. f. *C. habet* f. m. — 31) *B. add.* pactum. — 32) *B. C.* quod. *B. praem.* ita. — 33) *B.* habeat. — 34) *B.* actionis. *C. D. E.* rationis. — 35) *D. E. om.* — 36) *B.* debet formam det faciem *pro* f. d. f. — 37) *A.* possim. — 38) *A.* par$\overset{a}{e}$re. *B.* a. p. *C.* parare. — 39) *C.* naturales. — 40) *B. C. D. E. om.* — 41) *D. E. add.* enim. — 42) *A. B.* n. — 43) *A.* placuerant. *E.* pactum erunt. — 44) *B.* observare. — 45) *C.* omnis. *D. E.* nonne contrario omnis contractus nonne. — 46) *A. om.* — 47) *A. pro* l. e. *habet* legere. *B. habet* id est *pro* et. — 48) *C.* legem suscipit id est firmitatem. *D.* suscepit firmitatem. *E.* firmitatem suscipit *pro* l. e. f. a. — 49) *B.* veniat. — 50) *B. add.* obligatio. *C. add.* a. *D. E.* Licet haec naturalis contraria conventione *pro* Sed — consensu. — 51) *C.* sensu. — 52) *A.* sine. — 53) *C.* convento. — 54) *D. E.* conveniente *om.* d. p. — 55) *D.* t. n. e. *E. om.* est. — 56) *B. om. et add. cum D.* unumquodque. — 57) *C.* quod. — 58) *C. D. E.* colligatum.

est, ff. de regulis juris. 50, 17. nihil [59]). 35. Et [60]) elidit civilem obligationem, contrario civili actu [61]) interveniente non naturali |, ut per exceptionem, item per Fol. 38d sententiam, ff. de condictione indebiti. 12, 6. Julianus. 60., et notatur ff. de pactis. 2, 14. si unus. 27. §. pactus [62]) ne peteret. 2. Hoc pacto probato actio tua elisa est, sive sublata [63]) exceptionis ope [64]). Sed tu replicas [65]) contra istam [66]) meam [67]) exceptionem [68]) pacti [69]), quod ultimo feci tibi [70]) pactum [71]), quod tibi liceret [72]) petere, et ultimum pactum valet, C. de pactis. 2, 3. pacta novissima. 12., in [73]) Inst. de replicationibus. 4, 14. in princ. [74]). Hoc [75]) probato mea exceptio de primo pacto repulsa [76]) est sive remota. Sed ego reus resumtis viribus triplico [77]) contra tuam replicationem, et dico, quod illud ultimum [78]) pactum [79]) fuit initum [80]) dolo malo, vel [81]) contra leges seu bonos mores, quare non valet, C. de pactis. 2, 3. pacta, quae [82]) contra leges [83]). 6., ff. de pactis [84]). 2, 14. juris gentium. 7. §. praetor ait [85]). 7. Hoc [86]) probato [87]) tua replicatio [88]) depulsa [89]) est per jura proxime allegata [90]). Demum tu [91]) quadruplicas contra triplicationem [92]) meam et || dicis, quod do- Fol. 39a lus ille, de quo agitur in mea triplicatione [93]), intervenit

59) C. *add.* est. — 60) B. *om.* — 61) D. E. pacto civili. — 62) A. *om.* si — pactus. B. *om.* ne peteret. D. E. *habent* non *pro* ne. — 63) A. prolata. — 64) B. opere. C. *om.* — 65) B. D. Si tu replices. — 66) A. justitiam. — 67) C. materiam. E. manifestam. D. *habet* m. i. — 68) A. exceptione. — 69) D. pactum. — 70) B. sibi proposui *pro* t. f. — 71) A. *bis habet.* C. *om.* t. p. D. *om.* pactum. E. *om.* tibi. — 72) B. l. t. — 73) B. C. D. E. *om.* — 74) A. *om.* i. p. — 75) E. *add.* pacto. — 76) C. D. depulsa. — 77) C. E. replico. — 78) C. *om.* — 79) D. *add.* quod. — 80) A. inicium *in marg. a sec. manu* vitiatum: D. E. iniquum de. — 81) C. *om.* — 82) E. quia. — 83) B. *om.* D. *om.* q. c. l. — 84) D. e. *pro* d. p. — 85) B. *om.* E. *habet* a. p. — 86) E. *add.* pacto. — 87) D. Haec *pro* H. p. — 88) C. r. t. de pacto. D. *add.* probata. — 89) C. D. E. repulsa. — 90) A. alligata. B. dicta *pro* p. a. — 91) C. D. E. *om.* D. *praem.* quadruplicationem facis vel. — 92) C. replicationem. D. *habet* m. t. E. quadruplicationem. — 93) A. meam triplicationem. E. *om.* t.

17 *

me sciente [94]), et sic [95]) mihi volenti [96]) et scienti dolus non infertur, C. de transactionibus. 2, 4. cum donationis. 34. et ff. de regulis juris. 50, 17. nemo. 145.

De exceptionibus. Tit. 3.

Est autem sciendum, quod exceptio [1]) quandoque ponitur large [2]), quandoque ponitur [3]) stricte [4]). Large ponitur [5]) pro omni defensione, quae competit reo, etiamsi nulla competat [6]) actio actori, et tunc [7]) vocant eam exceptionem facti. Ut si petis [8]) a me decem, et ego dico [9]): non credidisti; vel: solvi [10]). Sed in hoc casu puto, quod verbis commodioribus potest dici exceptio, id est [11]), exclusio intentionis [12]). Nam ante litem contestatam non dicimus agere sed [13]) agere velle [14]), ff. rem ratam haberi. 46, 8. amplius. 15., unde [15]) non actionem sed potius intentionem actoris excludit [16]), ff. de condictione indebiti. 12, 6. eleganter. 23. §. [17]) si quis. 3. — *Prima divisio* [18]). Super exceptionibus autem plures
Fol. 39b fiunt [19]) divisiones |, et prima divisio haec est [20]). Exceptionum alia est [21]) peremtoria, alia [22]) dilatoria, alia anomala [23]). Peremtoria est [24]), quae rem, de qua agitur, perimit, et agenti obstat, sicut est exceptio metus [25]), doli [26]) mali, rei judicatae, pacti conventi, juris-

94) *D. E.* mihi scienti. — 95) *B. om.* — 96) *E.* nolenti *om.* mihi.

1) *B. om.* q. e. — 2) *B.* l. p. — 3) *B. D. E. om.* — 4) *C.* stricte et quandoque large *pro* large — stricte. — 5) *B. om.* — 6) *C.* competit. — 7) *B. C. D. E. add.* quidam. — 8) *A.* petit. *C. D. E.* petas. — 9) *D. E. add.* excipio. — 10) *C. add.* tibi. *E. habet* solvisti. — 11) *C.* quasi *pro* i. e. — 12) *B.* i. actoris e. — 13) *E. om.* a. s. — 14) *B. om.* s. a. v. — 15) *B. om.* — 16) *B.* e. a. — 17) *B.* et. — 18) *B. add.* exceptionum. *C. D. E. om.* P. d. *et eodem modo in sqq.* — 19) *D. E.* sunt. — 20) *C.* Prima est haec *pro* et — est. *D. habet* e. h. — 21) *C. om.* — 22) *E. add.* est. — 23) *D. om.* a. a. — 24) *B. add.* illa. — 25) *D.* quod metus causa. *E.* quod metus. — 26) *B. praem.* exceptio *et eodem modo in sqq.*

jurandi delati, in[27]) Inst: t. e.[28]) 4, 13. appellantur. 8. Dilatoria est[29]), quae judicium differt[30]), et ad tempus competit, in[31]) Inst. t. e.[32]) 4, 13. temporales. 10. Dilatoriarum alia est dilatoria[33]) solutionis, alia dilatoria[34]) judicii. Dilatoria[35]) solutionis est[36]), quae solutionem[37]) differt, ut, si agas ante Kalendas, et petas[38]), quod in Kalendis tibi debetur, potest excipi, quod, antequam cedat et[39]) veniat dies, non possis agere. Et ista[40]) exceptio solutionem differt, et appellatur dilatoria solutionis, ff.[41]) de verborum obligationibus. 45, 1. eum, qui Kalendis. 41. ff. de verborum significatione. 50, 16. cedere diem. 213. Dilatoria[42]) judicii est illa[43]), per quam declinatur judicium, et sunt | hae: exceptio[44]), Fol. 39. quae competit[45]) reo contra rescriptum; exceptio[46]), quae competit[47]) contra libellum[48]); exceptio, quae competit[49]) contra judicem de suspecto[50]); exceptio, quae competit[51]) de feriis[52]); exceptio, quae competit[53]) de loco non tuto; exceptio procuratoria[54]). Per[55]) tales exceptiones[56]) non perimo actionem[57]) vel intentionem actoris[58]), sed differo[59]) judicium, vel evito personas[60]), ff. e. t. 44, 1. l. 2[61]). §. 1. Anomala est illa exceptio[62]), quae non sequitur naturam aliarum[63]), et[64])

27) *B. C. om.* — 28) *B. D.* e. t. — 29) *B. add.* illa. — 30) *E. om.* delati — differt. — 31) *B. C. D. E. om.* — 32) *B. C.* e. t. *D. E.* e. — 33) *B. om.* e. d. *C. om.* est. — 34) *A. B. E.* declinatoria. — 35) *A. om.* j. D. — 36) *B. add.* illa. — 37) *B. om. C. D. E. habent* d. s. — 38) *B.* petis illud. — 39) *B.* vel. — 40) *B.* ita. — 41) *C. praem.* ut. — 42) *A. B. C. E.* Declinatoria. — 43) *B. om.* — 44) *D. om.* exceptio — libellum. *E. habet* exceptiones. — 45) *E.* competunt. — 46) *E. om.* exceptio — libellum. — 47) *B. om.* q. c. — 48) *C.* exceptio — libellum *habet post* suspectum. — 49) *B. om.* q. c. *C. D. add.* reo. — 50) *C. D. E.* suspectum *pro* d. s. — 51) *B. C. om.* q. c. — 52) *C.* exceptio — feriis *habet post* tuto. — 53) *B. om.* q. c. — 54) *C.* quae competit contra procuratorem. — 55) *B. praem.* Nam. — 56) *C. om.* — 57) *E.* accusationem. — 58) *E* accusatoris. — 59) *A.* differt. — 60) *A.* personis. — 61) C. I. — 62) *B.* e. est *om.* illa. *D. om.* exceptio. *E.* e. est i. — 63) *A.* illarum. — 64) *B.* sed.

partim est peremtoria et[65]) partim est[66]) dilatoria, et potest et[67]) ante litem contestatam[68]) et post[69]) proponi, sicut est[70]) exceptio excommunicationis, extra t. e. 2, 25. exceptionem[71]). 12.; item exceptio non numeratae pecuniae, et[72]) exceptio non solutae dotis. Et dicuntur anomalae, quia non sapiunt naturam aliarum peremtoriarum. In aliis enim[73]) qui excipit[74]) probat[75]), quia in exceptione reus est[76]) actor, ff. t. e.[77]) 44, 1. l. 1[78]).: istae vero[79]), scilicet non numeratae pecuniae et non solutae dotis,
Fol. 39d non ab excipiente sed ab adversario probantur |, C. de non numerata pecunia. 4, 30. si ex cautione. 3. et t. e.[80]) l. in contractibus[81]). 14. *Secunda divisio.* Exceptionum[82]) aliae sunt perpetuae et peremtoriae, aliae temporales et dilatoriae. Perpetuae, quia[83]) perpetuo dantur et quia[84]) rem perimunt[85]), de qua[86]) quaeritur[87]). Temporales[88]), quia competunt ad tempus[89]), dilatoriae, quia differunt interdum[90]) solutionem, interdum judicium[91]). Et haec[92]) probantur supra in prima[93]) divisione[94]). *Tertia divisio.* Item exceptionum quaedam[95]) sunt personales[96]), quaedam[97]) reales. Personales[98]), quae[99]) personis inhaerent, ut[1]) est exce-

65) *B. om.* — 66) *B. C. D. E. om.* — 67) *C. D. E. om.* — 68) *A. om.* — 69) *B.* post litem contestatam et ante potest *pro* potest — post. — 70) *D. om.* — 71) *D.* excommunicationis. *E. om.* extra — exceptionem. — 72) *B. C.* item. — 73) *A. D. E. om. et jungunt* i. a. *cum antecedenti periodo. B. habet* autem. — 74) *A.* excepit. — 75) *B.* probare debet. — 76) *B.* efficitur. — 77) *B. C.* e. t. — 78) *C.* in exceptionibus, *quae est l. 19. D. 22, 3., et aeque quadrat. D.* l. IIII. *E.* l. III. — 79) *B. add.* exceptiones. *C. habet* ille no *pro* i. v. *D. E.* Hae v. — 80) *B. D* e. t. *C. om.* — 81) *C. add.* Inst. de verborum (*scr.* litterarum) obligatione, per totum. — 82) *B. C. E. praem.* Item. — 83) *B.* sunt quae. *D. praem.* sunt. — 84) *B.* quae. — 85) *C.* p. r. — 86) *D. E. add.* agitur vel. — 87) *A. add.* aliae temporales et dilatoriae, 88) *B. add.* et dilatoriae sunt. — 89) *C.* a. t. c. — 90) *E. om.* — 91) *B.* ut est dilatoria judicii et multae aliae *pro* dilatoriae — judicium. — 92) *B.* hae. — 93) *D. E.* proxima. — 94) *C.* distinctione. — 95) *D. E.* aliae. — 96) *C.* p. s. — 97) *D. E.* aliae sunt. — 98) *C. om.* r. P. q. — 99) *B. add.* sunt. — 1) *C.* sicut.

ptio de suspecto, reales [2]), quae ex re [3]) surgunt, ut est exceptio de loco non tuto. ff. e. [4]) 44, 1. l. 3. Et [5]) probantur [6]) supra in prima divisione [7]). *Quarta divisio.* Item exceptionum aliae sunt odiosae, ut Macedoniani, aliae sunt [8]) favorabiles, ut Vellejani: aliae [9]) inductae ad [10]) rigorem juris conservandum [11]), ut [12]) rei judicatae, aliae propter causam a [13]) naturali || aequitate non recedentem [14]), ut [15]) non numeratae pecuniae, ut haec [16]) in suis [17]) specialibus [18]) tractatibus [19]) jure civili probantur [20]), et facit [21]) ff. de condictione indebiti [22]). 12, 6. qui [23]) exceptionem. 40., et odia sunt restringenda et favores ampliandi [24]), ff. de liberis et postumis. 28, 2. cum quidam. 19. — Opponuntur [25]) autem exceptiones dilatoriae et probantur [26]) ante litem contestatam [27]), postea vero nunquam, nisi ex nova causa, extra de re judicata. 2, 27. inter monasterium. 20., de [28]) officio et potestate judicis [29]) delegati. 1, 29. insinuante. 25., quia nova res novum consilium capit [30]), ff. de [31]) ventre inspiciendo. 25, 4. l. 1 [32]). Peremtoriae vero post litem [33]) contestatam et ante sententiam [34]) et proponi et probari debent [35]), exceptis quibusdam, quae post sententiam proponuntur [36]) interdum. Haec probantur extra in novel- Fol. 40a

2) *B. add.* sunt. — 3) *C. om.* — 4) *C. D. add.* t. — 5) *D. om.* — 6) *D. E. add.* haec. — 7) *C.* Probatur in praedicta decretali *pro* Et — divisione. — 8) *B. C. D. om.* — 9) *E.* quae. — 10) *B.* in. — 11) *A.* conservandae. *B.* conservandi. *C.* servandum. *D. E.* observandae. — 12) *B. add.* exceptio. *D. om.* — 13) *E. om.* c. a. — 14) *A.* recedente. *B. D.* recedunt. *C.* recedentes. — 15) *B. add.* exceptio. — 16) *C.* et hoc. *E.* et hae *pro* u. h. — 17) *C. D. E. om.* — 18) *E.* spiritualibus. — 19) *C. E.* contractibus. — 20) *C. E.* probatur. — 21) *B. om.* e. f. *D. E. add.* ad hoc. — 22) *D. E.* exceptionibus *pro* c. i. — 23) *D. E. om.* — 24) *C. om.* ff. — ampliandi. — 25) *B. praem. inscr.* Hic intitulatur, quando opponuntur exceptiones dilatoriae et peremtoriae. — 26) *C.* probatur. — 27) *E. om.* — 28) *B. praem.* et. — 29) *B. om.* e. p. j. *C. D. E. om.* e. p. — 30) *E. om.* — 31) *C. praem.* e. — 32) *Codd.* unica. — 33) *E. om.* — 34) *B. add.* diffinitivam, *om.* et. *D.* sententiamque *pro* s. e. *E. om.* et. — 35) *E.* d. e. p. — 36) *B. add.* et probantur.

la [37]) constitutione [38]) de litis contestatione [39]). 2, 3. exceptionis [40]). 1., C. [41]) sententiam [42]) rescindi non posse. 7, 50. peremtorias [43]). 2. cum pluribus similibus suis [44]). Nota, quod exceptio peremtoria non potest proponi ante
Fol. 40b litem contestatam, nisi [45]) de re judicata transacta vel | finita excipiat [46]) litigator, ut probat decretalis praedicta [47]): exceptionis [48]). 2, 3. 1. in 6to. Et hoc etiam naturali pondere [49]) sine [50]) subtilitate ingenii perspicaciter intueri [51]) potes [52]), quod [53]) peremtoria [54]), cujus est officium [55]) perimere actionem, in vi dilatoriae proposita, nec dilatoria, cujus [56]) est officium [57]) judicium differre [58]), in vi peremtoriae objecta, debet [59]) recipi vel admitti. Unde dicet [60]) sedens in medio proponenti: vel [61]) causam non recipio, vel eam secundum sui naturam et officium suum in ordine [62]) suo proponas [63]). Habet enim peremtoria institutam [64]) actionem post contestationem [65]) litis primo repellere [66]) sive excludere, non [67]) forum judicis [68]) vel jurisdictionem removere, quod est officium dilatoriae, argumento [69]) ejus, quod legitur [70]) ff. de condictione indebiti. 12, 6. eleganter. 23., et [71]) ff. de negotiis gestis. 3, 5. sin autem [72]). 8. Exemplum de [73]) per-

37) C. nova. — 38) *B. om.* i. n. c. — 39) *A.* litteris con. — 40) *App. loc. cit. ex libro VIto.* — 41) *E.* quoniam. — 42) *C. praem.* de. — 43) *A.* peremtoriae. — 44) *B. om.* c. p. s. s. *D. E.* suis s. — 45) *C. add.* in tribus casibus, scilicet. — 46) *E.* incipiat. — 47) *B.* in tribus casibus ut in praedicta decretali *pro* de — praedicta. — 48) *E.* probant decretales praedictae per exceptiones *pro* probat — exceptionis. — 49) *B.* providentia. — 50) *C.* non. — 51) *C.* intuenti. — 52) *E.* patet perspicaciter *pro* p. i. p. — 53) *A. om. B.* quia. — 54) *C. D. E. add.* est. — 55) *B.* o. e. — 56) *C. add.* suum. — 57) *D. E. om.* perimere — officium. — 58) *C.* ferre. *D. E.* inferre. — 59) *B. praem.* non. *D. E.* debentur. — 60) *D. E.* s. i. m. d. — 61) *C. om.* — 62) *A. B. C. E.* esse. *C. om.* suo. *D.* vice sua *pro* i. o. s. — 63) *A.* proponat. — 64) *C. D. E.* instituere. — 65) *B.* contestationes. *E.* officium. — 66) *D. E.* expellere. — 67) *D. E.* nam. — 68) *C.* judicum. — 69) *A.* argumentum. — 70) *B. om.* e. q. l. — 71) *B. om.* — 72) *C.* si a. — 73) *D. om.*

emtoria proposita in vi [74]) dilatoriae tale est. Excipio, quod tu non potes esse judex in hac causa, quia Titius adversarius meus fecit mihi pactum | de non petendo, vel Fol. 40c detulit mihi juramentum, et ego juravi, quod non [75]) debebam [76]), et sic de aliis peremtoriis infinitis [77]). Exemplum de [78]) dilatoria proposita in vi peremtoriae est hoc [79]). Excipio, quod non teneor [80]) tibi dare decem, quae petis a me [81]), quia judex iste [82]), coram quo me trahis in causam, est tibi [83]) amicitia intima [84]) copulatus, vel [85]) inimicus meus [86]) capitalis, vel quia rescriptum fuit obtentum per falsi suggestionem et veri suppressionem [87]). Quis igitur adeo resupinus et tanta simplicitate gaudens sic excipit [88])? Nam si dicat [89]), quod peremtoria interdum officium [90]) dilatoriae, et dilatoria interdum officium peremtoriae [91]) sumat [92]), hoc esse non potest, quia una est peremtoria jurisdictionis et altera peremtoria actionis, et perimere jurisdictionem [93]) ante litem contestatam [94]), et excludere [95]) actionem institutam post litem contestatam [96]) hoc esset [97]) parere [98]) duos contrarios effectus, quod esse non potest in una [99]) et eadem | re, ff. de condi- Fol. 40d ctione indebiti. 12, 6, cum is [1]). 32. Nemo enim [2]) eodem tempore magistratus et assessoris sive consiliarii officio fungi potest [3]), C. [4]) de assessoribus. 1, 51. nemo. 14., nec advocatus et testis in eadem causa esse quis [5]) potest [6]), ff. de testibus. 22, 5. l. ult.

74) C. vim — 75) *D. om.* — 76) *B. add.* sibi. — 77) *B. om.* — 78) *C. om.* — 79) *B. om.* e. h. *C. om.* est. *D. E.* h. e. — 80) *E.* tenetur. — 81) *B. om.* a m. — 82) *B.* ille. — 83) *C. D. E.* t. e. — 84) *B.* maxima. *C. D. E. om.* — 85) *B. add.* est. — 86) *C.* mihi est i. *D. E.* est mihi i. *pro* inim. m. — 87) *E.* suspicionem. — 88) *C.* excipiat. — 89) *C.* dicas. — 90) *C. D. E. om.* — 91) *D.* peremtorii. *E.* peremtorium dilatoriae. — 92) *C. E.* sumit. — 93) *B. add.* judicum. *C. D. E. add.* videtur. — 94) *A. om.* — 95) *C. add.* videtur. — 96) *A. om.* — 97) *A.* esse. *B.* est. — 98) *A.* parere (a über e). *D.* per. — 99) *A.* via. — 1) *A.* his. *B.* hi. §. nemo. — 2) *A.* qui. — 3) *B. om.* — 4) *A. om.* — 5) *B.* q. e. *D. E.* q. i. e. causa esse. — 6) *C. om.* C. — potest.

Qualiter advocatus rei ipsi reo [1]) *formet exceptiones* [2]), *hic utilis et necessaria* [3]) *doctrina datur* [4]). *Tit. 4.*

Occurrit saepius, quod et [5]) recusationes competunt reo contra personam [6]) judicis, et exceptiones contra rescriptum vel contra adversarium, et [7]) infra terminum [8]) sibi ad dilatorias [9]) constitutum habet [10]) eas proponere reus. Ideo [11]) attendatur [12]), quod ipsa exceptio de judice suspecto alias praecedit de sui natura, et [13]) primo est [14]) proponenda et in serie scripturae collocanda, extra de probationibus. 2, 19. quoniam contra [15]). 11. Nam [16]) si primo reus exceptionem aliam [17]) proponeret, quam [18]) illam [19]) de [20]) suspecto, ad illam de suspecto [21]) postea redire [22])
Fol. 41a non posset, quia videretur [23]) approbasse || judicem [24]), 3. q. 3. si quis testibus [25])., 3 [26]). q. 8 [27]). cujus in agendo. 1. §. 2., C. de sententiis et interlocutionibus omnium judicum. 7, 45. cum Papinianus [28]). 14. Formabit ergo [29]) suas recusationes sic primo [30]), deinde exceptiones [31]). Quia [32]) periculosum est coram judice [33])

1) *C. D. E.* propter reum *pro* i. r. — 2) *C.* appellationi. — 3) *D. om.* e. n. *C. om.* u. e. — 4) *B. verba* hic — datur *ponit initio rubricae.* — 5) *B. C. D. E. om.* — 6) *D. praem.* judicem seu. — 7) *C.* ut. — 8) *D. om.* — 9) *E.* a dilatoriis. — 10) *C.* haberet. — 11) *B.* Item. *D. E. praem.* Et. — 12) *B.* attendat reus. *C.* attendas. *D. E.* attendat. — 13) *E. add.* ideo. — 14) *C.* ideo est prima. *D.* ideo est primo *pro* p. e. — 15) *B. om. C. add.* falsam. — 16) *A.* naturam. — 17) *E.* a. e. — 18) *B. add.* de. — 19) *A. B. D. E.* illa. — 20) *B. add.* judice. — 21) *B. om.* a. i. d. s. — 22) *A.* quis. — 23) *B. C. D. E.* videtur. — 24) *E.* j. a. — 25) *Hunc canonem non inveni. Citandi erant* 3. q. 3. §. offeratur. 4. §. 5. *vel:* 3. q. 6. si quis episcoporum. 2. *cf. Durant. L. 1. P. 1. de recusatione. p. 152. ed. a. 1612.* — 26) *A.* II. — 27) C. IIII. — 28) *A.* Papianus. — 29) *C. add.* reus. *D. om.* e. — 30) *C. om.* — 31) *B.* sic reus recusationem contra judicem *pro* suas — exceptiones. *E. praem.* suas. — 32) *B. praem. inscr.* Qualiter formet recusationes, quas facit contra judicem. — 33) *D. om.*

litigare suspecto [34]), ideo ego R. etc., extra de exceptionibus. 2, 25. cum inter. 5. Vel [35]): quia [36]) suspecti et inimici judices esse non debent, ego [37]) R. etc., 3 [38]). q. 5. quia suspecti. 15. Vel sic: quia cordi nobis est [39]), sine suspicatione lites [40]) procedere, ideo ego R. etc. [41]) C. de judiciis. 3, 1. apertissimi [42]). 16. Vel sic: quia res periculosa est, et saepius tristissimos [43]) sortiri consuevit [44]) eventus, coram judice litigare suspecto, ego [45]) R. vos [46]), domine episcope [47]), certis de causis [48]) suspectum comperiens [49]) sive adinveniens in causa, quae est [50]) inter me [51]) R. et M. [52]), suspectum [53]) recuso, et [54]) in scriptis vobis libellum recusationis offero. Primo [55]) recuso vos [56]) suspectum pro eo [57]), quod estis con|sanguineus dicti Maenii [58]), adversarii mei, unde ju- Fol. 41b dex esse non potestis, extra de appellationibus. 2, 28. postremo. 36. Item secundo recuso vos suspectum pro eo [59]), quod estis dicto Maenio [60]), adversario meo, intima [61]) amicitia copulatus, extra ut [62]) lite non contestata [63]). 2, 6. accedens II. 4. Item tertio recuso vos suspectum pro eo [64]), quod eidem Maenio [65]) in hac causa vestrum patrocinium praestitistis [66]) et praestatis [67]), advocati [68]) officio functus, extra de appellationibus. 2, 28.

34) *B.* s. l. — 35) *B. add.* sic. — 36) *D. add.* si. — 37) *B. C. D. E. praem.* ideo. — 38) *A. B. E.* IIII. — 39) *E. om.* — 40) *C.* l. s. suspicione. *E.* suspicione. — 41) *D. om.* 3. — etc. — 42) *A.* apertissimis. — 43) *E.* tristissime. — 44) *C.* c. s. — 45) *B. C. D. E. praem.* ideo. — 46) *B.* etc. — 47) *B. add.* Bononiensis. — 48) *B. add.* vos. *D. E. add.* habeo vos. — 49) *A.* continens. — 50) *C. om.* — 51) *D. add.* et. — 52) *A. add.* pono et. — 53) *B. om.* continens — suspectum. — 54) *D. om.* — 55) *B. praem. inscr.* Hic specificantur recusationes, quas facit reus contra judicem. — 56) *B.* v. r. — 57) *B. om.* p. e. — 58) *B. om.* d. M. *C. habet* d. M. c. *D. E.* d. M. a. m. c. — 59) *B. om.* v. s. p. e. *D. om.* p. e. — 60) *B. om.* d. M. — 61) *C.* nimia. *D.* tanta. — 62) *E. om.* — 63) *A. add.* re. — 64) *B. om.* tertio — eo. *D. E. om.* p. e. — 65) *B. om.* — 66) *B.* exhibuistis. — 67) *A.* praestati. *B. D. E. om.* e. p. — 68) *D.* advocationis.

postremo [69]). 36. Item quarto [70]) recuso vos suspectum [71]) pro eo, quod estis dominus dicti Maenii, adversarii mei, et ei potestis praecipere [72]) jure dominicae potestatis, extra de officio et potestate judicis [73]) delegati. 1, 29. causam quae. 17. Quinto [74]) recuso vos suspectum pro eo [75]), quod estis [76]) subditus sive [77]) vasallus dicti Maenii [78]), adversarii mei, extra ut lite non contestata. 2, 6. accedens. 2. Item sexto [79]) recuso vos [80]) suspectum [81]) pro eo, quod ipse [82]) Maenius [83]) est vester [84]) familiaris, sive de vestra | familia [85]) post causam coeptam factus, vel commensalis, extra de officio et potestate judicis [86]) delegati. 1, 29. insinuante. 25. Item septimo [87]) recuso vos suspectum [88]) pro eo [89]), quod habetis similem causam [90]), extra de judiciis. 2, 1. causam. Item octavo [91]) recuso vos suspectum pro eo [92]), quod estis affinis dicti Maenii [93]), adversarii mei, 3. q. 9. absens. 18. Item nono [94]) recuso vos [95]) suspectum pro eo [96]), quod estis socius sive concanonicus [97]) dicti Maenii [98]) adversarii mei [99]), extra de officio et potestate judicis [1]) delegati. 1, 29. cum R. [2]). 35. Item decimo [3])

Fol. 41c

69) *C. om.* Item tertio — postremo. — 70) *C.* tertio. — 71) *D. habet* et *pro* Item suspectum. — 72) *C. D. om. et habent* praeestis. — 73) *C. D. om.* e. p. j. — 74) *C.* Item quarto. *D.* quarto. — 75) *B. om.* quarto — eo. — 76) *E. om.* dominus — estis. — 77) *D. om.* — 78) *B. om.* — 79) *C. D.* quinto *pro* I. s. *E.* I. quinto. — 80) *E.* v. r. — 81) *B. om.* sexto — suspectum. *D. E. om.* s. — 82) *C. D. E. om.* — 83) *B.* adversarius meus *pro* i. M. — 84) *D. om.* — 85) *B.* f. v. — 86) *B. C. D. E. om.* e. p. j. — 87) *C. D.* sexto *pro* I. s. *E.* I. sexto. — 88) *C. D. E. om.* — 89) *B. om.* septimo — eo. — 90) *B.* c. consimilem. — 91) *C. D. E.* septimo. *D. om.* Item. — 92) *B. om.* octavo — eo. — 93) *B. om.* d. M. — 94) *C. D. E.* octavo. *D. om.* Item. — 95) *A.* accuso vos nono *corr. a sec. manu.* — 96) *B. om.* nono — eo. — 97) *A. B.* canonicus. — 98) *B. om.* d. M. — 99) *C. D. om.* a. m. — 1) *B. C. D. E. om.* e. p. j. — 2) *A. C. add.* Item decimo recuso vos (*C.* r. v. nono) suspectum (*C. om.*) pro eo, quod Maenius meus adversarius (*C.* a. m.) est vester commensalis, extra de officio judicis (*C. om.* j.) delegati. 1, 29. insinuante. 25., *quae fol. 41b i. f. jam legebantur.* — 3) *A.* undecimo. *D. E.* nono. *D. om.* Item.

recuso vos suspectum [4]) pro eo [5]), quod estis [6]) de terra dicti [7]) Maenii [8]), adversarii mei, et [9]) nimis favetis eidem [10]) in [11]) in hac causa [12]), extra ut lite [13]) non contestata. 2, 6. accedens II. 4. Et [14]) has exceptiones, sive recusationum causas [15]), alternative propono, ita, Fol. 41d quod earum [16]) altera probata, quae [17]) sufficiat, alias [18]) probare non compellar [19]), extra de rescriptis. 1, 3. inter ceteras. 4., ff. de jure dotium. 23, 3. plerumque. 10. Et eas recipi et admitti peto, et [20]) quod [21]) libere permittatis me ire ad examen arbitrorum [22]), coram quibus est probatio facienda, et protestor, me paratum convenire cum adversario [23]) de arbitro, et eum super hoc [24]) requiro [25]), et si non vult concordare [26]) mecum, ex nunc [27]) pro mea parte eligo [28]) et pono arbitrum talem [29]). Probantur [30]) haec [31]) extra de officio et potestate judicis [32]) delegati. 1, 29. suspicionis causa [33]). 39., de [34]) appellationibus. 2, 28. cum speciali. 61., et t. e. [35]) 2, 15. legitima [36]). 2., quae est novissima constitutio Innocentii [37]) quarti [38]). Nota, quod judicis recusati [39]) est videre, an [40]) causa recusationis sit legitima sive [41]) justa [42]), arbitrorum est videre, an sit vera [43]), sicut [44])

4) C. D. *om.* — 5) *B. om.* decimo — eo. — 6) *B. C. add.* oriundus. — 7) *C. om.* — 8) *B. om.* d. M. — 9) *D. E.* Maenius, adversarius meus (*E.* m. a.), est oriundus de terra vestra, et vos similiter de terra Maenii, adversarii mei, unde *pro* estis — et. — 10) *C. E.* ei. — 11) *D. om.* — 12) *B. om.* et — causa. — 13) *E. add.* contestata. — 14) *C. D. E. om.* — 15) *B.* recusationes *pro* r. c. *D. E.* recusationis c. *E.* c. r. — 16) *C.* eorum. — 17) *D.* quaeque. — 18) *B.* aliam. — 19) *A.* compellat. *E.* compellant. — 20) *D. E. om.* — 21) *B.* peto etiam. — 22) *E.* a. e. — 23) *B. D. E. add.* meo. — 24) *A.* his. — 25) *E.* requisito. — 26) *E. add.* et. — 27) *B. C.* tunc. — 28) *D.* ego. — 29) *E.* t. a. — 30) *C. praem.* Et. — 31) *B.* h. p. — 32) *B. C. D. E. om.* e. p. j. — 33) *B. om. E.* c. s. — 34) *B. praem.* et. — 35) *B.* c. *pro* t. e. *C. D. E. habent* e. t. — 36) *Add. l. c. ex libro VIto.* — 37) *A.* et nec. — 38) *B. om.* quae — quarti. — 39) *B. add.* officium. — 40) *D.* in. — 41) *B.* vel. — 42) *C. E.* extra jus. *D. add.* extra jus. — 43) *D.* v. s. — 44) *B. C. D. E. om.*

causa gravaminis[45]) per judicem, a quo appellatur, ha-
Fol. 42a bita collatione || sapientum, legitima, per superiorem, ad quem provocatur, vera[46]) pronuntiari debet, extra de appellationibus. 2, 28. ut debitus honor[47]). 59., et notatur in glossa quae incipit: colligitur[48]). Si autem[49]) contingat, dictas[50]) recusationes coram arbitris non[51]) probari infra terminum mihi[52]) assignatum ad dilatorias[53]) proponendas, a dictis[54]) recusationibus non recedens[55]) sed eas approbans[56]), exceptiones mihi competentes ex nunc[57]) protestor et propono, et[58]) eas suo loco et tempore admitti et recipi peto, me offerens[59]) probaturum. Quae quidem exceptiones tales sunt. Quod[60]) rescriptum, quod[61]) prima facie papale videtur, fuit impetratum sive obtentum[62]) tacita veritate et falsitate subgesta[63]), quia veritate non suppressa et falsitate non subgesta[64]) rescriptum habitum sub ea forma[65]) non fuisset[66]). Tacuit enim, causam hanc inceptam[67]), et
Fol. 42b per citationem[68]) vulneratam[69]) coram | ordinario, extra de re judicata. 2, 27. inter monasterium. 20.: item[70]) tacuit sententiam latam, extra de fide instrumentorum. 2, 22. inter dilectos. 6.: item[71]) tacuit[72]) seriem facti, quae fuit insinuanda[73]) deleganti[74]), extra de cohabitatione clericorum et mulierum. 3, 2. super eo. 5. Et

45) *C. E.* g. c. — 46) *C.* nam. — 47) *B. C. D. E. om.* — 48) *Est litt. d ad voc.: ex rationabili.* — 49) *D. E. add.* non. — 50) *C.* dictae. *D. E. praem.* me. — 51) *D. E. om.* — 52) *B. om. E.* sibi. — 53) *B. add.* exceptiones. — 54) *D.* ad prae secus adjectis *pro* a. d. — 55) *A.* recedas. — 56) *B. om.* a — approbans. — 57) *B. C.* tunc. — 58) *B. om.* — 59) *D. E.* o. m. — 60) *B. om. C.* quia. — 61) *B. C. om.* — 62) *B. om.* fuit — obtentum, *pro quibus habet* subrepticium — 63) *B.* s. f. — 64) *B.* quibus expressis. *C.* qua tacita vel expressa *pro* quia — subgesta. — 65) *B. E. om.* s. e. f. — 66) *D. E. add.* obtentum. *E. add.* sub ea forma. — 67) *B.* h. i. *bis habet.* — 68) *D. add.* vel narrationem. — 69) *A. in marg. a sec. manu* perpetuatam *in textu c. B. C. D.* vulneratam. *D.* c. o. v. *E. habet* vulnerationem vel naturam. — 70) *B. om.* — 71) *B.* vel. — 72) *B.* f. s. t. — 73) *D. E.* insinuata. — 74) *B.* delegati.

habes[75]) de tacita veritate[76]) multa exempla[77]) de rescriptis. 1, 3. super litteris. 20., in glossa, quae incipit: ex hoc patet[78]). Falsum quidem subgessit, asserendo[79]), se ecclesiam canonice[80]) assecutum[81]), extra de rescriptis. 1, 3. olim. 25.: vel asserendo, se pauperem clericum[82]), cum habuerit[83]) competens[84]) beneficium[85]), extra t. c.[86]) 1, 3. postulasti[87]). 27. Et sic[88]) has[89]) exceptiones, et alias[90]), quae competunt, protestetur et nominet[91]) infra terminum, ut dictum est: alioquin sola protestatio non prodesset, videlicet sic[92]): salvis meis exceptionibus[93]). Notatur[94]) extra de exceptionibus. 2, 25. pastoralis. 4., in glossa, quae incipit: supra de testibus[95]). Si autem habet alias exceptiones contra adversarium, protestetur[96]) eodem modo, sive sub eadem cautela proponat | eas, et nominet[97]) sic[98]). Ex- Fol. 42c
cipio contra Maenium, quod est excommunicatus majori excommunicatione[99]), lata propter[1]) contumaciam et a judice suo, extra de rescriptis. 1, 3. dilectus[2]). 26, de[3]) officio judicis[4]) delegati. 1, 29. prudentiam. 21, de[5]) exceptionibus. 2, 12. pia[6]). 1.: vel, quod[7]) judex est excommunicatus, extra de[8]) sententia et re judicata. 2, 27. ad probandum. 24.: vel excipio[9]), quod[10]) non

75) *B.* c. Jo. *C. D. E. om.* E. h. — 76) *C.* v. t. *C. E. add.* invenies. — 77) *B. D. add.* invenies extra. — 78) *Est litt. n ad voc.: litteras dedissemus.* — 79) *C.* asserens. — 80) *A.* canoniam. *B. praem.* fuisse. — 81) *D.* assecutam. — 82) *B. om.* — 83) *B. C. D. E.* haberet. — 84) *E.* b. c. — 85) *E.* asserendo — vel *habet transposita post verbum* beneficium. — 86) *B. C. D.* e. t. — 87) *D.* postulanti. — 88) *A. C.* sicut. *B. om.* E. s. — 89) *C. D. E. om.* — 90) *C.* alia. *D. E.* aliae. — 91) *C.* praestantur judici *pro* p. e. n. — 92) *C.* et. — 93) *B.* e. m. — 94) *B. praem.* Hoc. *C. praem.* ut. — 95) *Est litt. d ad voc.: protestatae.* — 96) *D. E. add.* sub. — 97) *B. om.* e. e. n. — 98) *C. D. E. praem.* exceptiones. — 99) *A.* excommunicationi. — 1) *E.* sententia per. — 2) *A. C. D. E. praem.* cum. — 3) *B. E. praem.* et. — 4) *B. C. D. E. om.* — 5) *E. praem.* extra. — 6) *App. l. c. ex libro VIto.* — 7) *C. D.* quia. — 8) *A. om.* — 9) *E.* excipiendum. — 10) *B. add.* tu. *E. habet* quia.

potes[11] esse judex, pro eo, quod[12] habeo te[13] necesse producere in testem in hac causa[14], cum per te et unicum alium[15] testem possim[16] facere fidem de jure meo[17], extra de testibus. 2, 20. dilecto. 40. vel excipio, quod[18] super his, quae a me petuntur, fui[19] per sententiam absolutus, extra de re judicata. 2, 27. sicut. 16. Et sic de aliis exceptionibus innumerabilibus[20] dici potest, de quibus vos[21], patroni causarum, quos mundi labor exagitat, inquiratis. *Quaestio*[22]. Quid autem, cum justae[23] exceptiones in[24] involucro videantur propositae[25] et indigeant specificatione, numquid sunt recipiendae[26] sic propositae[27]? Fol. 42d Respondeo, quod[28] sic. Sufficit | enim, infra terminum eas[29], ut superius continetur, protestari[30], dummodo nominentur, et post terminum poterunt[31] specificari, quia nihil tunc dat, sed datum[32] significat[33], eam nunc[34] post terminum non proponit[35], sed proposita[36] infra terminum[37] specificat et declarat. Probatur[38] ff. de testamentis. 28, 1. heredes[39] palam. 21. Si autem judex non admiserit[40] dictas recusationes vel exceptiones, appellare poterit[41] sub hac forma. *Appellatio*[42]. Quia ego Maenius[43] in causa, quae[44] est[45] inter me et Sempronium[46] proposui coram vobis tales meas re-

11) *C. D. E.* potest. — 12) *A.* quo. — 13) *B. D. E. habent* te *ante* in. *C. om.* — 14) *C.* i. h. c. te in testem. *D.* i. h. c. i. t. — 15) *C.* a. u. — 16) *A.* possum. — 17) *B. om.* in hac — meo. — 18) *D. om.* — 19) *D. E. praem.* quia. — 20) *B. om.* — 21) *C. add.* vos. — 22) *B. C. D. E. om.* — 23) *B. D. E.* istae. *C.* si istae *pro* c. j. — 24) *D.* sub. — 25) *B.* p. v. — 26) *A. praem.* sic. — 27) *C. om.* et — propositae. — 28) *B. om.* — 29) *C.* c. i. t. — 30) *B.* p. ut dictum est *pro* ut — protestari. — 31) *A.* potuerunt. — 32) *E.* totum. — 33) *A.* significatur. *B. add.* id est. *C. om.* et — significat. — 34) *C.* nam. *pro* e. n. — 35) *E.* proposuit. — 36) *B. C. D. E.* propositam. — 37) *B. add.* non. — 38) *B.* Probantur haec. *C.* Haec probantur. — 39) *A.* his. *B.* has. — 40) *B.* admisit. — 41) *C. add.* reus in causa. *D. E. add.* reus. — 42) *B. om.* — 43) *C. D. R.* — 44) *E.* quam. — 45) *B. C. D. E. om.* — 46) *B.* T.

cusationes, vel tales [47]) exceptiones, et obtuli me probaturum [48]) easdem [49]) suo [50]) loco et tempore, secundum formam juris, et vos ipsas recipere denegatis [51]), et denegatis [52]), me ad ipsas probandas admittere: ex [53]) his gravaminibus et eorum quolibet sentiens indebite me [54]) gravatum, in scriptis ad judicem competentem appello, et cum instantia apostolos peto. *Cautela* [55]). Cautelam hanc [56]) attende ||, quod [57]), exceptionibus propositis co- Fol. 43a ram judice [58]), super his [59]) exceptionibus responsionem judicis expectes [60]) et interlocutoriam, antequam appelles; et lata interlocutoria facias [61]) eam scribi, ut possis probare gravamen tibi [62]) illatum superiori [63]), cum ab illato gravamine hodie tantum appelletur [64]), extra de appellationibus. 2, 28. ut debitus honor [65]). 59. et c. cum speciali. 61. Propter [66]) exceptiones propositas et non admissas [67]) est appellandum. Debes enim ostendere coram judice [68]) ad quem appellas [69]), quod exceptiones legitimas proposuisti [70]) coram [71]) inferiore, et quod ipse eas [72]) non recepit [73]), et quod te ad eas probandas [74]) non admisit. Nam licet constet [75]) appellatum [76]) propter exceptiones legitimas propositas coram judice [77]), si tamen non [78]) constat [79]), quod propter ipsas non admissas fuerit appellatum, non valet appellatio, extra de appellationibus. 2, 28. dilecto. 63. et c. interposita. 70. §. 1.

47) *B. C. D. E. om.* — 48) *A. om.* — 49) *B. C.* eas. — 50) *D. om.* — 51) *C. D. E.* denegastis. — 52) *B.* denegastis. — 53) *B. C. praem.* et. — 54) *C.* m. i. — 55) *A.* Cautelam. *C. om.* — 56) *A. om.* Cautelam *et habet* hac. *C. habet* H. c. — 57) *B. om.* — 58) *C. add.* competenti. — 59) *C. om.* — 60) *C. om. D. E.* expectet. — 61) *C.* facies. — 62) *C.* t. g. — 63) *B. C. D. E.* coram superiore. — 64) *B. habet* appelletur *post* cum, *et ponit* extra — speciali *post* est appellandum. *C. E. habent* a. h. t. — 65) *C. E. om.* — 66) *C.* post. *E.* per. — 67) *B. add.* a judice. — 68) *A. om.* cum ab — judice. — 69) *B.* appelles. — 70) *A.* propositas. — 71) *B. add.* judice. — 72) *B. add.* probandas. *E. habet* eas ipse eas. — 73) *A.* recipit. — 74) *C. D. E.* obtulisti probaturum eas et te *pro* a. e. p. — 75) *B.* c. l. — 76) *B. add.* fuisse. — 77) *B. add.* inferiore. — 78) *C. om.* — 79) *C.* constet.

Unde talis [80]) appellatio, quam quidam interdum interponunt [81]), si non admittas [82]) cum est [83]) sine adminiculis appellatio [84]), non valet [85]). *Quaestio* [86]). Sed pone, quod judex non [87]) recipit nec repellit [88]) eas, quid fiet tunc? Expectabit [89]), quousque [90]) praecipiat ei [91]), quod [92]) respondeat libello [93]), et si omissis exceptioni-
Fo. 435 bus legitimis hoc praeci|piat, satis per consequens eas non admittit [94]), unde [95]) appellare potest, extra de officio et potestate judicis [96]) delegati. 1, 29. cum causa [97]). 22., de [98]) sententia et re judicata [99]). 2, 27. suborta. 21., et [1]) ff. de his, qui notantur infamia. 3, 2. Lucius. 21., et [2]) C. si ex falsis instrumentis. 7, 68. l. 1., extra de appellationibus. 2, 28. ex parte. 67.

De articulis sive capitulis per testes probandis [1]). *Tit. 5.*

Sive actor quod petiit [2]) in libello suo [3]), sive reus, quod [4]) excipit [5]), probare per testes [6]) intendat [7]), judex praecipit [8]) producenti [9]), quod ante omnia [10]) edat [11]) articulos ei, contra quem vult inducere testes [12]), ut ipse adversarius interrogatorium suum faciat [13]) contra testes. Et dicet ei judex [14]) sic [15]): Frater, des [16]) mihi

80) *B. om.* — 81) *E.* proponunt. — 82) *A. B.* admittis, *om.* cum — adminiculis. *B. add.* appellationem. — 83) *C. om.* si — est. — 84) *C. om.* — 85) *C.* juvat. — 86) *B. C. D. om.* — 87) *A. om.* — 88) *C.* expulit. *D. E.* expellit. — 89) *B. add.* iste. *C.* expectabis. — 90) *D. E. add.* judex. — 91) *B.* judex. — 92) *D. om.* — 93) *B.* l. r. — 94) *A.* admittet. — 95) *B. add.* tunc. — 96) *B. C. D. E. om.* e. p. j. *C. habet deinde* legati. — 97) *C.* causam. — 98) *B. praem.* et. — 99) *B. om.* — 1) *B. om.* — 2) *B. om.*

1) *D.* probandos. — 2) *B.* qui petit *pro* q. p. — 3) *B. add.* aliquid. *C. om.* — 4) *B.* qui contra libellum. — 5) *C.* excepit. — 6) *C.* per t. p. — 7) *C. D. E.* intendit. — 8) *D.* praecepit. — 9) *A. E.* producere. *B. add.* testes. — 10) *B. om.* — 11) *C.* reddat. — 12) *D.* inter. — 13) *A.* sufficiat. — 14) *B.* j. e. *E. om.* e. j. — 15) *D. om.* — 16) *C.* da.

intentionem tuam, sive articulos, quos probare per testes intendis. Item ex adverso adversarius instat [17]: Domine judex [18], faciatis [19]) mihi dari intentionem [20]), ut possim facere titulum [21]) contra testes, quos vult inducere contra me. Et ita oportebit eum dare [22]) in|tentionem [23]) sive articulos [24]), seu capitula, quae [25]) vult probare. Quod hoc debeat fieri [26]), est bonum argumentum extra de testibus. 2, 20. cum causam II. 42. et melius, titulo eodem [27]). per tuas. 48. in versiculo [28]), ubi dicit [29]): nisi forsan a principio [30]) illos interrogari [31]) super certis [32]) capitulis postulasset [33]), et [34]) ibidem [35]) in glossa domini Goffredi, quae incipit: de consuetudine. Et pro intentione danda praestat lex efficax [36]) argumentum, C. de exceptionibus. 8, 36. si quidem. 9., et [37]) ff. de jurejurando. 12, 2. si duo. 13. §. Julianus [38]). 1. Ad hoc quatuor rationes assigno [39]). Edit [40]) articulos primo [41]), quos [42]) per testes [43]) probare intendit [44]) ideo, ut videat judex, utrum super hoc, quod vult inducere [45]), testes debeant recipi. Nam si velit [46]) probare, quod suae causae non praestet adminiculum, non auditur, extra de officio et potestate judicis [47]) delegati. 1, 29. cum contingat [48]). 36., de [49]) exceptionibus. 2, 25. dilecti. 8., de [50]) successionibus [51]). 3, 27. cum dilectus. 3., C. de Fol. 43c

17) *C. D. E.* instet. — 18) *C. et pro* D. j. — 19) *C.* facias. — 20) *B. add.* suam. *D. add.* sive articulos, *et om.* ut — testes. — 21) *B. add.* sive interrogatorium. *C. habet* articulum. *E. om.* t. — 22) *C.* d. o. e. — 23) *B. add.* suam. — 24) *D. E.* articulum. — 25) *C. om.* — 26) *E.* f. d. — 27) *B.* et c. *C.* est t. *E.* e. t. *pro* t. e. — 28) *D. E.* primo versu. — 29) *B. om.* u. d. — 30) *C.* principe. — 31) *C.* interrogare. — 32) *C. D. E. add.* articulis et. — 33) *B. om.* illos — postulasset. *D. E. habent* postulet. — 34) *C.* ut. — 35) *B.* ibi. *Haec glossa Goffredi a Bernardo de Botono recepta non est.* — 36) *B.* est *pro* p. l. e. — 37) *B. C. om.* — 38) *B. om.* §. J. — 39) *B.* dico IIII r. *pro* q. r. a. *D.* a. r. — 40) *A.* edi. — 41) *B.* p. a. — 42) *A.* qui. — 43) *D.* inter. — 44) *B.* p. i. per t. — 45) *D. E.* probare. — 46) *C. D. E.* vult. — 47) *B. C. D. E. om.* e. p. j. — 48) *A.* contineat. — 49) *B. praem.* extra. — 50) *B. praem.* et. — 51) *B. C. add.* ab intestato.

probationibus. 4, 19. ad probationem [52]). 21. Edit articulos secundo [53]), ut ille, contra quem producuntur testes, instruatur [54]), qualiter faciat [55]) suum interrogatorium sive titulum [56]) contra testes [57]). Nam si [58]) licet producenti dare articulos, super quibus [59]) testes sui [60]) interrogentur, adversario [61]) licere debet [62]) dare suum [63]) titulum ad sui [64]) defensionem [65]), secundum quem [66]) judex quaerat a [67]) testibus adversarii, extra de testibus. 2, 20. cum causam I. 37., quia [68]) eadem debet esse conditio [69]) actoris et rei, extra de mutuis [70]) petitionibus. 2, 4. prudentiam. 2., nec debet actori licere, quod reo non liceat [71]), ff. de regulis juris. 50, 17. non debet [72]). 41., quia non [73]) debet claudicare judicium [74]), extra de exceptionibus. 2, 25. cum inter. 5. Edit articulos tertio [75]) ideo, ut sciat judex et adversarius, utrum super illo articulo, super quo juravit [76]), deponat [77]). Nam si super diverso [78]) testis deposuit, non valet [79]) testimonium ejus, quia deposuit tanquam non [80]) juratus super alio, extra [81]) de testibus. 2, 20. in [82]) c. de testibus [83]). 29. et ibi [84]) in glossa, quae incipit: hoc ideo [85])., et facit [86]) de testibus cogendis [87]). 2, 21. praeterea. 7., ff. de petitione hereditatis [88]). 5, 3. si quis libertatem. 7. §. fin.,

Fol. 43d

52) *B. om.* C. — probationem. — 53) *C.* suo loco. — 54) *C.* instruantur. *E.* instituantur. — 55) *C. E.* debeat facere. *D.* debeant facere. — 56) *D. E.* articulum. — 57) *D.* inter. — 58) *Codd. om.* — 59) *C.* quo. — 60) *C.* s. t. *D.* interrogentur sive interrogentur *pro* t. s. i. — 61) *E. praem.* ab. — 62) *B.* autem licet. *C. D. E.* licet *pro* l. d. — 63) *B. om. C.* sive. — 64) *C.* sive *pro* a. s. *D. E.* suam. — 65) *B.* id est interrogatorium *pro* a. s. d. 66) *D.* quod. — 67) *C. om.* — 68) *C.* in qua. — 69) *E.* condictio. — 70) *A.* nutu. — 71) *B.* etc. *pro* quod — liceat. — 72) *A. om.* actori — debet. — 73) *C.* nec *pro* q. n. — 74) *B.* j. n. d. c. — 75) *B.* t. a. — 76) *B. add.* adversarius. *C. D. E. habent* juratur. — 77) *B.* deponant testes. *C. D. E. habent* non d. — 78) *A.* diversos. *C.* adverso. — 79) *B.* verum. — 80) *B. C. om.* — 81) *A. om.* — 82) *B. E. om.* — 83) *D. om.* i. c. d. t. — 84) *C. D. E. add.* notatur. *D. E.* n. i. — 85) *Est litt. c ad voc.: non jurati.* — 86) *B. add.* ad hoc extra. *C. add.* extra t. — 87) *A.* cogere. — 88) *D. om.*

C. qui || legitimam personam [89]). 3, 6. l. ult., ff. de jurejurando. 12, 2. si duo. 13. §. Julianus. 1. in fi. [90]), quia non valet dictum testis, nisi probet id, ad quod probandum fuit inductus [91]), extra de probationibus. 2, 19. licet. 9. Edit articulos [92]) quarto de consuetudine longissima, in causis [93]) approbata [94]), quae jura interpretatur [95]), quae [96]) super illa materia prius [97]) erant [98]) ambigua. Consuetudo enim interpretatur legem, extra de consuetudine. 1, 4. cum dilectus. 8., ff. de legibus [99]). 1, 3. si de interpretatione. 37., et [1]) talis interpretatio [2]) servari debet [3]), ut lex scripta. Consuevit notari de hoc [4]) extra de consuetudine. 1, 4. c. ult., ff. de legibus. 1, 3. de quibus. 32. cum suis similibus [5]). Fol. 44a

Qualiter formentur articuli [1]) sive capitula, quae quis probare per testes [2]) intendit. *Tit. 6.*

Pone, quod episcopus vult probare, quod aliqua ecclesia est [3]) ei subjecta [4]), vel debet sibi [5]) subesse. Vel pone, quod [6]) mulier vult probare matrimonium, quod [7]) ipsa contraxit cum Titio, quem [8]) | petit in virum. Fol. 44b Vel pone, quod abbas vult probare, quod bona Titii spectant ad suum monasterium [9]) pro eo, quod ipse fuit monachus professus ipsius. Vel pone, quod reus vult probare exceptiones [10]), quas proposuit [11]) contra testes [12]).

89) C. D. E. *add.* habent. — 90) *B. om.* ff. — fi. — 91) *D. E.* i. f. — 92) *C. om.* — 93) C. qua. — 94) C. comprobata. — 95) *D.* interpretantur. — 96) *D. E.* quia. — 97) *D.* plus. — 98) *A. C. D. E.* erat. *C. E.* e. p. — 99) *B. add.* et constitutionibus, *om.* si de — legibus. — 1) *C. om.* — 2) C. consuetudo. — 3) C. d. s. — 4) *C. D. E.* d. h. c. n. — 5) *B. om.* c. s. s.

1) *B.* a. sunt formandi. — 2) *B. C.* p. t. pr. — *D.* partes. — 3) *B.* sit. *D. om.* ei. — 4) C. subdita. — 5) C. ei. *D. habet* esse sibi. — 6) *D. om.* — 7) C. q. m. — 8) *B. add.* ipsa. — 9) C. m. s. — 10) C. exceptionem. — 11) *A.* posuit. — 12) *D.* inter, *quae confusio et in antecedentibus et sequentibus saepius occurrit.*

Et sic de aliis exemplis infinitis [13]). Super primo exemplo [14]) formabit actor [15]) suos articulos sic. Intendit probare episcopus Aretinus [16]), quod rector ecclesiae [17]) sancti Laurentii consuevit sibi et antecessoribus suis facere manualem obedientiam. Item intendit probare, quod ipse rector [18]) venire debet temporibus consuetis [19]) ad ecclesiam Aretinam [20]) pro scrutinio, baptismo [21]) et capitulo celebrandis [22]). Item intendit probare [23]), quod ipse rector [24]) correctionem ejusdem episcopi recepit [25]), ipse [26]) et praedecessores sui sine aliqua contradictione [27]). Item intendit probare, quod sententias excommunicatio-
Fol. 41 nis |, interdicti, vel suspensionis latas [28]) pro tempore [29]) per ipsum episcopum et antecessores ipsius [30]) in dictum [31]) rectorem et [32]) suam ecclesiam inviolabiliter observavit [33]) ipse et ejus praedecessores [34]). Item intendit probare [35]), quod de [36]) praedictis [37]) omnibus articulis et eorum quolibet est et [38]) fuit ante motam litem [39]) publica fama. Praedicti articuli probantur extra de majoritate et obedientia. 1, 33. his quae. 11., et de capellis monachorum. 3, 37. dilectus [40]). 2. — Super secundo exemplo [41]) formabit mulier articulos suos sic. Intendit [42]) probare Bertha mulier [43]), quod Titius dixit [44]), quod volebat [45]) eam [46]) in suam uxorem, et ipsa respondit [47])

13) C. inferius. — 14) C. e. p. — 15) *B. E. om.* — 16) *B.* Bononiensis. — 17) *D. om.* — 18) *E. om.* facere — rector. — 19) *D. E.* statutis. — 20) *B.* Bononiensem. — 21) *A.* bautismo. — 22) *D.* celebrandus. — 23) *D.* pone *pro* i. p. *E. om.* i. p. — 24) *B. om. C. om.* venire — rector. — 25) C. recipit. — 26) *B. om.* — 27) C. E. condictione. — 28) *A. habet* latas *ante* interdicti. — 29) *C. om.* p. t. — 30) *B.* ejus. — 31) *D.* praedictum. — 32) *A. om.* — 33) *A.* observabit. *B. add.* et. — 34) *B.* p. e. *C. D. E.* p. sui *pro* e. p. *et addunt* sine aliqua quaestione. — 35) *B. om.* — 36) *A. D. E. om.* — 37) *C. om.* d. p. — 38) *E.* est. — 39) *B.* l. m. — 40) *B.* dilecti. C. cum dilectus. — 41) C. articulo. — 42) *E. praem.* item. — 43) *A. om.* articulos — mulier. *D. E. habent* m. B. — 44) *D. E.* d. T. — 45) *A.* nolebat. — 46) *B. add.* Bertham. — 47) *B.* Bertha dixit.

in continenti, quod volebat[48]) eum[49]) in suum virum[50]). Item intendit probare[51]), quod de[52]) praedictis et eorum quolibet est et fuit ante motam litem[53]) publica fama[54]). Si autem de alio matrimonio fiat quaestio mulieri[55]), tunc habet[56]) ipsa probare de tempore sui[57]) matrimonii, si prius contraxit, et debet addere[58]) in[59]) intentione[60]) istum[61]) articulum. Et intendit[62]) probare tempus ipsius matrimonii. Et ponetur supra | ante articulum[63]) de publica fama. Praedicti articuli[64]) probantur extra de sponsalibus. 4, 1. c. 1[65]). c. cum in tua. 27., c.[66]) tua nos[67]). 26., c.[68]) si inter. 31., de[69]) sponsa duorum[70]). 4, 4. licet. 3., 30. q. 2. c. 1[71])., ff. de verborum obligationibus. 45, 1. l. 1[72]). — Super tertio exemplo[73]) formabit abbas sic suos articulos[74]). Intendit probare abbas sancti Donati[75]), quod Maenius[76]) fuit monachus dicti[77]) monasterii. Item[78]) intendit probare, quod[79]) ingressus fuit[80]) dictum[81]) monasterium[82]), et ibi professionem fecit[83]). Item intendit probare[84]), quod ipse in[85]) ingressu[86]) obtulit se et sua deo et ipsi monasterio[87]). Item[88]) quod de praedictis articulis est[89]) publi- Fol. 44d

48) *E. om.* eam — volebat. — 49) *C. D.* ipsum. — 50) *B. add.* habere. — 51) *C. E.* p. i. *D.* I. p. item. — 52) *E. om.* — 53) *D.* l. contestatam motam *pro* m. l. *E. habet* e. e. f. *post* litem. — 54) *A.* forma. — 55) *C.* a multis. — 56) *C. D. E.* debet. — 57) *C. om.* — 58) *D. E.* attendere. — 59) *C. om.* — 60) *B. C.* intentionem. *C. add.* suam. — 61) *C. D. E. add.* hunc. — 62) *C.* intendat. — 63) *C. D. E.* a. a. s. *E. om.* ante. — 64) *C. add.* hic. — 65) *B. om.* c. 1. — 66) *B. C. D. praem.* et. — 67) *E. om.* c. tua nos. — 68) *B. E. praem.* et. *C. om.* c. — 69) *B. praem.* et. — 70) *C. om.* duorum, *et habet cum D. et E.* si duobus *pro* licet. — 71) *E. om.* — 72) *E. add.* §. 1. — 73) *D. om.* — 74) *B.* s. a. sic. — 75) *B.* talis *pro* s. D. — 76) *D.* Titius. — 77) *B.* sui. *C. D. E. add.* sui. — 78) *B. om.* — 79) *B. add.* ipse Maenius. — 80) *B.* f. i. — 81) *B.* suum. *E. om.* — 82) *E. add.* illud praedictum. — 83) *E.* p. f. i. — 84) *E. om.* — 85) *C. D.* in ipso *pro* i. i. *E.* ipso *om.* in. — 86) *B. add.* suo. — 87) *D.* m. i. — 88) *B. D. add.* intendit probare. *D. add. haec post* quod. — 89) *B. add.* et fuit.

ca fama [90]). Probatur [91]) extra de probationibus. 2, 19. in praesentia [92]). 8., de [93]) successionibus [94]). 3, 27. cum dilectus. 3., C. de sacrosanctis ecclesiis. 1, 2. in auth. ingressi [95]). post 13., cum suis similibus [96]). — Super [97]) quarto [98]) formabit [99]) reus [1]) suos [2]) articulos sic. Intendit Sempronius probare [3]), quod Maenius [4]) et Gajus testes inducti [5]) contra eum erant tempore suae [6]) depositionis
Fol. 45a pauperes. Item intendit probare, quod ipsi ‖ erant et sunt suspecti propter paupertatem. Item [7]), quod reputant causam istam [8]) suam propriam [9]) et specialem [10]). Et ita [11]) formabit in omnibus [12]) exceptionibus propositis contra testes. Probantur praedicti articuli [13]). 2 [14]). q. 1. imprimis. 7. et [15]) in c. [16]) prohibentur. 14., et [17]) in Auth. de testibus. 7, 2. §. 1. (Nov. 90.). Et intelliguntur jura, quando [18]) sunt pauperes [19]) et suspecti: et ideo ponitur [20]) secundus articulus in intentione [21]) supra: alias [22]) propter solam paupertatem non repellitur testis [23]), quia eadem ratione [24]) sancti apostoli [25]), qui pauperes fuerunt propter deum, a testimonio fuissent [26]) repulsi, quod [27]) nefandum esset dicere et perniciosum [28]) exemplo. Tertius articulus probatur 2 [29]). q. 6. biduum. 29.

90) *E.* f. p. — 91) *B. C. D. E.* probantur. *B. add.* praedicta. *C. add.* haec. *D. E. praem.* Haec. — 92) *Codd.* nostra. — 93) *E. praem.* et. — 94) *B. add.* ab intestato. — 95) *C.* ingressi in auth. *D. habet* ingressu. — 96) *B. om.* c. s. s. — 97) *D.* Item intendit probare similiter. *E. praem.* Item probare similiter. — 98) *B. C. E. add.* exemplo. — 99) *C.* formabis. — 1) *D.* s. a. r. — 2) *C. om.* — 3) *D. E.* p. S. — 4) *D.* az. — 5) *C.* qui i. sunt. *D.* induci. — 6) *C. D. E. om.* — 7) *B. add.* intendit probare. — 8) *C. add.* et. — 9) *E. om.* — 10) *C. D. E. habent* causam *post* specialem. — 11) *B.* sic. — 12) *B. C. D. E. add.* aliis. — 13) *C.* p. a. probantur. *D. E. add.* omnes. — 14) *D. E.* III. — 15) *D. praem.* ut. *E. habet* verbo *pro* et. — 16) *Codd.* l. — 17) *B. C. om.* — 18) *D. E.* juri qui *pro* j. q. — 19) *C.* p. s. *om.* et. — 20) *C. D.* ponit. — 21) *C. D.* intentionem *pro* i. i. — 22) *D.* alios. — 23) *C. E.* repelluntur testes. — 24) *A. B. D. E.* eodem errore *pro* e. r. — 25) *C. D. E.* patres. — 26) *C. D. E.* f. a t. — 27) *B.* quia. — 28) *A.* per intonsum. — 29) *D. E.* III.

§. in propria[30]). 7., ff. quando appellandum sit[31]). 49, 4. l. 1. §.[32]) in propria. 11. *Nota*[33]). Illud autem attendendum[34]), quod, si certos articulos dedisti[35]), super quibus tui testes debent[36]) deponere, et a judice interrogari, et[37]) aliquis de illis articulis dolo vel negligentia judicis[38]) fuerit[39]) omissus[40]), quod quidem[41]) praesumo | eo ipso[42]), quod testis non deposuit, et sic est de[43]) consuetudine approbatum[44]) in causis, iterato etiam post aperturam[45]) testium et[46]) ad tuam petitionem, qui testes induxisti[47]), debent[48]) interrogari et deponere super illo articulo, super quo non deposuerunt: nec obstat testium publicatio, quia deponunt[49]) super novo articulo[50]) non super veteri, extra de testibus. 2, 20. per tuas. 48. et ibi in glossa, quae incipit: cum attestationes[51]). Si autem confuse deponunt[52]), post publicationem[53]) ad petitionem partium, non debent[54]) iterato deponere vel declarare[55]) dictum suum: sed[56]) faciat absconse[57]) partibus[58]) ignorantibus[59]) omnino judex ex officio suo[60]), extra de testibus. 2, 20. cum clamor[61]). 53. *Nota*[62]). Item et illud[63]) attende, quod praedicti articuli debent fieri per verba affirmativa, et non per[64]) negativa, quia[65]) non deberent[66]) recipi, cum negantis[67]) factum[68]) nulla Fol. 45b

30) *D. E.* prima. — 31) *E. om.* — 32) *C. om.* 1. §. — 33) *B. C. D. E. om.* — 34) *B. C. D. E.* attende. — 35) *A.* de testi. — 36) *B.* deberent. *C.* tuus testis debet. — 37) *C.* an. — 38) *C.* indictus. — 39) *A.* fuit. — 40) *A.* omissum. — 41) *C.* quid est. — 42) *E.* e. i. p. — 43) *A. B. om.* — 44) *A.* approbata. — 45) *A. in marg. a sec. manu* publicationem. *B.* aperturas. — 46) *B. om.* — 47) *A.* induxistis. *C. E.* idem testes inducti *pro* q. t. i. *D.* idem testes *om.* induxisti. — 48) *D.* debet. *E.* deberent. — 49) *D.* deponitur. — 50) *A. D. E. om.* — 51) *Est litt. k ad voc.: audiendum.* — 52) *B.* deponant testes. — 53) *B. add.* testium. — 54) *D.* debet. — 55) *B.* deflorare. — 56) *A. om. C.* quod. — 57) *C.* absentibus. *E. add.* judex. — 58) *D. E.* absentibus p. et etiam. — 59) *C. om.* — 60) *B.* haec j. a. e. o. s. p. o. i. — 61) *A.* clamorem. — 62) *B. C. D. E. om.* — 63) *C.* istud. — 64) *C. D. E om.* — 65) *C.* alias. — 66) *B. C. D. E.* debent. — 67) *B.* negatis. — 68) *D. E. add.* per rerum naturam.

sit directa probatio[69]), extra de probationibus. 2, 19. quoniam[70]). 11., de[71]) electione. 1, 6. bonae. 23., de[72]) renuntiatione. 1, 9. super hoc. 5., C. de probationibus.
Fol. 45c 4, 19. actor. 23. Haec igitur |, quae dicta sunt de articulis[73]) supra per me[74]), et alia per te[75]) disquirenda ad manus habeatis[76]), quia[77]), sicut[78]) ait philosophus[79]), melius est[80]), pauca sapientiae[81]) praecepta[82]) in promtu[83]) et in usu habere, quam, si multa didiceris[84]), et illa ad manus non habeas[85]).

De titulo [1]) sive interrogatorio [2]) faciendo [3]) extra testes [4]). Tit. 7.

Data intentione, sive[5]) datis articulis, seu capitulis, super quibus testes[6]) debeant deponere, sicut supradictum[7]) est, petet[8]) ille, contra quem inducuntur[9]), terminum[10]) ad faciendum titulum sive[11]) interrogatorium suum[12]) contra testes. *Quaestio*[13]). Numquid est ei danda[14]) dilatio in hoc casu, cum jura hoc non determinent[15]), utrum[16]) debeat dari vel non? Maxime[17]), cum videatur peti per malitiam sive per fraudem, ut producens[18]) fatigetur et gravetur in[19]) sumtibus testium, quos

69) *B. C. D. E.* etc. *pro* nulla — probatio. — 70) *E. om.* d. p. q. *hoc loco et add. infra post* hoc: *praemisso* et. — 71) *B. C. praem.* et. — 72) *B. C. E. praem.* et. — 73) *D. om.* d. a. — 74) *C.* M. — 75) *B.* aperte *pro* a. p. t. — 76) *B. C. D.* habeas. — 77) *C. D.* quoniam. — 78) *D.* ut. — 79) *C. D.* Seneca. — 80) *C. om.* — 81) *D.* sapienti. *E. om.* ad manus — sapientiae. — 82) *D. add.* scire. — 83) *C. D. E.* et in primo motu *pro* i. p. — 84) *C. D.* didisceris. — 85) *C. D. E.* n. h. a. manum.

1) *C.* articulo. — 2) *A.* interrogationibus. — 3) *C.* facto. — 4) *E. om. rubricam.* — 5) *C.* Quarto intentionis suae. — 6) *D. bis habet* t. — 7) *C. E.* dictum. — 8) *B.* petit. — 9) *C. D. add.* testes. — 10) *D.* inducias. — 11) *D. E. om.* t. s. — 12) *C.* judicium sive interrogatio est sententia *pro* titulum — suum. *D. E. habent* s. i. — 13) *B. C. D. E. om.* — 14) *C.* danda est *pro* e. e. d. *D. E. habent* d. e. ei. — 15) *E.* determinant. — 16) *C.* litem. — 17) *C. add.* in hoc casu. — 18) *B. add.* testes. — 19) *B. om.*

sumtus [20]) testibus dare debet [21]), 4. q. 3 [22]). si testes. 3. in versiculo: venturis. in 40., C. [23]) de testibus. 4, 20. quoniam [24]) |. 11. Et tam diu debent [25]) testes praesentati expectare, quamdiu judici [26]) praebeant testimonium: non tamen expectabunt ultra quindecim [27]) dies [28]), C. de testibus. 4, 20. si quando. 19. Solvendum [29]) puto [30]), quod dari debeat [31]) modica dilatio, infra quam [32]) possit [33]) advocatus illius, contra quem producuntur testes, facere interrogatorium suum. Et sic est [34]) consuetudine stabilitum in causis, et si [35]) dicatur non est jure [36]) cautum, respondeo [37]), quod non [38]), quicquid judicis [39]) potestati [40]) permittitur, id [41]) juris necessitati subjicitur, ff. de judiciis. 5, 1. non quicquid [42]). 40., et quod [43]) omissum est a lege, a [44]) religione judicantis suppletur, ff. de re judicata. 42, 1. si se non [45]) obtulit. 4. §. si quis. 5. Modica quidem dilatio dari debet, ut dictum est, quia [46]), si judex magnam dilationem [47]) daret, gravaret producentem testes, quia habet [48]) eos [49]) procurare in expensis. Et per hoc, quod modicam dilationem dat [50]), obviat fraudibus et malitiis adversarii ||; debet enim judex [51]) malitiis hominum obviare [52]), extra de rescriptis. 1, 3. sedes. 15. et c. super litteris. 20., ff. de rei vindicatione. 6, 1. in fundo [53]). 38. Et si nullam [54]) concederet, videretur iniquum; egemus enim tempore, ut aliquid maturius agamus, 50. di. ponderet. 14.;

Fol. 45d

Fol. 46a

20) *A. om.* t. q. s. — 21) C. D. E. d. dare t. — 22) C. IIII. — 23) C. D. *praem.* et. — 24) C. E. si quando. D. si quoniam. — 25) C. *habet* d. *post* expectare. — 26) C. judicii. — 27) C. D. E. XX. — 28) *A. add.* etc. — 29) C. D. solutio. — 30) C. putamus. — 31) B. d. dari. — 32) C. quem. — 33) *E. om.* — 34) B. C. *add.* de. — 35) C. sic. — 36) C. j. n. esse. D. E. j. c. e. — 37) A. respondeo. — 38) *B. om.* — 39) *B. om.* — 40) A. postulasti. — 41) *D. E. om.* — 42) E. numquid *pro* n. q. — 43) A. non. — 44) *B. om.* — 45) *D. E. om.* — 46) *A. add.* ut. — 47) *B. om.* — 48) B. haberet. C. D. E. qui debet *pro* q. h. — 49) A. eas. — 50) *B. om.* — 51) *B. om.* — 52) B. obviari. — 53) E. si in fraudem *pro* i. f. — 54) *B. add.* dilationem.

sed modica danda est[55]), ut dixi, quia in mora modici temporis non est magnum periculum, ff. de judiciis. 5, 1. si debitori[56]). 21.: et datur debitori[57]) modica[58]) dilatio ad solvendum, nec[59]) debet creditor in continenti venire cum sacco paratus, ff. de solutionibus. 46, 3. quod dicimus. 105. Item et tutori ad faciendum repertorium sive inventarium datur modica[60]) dilatio[61]), quia[62]) nec praecipiti festinatione[63]), nec moratoria cunctatione[64]) facere debet, ff. de administratione tutorum. 26, 7. tutor[65]) qui repertorium. 7., et facit[66]) extra de officio et potestate judicis[67]) delegati. 1, 29. consuluit. 24. Data igitur dilatione poterit advocatus conficere interrogatorium suum, secundum[68]) quod interrogentur et
Fol. 46b examinentur testes adversarii[69]). Sed antequam | perveniamus ad titulum, probanda sunt jura[70]) omnia, quae inferius[71]) ponentur[72]) in titulo. Primo notandum est, quod ipse advocatus in confectione[73]) tituli[74]) ante oculos[75]) debet habere intentionem sive articulos scriptos, quos adversarius per testes suos[76]) probare intendit, et illos tanquam speculum intueri, ut ex illis informet[77]) motum sui animi[78]) ad titulum ordinandum[79]), sicut[80]) arbiter[81]) speculari debet in compromisso[82]), ut nihil[83]) aliud ei liceat facere, quam ibi cautum est[84]) sive[85])

55) *C. D.* Et sic nullam videtur concedere iniquitatem in modica dilatione danda *pro* Et si — est. *D. et E. autem om.* dilatione: *E. habet praeterea* videretur. — 56) *A.* debitor. *C.* dubitari. — 57) *B. D. om.* e. d. d. — 58) *A.* magna. — 59) *B.* quia non. — 60) *E.* m. d. — 61) *C. D. E. add.* ad solvendum. — 62) *C.* quod. — 63) *C.* festinant. — 64) *D. E.* caucione. — 65) *B. D. E. om.* — 66) *B. add.* ad hoc. — 67) *B. C. D. E. om.* e. p. j. — 68) *A. om.* — 69) *B.* a. t. *C. om.* a. — 70) *A.* rara per *pro* j. *C. praem.* per. — 71) *D. E. om.* — 72) *B.* componentur. — 73) *A.* fectione. — 74) *C. add.* quod. — 75) *A.* acclos. — 76) *B. D. E.* s. t. *C.* quos testes. — 77) *B.* conformet. *C.* formet. — 78) *B. D. E.* a. s. — 79) *C.* ad titulos ordinandos. — 80) *C. D. E.* sic. — 81) *B. om.* — 82) *A.* promisso. — 83) *B. om. et habet cum C. D. E.* e. a. — 84) *D.* advocatum *pro* c. e. — 85) *A.* sine.

scriptum [86]) : extra de arbitris. 1, 43. cum dilectus [87]). 6., ff. de arbitris. 4, 8. non distinguemus. 32. §. de officio. 15. Namque [88]) si super aliis formaret [89]) interrogatorium suum [90]), quam contineatur [91]) in intentione adversarii, non valeret [92]), nec judex quaerere deberet [93]) a testibus de his [94]), quia [95]) nec dictum testis [96]) valeret, si super alio articulo [97]) testis [98]) deponeret, quam juravit. Et si in titulo [99]) inveniantur [1]) aliqua [2]) supervacantia [3]), vel aliquae interrogatio|nes non pertinentes ad causam, debet tunc dicere [4]) judex, ut quid [5]) haec membranas [6]) occupant [7])? 19. di. si Romanorum. 1. Et tales superfluitates debet resecare, quia superflua sunt resecanda [8]), in [9]) prooemio decretalium: Rex pacificus., et [10]) C. de novo codice faciendo [11]). l. 1. *Nota* [12]). Item [13]) illud nota, quod [14]) circa duo debet formare titulum principaliter [15]), circa dicta [16]) et circa personas testium. Circa dicta sic, ut ponat in titulo, quod judex quaerat super quolibet articulo, et de quolibet, quod testis dixerit [17]), reddat sufficientem causam sui dicti [18]), scilicet, quo modo sciat [19]) id, quod dicit. Quod de causa sit quaerendum [20]) a testibus, probatur extra de testibus. 2, 20. cum causam. 37., 4. q. 3. si testes. 3. §. item sola. 32., C. de testibus. 4, 20. sola [21]). 4. Et Fol. 46c

86) *B. add.* est. — 87) *B.* dilecti. — 88) *B. C. E.* Nam. *D. praem.* ut. — 89) *A.* formare. *C.* formet. — 90) *B. add.* aliter. *E. habet* s. i. — 91) *C. habet* c. *post* adversarii. — 92) *B. C. D.* valet. — 93) *B. C. D.* debet. *E. habet* d. q. — 94) *B. om.* d. h. — 95) *C.* quae. — 96) *D. add.* m̄. — 97) *D. E. om.* — 98) *B. D. om.* — 99) *C. om.* testis — titulo. — 1) *A. C.* inveniantur. — 2) *B. om.* — 3) *C. E.* supervacua. *D.* supervacuancia. — 4) *C.* d. t. *E.* j. d. — 5) *D.* qui. — 6) *B.* membra oris. — 7) *B. C.* occupat. — 8) *C. D. E.* r. s. — 9) *B. D. E. praem.* ut. — 10) *B. om.* R. p. e. *D. E. om.* e. — 11) *B. om.* — 12) *B. C. D. E. om.* — 13) *B. praem.* et. *D. om.* — 14) *B. add.* advocatus. — 15) *B.* t. p. f. — 16) *B. add.* testium. *C. add.* sic. — 17) *A.* dixit. — 18) *C.* d. s. — 19) *B.* scit. — 20) *C. D. E.* requirendum. — 21) *A. C. D. E.* solam.

nil [22]) in terris sine causa fiet [23]), et sine causa [24]) neminem transigentem [25]) audiet praetor, ff. de transactione. 2, 15. cum hi. 8. nihil [26]). 7. Et [27]) de loco, exemplo Fol. 46d Danielis [28]), quaeri debet a testibus, in quo factum | est id, super quo depositum est [29]), 3. q. 9. nihilominus. 16., extra de testibus. 2, 20. cum causam. 37. Nam [30]) si unus testis dicat [31]) de uno loco [32]), et alter de alio [33]): vel, si [34]) unus dicat [35]) de una re, et [36]) alter de alia [37]): vel, unus [38]) dicat [39]) de una persona, et alius [40]) de alia: vel, si unus [41]) de uno gradu [42]) consanguinitatis vel affinitatis [43]), et alius [44]) de alio, et [45]) sic diversos gradus asserant, quilibet [46]) eorum [47]) testium in suo dicto est singularis, et ejus [48]) testimonium non valet, extra de electione. 1, 6. bonae I. 23. et [49]) c. cum [50]) dilecti. 32. et c. in genesi. 55., de [51]) probationibus. 2, 19. licet. 9., ff. de in litem jurando. 12, 3. videamus. 4., ff. rerum amotarum. 25, 2. Marcellus. 11., 35. q. 6. de parentela. 5. et facit [52]) extra de testibus. 2, 20. series. 26. De tempore quaeri debet a testibus. Et hoc exaudias [53]), quando agitur de anterioritate vel [54]) posterioritate temporis [55]). Quod [56]) de tempore tunc [57]) sit quaerendum, probatur extra de testibus [58]). 2, 20. cum causam. 37., et de fide instrumen-

22) *D. om.* — 23) *C. E.* fit. — 24) *E.* si non *pro* s. c. — 25) *A.* transeuntem. *B.* t. n. *D.* exigentem. — 26) *Est potius* §. in causa. 9. *B. habet* et §. in hac l. — . 27) *B. C. D. E. om.* — 28) *B. om.* e. D. — 29) *C. D. E.* deponit. *B.* deponitur. *B. add.* exemplo Danielis. — 30) *B. praem. inscr.* Qualiter testis in suo dicto est singularis. — 31) *C. E.* dicit. — 32) *C.* facto. — 33) *B. add.* vel si unus dicat de uno facto et alter de alio. — 34) *C. D. E. om.* — 35) *D. E.* dicit. — 36) *B. om.* — 37) *E. add. verba not. 33.* — 38) *C.* si alter. *E.* si us. — 39) *D. om.* — 40) *B. C. D. E.* alter. — 41) *B. C. add.* dicat. *D. om.* s. u. — 42) *A.* gaudii. — 43) *C. om.* v. a. — 44) *D.* alter. — 45) *B.* ut. — 46) *E.* quibus. — 47) *B.* ipsorum. *C. D. E.* illorum. — 48) *D. E.* eorum. — 49) *A.* i. — 50) *B. om.* — 51) *B. C. praem.* et. — 52) *B. om.* e. f. — 53) *C.* exaudiat, *om.* hoc. *D. E. praem.* intelligas et. — 54) *C add.* de. — 55) *C.* tempore. — 56) *B. praem.* et. — 57) *B. om. C.* s. q. t. *D. E.* s. t. — 58) *D. add.* spoliant. *E. add.* spo.

torum. 2, 22. cum Joannes [59]). 10. Nec intelligas de quali||tate temporis, ut debeat quaeri [60]), utrum fuerit [61]) Fol. 47a nebulosum vel serenum [62]). Exemplum, quando [63]) habes probare [64]) de tempore, est istud [65]). Pone, quod [66]) vis [67]) probare te contraxisse prius [68]) cum Bertha, quam cum Maria [69]). Hic habes probare tempus [70]) primi et [71]) tempus secundi matrimonii [72]). Nam nisi [73]) constet [74]) de primo [75]), non potest constare de secundo matrimonio [76]), cum primum et secundum sint respectiva, sicut pater et filius, et id [77]), quod primum est, aliud [78]) ante se [79]) habere [80]) non potest, in [81]) prooemio digestorum circa medium constitutionis illius [82]). Quid autem, si unus testis dicat, matrimonium factum fuisse [83]) in [84]) hora tertia, et alter [85]) in [86]) hora nona, tunc debet judex [87]) inspicere, an actus ille [88]), super quo testes sic diversificant, in tempore potuerit [89]) recipere reiterationem, sicut matrimonium potuit bis celebrari, et adulterium potest [90]) pluries [91]) perpetrari. Et ita judex tales testes ad concordiam debet [92]) | reducere, et dicere [93]): Fol. 47b potuit esse utrumque [94]) verum, sicut [95]) reducuntur ad concordiam extra de testibus. 2, 20. cum tu. 16., de

59) C. Po. — 60) *D. E. om.* u. d. q. — 61) *E.* fuit. — 62) C. serenum sit vel nebulosum fuit *pro* fuerit — serenum. *D. habet* s. v. n. *E.* s. aut n. — 63) *B. add.* istud. — 64) *B. om.* — 65) *B.* quod sequitur *pro* e. i. *C. habet* illud. — 66) *A.* ponemus, *om.* quod: *in marg.* tu *a sec. manu, quae* ponemus *mutavit in* pone. — 67) *D. om.* — 68) *B. om.* — 69) C. Hamelia. *D. E.* Emilina. — 70) C. t. p. — 71) *D. E.* primus scilicet *pro* t. p. e. — 72) *A.* numeri. *B.* primum tempus matrimonii et tempus secundi *pro* tempus — matrimonii. — 73) *E.* si. — 74) *B. D.* constat. — 75) *B. add.* matrimonio. — 76) *A.* numero. *B. om.* — 77) *C. om. D. E. om.* et. — 78) *D. E. om.* — 79) C. a. s. aliud. — 80) *D. E.* haberi. — 81) *B. praem.* ut. — 82) *B. om. C. om.* c. i. — 83) C. m. d. f. factum. — 84) *B. om.* — 85) *A.* altera. *C. D. E.* alius. *D. om.* et. — 86) *B. om.* — 87) *B. D.* j. d. — 88) *B.* i. a. — 89) *E.* poterunt. — 90) *C. D.* potuit. *E.* poterat. — 91) C. bis. — 92) *E.* d. a. c. — 93) *B.* debet dicere sic: bene. *C. om.* e. d. — 94) *B.* u. e. — 95) C. si.

poenitentia 33, 3. di. 1. periculose. 23., ubi evangelistae ad consonantiam [96]) reducuntur, qui dissonare sive discordare in passione [97]) Christi videbantur [98]). *Cautela* [99]). Hic autem potest reus [1]) facere talem cautelam [2]), quod ponat [3]), matrimonium, de quo agitur, semel tantum fuisse contractum, si [4]) constet illud [5]) esse [6]) factum; et si [7]) confiteatur adversarius, jam restat, quod dictae concordantiae locum non habent. Sed melius est [8]), quod hoc [9]) quaeratur a partibus ex officio judicis [10]), qui potest usque ad sententiam quaerere [11]), sicut ei placet, extra de fide instrumentorum. 2, 22. cum Joannes. 10. Nam [12]) pars non videtur posse facere dictam positionem [13]): et quia [14]) est ibi conditio [15]), ubi dicit: si constat [16]) esse factum, cum positio [17]) per affirmativa verba et sine conditione [18]) fieri debeat [19]), et quia [20])
Fol. 47c est ibi [21]) illud adverbium [22]) tantum |, cum tantum [23]) et solum sint signa exclusiva, extra de causa possessionis et proprietatis [24]). 2, 12. cum ecclesia. 3. Fiat igitur ex officio judicis [25]), ut dictum est, et ita fecimus [26]) fieri plerumque [27]), et saepius propter hoc obtinuimus [28]) in causis. Si [29]) est factum, super quo deponunt [30]), durabile [31]), puta [32]): unus dicit, quod missa cantabatur in hora tertia, alter [33]) in hora [34]) sexta, non nocet, quia

96) *B.* *C.* concordiam. — 97) *B.* *praem.* domini nostri Jesu. — 98) C. v. i. p. C. — 99) *B.* de cautela rei. *C.* *om.* *D.* *E.* cautela rei. — 1) *B.* r. p. *C.* potes *pro* p. r. *D.* f. r. — 2) *B.* cautela. — 3) *B.* proponat. *C.* ponas. *D.* exponat. — 4) *D.* *E.* *praem.* et. — 5) *D.* *om.* — 6) *C.* fuisse. — 7) *B.* *add.* hoc. — 8) *B.* *om.* — 9) *C.* hic. — 10) *B.* juris! — 11) *A.* *om.* — 12) *D.* namque. — 13) *C.* *D.* *E.* praedictam. *C.* portionem. — 14) *A.* quis *corr.* *a sec. manu in* quae. — 15) *C.* condictio. — 16) *B.* constet illud. — 17) *D.* *om.* c. p. — 18) *C.* *E.* condictione. — 19) *B.* d. f. — 20) *D.* *om.* *E.* *om.* e. q. — 21) *C.* i. e. — 22) *A.* aliud verbum *pro* i. a. — 23) *B.* *D.* *om.* c. t. — 24) *B.* *om.* e. p. — 25) *A.* *C.* *om.* — 26) *A.* facimus. — 27) *C.* pluries. — 28) *C.* *praem.* etiam. — 29) *B.* *add.* autem. *C.* *praem.* sed. — 30) *C.* deponit. — 31) *B.* dubitabile. — 32) *C.* *D.* *E.* *add.* quod. — 33) *D.* *praem.* et. — 34) *A.* *om.* a. i. h. *et in marg. a corr. manu add.* alius. *B.* alius dicit.

missa interdum tamdiu [35]) durare [36]) solet. Item de aliis omnibus [37]) circumstantiis [38]) praeter praedicta, de quibus principaliter [39]) quaeri debet, quaeret [40]) judex circa dicta [41]), de auditu, de [42]) visu, de [43]) scientia, de [44]) credulitate, et etiam [45]) de fama, extra de testibus. 2, 20. cum causam. 37., extra [46]) de probationibus. 2, 19. licet. 9., 23 [47]). q. 8 [48]). occidit. 14. Item [49]), an lucri causa [50]) deponant [51]). Item, an amicitia producentis [52]), an [53]) inimicitia [54]) ejus, contra quem producuntur, an [55]) pretio vel precibus [56]) depravati [57]) deponant [58]), ff. de testibus [59]). 22, 5. l. 3., 4 [60]). q. 3. si testes. 3., et generaliter de omnibus, quae possunt | movere [61]) animum judicis [62]) ad sententiandum [63]), debet quaeri [64]) a testibus [65]), extra de sententia et re judicata. 2, 27. sicut. 16., quia non semper ad unam speciem probationis [66]), sed ad multas, et ex multis conjecturis applicat [67]) et informat judex mentem suam et motum sui animi [68]), extra de renuntiatione. 1, 9. in praesentia. 6., de [69]) sententia et [70]) re judicata. 2, 27. causam. 14., ff. de testibus. 22, 5. ob carmen [71]). 21. §. ult. [72]), 4. q. 3. si testes. 3. Item servabit judex in [73]) examinatione [74]) testium istum Fol. 47d

35) *A. B.* tantum. *C. E.* diu. — 36) *E.* duraret. — 37) *C. D.* o. a. — 38) *D. E. add.* quaeri debet. — 39) *E.* simpliciter. — 40) *C.* quaerit. *D.* debet quaerere judex *pro* q. d. q. *E. habet* quaerere. — 41) *B. add.* testium. — 42) *E. om.* — 43) *E. om.* — 44) *E. om.* — 45) *B. om.* e. e. — 46) *B.* et. *D. om.* — 47) *C.* et XXIIII. *E.* XXXIIII. — 48) *A. D. E.* III. *C.* II. — 49) *B. add.* quaeret. — 50) *D. E.* c. l. — 51) *B. add.* testes. *C. om.* Item — deponant. — 52) *C.* deponentis. — 53) *B. praem.* item. — 54) *C. om.* — 55) *B. praem.* item. — 56) *C D. E. add.* partium. — 57) *B. add.* testes. *C. D. E. om.* d. — 58) *C. D. E.* deponat. — 59) *C.* e. t. *E.* e. *pro* d. t. — 60) *C. D. praem.* et. — 61) *E.* m. p. — 62) *C.* judicantis. — 63) *C. D. E. add.* de omnibus. — 64) *B.* q. d. — 65) *C.* a. t. q. d. — 66) *C.* reprobationis. — 67) *C.* applicatur. — 68) *B. C.* s. a. — 69) *D. E. praem.* et. — 70) *B.* et de *pro* d. s. e. — 71) *E.* causam. — 72) *B. om.* §. ult. — 73) *A. om.* — 74) *C.* excommunicatione.

modum [75]. Dicet [76] testi [77]: Frater [78], salva animam tuam [79]; dicas, quae [80] scis [81], de tali facto; jurasti [82] dicere veritatem. Et audiat eum [83] usque ad finem sui dicti [84], et faciat, quod [85] dicit, scribi per notarium. Et hoc audito et scripto dicet [86] testi: modo respondeas [87] mihi: et titulum teneat [88] judex in manibus [89], et dicat testi: quomodo [90] scis ea, quae dixisti super tali articulo, et interroget [91] prius [92] quandoque de eo, quod [93] est in fine dicti [94] illius testis [95], quandoque
Fol. 48a de eo ||, quod [96] est in medio [97], quandoque [98] de eo, quod [99] est in principio [1], nec servet ordinem scripturae in [2] inquirendo de praedictis, ut [3] videat, utrum testis deponat vera vel verisimilia, et utrum vacillet in dicto suo, vel cum trepidatione vel cum constantia [4] et [5] firmitate deponat, quia sermonum [6] constantiam et trepidationem [7] judex attendere debet in examinando testes, ff. de quaestionibus [8]. 48, 18. de [9] minore. 10. Et si viderit eum rubicundum in facie vel pallidum, trepidantem [10] vel vacillantem, percutiat eum [11], et [12] tormentis [13] afficiat, et incutiat ei timorem, C. de testi-

75) C. m. i. — 76) B. *add.* sic. — 77) D. testibus. — 78) D. *praem.:* super salva animam tuam; vel:. — 79) C. quod super salutem animae suae vel super salva anima tua: E. si est per salvam animam, vel, super salva animam tuam *pro* Frater — tuam. — 80) B. illud quod. C. *om.* — 81) C. si. — 82) B. *praem.* nam. D. E. *praem.* de quo. — 83) B. ipsum. — 84) B. D. E. d. s. C. *om.* eum — dicti. — 85) B. *add.* testis. — 86) B. *add.* sic. *om.* testi. D. E. dicat. — 87) C. respondeatis. — 88) B. teneat t. C. tenebit. — 89) B. manu sua. E. *add.* suis. — 90) E. quae. — 91) B. *add.* eum. — 92) B. *add.* judex. — 93) B. quandoque *habet post* quod. — 94) C. *om.* — 95) D. testi. — 96) A. quae. — 97) E. *om.* quandoque — medio. — 98) E. quoniam. — 99) A. quae. — 1) A. primo. — 2) A. B. *om.* — 3) C. *om.* — 4) D. instantia. — 5) E. vel. — 6) A. sermonem. — 7) B. *add.* mentis. C. constantem sermonem et trepidantem *pro* quia — trepidationem: D. E. *autem* quia sermonem constantem et trepidantem. — 8) E. testibus. — 9) C. E. *praem.* si. — 10) B. *praem.* vel. — 11) C. *om.* p. e. — 12) D. ut. — 13) A. ad cor mentis. C. *add.* eum.

bus. 4, 20. nullum. 14., nisi sint presbyteri. Circa [14]) personas testium debet formare [15]) titulum sic [16]), ut [17]) quaerat [18]) de aetate testis, cujus aetatis sit [19]), utrum habeat aetatem de se [20]) loquendi, de consecratione d. 4. cum pro parvulis [21]). 77., et in evangelio [22]):. ipsum interrogate [23]), aetatem [24]) habet de se loquendi [25]). Nam repelluntur impu|beres [26]) a testimonio in causa civili et Fol. 45b in causa [27]) criminali. Item [28]) repelluntur et [29]) minores viginti annis [30]), ff. de testibus. 22, 5. inviti [31]). 19. et l. [32]) in [33]) testimonium [34]). 20. Sed numquid [35]) impubes factus [36]) pubes [37]) poterit [38]) testificari de eo, quod vidit [39]) in pupillari aetate? Et [40]) dominus [41]) Azo [42]) dicit, quod sic [43]), in summa sua [44]) tit. [45]) de testibus. 4, 20. §. item repelluntur [46]). 6. Item [47]) quaeret, an testis sit honestus [48]), 4. q. 3. si testes [49]). 3. §. 2 [50]). Utrum debeat quaeri, an sit criminosus vel non, notatur extra de testibus. 2, 20. cum causam. 37. in glossa, quae incipit: causam [51])., et [52]) de accusationibus. 5, 1. inquisitionis [53]). 21. Et generaliter de omnibus [54]) circa

14) *B. praem. inscr.* qualiter videtur quaerere judex circa personas testium. — 15) *B. add.* judex suum. — 16) *E.* s. t. — 17) *D.* et. — 18) *B.* Quaeratur *pro* u. q. — 19) *B. om.* c. ae. s. — 20) *D. om.* — 21) *Codd.* parvuli, *om.* pro. — 22) *B. add.* dixerunt parentes caeci nati Judaeis. *Est locus apud Joannem c. 9. v. 21.* — 23) *D. E.* ipso interrogante. — 24) *B. add.* enim. — 25) *B.* loquantur. *C. om.* de consecratione — loquendi. — 26) *C.* testes. — 27) *B. C. E. om.* i. c. — 28) *A. add.* et. — 29) *B. D. E. om. C. habet* etiam. — 30) *D.* annorum. — 31) *C.* invitis. — 32) *B. om.* inviti et l. — 33) *A. C. D. E. om.* — 34) *C.* testimonio. et l. cum l. testimonio. — 35) *D.* num. — 36) *C.* impuberes facti. — 37) *C.* puberes. — 38) *C.* potest. — 39) *C.* viderunt. — 40) *B. om.* — 41) *C. om.* — 42) *A.* aco. *B.* Godre. — 43) *E. om.* q. s. — 44) *D. om.* — 45) *B. praem.* in. — 46) *C. add.* Sed numquid impubes factus pubes. — 47) *B. add.* judex. *C. D. E. habent* quaeritur. — 48) *A.* honesta: *a sec. manu suprascr.* us. *D. E. add.* talis. — 49) *A. B. D. om.* si t. — 50) *D. E.* III. — 51) *Est litt. a ad voc.: de causis.* — 52) *B.* extra. — 53) *E.* inquisitioni. — 54) *E.* d. o. *habet post* testium.

personas testium quaeret [55]) judex a testibus, et poni possunt [56]) in titulo [57]), quae [58]) testes repellunt [59]) a testimonio, de quibus [60]), ut [61]) brevi oraculo transeamus, invenies multa 2. q. 1 [62]). prohibentur. 14., 4 [63]). q. 3. si testes. 3., in [64]) summa domini [65]) Azonis de testibus. 4, 20. § [66]). prohibentur [67]). 4., in libello magistri Tan-
Fol. 48c credi | tit. [68]) de testibus et qui possint esse testes vel non [69]), in [70]) libello [71]) domini [72]) Pillii tit. [73]) de probationibus. §. et dignior est probatio [74]). Acuas [75]) igitur in his aciem ingenii tui [76]), tolle [77]) oculum, et reddas [78]) in his te sollicitum [79]), ne tibi dicatur: vae [80]), qui fuisti in malo discipulus, cum in bono debuisses fuisse [81]) magister, nec [82]) simplicitati tuae, nec ulterius tuae senectuti [83]) parcetur, 86 [84]). di. tanta [85]) nequitia [86]). 24.; et alibi legitur [87]): quia repulisti a te scientiam [88]), et [89]) ego te repellam [90]), extra de renuntiatione. 1, 9. nisi cum pridem. 10., et apostolus dicit [91]): qui ignorat [92]) ignorabitur, 37 [93]). di. ut [94]) itaque [95]). 15. Antequam veniamus ad titulum, inde sumta [96]) occasione nota di-

55) *C. D.* quaerat. — 56) *C.* possit. *E.* ponit *pro* p. p. — 57) *B. add.* ea. — 58) *C. D. E.* quando. *D. E. bis habent.* — 59) *B. add.* testes. *C. D. E. habent* repelluntur. — 60) *D. E. om.* d. q. — 61) *B. om.* — 62) *D. E.* II. — 63) *Codd.* III. — 64) *E. praem.* et. — 65) *C. D. E. om.* — 66) *C. praem.* in. — 67) *D. E. praem.* et qui possunt esse testes et qui non *et om. deinde* in libello magistri — non. — 68) *B.* in rubrica. — 69) *De rdine judiciorum part. 3. tit. 6. ed. Bergmanni. C. om.* in libello — non. — 70) *B. praem.* tractatur. *C. praem.* et. — 71) *C. E.* libellis. — 72) *B. om.* — 73) *B. praem.* in. — 74) *De ordine judiciorum part 3. §. 8. p.* 61. *v.* 15. *ed. Bergmanni.* — 75) *D. E.* caveas. — 76) *D. E.* t i. — 77) *D. E. praem.* et. — 78) *B.* reddat. *C.* redde *om.* et. — 79) *A. om.* et — sollicitum. — 80) *B. add.* tibi. — 81) *B. D.* esse. — 82) *D.* ne. — 83) *B.* s. t. u. *E.* s. t. — 84) *A. C. D. E.* LXXVI. *B.* LXXIII. — 85) *A. B. om.* — 86) *C. D. E. om.* — 87) *C. D. E.* dicitur. — 88) *B. E.* s. a t. — 89) *A. om.* — 90) *B.* r. t. *C. om.* te. *et add.* c. *D. et E.* etc. — 91) *A. om. C. D. E.* inquit. — 92) *C. D. E.* ignorans *pro* q. i. — 93) *C.* XXXVI. *D. E.* XXXIII. — 94) *C.* servus. — 95) *D.* ita. — 96) *A.* suspecta.

gnum [97]) reputo [98]), quod quatuor sunt, quae [99]) repellunt [1]) a productione testium [2]): publicatio testium [3]): renuntiatio sive conclusio [4]): item quarta productio: item [5]) testium effrenata multitudo, extra de testibus. 2, 20. fraternitatis. 17., in Auth. de testibus. 7, 2. §. quia [6]). 4. (Nov. 90.), extra de testibus. 2, 20. de testibus [7]). 29. Fol. 43d et c. cum causam. 37. in fi., et c. ultra [8]). 55. *Quaestio* [9]). Sed numquid [10]) si testis prius [11]) deponat [12]) et postea juret? Tunc [13]) non valet [14]) testimonium, 4. q. 3. §. item in criminali. post 2. § [15]). item jurisjurandi. 37., C. de testibus. 4, 20. jurisjurandi. 9. *Quaestio* [16]). Item quid, si testis testimonium suum scriptum [17]) deferat, et dicat: Domine, sicut in ista cedula continetur, sic dico et depono [18])? Tunc etiam non valet [19]), quia [20]) judex considerare debet [21]) sermonem et constantiam testis [22]), ff. de quaestionibus [23]). 48, 18. de [24]) minore. 10. Habet enim aetatem de se loquendi, de consecratione. di. 4. cum [25]) pro [26]) parvulis. 77., et propter hoc dicitur judici: tu ipse, magister [27]), scire potes, quanta fides sit [28]) testibus adhibenda, ff. de testibus. 22, 5. testium. 3., et facit ad hoc extra qui matrimonium accusare possunt [29]). 4, 18. a nobis. 2. *Quaestio* [30]). Quid autem, si testis revertatur ante aperturam [31]), et velit

97) *C.* non indignum. — 98) *B.* puto. — 99) *D.* qui. — 1) *B. add.* aliquem. *C. D. add.* quem. — 2) *E.* t. p. — 3) *A. om.* p. t. — 4) *C.* exclusio. *D. E. add.* testis. — 5) *D. om.* — 6) *C. add.* vero. — 7) *E. om.* d. t. — 8) *C. D. E.* ult. — 9) *B. C. D. E. om.* — 10) *B.* quid. — 11) *B.* primo. — 12) *A.* deponet. — 13) *B.* respondeo, *om.* tunc. *E. habet* tantum. — 14) *B. add.* ejus. — 15) *B. praem.* et. *D. om.* §. — 16) *B. C. D. E. om.* — 17) *B.* in scriptis. *C.* d. s. *D.* d. s. scriptum. — 18) *B.* d. e. dico. — 19) *B. add.* testimonium. — 20) *C. praem.* et. — 21) *C.* c. d. j. — 22) *C. E.* testium. *D.* testimonium. — 23) *D. praem.* testibus vel. *E. habet* testibus. — 24) *A. om.* *C.* minorem *pro* d. m. — 25) *A.* tum. *C. E.* de. — 26) *Codd. om.* — 27) *C. D. E.* magis. *C. om.* ipse. — 28) *C. D. E.* s. f. — 29) *B. om.* — 30) *B. C. D. E. om.* — 31) *A.* apertam. *B.* aperturas testium.

mutare [32]), quod dixit [33]), dicendo, non sic est [34]), quod
Fol. 49a dixi, sed sic [35])? Videtur, quod in continenti || liceat [36]) ei hoc facere, extra de testibus. 2, 20. praeterea. 27. In [37]) continenti exaudio, antequam divertat [38]) ad alios actus, ff. de verborum obligationibus. 45, 1. continuus. 137.: si autem locutus fuit [39]) advocato, vel [40]) parti [41]), quae ipsum [42]) induxit, non valet postea [43]) dictum suum. Et [44]) sic exaudit [45]) dominus [46]) Azo [47]) in summa [48]) tit. de testibus. 4, 20. §. est [49]) autem [50]). 29. *Quaestio* [51]). Sed numquid judici licet mutare sententiam suam [52]) jam prolatam? Et est dicendum, quod licet ei [53]) mutare in mala grammatica [54]), ut [55]) ff. de re judicata. 42, 1. actorum [56]). 46.: vel circa ea, quae faciunt ad consequentiam statutorum potest mutare [57]), ff. de re judicata [58]). 42, 1. Paulus. 42., et notat hoc [59]) dominus Azo, C. de sententiis ex periculo recitandis [60]). 7, 44. l. 2 [61]). Et hoc exaudias, quod liceat [62]) eodem [63]) die, ut dicta [64]) lege: Paulus; et facit, quod liceat, ut dictum est, mutare [65]), ff. de arbitris. 4, 8. dicere [66]). 19. §. 1., ubi [67])

32) C. D. E. jurare. — 33) *D. E. om.* q. d. — 34) *B. om.* — 35) *A.* sit. — 36) *D.* licet. — 37) *B. praem.* Respondeo, verum est, quod licet. *D. praem.* et. — 38) *B. add.* se. — 39) *B. add.* scilicet. *D. habet* fuerit. — 40) C. advocatus *pro* a. v. — 41) *A.* praelati, *suprascripto* o *a sec. manu.* — 42) C. quam ipse *pro* q. i. *E. habet* eum. — 43) *B. om.* — 44) *C. om.* — 45) C. D. E. intellexit. — 46) *C. D. E. om.* — 47) *B.* d. A. e. — 48) *B. E. add.* sua. *B. add.* in. — 49) *C. om.* — 50) *Citanda erat* §. quid ergo. 27. — 51) *B. C. D. E. om.* — 52) *B. C. om.* — 53) *B.* e. l. — 54) C. D. E. aliam grammaticam *pro* m. g. — 55) *B. om.* — 56) C. actor. — 57) C. m. p. — 58) C. judiciis *pro* re judicata. — 59) C. hic. — 60) *C. om.* — 61) *In Summa loquitur Azo eadem de re breviter t. e. 7, 44. §. sic autem 3.: in Lectura in Codicem ex bibl. Contii Paris. 1577. fol. p. 585. sq. nihil legitur, quod huc faciat. Innuit igitur Bonaguida Apparatum in Codicem, cujus, nondum impressi, librum manuscriptum hucusque inspicere non potui. cf. Sabiniacum l. c. T. V. p.* 15. — 62) *B.* licet *et om. cum C.* eodem — liceat. *D. E. om.* q. l. — 63 D. E. eadem. — 64) *D. E.* praeallegata. *E. praem.* in. — 65) *D. E. om.* facit — mutare *et praem.* arg. — 66) C. D. E. diem. — 67) D. E. ut.

Cassius sententiam Sabini [68]) sui magistri bene excusavit. Ergo [69]) idem videtur [70]) in teste, quod possit dictum suum corrigere, et mutare, antequam loquatur partibus: et | sic est [71]) tenendum. *Quaestio* [72]). Item quid, si Fol. 49b quaeratur a teste, utrum sit criminosus vel excommunicatus, vel pauper, vel perjurus, et sic de aliis, quae in personis testes [73]) repellunt [74]), numquid propter hoc repelletur [75]), si dicat, se adulterum, vel infamem, vel pauperem, vel sic? Et puto, quod propter hoc omnino [76]) non debeat repelli, quia non juravit super illo capitulo [77]), nec agebatur ad hoc [78]); sed minor fides debet ei adhiberi. Sed si post aperturam in figura judicii probetur [79]), istud [80]) sufficit ad [81]) repulsionem, sicut supra [82]) probatum est [83]). *Quaestio* [84]). Item [85]) illud [86]) attende, quod in titulo ponas ad [87]) quemlibet articulum signum diversum [88]), sic [89]): quaeras [90]) a testibus de loco: item de confinibus [91]) loci [92]): item de causa, et sic de aliis. Et hoc [93]), quia [94]) per talia signa [95]) oculata fide [96]) verba [97]) tituli auribus [98]) judicis [99]) inhaerere solent ex ostensione [1]) talis facti potius, quam expressione alicujus statuti, extra de donationibus. 3, 24. apostolicae. 9., in [2]) Inst. | de gradibus. 3, 6. sed cum. 9. Fol. 49a *Nota* [3]). Item illud [4]) ad cautelam consuevimus facere,

68) *C. om. D. E. habent* s. m. Salonii, *om.* bene. — 69) *D. om.* — 70) *C.* v. i. — 71) *C. om.* — 72) *B. C. D. E. om.* — 73) *B.* personas testium *pro* i. p. t. *D. E.* in personis testium. — 74) *B.* depellunt. — 75) *C.* repellitur. *D.* repellentur. — 76) *B. C. D. habent* o. *post* repelli. *E.* n. o. r. d. — 77) *C.* titulo. — 78) *D. om.* a. h. — 79) *C. D. E. praem.* illud. *C.* probatur. *E.* prohibetur. — 80) *C.* id. — 81) *B. add.* ejus. — 82) *C. om.* — 83) *B. add.* et notatum. *D. E. habent* p. e. s. — 84) *B. C. D. E. om.* — 85) *C.* sed vel. — 86) *B. om. C. E.* istud. — 87) *D. om.* — 88) *A.* divisivum. — 89) *D.* si. — 90) *B. E.* quaeratis. — 91) *B.* finibus. *D. add.* et consuetudinibus. — 92) *C. E. om.* — 93) *D. om.* E. h. — 94) *B. om.* — 95) *C. om.* — 96) *D. E.* occulta fides. — 97) *D. E. praem.* sive. — 98) *D.* thauribus. — 99) *C. om.* — 1) *C.* extensione *pro* e. o. — 2) *C. D. E. om.* — 3) *B. C. D. E. om.* — 4) *C.* et id. *D. E. praem.* et.

videlicet, quod totum titulum facimus [5]) scribi per aliquem notarium, et requiri judicem [6]), quod quaerat a testibus, sicut in titulo continetur: quia saepius judices, faventes [7]) parti actoris, non examinant testes [8]) secundum titulum. Et post aperturam [9]) videbis titulum et [10]) videbis [11]) dicta testium, an fuerint examinati secundum illum: alioquin videtur [12]) iterum quaerendum a testibus, ut est in articulis [13]), extra de testibus. 2, 20. per tuas. 48. Sed [14]) de consuetudine non servatur [15]), scilicet, quod postea quaeratur [16]), quod fuit omissum in titulo.

Incipit interrogatorium [1]) *contra testes* [2]). *Tit. 8.*

Formabit advocatus sic [3]) titulum sive [4]) interrogatorium [5]). Quaeratis a testibus partis [6]) adversae super quolibet capitulo, sive super quolibet [7]) articulo [8]) sui dicti [9]): de causa: de loco: et de [10]) confinibus [11]) loci: de [12]) tempore: de auditu: de visu: de scientia: de credulitate: de [13]) fama. Et de | his [14]) omnibus [15]) circumstantiis, quae possunt et debent movere animum nostrum ad sententiandum, et jura dicunt et decernunt [16]), quaerendum esse [17]) a testibus. Et descendatis ad speciem

Fol. 49*d*

5) *B. bis habet. D.* faciemus. — 6) *D. E.* a judice. — 7) *A.* foventes. — 8) *D.* testem. — 9) *C.* aperturas. — 10) *A. om.* v. t. e. — 11) *E.* videbitis. — 12) *E. om.* — 13) *A. om.* ut — articulis. *B. habet pro eo* sicut in articulis continetur. — 14) *C.* Sic. — 15) *C.* observatur *pro* n. s. *D. E. om.* non. — 16) *B. add.* illud.

1) *A.* interrogationibus. — 2) *In C. rubrica adscripta non est.* — 3) *D.* s. a. *E. om.* sic. — 4) *A.* suum. *C.* vel. *E.* suum vel. — 5) *B. add.* suum, dicens judici: Domine judex. *D. E. add.* suum. — 6) *E. om.* — 7) *B. om.* s. q. — 8) *C.* articulo *et* capitulo *transponit. D. E. habent* articulo vel capitulo *pro* capitulo — articulo. — 9) *B. C.* d. s. — 10) *B. om.* et de. *C. D. E. om.* et. — 11) *C.* finibus. — 12) *B. om. et eodem modo in sqq.* — 13) *D. E. add.* et. — 14) *C.* aliis et de. — 15) *B.* o. h. — 16) *C.* dicant e. discernant. — 17) *B. C. D. E.* e. q.

sic. Si [18]) testis [19]) dixerit [20]), quod Bertha contraxit [21]) matrimonium cum Titio: quaeratis super isto [22]) articulo: quomodo sciat [23]) hoc [24]), si [25]) visu vel [26]) auditu? Et [27]) si dixerit: visu [28]), procedatis super illo articulo [29]), in quo loco vidit hoc, videlicet utrum in domo vel extra [30]) domum? Et [31]) si dixerit: in domo [32]), quaeratis, in qua [33])? Et [34]) si dixerit: in domo Sempronii, quaeratis, in qua parte domus? Item [35]), si domus illa balcum habebat [36]), vel erat terranea [37])? Et [38]) si dixerit, balconata [39]), quaeratis subsequenter, utrum matrimonium contractum fuit [40]) sub [41]) balco [42]), vel [43]) supra balcum [44])? Item, sive [45]) dixerit, quod sub balco [46]), sive [47]), quod [48]) supra balcum [49]) fuerit [50]) contractum [51]), quaeratis de finibus domus illius [52])? Item [53]), de praesentibus, et [54]) utrum interfuerint [55]) plures, quoniam [56]) nominentur per eum? Item ||, si dicti contrahentes stabant, quando contraxerunt [57]), vel sedebant? Item, Fol. 50a

18) *C. praem.* et. *E. om.* — 19) *A.* testes. — 20) *C. E.* dixit. — 21) *C. E. add.* heri. — 22) *D.* hoc. — 23) *C.* scit. — 24) *B. om. C. D. E. add.* et. — 25) *B.* scilicet. — 26) *B. om.* — 27) *B. C. om.* — 28) *C. praem.* quod. — 29) *B. add.* et quaeratis. — 30) *B.* v. e. *bis habet.* — 31) *B. om.* — 32) *C. add.* scriptorum. *E. habet* i. d. dix. — 33) *B.* cujus. *C. add.* parte domus. — 34) *B. om.* — 35) *B. add.* quaeratis. — 36) *B.* h. palatium. *C. D. E.* palatium h. — 37) *E.* terrae. — 38) *B. om. C. D. E.* Item. — 39) *B. C. D. E.* quod habebat palatium. *C. D. E. om.* habebat. — 40) *C. D. E.* fuerit. *C. om.* contractum. — 41) *D. om. D. E. praem.* sub palatio vel supra (*E. add.* balconum.) vel. — 42) *C. D. E.* balcono. — 43) *C.* sive. — 44) *B.* super palatium vel sub palatio. *C. D. E.* balconum. — 45) *B. D. E.* si. — 46) *D.* balconum. *E.* balcono. — 47) *B. om.* quod — sive. — 48) *D. E. om.* — 49) *A.* bal. *B.* super palatium. *C. om.* Item — balcum. *D. E. om.* b. — 50) *B.* fuit. — 51) *D. E. add.* matrimonium. — 52) *B.* confinibus illius palatii *pro* f. d. i. *et add.* scilicet, ubi fuit contractum matrimonium, utrum in principio medio vel fine. *C. habet* i. d. *D. E.* confinibus i. d. — 53) *B. add.* quaeratis *et eodem modo in sqq.* — 54) *B. D. om.* — 55) *B. D. E.* interfuerunt. *C.* fuerint. — 56) *C.* qui. *D. E.* quam. — 57) *A.* contraxerant.

quibus vestibus [58]) erant induti [59])? Item, per quae verba [60]) contraxerunt [61])? Item, qui [62]) primo quaesivit [63]), an mulier vel vir? Item, si in primo instanti [64]) interrogatio et responsio facta fuit [65])? Item, si animo contrahendi matrimonium vel ex ludo [66]) fecerunt hoc? Item, si [67]) intervenit aliquis metus [68]) vel aliqua coactio in [69]) contrahendo [70]) vel sponte [71])? Item, si [72]) semel [73]) contractum fuit [74]) istud matrimonium [75]) vel pluries [76])? Item, quantum tempus est, quod hoc [77]) fuit, scilicet [78]), quo anno, quo mense [79]), quo die, et qua hora diei [80])? Item, quis erat tunc [81]) potestas [82]), consul [83]), vel rector loci [84]), vel episcopus [85])? Item [86]), si dixerit: decem [87]) anni sunt, quaeratis, quomodo sciat? Item, si cognoscebat [88]) tunc [89]) contrahentes, et si [90]) modo cognoscit [91])? Item, si fuit [92]) rogatus, ut [93]) veniret ad videndum [94]) quod fiebat [95])? Item, si prius tractatus [96]) de matrimonio aliquis [97]) praecessit illa verba [98])? Item, Fol. 506 si ipse sciebat |, aliquod impedimentum ibi esse [99]) tunc?

58) *B. add.* contrahentes. *D. habet* vestimentis. — 59) *C.* vestiti. — 60) *B. add.* contrahentes. — 61) *E. om.* Item quibus — contraxerunt. — 62) *C. D.* quis. — 63) *B.* requisivit. — 64) *A. pro* p. i. *habet* ipso statim. — 65) *D.* fuit f. — 66) *C. E.* osculandi *pro* e. l. *D. om.* m. v. e. l. — 67) *B.* an. — 68) *B.* a. m. i. *C.* interfuit a. modus. *E.* interfuit a. m. — 69) *B.* i. c. v. a. coactio. — 70) *C. om.* — 71) *B. add.* contraxerunt. — 72) *E. om.* — 73) *E. add.* tantum. — 74) *D.* fuerit. — 75) *C. om.* — 76) *C.* per plures *pro* v. p. — 77) *B. add.* factum. — 78) *B.* Item quaeratis. *C.* Item. — 79) *E. om.* q. m. — 80) *B. add.* istud matrimonium contractum fuit. — 81) *D. om.* — 82) *D. add.* vel. — 83) *C. E.* officialis vel major (*E. add.* consul) *pro* p. c. *D. add.* vel officialis. — 84) *C. om.* — 85) *B.* v. e. l. illius. *C. add.* tunc. *D. E. habent* v. e. tunc illius l. — 86) *B. om.* — 87) *B. D. praem.* quod. *C. habet* plures. *D. E.* XI. — 88) *C. D.* cognoscebant. — 89) *B. om.* — 90) *A. C. D. E. om. A. habet* ut *pro* et *a sec. manu.* — 91) *C. D. E.* cognoscunt. — 92) *C.* fuerit. — 93) *D.* quod. — 94) *B. add.* hoc. — 95) *B. add.* vel tempore sponte venit. — 96) *B. C. D. E.* contractus. — 97) *C. om.* — 98) *B.* v. i. vel non. *D. om.* i. v. — 99) *C.* e. i.

Item [1]), quantum habeat [2]) in bonis? Item, cujus aetatis sit [3])? Item [4]), si concordavit [5]) cum aliis testibus [6]), sic dicere? Item, si fuerit [7]) ei [8]) promissum vel datum aliquid [9]), ut sic diceret [10])? Item, si sperat [11]) habere damnum [12]) de ista [13]) causa, si [14]) ille qui eum induxit, perdat eam [15])? Item, si est inimicus illius, contra quem inducitur [16])? Item, si est [17]) aliqua causa criminalis inter se [18]) et illum, contra quem modo [19]) deponit [20])? Si autem dixerit [21]), quod extra domum factum fuerit [22]), quaeratis, utrum [23]) in via vel in invio [24]). Et si [25]) in via, in [26]) qua, et [27]) de circumstantiis illius viae? Si in campo dixerit [28]) fuisse contractum [29]), quaeratis [30]), cujus erat [31]), et de confinibus [32])? Et [33]) servate regulam [34]) supra [35]) in articulo §. [36]) et [37]) si dixerit quod [38]) in domo [39]). Si dixerit, quod hoc audivit [40]), quaeratis, a quo audivit, vel a quibus? Et faciatis specificari nomina eorum, a quibus audivit. Item [41]), in [42])

1) *B. add.* quaeratis. *In sqq. haec vox cessat post* Item. — 2) *B. C. E.* habebat. *D. om.* aliquod — habeat. — 3) *B. om.* — 4) *A. om.* — 5) *D.* concordat. — 6) *E.* t. a. — 7) *B. C.* fuit. — 8) *C. om.* — 9) *D. E. habent* a. *post* fuerit. — 10) *B.* deponeret. — 11) *C.* spectat. *E.* speratur. — 12) *B.* d. h. *C. E. om.* habere. *D. E. praem.* aliquod. — 13) *E.* ipsa. — 14) *B. praem.* vel lucrum. Item. — 15) *B.* perdet e. vel lucretur. — 16) *A.* inducuntur. — 17) *B. om.* — 18) *B.* eum. *C. D. E.* ipsum. — 19) *B. om.* — 20) *C.* deponitur. — 21) *C.* dixit. — 22) *B. add.* matrimonium. *D.* fuit. — 23) *A. om. E.* an. — 24) *A. pro* i. v. *habet* uno: *a sec manu in marg.* invio. *B. habet* in invio. *C. D. E.* in viridario: *et eodem modo legit Joannes Andreae, cf. Durantis spec. l. 1. p. 4. de teste p. 308. n. a. ed. a. 1612.* — 25) *B.* Si dixerit quod *pro E.* s. — 26) *B. praem.* quaeratis. — 27) *C.* inquiras *pro* i. q. e. — 28) *B.* d. in invio vel in campo *pro* i. c. d. — 29) *B. add.* matrimonium. — 30) *E.* quaerat. — 31) *B. add.* campus ille vel illud invium. — 32) *C.* finibus. — 33) *B. om.* — 34) *B. add.* traditam. — 35) *D. E. add.* dictam. — 36) *C. D. E. om.* — 37) *B. D. om.* — 38) *B. D. om.* — 39) *B. add.* Sempronii. — 40) *B. C. D.* a. h. — 41) *B. add.* quaeratis, *et eodem modo in sqq. post* Item. — 42) *C. D. om.*

Fol. 50c quo loco audi|vit hoc, et [43] quibus praesentibus? Item, an hoc audivit ante motam litem, vel postea [44]? Item [45], si dixerit [46], de fama publica, quaeratis, quid est [47] publica fama [48]? Item, quando [49] habuit ortum, si [50] ante motam litem vel post? Item, a quibus audivit [51]? Item, si [52] erant amici vel inimici [53]? Item, si [54] bonae famae vel malae [55], vel graves personae [56]? Et [57] quoties hoc [58] audivit [59]. Et de his et [60] aliis omnibus, de quibus quaeri debet [61] a testibus, peto a vobis [62] quaeri, et, quod eos interrogetis, vos requiro [63]. Sicut [64] causarum genera sunt diversa, ita [65] plus et [66] minus poteris [67] ponere in titulo, prout natura [68] se [69] exhibebit [70], quia plura sunt negotia quam vocabula, ff. [71] de praescriptis verbis. 19, 5. natura [72]. 4.

De rubricis [1], *quae fiunt* [2] *per advocatos* [3] *super dictis testium.* *Tit. 9.*

Attendo [4], quod consuetudo longo tempore in causis obtenta et parificatur legi, et [5] interdum vincit le-
Fol. 50d gem|, extra de consuetudine. 1, 4. c. ult., C. quae sit longa consuetudo [6]. 8, 53. l. 2., et [7] pro lege servatur,

43) *D.* et hoc a *pro* h. e. — 44) *B.* post litem. *E.* post. — 45) *B. om.* — 46) *B.* dixit. — 47) *B.* sit. — 48) *E.* f. p. — 49) *B. add.* illa fama publica. — 50) *B.* utrum. — 51) *B. add.* de his et de omnibus aliis. — 52) *B. add.* illi. — 53) *B. add.* illius a quibus audivit. — 54) *B. add.* erant. — 55) *B. add.* famae. Item quaeratis, si illi, a quibus audivit erant: *om.* vel. — 56) *B. add.* vel leves. — 57) *B.* Item q. — 58) *D.* haec. — 59) *B. add.* semel vel pluries. — 60) *B. C. add.* de. *E. om.* et, *et habet* o. a. — 61) *A. om.* debet — quaeri; *in marg. a sec. manu add.* solet. *B.* d. inquiri. *C. habet* quidem *pro* q. d. — 62) *B. C.* ab eis *pro* a v. — 63) *A.* inquiro. — 64) *B.* et. — 65) *C.* item. — 66) *B.* vel. — 67) *B.* poterit. *C. D. E.* potestis. — 68) *B. add.* causarum. — 69) *D. om.* — 70) *B.* exhibuerit. — 71) *A. bis habet.* — 72) *D. E.* nam.

1) *B. C.* rescriptis. — 2) *B. om.* — 3) *C.* canonicos. — 4) *B. add.* primo. — 5) *E. om.* — 6) *A. om. et add.* et. — 7) *C. om.*

ubi lex deficit, 1. di. consuetudo[8]. 5. Considero secundo[9], quod illa consuetudo, quam Romana servat[10] ecclesia, ab omnibus inviolabiliter debet observari[11], 11. d. nolite. 3., extra de sententia et re judicata. 2, 27. in causis. 19., et quia Romana servat[12] ecclesia, in[13] causis[14] universaliter apud advocatos peritos in practica[15] observatur, quod[16] ipsi faciunt[17] rubricas super dictis testium, ut tam ipsi quam judices et assessores[18] leviori via perveniant[19] ad indaginem[20] veritatis. Ideo[21] hoc attendens, ne quis advocatus et consuetudinem[22] causarum et[23] ignorantiam[24] in hac parte causetur[25], cum turpis sit illa pars, quae suo non congruit universo[26], extra de sponsa duorum. 4, 4. tuas[27]. 5., 8. di. quae contra[28]. 2., super[29] ipsis[30] rubricis brevem trado doc||trinam. *Nota*[31]. Nota igitur, Fol. 51a quod publicatis[32] depositionibus testium debet petere advocatus copiam sibi[33] fieri[34], quam[35] judex[36] sibi dare tenetur, extra de probationibus. 2, 19. quoniam[37]. 11., C. de re judicata. 7, 52. gesta. 6. Et[38] habita copia[39], petat secundo[40] terminum ad deliberandum et[41] ad allegandum[42] super dictis testium productorum contra eum, et infra terminum videat[43] et revideat de-

8) *C.* consuetudine. — 9) *C.* secundum. — 10) *B. C. D. E.* tenet. — 11) *B.* o. d. — 12) *B.* tenet. — 13) *A. praem.* et. — 14) *B. om.* i. c. — 15) *A. add.* per. — 16) *B.* observatos, quia. — 17) *D.* faciant. — 18) *C.* accessores. *D.* assessore. — 19) *C.* veniant. — 20) *B.* agnitionem. — 21) *D. praem.* et. — 22) *D.* consuetudine. *E.* ex consuetudine. — 23) *C. om.* — 24) *E.* ignorantia. — 25) *E.* caveretur. — 26) *B.* toti n. c. *pro* n. c. u. — 27) *D. om.* — 28) *C. D. E. add.* mores. — 29) *B. praem.* ideo. — 30) *B. C. D. E.* his. — 31) *B. habet hanc inscriptionem.* Qualiter, cum depositiones sunt publicatae, debet petere advocatus copiam a judice de ipsis. — *C. D. E. om.* Nota. — 32) *D.* publicantis. — 33) *E.* s. c. — 34) *B.* de ipsis fieri. — 35) *B.* quas. — 36) *A. om.* sibi — judex. *C. D. habet* s. j. *E.* s. d. j. — 37) *C. add.* contra falsam. *D. E. add.* contra. — 38) *B. add.* ita primo. — 39) *B. add.* depositionum. — 40) *B. C. D. E.* petet. *B. habet* s. p. — 41) *B. praem.* super depositionibus illis. *E. om.* ad. — 42) *A. om.* e. a. a. — 43) *A. D. E.* vadat.

positiones ipsorum, et signet articulos probatos [44]) per [45]) testes suos, et [46]) super quolibet articulo vel [47]) dicto probato faciat signum suum. Et si capitula diversa probata sunt [48]), illa signa, quae sunt [49]) super dictis testium, debent esse diversa [50]), ut per diversitatem signorum discernantur et cognoscantur capitula, quae sunt probata, et [51]) in [52]) quibus testes concordant. Hoc facto rubricabit testes [53]) sub hac forma. Quod Titius contraxit matrimonium cum Bertha, dicendo, quod volebat eam [54]) in suam uxorem, et quod [55]) ipsa respondit [56]), quod vo-
Fol. 51b lebat eum in suum virum, per [57]) Sempro|nium, per [58]) Joannem, per [59]) Gajum et [60]) Robertum [61]) probatur [62]) in locis [63]) ubi est tale signum Q. Et ita formabit [64]) in aliis articulis [65]). Et sum unico [66]) exemplo contentus, sicut facit jurisconsultus ff. ad legem Aquiliam. 9, 2. ita vulneratus. 51. Et ponentur istae rubricae per se in quadam cedula. Illud [67]) attende, quod [68]), sicut advocatus actoris concordat testes suos per rubricas, ut dictum est, sic et [69]) advocatus rei potest discordantias [70]) et contrarietates [71]) eorum notare per rubricas sic [72]). Talis [73]) testis [74]), ubi est tale signum, sic [75]) dixit in serie sui dicti, et ponat ibidem [76]), quod [77]) testis dixit, et [78]) in serie eadem [79]), ubi est tale aliud signum, sibi contradicit [80]) manifeste. Item, talis est singularis in

44) *E. om.* — 45) *C.* contra. — 46) *C. D. E. om.* — 47) *C. add.* super. — 48) *E.* sint. — 49) *A.* fuit. — 50) *E.* d. debent esse. — 51) *E. om.* — 52) *B. om.* — 53) *D.* testis. — 54) *C.* e. v. — 55) *B. C. E. om.* — 56) *E.* r. i. — 57) *B. om* — 58) *B. om.* — 59) *B. om.* — 60) *D.* per. — 61) *B.* Coleum Titium *pro* p. R. *C. om.* per Sempronium — Robertum, *et habet in fine periodi. E. habet* Talbertum. — 62) *B. E. habent* p. *post* virum. *D. add.* ubi. — 63) *B. add.* suis. *E. om.* i. l. — 64) *C.* formabis. — 65) *D.* i. a. a. f. — 66) *C. D. E.* sub uno. — 67) *C.* istud. *C. D. E. add.* etiam. — 68) *E.* quia. — 69) *D.* et sic. — 70) *D.* concordantias. *E.* cordantias. — 71) *E.* contrarietas. — 72) *C. om.* et advocatus — sic. — 73) *C. om.* — 74) *D. E. add.* sit. — 75) *D.* sicut. — 76) *C. E.* ibi dictum. — 77) *E.* quis. — 78) *C. om.* — 79) *D. om.* et ponat — eadem. — 80) *C.* contrarium.

dicto suo. Et sic faciet[81]) de [82]) aliis discordantiis et contrarietatibus testium, ut tempore disputationis, cum fuerit opus, habeat eas ad manus. Probantur praedicta per arg. [83]) de probationibus. 2, 19. licet. 9. et [84]) de simonia. 5, 3. per tuas |. 32. Fol. 51.

De exceptionibus [1]), *quae proponuntur* [2]) *contra personas testium productorum in causa* [3]). *Tit. 10.*

Si autem fuisti ante aperturam testium protestatus, quod volebas [4]) objicere in personas [5]) eorum, sicut [6]) debebas [7]) protestari, extra de testibus. 2, 20. praesentium. 31., data tibi copia ipsorum testium, quae facienda [8]) est, extra de probationibus. 2, 19. quoniam contra [9]). 11., in [10]) termino tibi [11]) dato ad objiciendum contra testes [12]), sic excipere poteritis [13]) contra eos [14]). Sempronius constitutus [15]) coram [16]) domino [17]) episcopo Aretino [18]) pro causa, quae est [19]) inter se et Maenium [20]), excipiendo proponit contra personas [21]) Berthae mulieris [22]), Titii et Gaji [23]) productorum [24]) ad testificandum in dicta causa contra ipsum [25]) Sempronium [26]) a dicto Maenio [27]), quod dictis [28]) illorum testium [29]) nulla fides [30]) est adhibenda, immo a testimonio [31]) debent repelli pro eo, quod omnes

81) *C.* faciat. *D.* f. s. — 82) *D. E.* in. — 83) *C. D. E. add.* extra. — 84) *C. add.* extra.

1) *B.* exceptiones. — 2) *D.* opponuntur. — 3) *B. om.* p. i. c. *In C. et E. rubrica adscripta non est.* — 4) *A.* nolebas. — 5) *A.* personis. — 6) *E.* sic. — 7) *C.* sic debeas. — 8) *B.* quod faciendum. — 9) *C. om.* — 10) *B. om.* — 11) *C.* sibi. — 12) *C.* eos. — 13) *B. C. D. E.* poteris. — 14) *C.* testes. — 15) *A. om. C. add.* est *et om.* Sempronius. *D. E. habent* C. S. — 16) *C. add.* vobis, S. — 17) *D. add.* az. *E. add.* M. — 18) *B.* Bononiensi. *C. om. et habet* domine episcope, vel. — 19) *A. om. B.* vertitur. — 20) *C.* S. et A. *pro* s. E. M. *D. habet* az. — 21) *C.* personam. — 22) *D. E. om.* — 23) *A.* Gui. *C.* et G. et T. — 24) *B. add.* testium. — 25) *B.* dictum. *C. add.* dictum. — 26) *C. add.* et. — 27) *C.* A. *D.* az. — 28) *E.* dicitis. — 29) *B. om.* — 30) *C. om.* — 31) *B. om.* a t.

et singuli[32]) sunt et erant tempore suae[33]) depositionis malae famae et levis opinionis et vitae suspectae[34]). Item[35]), quod sunt infames infamia[36]) canonica et civili.
Fol. 51d Item[37]) | quod sunt perjuri in hac causa, et[38]) in tali causa[39]) fuerunt de perjurio[40]) convicti. Item, quod sunt et erant tempore suae depositionis adulteri et fornicatores. Item[41]), pauperes et propter paupertatem[42]) suspecti. Item[43]), inimici capitales[44]) ipsius[45]) Sempronii[46]). Item[47]), amici intimi[48]) dicti Maenii[49]), producentis eos in hac causa. Item, quod[50]) istam causam reputant[51]) suam[52]) propriam et[53]) specialem. Item, quod pretio corrupti[54]) falsum tulerunt testimonium in hac causa, dicendo, quod dictus S.[55]) promiserat[56]) dare decem dicto Maenio[57]), constitutus[58]) tali die in civitate Florentina[59]), et in tali mense vel[60]) septimana, cum[61]) per totum illum mensem, vel cum[62]) per totam illam[63]) septimanam Romae fuerit[64]) commoratus[65]). Et has exceptiones alternative proponit[66]), et eas admitti et recipi petit. Istas siquidem exceptiones[67]) nominavi[68]), et[69]) frequentius competunt et occurrunt[70]) contra testes,
Fol. 52a et secundum hanc[71]) formam[72]) proponetis vos causi- ||

32) C. in suis dictis singulares *pro* e. s. *D.* singulares *pro* e. s. — 33) *C. add.* denuntiationis. *E. habet* d. s. — 34) *B. habet* e. v. s. *ante* e. l. o. — 35) *B. add.* opponit. — 36) *A.* infama. *C. D. praem.* et. — 37) *B. add.* proponit contra personas testium *et eodem modo in sqq.* — 38) *E. om.* — 39) *B.* c. t. — 40) C. d. p. f. — 41) C. et. — 42) *B. add.* sunt. — 43) *B. add.* p. quod sunt. — 44) *B.* c. i. — 45) *E.* istius. — 46) *B. habet* Item — Sempronii *post* causa. — 47) *B. add.* p. quod sunt. — 48) *A. om. D. habet* inimici. — 49) C. A. *D.* az. — 50) *B. add.* ipsi testes. — 51) C. r. c. — 52) *B. om.* — 53) *A.* causam. — 54) *A.* convicti *et a sec. manu* conducti. — 55) *B.* M. — 56) *B.* promisit. — 57) *B.* Titio. C. A. *D.* az. — 58) *B.* testi constituto. *C. om.* — 59) *B.* Bononiensi. *C. D. E.* Rothomagensi. — 60) *B. C. add.* tali. — 61) C. et. — 62) *B. C. D. E. om. E. om.* per. — 63) *B. D. om.* — 64) *E.* fuerat. — 65) *B.* moratus. — 66) *B.* Sempronius p. a. — 67) *B. C.* e. s. — 68) *A.* nominari. — 69) *B. C. D. E.* quia. — 70) *C. bis habet* e. o. — 71) *E.* hac. — 72) C. has formas. *D. E. add.* pervenientes.

dici alias [73]), quas vobis sollicitudinis vestrae cura [74]) et ipsius causae natura dictabit. Praedicta [75]) omnia probantur per haec [76]) jura, extra de probationibus. 2, 19. licet. 9., ff. de obsequiis a libertis patronis [77]) praestandis. 37, 5. honori. 2., extra de testibus. 2, 20. testimonium. 54., de [78]) exceptionibus. 2, 25. denique. 1., 2. q. 1. imprimis. 7., extra de simonia. 5, 3. per tuas. 32., 4 [79]). q. 3. item in [80]) criminali [81]). post 2., C. ex quibus causis irrogatur infamia [82]). 2, 12. improbum. 20., extra [83]) de testibus. 2, 20. constitutus. 30., ff. de testibus. 22, 5. produci [84]). 23., extra de testibus. 2, 20. ex tenore. 35., C. de contrahenda et committenda stipulatione. 8, 38. optimam. 14., 6 [85]). q. 1. infames. 17. — Et [86]) nota, quod dicit supra [87]) in exceptionibus [88]), quod reputat [89]) illam causam [90]), in qua testificatus est [91]), suam [92]) specialem et propriam [93]), quia tunc [94]) repellitur testis [95]) a testimonio, ac si in propria causa deposuisset [96]): nam nullus idoneus testis in re sua [97]) intelligitur, ff. de testibus. 22, 5. nullus. 10., 4. q. 4 [98]). si testes. 3. in versiculo: item [99]) nullus [1]). 24. Et palam est, eam [2]) esse propriam causam [3]), cujus emolumentum | vel damnum ad aliquem suo nomine pertinet, ff. Fol. 52b
quando appellandum sit. 49, 4. l. 1. §. in propria causa. 11.

73) *B. add.* exceptiones. *C. habet* causidicas *pro* c. a. — 74) *B.* curae. — 75) *B.* Dicta. — 76) *B. om. D. E. habent* j. h. — 77) *D. E.* liberto patrono. *B.* patrono. — 78) *B. praem.* et. — 79) *B.* III. — 80) *A.* de. — 81) *C.* inter criminalia *pro* i. i. c. — 82) *A.* interrogatur in fi. *D. E.* in integrum restituitur. *C.* i. irrogatur. — 83) *E.* ff. — 84) *B. om.* extra — produci. *C. om.* improbum — produci *et habet pro hoc cum D.* producti. *E.* i. producta *pro* ff. — produci. — 85) *B.* II. — 86) *C. om. D. add.* item. — 87) *A. om.* — 88) *A.* ceptione. — 89) *A.* reputant. *B. praem.* testis. — 90) *B.* c. i. — 91) *C.* testificat. *D. E.* testificatur *pro* t. e. — 92) *B. praem.* esse. — 93) *B. om.* e. p. — 94) *B.* et ideo *pro* q. t. — 95) *D.* t. r. — 96) *D.* deposuissent. — 97) *D.* sua causa *pro* r. s. — 98) *B.* III. — 99) *D. om.* — 1) *B. E. om.* 4. — nullus. *D. habet* ff. — nullus *post* nullus. — 2) *C. D. E. om.* — 3) *B.* c. e. p. illius.

2. q. 6. biduum. 29. in versiculo: in [4]) propria [5]) causa. 7. Licet actori liceat ad [6]) fidem suorum testium comprobandam [7]), et ad istos testes [8]), qui inducentur [9]) super dictis [10]) exceptionibus reprobandos [11]), testes inducere iterato [12]), extra de testibus. 2, 20. licet. 49. et [13]) in constitutione extra [14]) Gregoriana [15]). 2, 10., quae incipit: praesentium [16]). 2. Huic tamen tertiae particulae finem [17]) impono, brevitatis compendio fultus [18]).

Incipit quarta [1]) particula.

De positionibus faciendis [2]). *Tit. 1.*

Quam sit grave onus probandi et maxime per testes, prudenter intelligit, qui evidenter attendit: et lex [3]) dicit, quod grave est [4]), ad onera petitoris [5]) venire, ff. de rei vindicatione. 6, 1. qui destinavit. 24. Cum igitur confessus in jure pro judicato habeatur [6]), C. de confessis. 7, 59. l. unica., pro eo, quod jam [7]) sua sen-
Fol. 52c tentia se damnavit [8]), ff. [9]) de | confessis. 42, 2. l. 1 [10]), juxta illud evangelicum [11]): ex ore tuo te judico, serve nequam [12]); et in confitentem [13]) nullae sint [14]) partes judicantis [15]), ff. [16]) ad legem Aquiliam. 9, 2. proinde [17]).

4) *B. om.* — 5) *A.* prima. — 6) *A. praem.* et. — 7) *B.* approbandam. *A.* comprobandum. — 8) *B. om.* — 9) *B. E.* inducuntur. — 10) *C. D.* praedictis. — 11) *B.* reprobandis. *C.* comprobandos. — 12) *E.* iterando. — 13) *D. E. om.* — 14) *C. c. pro* licet — extra. — 15) *C.* Gregoriano. — 16) *Add. l. c. ex libro VIto.* — 17) *C.* sententiae. — 18) *B.* functus.

1) *C.* III. — 2) *E. om. totam rubricam.* — 3) *B.* l. enim *pro* e. l. — 4) *C.* quam sit grave *pro* q. g. e. — 5) *A.* petitionis, *a sec. manu* probationis. — 6) *D. E.* habetur. — 7) *E.* in *pro* pro — jam. — 8) *E.* condemnavit. — 9) *C.* C. — 10) *D. om.* pro — l. 1. — 11) *B.* et in evangelio dicitur *pro* j. i. e. — 12) *Lucas XIX*, 22. — 13) *A.* confitente. — 14) *B. C. D. E.* sunt. — 15) *B.* judicis. — 16) *C. praem.* ut. — 17) *B. add.* in fi. *E. add.* §. notandum.

25. : quod quidam praeceptores juris civilis exaudiunt [18]), quod nullae sunt [19]) in cognoscendo, sunt tamen aliquae [20]) in pronuntiando, quia [21]) non restat aliud [22]), nisi ut [23]) in confitentem sententiam ferat, ff. de confessis. 42, 2. Julianus. 3.: in hac quarta particula super ipsis [24]) positionibus, ex quibus sequuntur [25]) confessiones [26]), utilem [27]) et perquam [28]) in causis necessariam doctrinam [29]) stilus noster annectit [30]), ut [31]) super his [32]) data notitia pleniori, ab aliis generibus [33]) probandi per testes releventur [34]) partes positionibus insistentes. Lite igitur [35]) contestata et juramento de veritate dicenda praestito [36]) in spiritualibus causis et in civilibus de calumnia, advocatus actoris [37]) videat [38]) petitionem sive libellum, et eum in manibus tenendo ex ipso formet suas positiones [39]), sive dictet [40]) in personam [41]) ipsius [42]) | actoris. Fol. 52 d Nam confessio sive positio non valet, nisi fiat super re, de qua litigium seu controversia est, ff. de interrogatoriis actionibus. 11, 1. confessionibus [43]). 13., extra de officio judicis [44]) delegati. 1, 29. cum olim. 32. Et cavillose per [45]) quaecunque diverticula potest [46]) reum trahat [47]) ad intentionem actoris sive clientuli [48]) per tales positiones, naturali ingenio potius quam doctrina. Ipse enim advocatus format [49]) ex consuetudine, quae est opti-

18) *D. om.* quod — exaudiunt. *E.* intelligunt. — 19) *B. add.* partes judicis. — 20) *D. E.* non *pro* s. t. a. — 21) *C.* ubi. — 22) *B. add.* postquam aliquis confessus est. — 23) *D. om.* — 24) *B. om. E.* istis. — 25) *C.* sumuntur. *E.* consequuntur. — 26) *A.* confessores. — 27) *D. E.* utiles. — 28) *B. om.* — 29) *B.* n. d. i. c. *C.* n. i. c. d. *D. E. habent* necessaria doctrina. — 30) *A.* amet. — 31) *C.* et. — 32) *E. om.* — 33) *C.* gravibus. — 34) *A.* revelentur. — 35) *B. add.* limine. — 36) *B. habet* p. *post* juramento. *C. habet* praestita. *D.* praestitito. — 37) *C. om.* — 38) *B.* v. adv. a. *D. E. add.* poni. — 39) *B. C. D. E.* s. p. f. — 40) *B.* dictat. — 41) *A. C.* persona. — 42) *E. om.* — 43) *B. om.* ff. — confessionibus. — 44) *B. C. D. E. om.* — 45) *D.* semper. — 46) *B.* si potest per diverticula *pro* per — potest. — 47) *D. E.* trahere. — 48) *B. praem.* sui. — 49) *B.* formet. *D. E.* for.

ma interpretatrix legum [50]), tales positiones, et eis dictatis ponit [51]) eas actor, quia [52]) in sua persona formantur [53]), extra de judiciis. 2, 1. pastoralis. 14., quia certus esse debet [54]) actor de facto [55]) suo, extra de [56]) rescriptis. 1, 3. ab excommunicato. 41., C. de rescindenda venditione. 4, 44. quisquis. 15., et judex postea interrogat [57]), ff. de interrogatoriis actionibus. 11, 1. voluit praetor [58]). 4. et l. de aetate. 11. §. qui tacuit. 4. Et quia [59]) per exempla facilius ad indaginem veritatis pervenitur, C. de transactionibus [60]). 2, 4. ut responsum. 15., in medium subjiciamus exempla. Ecce [61]) ago [62]) rei vindicatione [63])
Fol. 53a adversus te [64]) possessorem, et peto ‖ a te fundum Cornelianum [65]), quem dico ad me pertinere jure dominii vel quasi: vel, peto a te decem, quae debes mihi [66]) ex promissione a te mihi facta, ex causa mutui [67]): vel, peto a te [68]) librum, quem apud [69]) te deposui: vel [70]), peto te [71]) removeri a tali [72]) ecclesia, quia retines [73]) eam contra formam concilii generalis. Incipiet [74]) ergo [75]) sic [76]) super primo exemplo. Ponit Titius suo [77]) juramento, quod fundus, de quo agitur, fuit Maenii [78]): et judex dicet [79]) tunc ipsi Titio ponenti [80]): ponis hoc tuo juramento? Ipse [81]) dicet: sic. Hoc facto, rei advocato [82]) procul repulso [83]), sive remoto, quaeret [84]) judex

50) *B. D. E.* l. interpres. *C.* l. i. — 51) *B.* ponet. — 52) *A. om.* — 53) *D. E.* formant. — 54) *B. C. D. E.* d. e. — 55) *D.* officio. — 56) *A. om.* — 57) *D. E.* interroget. — 58) *A. om.* v. p. *B.* noluit, *om.* p. — 59) *D. E. add.* ad ea — 60) *A. C. D. E.* pactis. *C. bis habet* d. p. — 61) *B. add.* ego Titius actor. — 62) *D. E.* ego. — 63) *B. om.* r. v. *D. E. habent* vendico. — 64) *B. add.* M. — 65) *B.* talem. — 66) *B. D. E.* m. d. — 67) *B.* vel mutui. — 68) *E. om.* a t. — 69) *D. E.* penes. — 70) *B.* Item. — 71) *D. praem.* a. — 72) *B.* mli. — 73) *D. E.* detines. — 74) *B. praem. rubr.* De primo exemplo positionum. *C. D. E.* incipit. — 75) *D.* glo. *E.* glossa. — 76) *B. add.* actor. — 77) *A. habet* in. *B.* j s. — 78) *D.* az. — 79) *D.* dicit. *E.* dixit. — 80) *B. om. E.* ponet di. — 81) *B. add.* T. *D. E. praem.* et. — 82) *A.* advocatus. — 83) *C.* expulso. *D. E.* r. p. — 84) *D. E.* quaerat.

a reo, notificando sibi [85]) seriem positionis [86]) de verbo ad verbum, ut bene certificetur reus in respondendo, utrum credat hoc, quod ponitur, et dicet sic ei: responde per sacramentum, quod fecisti, salva animam tuam [87]), credis hoc [88])? Et si [89]) ipse [90]) dixerit: credo, vel nego, vel confiteor [91]), scribatur ejus [92]) responsio in actis. Et fiat [93]) scrip|tura sic: quod Maenius credit [94]): vel, Fol. 53b quod Maenius [95]) non [96]) credit [97]). Si confiteatur reus [98]), procedat actor [99]) ad aliam positionem sic. Item ponit Titius suo juramento [1]), quod ipse Maenius vendidit sibi dictum fundum pro pretio decem [2]) librarum [3]). Si [4]) hoc confitetur [5]), procedat ad tertiam positionem sic. Item ponit, quod ipse Maenius [6]) tradidit sibi corporalem possessionem dicti fundi. Si [7]) confiteatur [8]), procedat ad quartam sic. Item ponit [9]), quod ipse solvit dicto Maenio [10]) pro pretio dicti fundi decem libras [11]). Si [12]) confiteatur reus, jam actor habet [13]) suam intentionem [14]). Probavit enim, se rem [15]) emisse a vero [16]) domino, et ipsam rem sibi traditam [17]), et pretium [18]) solutum, et sic probavit dominium rei ad se pertinere: unde [19]) obtinere debet, nisi aliud ostendatur a reo [20]), ff. de rei vindicatione. 6, 1. in rem [21]). 23., C. de pactis. 2, 3. traditionibus [22]). 20., et C. de probationibus. 4, 19. cum

85) *C. om.* — 86) *D. E. add.* petitoris. — 87) *C. D.* anima tua. — 88) *B. om.* utrum — hoc. — 89) *C. om.* — 90) *E. om.* — 91) *B. add.* vel non credo. — 92) *B.* confessio vel. — 93) *C.* fiet. — 94) *B. C. D. E. add.* vel, quod Maenius (*D. E. om.* q. M.) confitetur: vel, quod Maenius (*D. E. om.*) negat. *C. habet* vel — negat *post* non credit. — 95) *D. E. om.* — 96) *C. om.* — 97) *B.* credat. — 98) *C. om.* — 99) *C. om.* — 1) *C. om.* T. s. j. — 2) *D. E.* L. — 3) *B.* solidorum. — 4) *D. E. praem.* Item. — 5) *B. D. E.* confiteatur. *B. add.* reus, actor. — 6) *C. om.* vendidit — Maenius. — 7) *B. D. E. add.* hoc. *E. praem.* Et. — 8) *B. add.* reus, jam actor. — 9) *B. add.* Titius. — 10) *D.* az. — 11) *A.* vel. *B.* solidos. — 12) *B. add.* hoc. — 13) *B. C. D. E.* h. a. — 14) *D.* i. s. — 15) *E.* rem se. — 16) *C.* non. — 17) *E. add.* fuisse. — 18) *B. add.* reo. — 19) *B. add.* sequitur, quod. — 20) *B. om.* a r. — 21) *A.* inten. — 22) *B. om.* C. — traditionibus. *C. D. E. praem.* in.

Fol. 53c res. 12. Super[23]) secundo exemplo de mu|tuo dicet sic. Ponit[24]) Titius, quod ipse[25]) mutuavit Maenio decem[26]). Item ponit[27]), quod ipse[28]) Maenius ea decem sibi Titio[29]) reddere[30]) promisit[31]). Si[32]) confiteatur reus, jam habet actor suam intentionem, quia numeratione[33]) fuit naturaliter obligatus ad reddendum, ff. si certum petatur. 12, 1. si et[34]) me. 32. Si postea[35]) promisit ei[36]) reddere, fuit ei civiliter obligatus[37]), et ex tali civili obligatione recte agit actor, in[38]) Inst. de obligationibus. 3, 13. §. 1. et[39]) ff. de verborum obligationibus. 45, 1. l. 1. Super[40]) tertio exemplo de[41]) deposito[42]) dicet sic. Ponit Titius[43]), quod ipse deposuit apud Maenium codicem suum in chartis edinis[44]), et cum apparatu[45]) Accursii, et[46]) corium habebat desuper rubeum. Item ponit, quod ipse Maenius recepit ipsum codicem deposito[47]), et obtulit se[48]) ipsi deposito. Si confiteatur reus, habet jam[49]) actor suam intentionem[50]), ff. depositi[51]). 16, 3. l. 1[52])., extra de[53]) deposito. 3, 16. bona Fol. 53d fides. 2., et debet dicere signa rei mo|bilis, sicut[54]) in petitione, ff. ad exhibendum. 10, 4. l. 3. Super[55]) quarto exemplo dicet sic[56]). Ponit presbyter Hugo suo juramento, quod Titius[57]) habet et possidet ecclesiam sancti Justi[58]). Si confiteatur reus, procedat ad secun-

23) *B. praem. rubr.* De exemplo secundo. *C. add.* de. — 24) *B.* proponit. — 25) *E. om.* Ponit — ipse. — 26) *B. add.* libras. — 27) *B. add.* Titius. — 28) *B.* dictus. — 29) *B. om.* — 30) *A.* respondere. — 31) *E.* p. ipsi T. e. d. r. — 32) *B. add.* hoc. — 33) *D. E.* per numerationem. — 34) *Codd.* a. — 35) *D. E. add.* quam. — 36) *B. D. E. om.* — 37) *D. E.* o. c. — 38) *B. C. D. E. om.* — 39) *D. E. om.* — 40) *B. praem. rubr.* De tertio. — 41) *A. D. E. om.* — 42) *D. E.* positionis. — 43) *B. add.* suo juramento. — 44) *B.* editus, *om. c.*, *D. E.* et. *E. om.* in ch. edinis, *et habet haec post* Accursii. — 45) *D. E. add.* domini. — 46) *B.* qui. — 47) *B. C. E. praem.* in. *D. praem.* ex. — 48) *B. om.* — 49) *D. E.* j. h. — 50) *D. E.* i. s. — 51) *C.* de deposito. — 52) *B. om.* Si — l. 1. — 53) *A. om.* — 54) *D.* sic. — 55) *B. praem. rubr.* De quarto. — 56) *E.* s. d. — 57) *B. add.* presbyter. *D. E. habent* p. — 58) *B. N. D.* Justini.

dam [59]) positionem [60]) sic. Item ponit, quod habet et possidet ecclesiam sancti Martini. Si confiteatur, procedat ad tertiam sic [61]). Item ponit, quod quaelibet [62]) ipsarum ecclesiarum habet curam animarum annexam. Si confiteatur [63]), procedat [64]) ad quartam sic. Item ponit, quod eas acquisivit post concilium Lateranense [65]). Si confiteatur [66]), habet jam [67]) actor suam intentionem, nisi ostendat reus [68]), secum dispensatum [69]) per apostolicam sedem, extra de electione. 1, 6. dudum II. 54., de [70]) clericis non rescindentibus. 3, 4. quia [71]). 3., et [72]) melius, de praebendis. 3, 5. de multa [73]). 28.

Qualiter advocatus rei positiones, quae ab actore fiunt, impugnet [1]). *Tit. 2.*

Ut autem rei advocatus [2]) instruatur [3]), quibus [4]) modis actoris positiones [5]) repellat ||, attendat diligenter, Fol. 54a quod sex sunt modi, quibus positio [6]) a limine [7]) judicialis actus removetur. Primus est, si est [8]) negativa. Secundus, si [9]) non relevat ponentem. Tertius [10]), si non facit ad [11]) causam. Quartus, si pendet [12]) ex alia [13]), quae fuerit [14]) negata [15]). Quintus, si fiat [16]) super eo [17]) facto vel negotio, de quo jam sit [18]) supra [19]) responsum.

59) *A.* suam. — 60) *B. om.* — 61) *B.* Item ponit tertio sicut secundo *pro* Item — sic. — 62) *E.* in qualibet. — 63) *B. add.* reus. — 64) *B. add.* actor. — 65) *D.* L. c. — 66) *B. add.* reus. — 67) C. *D.* j. a. — 68) *E.* r. o. — 69) *B. E. praem. D. add.* fuisse. — 70) *A. praem.* d. *B. praem.* et. C. *praem.* arg. — 71) *B. add.* nonnulli. — 72) *D. E. om. B. om.* melius. — 73) *D. E. add.* providentia.

1) *B. C.* i. p. q. f. a. a.: *C. autem* repugnat. *E. om. rubricam.* — 2) *E.* a. r. — 3) *E.* instituatur. — 4) *A.* quilibet. — 5) *B.* p. a. — 6) *B.* actor. — 7) *Pro* a l. *A.* anime. — 8) *B.* si positio fuerit *pro* s. e. — 9) *B. add.* positio *et eodem modo in sqq.* — 10) C. *add.* est. — 11) *D. add.* dictam. — 12) *B.* pendeat. — 13) *B.* illa. — 14) *B.* fuit. — 15) *A. B. D. E.* negativa. — 16) C. faciat. — 17) *B.* eodem. *D.* illo. — 18) *B.* fuit *pro* jam sit. *D. E.* s. j. — 19) *B. add.* quaesitum et.

Sextus, si est implicita[20]). Ad primum, quod dixi, positio[21]) negativa non admittitur, dicendum est, quod per verba quidem[22]) affirmativa non per negativa[23]) formari debet ipsa positio, quia negativa non probatur, et quod ponitur, si[24]) reus infitietur[25]), ponens[26]) probare habet[27]), ff. de probationibus. 22, 3. l. 2., C.[28]) e. t.[29]) 4, 19. actor, quod asseverat[30]). 23., extra[31]) de renuntiatione. 1, 9. super hoc[32]). 5., de[33]) probationibus[34]). 2, 19. quoniam contra[35]). 11., quia negationum[36]) nullae sunt causae, ut ait Boethius. Qui enim negat non ponit sed removet[37]), et[38]) quod dixi, positionem negativam non debere recipi, verum est generaliter: casualiter tamen[39]) recipitur, si fuerit causa super tali facto, quod aliter, quam per positionem[40]) probari non possit[41]), extra de confessis. 2, 9. statuimus[42]). 1.,
Fol. 54b quae est constitutio novella[43]), vel nisi[44]) super | facto praegnante[45]), in quo casu probatur indirecte, extra de probationibus. 2, 19. tertio[46]). 5., de[47]) testibus. 2, 20. ex tenore. 35., C. de contrahenda et committenda[48]) stipulatione. 8, 38. optimam. 14. Ad secundum[49]) dicas, quod, si positio[50]) non relevat ponentem, sive non prodest[51]) ponenti, non debet recipi, quia non debet quis admitti ad probandum id[52]), quod quidem, si

20) *D.* implicitas. — 21) *A.* proposui. — 22) *E. om.* — 23) *A. om.* non admittitur — negativa. *B. praem.* verba. — 24) *D. E. om.* p. s. — 25) *D.* inficitur. — 26) *C. D.* proponens. — 27) *B.* qui ponit, etiamsi reus sit, probare habet necesse, quod ponit *pro* quod — habet. — 28) *D. E. praem.* et. — 29) *C. om.* t. — 30) *B. om.* q. a. — 31) *E. add.* et. — 32) *C.* eo. — 33) *B. C. D. E. praem.* et. — 34) *A. om.* l. 2. — probationibus. — 35) *B. C. D. E. om.* — 36) *A.* negationi. *B.* negationis. — 37) *B.* ponit non negat sed addit *pro* negat — removet. — 38) *C. add.* nota. — 39) *A.* non. — 40) *D. E.* positiones. *E. om.* per. — 41) *D.* possent. — 42) *Add. l. c. ex libro VIto.* — 43) *B. om.* quae — novella. — 44) *B. add.* sit. — 45) *D.* praegravante. — 46) *B.* quoniam. — 47) *B. praem.* et. — 48) *C. om.* e. c. — 49) *D.* secundam. — 50) *A.* specificatio. — 51) *B.* potest prodesse. — 52) *B. om.*

probetur [53]), causae suae non praestet [54]) adminiculum [55]), C. de probationibus. 4, 19. ad probationem [56]). 22., extra de exceptionibus. 2, 25. dilecti [57]). 8. Ad tertium [58]) nota [59]), cum positio non facit [60]) ad causam, id est [61]), non fit [62]) super re, de qua agitur in libello [63]), vel super eo, quod repellat [64]) agentem [65]), cum fit [66]) ex parte rei, non debet recipi. Verbi gratia agitur rei vindicatione, et ipse actor ponit [67]) super mutuo vel super [68]) deposito, talis positio [69]) repellenda est, quia non fit [70]) super re, de qua agitur. Et haec differentia est [71]) inter istum modum et proximum, videlicet, quando non [72]) relevat ponentem, quia tunc illa positio, licet fiat super re, de qua agitur, tamen, ea probata, non est talis, | Fol. 54a quae muniat [73]) intentionem ponentis, hic autem modus est [74]), quando in nullo facit [75]) ad negotium, de quo agitur [76]). Item [77]), cum positio pendet ex [78]) alia [79]), quae facta fuit [80]) et negata [81]), non debet recipi. Verbi gratia, dixit actor [82]): pono [83]), quod Maenius [84]) vendidit mihi fundum [85]); reus [86]) fuit hoc [87]) infitiatus [88]) sive negavit [89]). Procedit [90]) actor postea [91]) ad aliam positio-

53) *C. D. E.* probatum *pro* q. s. p. — 54) *B.* praestat. — 55) *C.* non prodesset. *D. E.* prodesse non potest *pro* causae — adminiculum. — 56) *A. add.* generationis. — 57) *B. add.* filii. — 58) *C. D. E. add.* vero. — 59) *B.* dicas, quod. — 60) *B.* faciat. *D. om.* non. — 61) *B. C.* vel *pro* i. e. *D. om.* i. e. — 62) *A. B. D.* sit. *B. add.* facta. — 63) *E.* i. l. a. — 64) *D. E.* repellit. — 65) *A. add.* c̄. — 66) *C. D. E.* sit. — 67) *B. add.* vel positionem facit. — 68) *B. E. om.* — 69) *D. om.* t. p. *E.* depositio. — 70) *A. E. om.* *B.* est facta. *C.* fuit. — 71) *B. C. D. E.* e. d. — 72) *D. E. om.* — 73) *B.* quod juvet *pro* q. m. — 74) *B.* ut est iste modus *pro* hic — est. — 75) *D. E. add.* quod. — 76) *C.* quod ad negotium agit *pro* ad — agitur. — 77) *B.* ad quartum dicas, quod. — 78) *D.* ab. — 79) *B.* illa. — 80) *C.* fuit f. — 81) *E.* negatam. — 82) *B. add.* sic. — 83) *C. D. E.* pone. — 84) *C. add.* diligenter. — 85) *A. om.* m. f. *C. habet pro eo* nec edicta. — 86) *D. E.* si hoc. — 87) *C.* h. f. — 88) *D. E.* inficiatur *pro* f. h. i. — 89) *B. om.* s. n. — 90) *C. praem.* et. *D. E.* procedat. — 91) *B.* postea p. a.

nem, et dicet[92]: pono, quod Maenius tradidit mihi dictum fundum[93]: potest dici, quod haec positio non est admittenda propter duo[94]: et quia non[95]) relevat ponentem, quia[96]) nuda traditio[97]) non transfert[98]) dominium, ff. de acquirendo rerum dominio. 41, 1. traditio. 20., ff. de donationibus. 39, 5. nuda. 26., secundo, quia pendet ex alia[99]) supra, quae[1]) negata fuit[2]), unde modo[3]) reus, si[4]) ad istam, quae ex illa[5]) pendet, responderet[6]), incurreret de facili anceps[7]) perjurium[8]), et judex hoc[9]) caute praecavere[10]) debet, quia dicit[11]) imperator: non sperabis me auctorem[12]) perjurii, C. si[13]) adversus venditionem. 2, 28. l. 1[14])., extra de jure-
Fol. 54d jurando. 2, 24. si vero[14a]). 8. Si | vero[15]) fiat positio[16]) super illo articulo[17]), de quo jam supra quaesitum[18]) est et responsum, sive[19]) negaverit reus[20]) sive confessus fuerit[21]) de[22]) eodem, non est amplius quaerendum, ff. nautae caupones stabularii. 4, 9. licet[23]). 6. Nam si tunc negavit et modo[24]) confitetur[25]): vel si tunc confessus est[26]), et modo negat, et in reatum[27]) perjurii et[28]) infamiam vulgi[29]) decurrit[30]), quia[31]) duo contraria, verum[32]) et falsum, respondisse videtur[33]),

92) *B.* dicens sic *pro* e. d. *C.* dixit. *E.* dicat. — 93) *C. E.* f. praedictum. — 94) *In D. jam sequitur columna vacua, et sequens fol. initio repetit* mittenda propter duo. — 95) *B. om.* — 96) *D. E. praem.* et. — 97) *E.* traditione. — 98) *E.* transfertur. — 99) *B.* illa. — 1) *A.* quod. — 2) *B.* f. n. — 3) *B. om.* — 4) *B.* s. r. *D. E. om.* si. — 5) *C. D. E.* alia. — 6) *B. praem.* et non. — 7) *B. om.* — 8) *E.* periculum. — 9) *C. D. E.* h. j. *D. E. add.* autem. — 10) *B.* praevidere. — 11) *B.* dominus. — 12) *B.* praestat se actorem *pro* s. m. a. *C. D. E.* actorem. — 13) *A.* de. — 14) *C. D. E.* II. — 14*a*) *C. om.* s. v. *D. E. om.* extra — vero. — 15) *B.* Ad quintum dicas quod, si *pro* S. v. — 16) *C.* ponis *pro* f. p. — 17) *E.* illa s. a. — 18) *C.* dictum. — 19) *D. E. add.* non, *et habent* negavit. — 20) *B.* omnia. — 21) *E.* fuit. — 22) *C.* ab. — 23) *A.* lis. — 24) *B. om.* confessus — modo. — 25) *B. C. D. E.* confiteatur. — 26) *B.* fuit. — 27) *C.* juramentum *pro* e. i. r. — 28) *D. E. add.* in. — 29) *A. add.* de. — 30) *D.* incurrit. — 31) *C.* et. — 32) *B. praem.* scilicet. — 33) *C. bis habet* v. *et om.* unde.

unde tanquam nauta, ventis contrariis [34]) navigans [35]), non esset [36]) audiendus, in corpore Authenticorum [37]) de his qui ingrediuntur ad appellationem. 5, 4. §. 1. coll. 5. (Nov. 49.). Implicita [38]) vero [39]) positio dicitur [40]) illa [41]), quando advocatus duas [42]) positiones format sub una interrogatione, et altera pars est [43]) falsa et altera [44]) vera, et ita is, qui interrogatur, utrumque, quod sic ponitur, negare posset. Et videtur hoc ei licere de jure per regulam, quae dicit: cujus [45]) aliqua particularis est falsa [46]), ejus universalis similiter est falsa [47]). Sed, qui [48]) sic interrogatur [49]) implicitis et perplexis [50]), respondere || non posset [51]), cum verum infitiari non debeat, et falsum asserere sit peccatum [52]). Exempla de implicita positione [53]) sunt [54]) ista. Pono, te comedisse hodie in ecclesia [55]). Tu autem [56]) comedisti hodie, sed ecclesiam [57]) non intrasti [58]). Non potes respondere secure [59]): quia, si dicas: non comedi [60]), verum negas, cum in veritate comedisses: si dicas: confiteor [61]), fateris falsum [62]), cum hodie non intrasses ecclesiam. Et ita vides [63]) hic duo implicari contraria [64]), et ideo [65]), ut reus secure [66]) respondeat, ista plica [67]) removeri debet. Et dicet ei [68]) judex: vel facias inde duas [69]) positiones, vel te [70]) non Fol. 55a

34) E. c. v. — 35) *B.* navigando. — 36) *B.* erit. — 37) *B.* in Auth. *pro* i. c. A. — 38) *B. praem.* Ad sextum dicas, quod. — 39) *B. om.* — 40) *B.* est. — 41) *B. add.* quae fit. — 42) *B.* p. d. *A. om.* duas. — 43) *C. om.* — 44) *C. add.* pars. — 45) *C.* cum. — 46) *C. om.* e. f. — 47) *A. om.* ejus — falsa. *B.* vel aliquod simile *pro* s. e. f. — 48) *B.* id est quod. *D. E.* Si quis *pro* S. q. *C. om.* S. q. — 49) *B.* interrogatus. *E. habet* i. s. — 50) *B. C. D. E.* implicitus et perplexus. — 51) *B.* possit respondere *pro* r. n. p. *C.* debeat positioni *pro* posset. — 52) *B.* veritas infirmari non possit nec debeat, et illam abscondere peccatum sit *pro* verum — peccatum. — 53) *B. add.* ponamus, quae. — 54) *A. om.* — 55) *C.* h. i. e. c. — 56) *B.* tua si *pro* T. a. — 57) *C. add.* tu. — 58) *B.* n. i. e. — 59) *C.* s. r. — 60) *D. E.* quod non comedisti *pro* n. c. — 61) *B.* fateor comedisse. — 62) *C.* falsum f. — 63) *B.* videntur. — 64) *B.* c. i. — 65) *B. C.* ita. — 66) *B.* facilius. — 67) *C.* implicatio. — 68) *B.* Dicet ergo actori *pro* E. d. e. — 69) *C.* tuas. — 70) *B. add.* ad istam implicitam.

admitto. Et possunt inde fieri duae [71]) sic. Pono [72]), te hodie [73]) comedisse [74]). Modo ad istam responderi potest [75]): credo vel non credo. Et postea procedat [76]) ad aliam [77]), et dicat [78]) sic. Pono, quod in ecclesia comedisti [79]); et istam [80]) negare potest [81]) sic: non comedi [82]), cum in veritate hodie [83]) non intrasset [84]) ec-
Fol. 35b clesiam [85]). Vel pono tale exemplum [86]) de im|plicita positione. Pono [87]), quod Titius rector talis ecclesiae promisit mihi [88]) decem [89]): vel [90]), quod [91]) pater Maenii promisit mihi [92]) quindecim [93]). In qualibet istarum [94]) implicantur duo [95]): quod [96]) est rector [97]), et [98]) quod promisit [99]): vel [1]), quod [2]) est pater Maenii, et [3]) quod promisit [4]). Unde debent [5]) inde fieri [6]) duae sic. Pono, quod Titius est [7]) rector talis ecclesiae. Item pono, quod ipse [8]) promisit mihi decem [9]). Item pono [10]), quod Titius [11]) est pater Maenii. Item pono, quod ipse [12]) promisit mihi quindecim [13]). Debet [14]) enim curare judex, ut certum quid ponatur [15]) et certum [16]) respondeatur,

71) *B. add.* positiones. *C. D.* sic duae. — 72) *C.* pone. — 73) *C.* h. t. — 74) *B.* c. h. — 75) *C.* potes respondere. — 76) *C. D. E.* procedas. — 77) *A.* alia. — 78) *C. D. E.* dicas. — 79) *B.* te hodie intrasse ecclesiam *pro* quod — comedisti. — 80) *C.* ista. — 81) *B. om. C. D. E.* potes. — 82) *B.* intravi ecclesiam. 83) *B. C. D. om.* — 84) *C. D. E.* intravi. — 85) *C. D. add.* hodie. *E.* hodie ecclesiam. — 86) *C. add.* scilicet. — 87) *D. E.* pone. — 88) *B.* m. p. — 89) *C. add.* libras. — 90) *B. add.* pono. — 91) *B. add.* Gajus. — 92) *B. om.* — 93) *C.* XXV. *D.* XX. — 94) *B. add.* positionum. — 95) *B. add.* unum est. *C. add.* et. *D. om.* i. d. *E. habet* plicantur d. — 96) *B. add.* Titius. — 97) *B. add.* talis ecclesiae. — 98) *B.* aliud. *C. om.* — 99) *B. add.* mihi X.: et hoc est quantum ad primum exemplum. — 1) *B. add.* unum est. *E. habet* et. — 2) *B. add.* Gajus. — 3) *B.* aliud. — 4) *A. C. om.* vel — promisit. *B. add.* XV. — 5) *A.* debet judex. — 6) *C.* f. i. — 7) *C.* iste *pro* T. e. — 8) *B. add.* Titius. *C. om.* — 9) *D. E. om.* Item — decem. — 10) *E. add.* et. — 11) *B.* Gajus. — 12) *B. add.* Gajus. — 13) *C. om.* Item pono quod Titius — quindecim. — 14) *C. praem.* et. — 15) *C.* proponatur. — 16) *B. C. add.* quid.

propter periculum perjurii vitandum [17]). Probatur [18]) ff. de interrogatoriis actionibus. 11, 1. de [19]) aetate. 11. §. quod autem. 5. et § [20]). nihil [21]). 7. In summa nota, quod judex usque [22]) ad sententiam [23]), ubicunque [24]) aequitas eum movet [25]) interrogare potest, et [26]) a partibus [27]) veritatem, in [28]) quantum est [29]) ei possibile [30]), inquirere debet [31]), sive proprio motu sive ad instantiam et petitionem partium quaerat, ut notat magister [32]) Tancredus [33]) in libello suo, titulo [34]) de interrogationibus faciendis. § [35]). fin. [36]), | et probatur [37]) ff. de interroga- Fol. 55c toriis actionibus. 11, 1. ubicunque [38]). 21.; et [39]) 30 [40]); q. 5. judicantem. 11., extra de fide instrumentorum, 2, 22. cum Joannes. 10. Item nota, quod confessiones debent naturalibus rationibus [41]) convenire, unde [42]), respondendo [43]) aliquem [44]) filium meum [45]) esse, ita demum tenet talis responsio [46]), si aetas ejus [47]) patiatur, quod possit esse filius meus [48]), alias non valet [49]), ff. de interrogatoriis actionibus, 11, 1. confessionibus. 13., et notat [50]) dominus [51]) Azo in summa [52]), titulo de confessis. 7, 59. in principio [53]). Item si [54]) impubes, vel genitalibus carens confiteatur se adulterium commisisse [55]).

17) *C. D. E.* vitandi. — 18) *B. praem.* ut. *C. praem.* hoc. — 19) *E. om.* — 20) *A.* §. et. — 21) *C.* noni. — 22) *B. om.* — 23) *B. add.* diffinitivam. — 24) *B.* quocum. — 25) *A.* monet. *C.* monet eum. — 26) *C. D. E. om.* — 27) *B.* a p. e. — 28) *D. E. praem.* et. — 29) *C. om.* — 30) *C.* possibilis. — 31) *B.* possibile est debet requirere et inquirere rem *pro* est — debet. *C. om.* debet. — 32) *C. D. E. om.* — 33) *B.* om. — 34) *B. C. D. E. praem.* in. — 35) *B. praem.* in. — 36) *De ordine judiciorum lib.* 3. *tit.* 3. §. 5. *ed. Bergmanni.* — 37) *B. add.* hoc. *C.* probantur. — 38) *C.* licet. — 39) *B. C. D. om.* — 40) *C.* XXXVI. — 41) *A. om. C. D. E.* naturali jure *pro* n. r. — 42) *C. D.* ut. — 43) *B.* quando. *C. D. E.* cum respondeo. — 44) *A.* quem. *C. E.* te. *D.* T. — 45) *B. add.* dico. — 46) *B. om.* t. r. — 47) *B. om. C. D. E.* ei *et habent* compatiatur. — 48) *B.* m. f. — 49) *C.* valeret, ut. — 50) *B. add.* hoc. — 51) *D. E. om.* — 52) *B. add.* sua in. *C. add.* in. — 53) *Citanda erat* §. item ideo. 6. — 54) *B. add.* aliquis. — 55) *B. add.* non valet.

Item si confitear [56]) me occidisse hominem vivum [57]), vel naturaliter defunctum [58]), vel hominem non vulneratum [59]) confiteor [60]) me vulnerasse. In [61]) talibus enim [62]) responsionibus natura non patitur me obligari. Vel [63]), si formidine tormentorum confitear [64]), talis confessio mihi non praejudicat [65]), nisi postea me liberato a tormentis [66]) perseverem [67]) in tali confessione [68]), ff. de
Fol. 55d quaestionibus. 48, 18. l. 1 [69]). |, §. si quis ultro [70]). 27. Item [71]) et illud nota, quod, cum quaeritur [72]) de facto alterius [73]), et sederit [74]) animo [75]) sedentis in medio, ipsum [76]) dubitare verisimiliter posse [77]) super eo, quod ponitur, tempus ad deliberandum sibi dare [78]) debet [79]), quia interest nostra, ne [80]) praecipitentur homines, quamdiu juste deliberant [81]), ff. [82]) de interrogatoriis actionibus. 11, 1. et quia. 6. Si autem de facto proprio quaeratur [83]), tunc non est dandum tempus [84]) ad deliberandum [85]), quia [86]) non debet quis ignorare proprium factum nec [87]) causari [88]) vires patrimonii [89]) sui, C. de rescindenda venditione. 4, 44. quisquis. 15., extra de rescriptis. 1, 3. ab excommunicato. 41.

56) *B.* confiteor. — 57) *A.* unum. *B.* h. v. o. — 58) *D. habet* occidisse *post* defunctum. — 59) *D. om.* vel — vulneratum. *E. habet pro his verbis* vulnerasse. — 60) *B.* si c. h. n. v. *om.* me. — 61) *B. praem.* Talis confessio non valet, quia. — 62) *B. C. om.* — 63) *B.* praeterea. — 64) *B.* confiteor aliquid contra me. — 65) *D.* n. p. m. — 66) *B.* tormento. *C. D. E.* t. liberatus *pro* me — tormentis. *D. E. praem.* a. — 67) *D.* persistam. — 68) *B.* quod senseram in eadem confessione persistam *pro* perseverem — confessione. — 69) *A. add.* et. — 70) *D. E. praem.* et §. — 71) *B. om.* — 72) *B.* positio fit. *C.* dicitur. — 73) *B. add.* scilicet tertii. — 74) *B.* placuerit. *C.* sedens. — 75) *D.* non. — 76) *B.* responsurum. — 77) *B.* p. v. d. *C.* s. e. p. — 78) *C.* d. s. — 79) *B.* d. judex dare. — 80) *D. E.* ut non. — 81) *E.* sibi dare. — 82) *C. praem.* ut. — 83) *B.* positio fiat. — 84) *B.* t. dandum. — 85) *B. add.* a judice. — 86) *C.* quod. — 87) *A. om.* ignorare — nec. — 88) *B. om.* proprium — causari. *C. D. E. om.* causari. — 89) *A.* matrimonii.

De interrogationibus et responsionibus [1]) faciendis in jure [2]). Tit. 3.

Ecce, ut dictum est supra titulo [3]) de positionibus faciendis sub [4]) illo §, Vel [5]) peto te removeri [6]), facta positione [7]) a parte [8]) et per judicem approbata [9]), advocatis [10]) remotis procul, ita, quod nec dicto, nec signo clientulo suo, a quo quaeritur, possint [11]) innuere, vel [12]) eundem [13]) clientu||lum aliqua [14]) verisimili conjectura super responsione [15]) docere [16]), quaeret judex, utrum sciat vel credat, quod ponitur [17]): et hoc, quando juratum est de calumnia in causa [18]). Et ipse interrogatus respondere [19]) potest, credo, vel non credo, vel confiteor [20]), C. de jurejurando. 2, 59. l. 2. §. sin [21]) autem, 1., quia [22]) illud juramentum de credulitate est, sicut illud est de credulitate [23]) in Auth. ut hi, qui [24]) habent obligatas res [25]) minorum. 6, 1. §. ut autem [26]). 3. (Nov. 72.). Si autem juratum [27]) est de veritate dicenda in [28]) spiritualibus causis, sicut [29]) debet jurari [30]), extra de juramento calumniae. 2, 7. litteras. 2., tunc respondere [31]) simpliciter tenetur interrogatus [32]) expresse: scio vel non scio [33]): quia dicere [34]) meram et puram Fol. 56a

1) *B. om.* e. r. *D. habet* d. r. e. i. — 2) *B. om.* f. i. j. — 3) *B. praem.* in. *C. add.* et responsionibus. — 4) *C.* super. — 5) *B. om.* — 6) *Fol. 53a not. 70 sqq. B. add.* a tali ecclesia. — 7) *C.* sive pone *pro* f. p. — 8) *B.* parte altera *pro* a p. — 9) *A.* approbatam. — 10) *B. praem.* et. — 11) *B.* in jure possint aliquid *pro* p. — 12) *E.* ut. — 13) *C.* etiam. — 14) *A. add.* vel. — 15) *B. om.* s. r. — 16) *C. om.* — 17) *B.* positum est. — 18) *B. add.* civili. — 19) *D. om.* — 20) *B. add.* vel nego. *D. om.* v. c. — 21) *C.* si. — 22) *C.* quod. — 23) *B. om.* sicut — credulitate. *C. D. E. om.* e. d. c. — 24) *A. om. C.* hic et qui *pro* h. q. — 25) *C.* add. §. — 26) *A. C.* utantur. *B. D.* utatur. *E.* utar *pro* u. a. — 27) *B.* vocatum. *D. E.* juramentum. — 28) *B.* super. — 29) *E.* si. — 30) *B. om.* si — jurari. — 31) *A.* interrogare. *B. praem.* interrogatus, *et add.* potest. — 32) *B om.* t. i. *et add.* et. *C. habet* e. i. *E.* i. t. — 33) *B. C. D. E.* nescio *pro* n. s. — 34) *D. E. add.* et.

veritatem juravit [35]). Et [36]) notatur extra de jurejurando. 2, 24. ex litteris. 32. in glossa, quae incipit: juramentum [37]). Illud [38]) autem attende [39]), quod, licet interrogatus non teneatur respondere ad interrogationem adver-
Fol. 56b sarii, tamen, si respondeat in|terrogatus [40]) ab adversario, vel absque aliqua interrogatione confiteatur, responsio et [41]) confessio [42]) tenet, ff. de [43]) interrogatoriis actionibus. 11, 1. si [44]) sine. 9., extra de dolo et contumacia. 2, 14. prout [45]). 4. *Quaestio* [46]). Sed quid, si interrogatus a judice noluit [47]) respondere, sed tacuit? Respondeo [48]), perinde est, ac si esset contra se confessus [49]), quod [50]) adversarius asserebat [51]). Notatur [52]) in summa domini Azonis titulo [53]) de confessis. 7, 59. §. sed quid [54]). 16., quia [55]) taciturnitas imitatur [56]) confessionem: licet [57]), qui tacet [58]), non utique fateatur [59]), sed verum est [60]), cum non [61]) negare [62]), ff. de regulis juris [63]). 50, 17. qui tacuit. 142., et [64]) ff. de exceptionibus. 44, 1. non utique [65]). 9. Item [66]) aliquando, qui tacet, confitens non habetur. Nam si filius, qui [67]) ab hereditate patris abstinuit, interrogatus tacuit, succurrendum [68]) est ei, quia hunc [69]) loco heredis praetor non habet, ff. de interrogatoriis actionibus. 11, 1. si filius. 12. Item [70]) filius cum patre agens, castrense peculium non [71]) habens,

— 35) B. jurant. — 36) B. ut. — 37) *Est litt. d ad voc.: veritate.* — 38) C. aliud. — 39) *B.* Et nota attente *pro* I. a. a. — 40) *B. om.* non — interrogatus. — 41) *B. C. D. E.* vel. — 42) *B. add.* ejus. — 43) *A. om.* — 44) *C. D. om. E.* sicut *pro* s. s. — 45) *C. praem.* pro. — 46) *C. D. E. om.* — 47) *C.* nolit. *D. E. praem.* et. — 48) *B. add.* quod. — 49) *C. add.* id. — 50) *D. E.* condemnandus, quia. — 51) *E.* asseruerat. — 52) *B.* Et hoc ponitur. *C. praem.* ut. — 53) *B. praem.* in. — 54) *C.* quidem. *D. E.* s. q. *bis habent.* — 55) *B.* et. — 56) *A.* innuit. — 57) C. sed. — 58) *A.* tacebat. — 59) *C.* confitetur. *D. E.* confiteatur. — 60) *D. om.* — 61) *D. om.* — 62) *B. om.* licet — negare. — 63) *B. add.* de non. *C. habet* de judiciis. *E.* de re judicata. — 64) *C. om.* — 65) *B. om.* et — utique. — 66) *B.* sed tamen. — 67) *A. om.* — 68) *C. praem.* et. — 69) *B.* quod habet ipse. — 70) *D. add.* si. — 71) *D. E. om.*

interrogatus non sibi [72] praejudicat tacens, ff. de interrogatoriis | actionibus. 11, 1. si [73] filius cum patre. 19. Fol. 56c Sed dominus Azo eam [74] sic determinat, ut dictum est in principio quaestionis, videlicet, ut [75] pro confesso [76] habeatur [77] generaliter: in quibusdam [78] casibus specialibus [79] secus. Idem est, si quis [80] interrogatus respondeat obscure, ut incertum dimittat interrogantem [81], ff. de interrogatoriis actionibus. 11, 1. de aetate. 11. §. qui tacuit. 4. et §. nihil [82]. 7. *Quaestio* [83]. Item [84], quo jure [85] fiunt [86] praedictae interrogationes [87], vel [88] interrogatus [89] respondere cogitur [90]? Respondeo [91], officio judicis [92], ff. de interrogatoriis actionibus. 11, 1. l. 1. et [93] in Auth. [94] de his, qui ingrediuntur ad appellationem. 5, 4. §. fin. (Nov. 49.) et notat dominus [95] Azo in summa [96] de officio judicis [97]. 4, 17. §. item [98] interrogationibus faciendis. in 1., quia res ista non [98a] exigit plenam [99] inquisitionem, ff. de interrogatoriis actionibus. 11, 1. voluit [1]. 4. §. quod [2] ait [3]. 1., et 1. si [4] sine interrogatione [5]. 9. illud [6]. 6. *Quaestio* [7]. Item et [8] illud nota, quod [9] ante judicium coeptum de jure [10] suo nemo cogitur respondere [11], exceptis quibusdam interrogationibus, quae fiunt ante litem contestatam,

72) *D.* s. n. *E. om.* sibi. — 73) *D. E. om.* — 74) *B.* istam quaestionem. *C.* s. e. — 75) *B.* u. v. talis. — 76) *B.* confitente. — 77) *A.* habeant. *E.* g. h. — 78) *B. add.* tamen. — 79) *C. om.* — 80) *C.* aliquis. — 81) *D.* incertam d. interrogationem. *E.* certam d. i. — 82) *A. praem.* et. *B. om.* e. §. n. — 83) *C. D. E. om.* — 84) *B.* sed. — 85) *A. a sec. manu* auctoritate. — 86) *E.* fuerunt. — 87) *C. E.* i. p. — 88) *B.* et quo jure. — 89) *A.* i. v. — 90) *B.* c. r. — 91) *E. praem.* et. — 92) *B.* j. o. — 93) *B. om.* — 94) *A.* interr. act. — 95) *B. C. D. E. om.* — 96) *B.* titulo. *C. D. E. add.* titulo. — 97) *B. add.* in summa scilicet. *D. add.* respondere. — 98) *B. add.* in. — 98*a*) *D. E. om.* — 99) *B.* plenariam. — 1) *Codd.* noluit. — 2) *B.* qui. — 3) *C.* a te. *E. om.* §. q. a. — 4) *C.* sed. — 5) *A. D. E. pro* s. i. *habent* fidejussor. *C. habet* fide. — 6) *B. om.* et — illud. — 7) *B. C. D. E. om.* — 8) *B. om.* — 9) *A. om.* — 10) *D. bis habet* d. j. — 11) *A. add.* et.

ff. de interrogatoriis actionibus. 11, 1. l. 1. §. interroga-
Fol. 56d toriis [12]). 1., et | notatur de hoc extra de juramento calumniae. 2, 7. c. penult. in glossa, quae incipit: omnia [13]). *Quaestio* [14]). Illud [15]) consuevit quaeri, an [16]) confessio, in uno judicio facta, praejudicet [17]) in alio ante [18]) alium judicem [19]) super eadem re [20]), et eadem quaestione [21]). Et potest dici, quod sic, C. de liberali causa. 7, 16. jubemus. 41., ff. de interrogatoriis actionibus. 11, 1. et quia [22]). 6. in fin., et lex dicit, quod, si apud [23]) arbitros compromissarios aliquid in factum respiciens professum [24]) est, vel attestatum [25]), eo possum uti in ordinariis judiciis, C. [26]) de receptis. 2, 56. cum antea [27]). 5. §. fin. *Quaestio* [28]). Item quaeritur, utrum [29]) interrogatus [30]) possit respondere: dubito [31]). Dicunt [32]) quidam, quod sic, arg. C. de exceptionibus. 8, 36. si quidem. 9., et [33]) ff. de petitione hereditatis. 5, 3. si debitor. 42. Alii contradicunt [34]), quod, licet primo [35]) dicat: dubito, ultimo [36]) cogendus est dicere, quicquid [37]) credat, vel aestimet [38]): juravit enim dicere [39]) et [40]) respondere [41]) secundum opinionem sui animi [42]), C. de jurejurando [43]). 2, 59. l. 1 [44]). in princ., et [45])
Fol. 57a cre||dulitas [46]) ex animo procedit. Ergo debet respondere,

12) *A. B. C. E.* interrogationis. *D.* interrogationes. — 13) *Est litt. c ad voc.: responsionibus. B. praem.* ante. — 14) *C. D. E. om.* — 15) *B. add.* autem. — 16) *B.* utrum. — 17) *C. add.* ei. — 18) *C.* quando. — 19) *B.* judicio *pro* a. a. j. — 20) *E. om.* — 21) *B. om.* e. e. q. — 22) *D. add.* nisi. — 23) *B. E. om.* — 24) *B.* e. p. *A.* promissum. — 25) *A.* attemptatum. — 26) *C.* ff. — 27) *D. E.* amari. — 28) *C. D. E. om.* — 29) *B.* an. *D. E. add.* receptus. — 30) *E.* p. r. i. — 31) *B. add.* vel non dubito. — 32) *B. E. praem.* et. — 33) *B. C. D. E. om.* — 34) *A. B.* contradicentes. *B. add.* asserunt. — 35) *C.* in principio. — 36) *A. B. praem.* et. *B. add.* tamen. *C. habet* multoc. *E. praem.* vel. — 37) *B. C.* quid. — 38) *C.* credit v. aestimat. *E. habet* aestimat. — 39) *E. add.* veritatem. — 40) *C. D. E.* vel. — 41) *B. om.* e. r. — 42) *C.* a. s. ut. — 43) *C. add.* calumniae. — 44) *B. om.* l. 1. — 45) *B.* nam. — 46) *A. add.* non.

quid credat vel aestimet[47]), et[48]) non debet ita[49]) respondere, ut incertum dimittat interrogantem[50]), ut[51]) dictum est supra, quod[52]) faceret, si diceret[53]): dubito. Sed dominus Joannes Bassianus[54]), praeclarus legum professor, dixit[55]), quod non semper potest dicere: dubito, nec semper compellitur respondere ita[56]): credo vel aestimo: sed interdum potest dicere: dubito, et interdum praecise compellitur[57]) respondere: credo vel non credo, ut in hoc exemplo[58]). Actor posuit de quinquaginta, reus[59]) fuit confessus[60]) de[61]) quadraginta: tunc arcendus[62]) est reus respondere, quid de decem[63]) credat. Sed si nihil de quinquaginta[64]) confitetur[65]), tunc potest respondere[66]): dubito[67]). Item, si de suo contractu interrogetur[68]), non debet dicere: dubito, sed dicere tenetur[69]): credo vel aestimo[70]). Si autem de alieno[71]), puta[72]) hereditario vel alio, tunc[73]) potest dicere: dubito. Sed si forte[74]) judex minus peritus instaret, et vellet[75]) reum[76]) compellere, praecise[77]) re-

47) C. quod credit v. aestimat. — 48) *A.* vel. — 49) *E.* i. n. d. — 50) *E.* interrogatione. — 51) C. *D. E.* sicut. — 52) *B.* quicquid. — 53) *B.* responderet. — 54) *A. habet* Job: *B.* Jacobus bal.: C. *D. om.* Sed — dubito *et* C. *pro* nec *habet* si: *E. om.* Sed — dubito, *quod inferius ante* et *legitur. Durantis Spec. l. II. p. II. de positionibus* §. *6. (p. 234. not. l. ed. a. 1612.), refert hunc locum integrum, et habet* Dominus Jo., *ad quae verba Jo. Andreae notat:* dixit Pil. »magister noster«: dixit Bonagui. ubi sup. »praeclarissimus legum doct.« *Cf. Pill. ed. Bergmanni. p. 2.* §. *11. not. 33. 35.* — 55) *B.* dicit. — 56) *B.* i. c. r. — 57) *B. add.* ita. *E. habet* c. p. — 58) *B.* verbi gratia *pro* u. i. h. e. — 59) *D. E. praem.* demum. — 60) C. *D. E.* confitetur *pro* f. c. — 61) *B. om.* — 62) C. coarcendus. — 63) C. XX. credit. *E. habet* credit de X. — 64) *B. om.* d. q. *et habet* confiteatur. C. *habet* XL. *E. habet* c. d. q. — 65) *D. add.* et L. dubitetur. — 66) *E.* dicere. — 67) *B. add.* vel non dubito. — 68) C. interrogatur. *D. E. add.* tunc. — 69) *B.* debet d. *pro* d. t. — 70) *B.* non credo. — 71) *B. add.* interrogetur. — 72) *B. D. E. add.* de. — 73) *B. om.* — 74) *B. om.* — 75) C. nullum. *E.* velit. — 76) *B. E.* eum. — 77) *B. E.* p. c. C. *D.* p. r. c.

Fol. 57b spondere, quid [78]) credat | vel aestimet, tutius [79]) faciet [80]), si in [81]) negativam [82]) partem [83]) inclinet. Nam si interrogetur [84]) ita [85]): credis hoc? et ipse respondeat: utique domine [86]); si dubitat, securius [87]) potest respondere [88]): non credo. *Quaestio* [89]). Sed pone, quod incerta positio fiat, ita, quod [90]) certum responderi [91]) non potest [92]), ut in hoc exemplo: Credis [93]) illum, qui est ultra mare, vivere, vel non? Tunc dicunt [94]), quod potest respondere [95]): dubito, ff. de petitione hereditatis. 5, 3. si debitor. 42., C. de exceptionibus. 8, 36. si quidem. 9., ff. de jurejurando. 11, 2. ad personas. 15. Sed si judex compellat eum respondere praecise, quid credat vel aestimet [96]), tunc consulunt [97]), quod [98]) negatione praemissa respondeat [99]) sic: non credo [1]) eum vivere [2]). Nec sequitur ex hoc: ergo credis [3]) eum mortuum, quia potest esse, quod nec credo [4]) vivere, nec credo [5]) eum mortuum [6]) esse. *Quaestio* [7]). Item numquid saepius de eodem poterit quis [8]) interrogari? Potest [9]) enim esse, quod prius non credebat, nunc [10]) apertis testibus cer-
Fol. 57c tioratus credit. Et dico quod potest [11]). Notat [12]) | hoc dominus Azo [13]) C. de jurejurando propter calumniam [14]).

78) *E.* quod. — 79) *B. add.* tunc. — 80) *C. om.* — 81) *B.* ad. — 82) *C.* negatoriam. — 83) *B. add.* se. — 84) *B.* interrogatur. *C.* ipse interrogaretur. — 85) *C. D. E. om.* — 86) *B. add.* periculosa est talis responsio: sed. — 87) *B. praem.* tunc. — 88) *B.* respondebit *pro* p. r. *C. om.* si — respondere. — 89) *C. D. E. om.* — 90) *B. add.* hoc vel hoc. *C. E. habent* incertum. — 91) *B.* r. c. — 92) *B.* possit. — 93) *E.* credit. — 94) *C.* dicitur. *D.* dicimus. — 95) *B.* dicas *pro* Tunc — respondere. *D. habet* responderi. — 96) *A.* aestimat. — 97) *D.* consuevit dici. *E.* consueverunt dici. — 98) *B.* consultius cum *pro* c. q. — 99) *B.* respondebit. *D. E.* r. n. p. *om.* sic. — 1) *E. om.* n. c. — 2) *D.* vivivere *om.* eum. — 3) *B.* credit. *C.* ipsum *pro* eum. *D. E.* quod credat *pro* e. c. — 4) *D. E.* credat eum. — 5) *D. E.* credat — 6) *B. C. om.* quia — mortuum. — 7) *A. C. D. E. om.* — 8) *B.* q. p. *C.* d. e. q. s. potest. *E. om.* mortuum — quis. — 9) *B. praem.* Dico, quod sic. — 10) *B. C.* sed. *D. E. om.* — 11) *B. D. E. om.* Et — potest. — 12) *A.* nota. *B. C. D. E. praem.* ut. — 13) *C. add.* in summa. — 14) *B.* juramento calumniae.

2, 59. l. 2. §. sin autem [15]. 3. in glossa, quae incipit sic [16]: et quoddam aliud [17]., et facit [18] bene lex ff. de edendo. 2, 13. argentarius [19]. 10. §. fin.

Qualiter quis proprium errorem [1] vel [2] sui advocati et infra quod tempus [3] revocet [4]. *Tit. 4.*

Contingit plerumque, quod advocatus errat in jure vel in [5] facto: errat interdum principalis [6]. Et ideo qualiter [7] errorem advocati, et etiam proprium [8] quis revocet videamus [9]. Et attende, quod [10] ea, quae [11] domino praesente et non contradicente advocatus profert, perinde [12] habentur [13], ac si ipse [14] principalis vel [15] dominus confessus fuisset [16]. Et hoc est verum, nisi dominus revocet, quod advocatus allegavit, unde dicit lex, quod [17] ea, quae advocati praesentibus his, quorum causae aguntur, allegant [18], perinde [19] habenda sunt, ac si ab ipsis dominis litium [20] proferantur, C. de errore advocatorum. 2, 10. l. 1. Quod [21] dicit, praesen-

15) C. sicut *pro* s. a. *D E.* si a. — 16) *B. om.* — 17) *Neque in Summa, neque in Lectura in Codicem h. t. quicquam legitur, quod huc faciat. Videtur igitur in Apparatu ea de re verba fecisse Azo, cf. fol. 49a not. 61. C. habet* quidem causa, *D. E.* et quod de causa *pro* e. q. a. — 18) *B. add.* ad hoc. — 19) *E.* argentariis.

1) *B.* e. p. — 2) *B.* et errorem. — 3) *B. C. om.* et — tempus. — 4) *In D. E. rubrica adscripta non est.* — 5) *C. om.* — 6) *B. om.* e. i. *et habet cum C.* principali. *C. om.* errat. — 7) *D. E. add.* dominus revocet. — 8) *B. praem.* suum. — 9) *C. D. E.* videas. — 10) *D. om.* — 11) *A.* quod. *C. om.* c. q. *E. habet* ea, quae quod. — 12) *A. a sec. manu* proinde. — 13) *B.* est. *C.* habetur. — 14) *D.* ipse ac si. — 15) *D.* et. — 16) *B.* dominus principalis protulisset *pro* principalis — fuisset. *C. D. E. habent* esset. — 17) *C. D. E. om.* — 18) *A. om.* unde — allegant. *B. habet* agunt, faciunt vel proferunt *pro* a. — 19) *A. a sec. manu* proinde. — 20) *A.* dominis litigium *et pro eo a sec. manu* litigatoribus. — 21) *B. praem.* et.

tibus [22]), subaudi [23]), et intelligentibus. Et [24]) quia error advocati nocet parti, nisi revocetur [25]), extra de appel-
Fol. 57d lationibus. 2, 28. cum causam. 62., et de | censibus. 3, 39. olim [26]) causam [27]). 20., consueverunt [28]) plerique [29]) advocati hanc cautelam facere [30]), cum surgunt ad allegandum. *Cautela* [31]). Quod dominus protestatur et dicit, quod, si ipse advocatus dixerit aliqua, quae faciant [32]) ad fulciendam sive juvandam [33]) intentionem suam, approbat et eum habet [34]) pro advocato: si autem aliqua dixerit vel fuerit confessus [35]) contra se, ea rata non habet nec approbat eum pro advocato in ea parte, sed [36]) extunc [37]) revocat et facit [38]) instrumentum fieri [39]) de dicta [40]) protestatione [41]). Et videtur, quod talis protestatio valeat, quod licet [42]) domino revocare errorem sui advocati [43]), ut apparebit inferius per jura [44]), postquam erravit [45]) advocatus: ergo multo fortius antequam erret. Sed [46]) contra [47]) approbat eum in [48]) his, quae dixerit [49]) pro se: igitur [50]) in his, quae contra se dixerit [51]), necesse habet eum approbare, quia [52]), quod quis pro se allegat, et [53]) contra se recipere et approbare
Fol. 58a tenetur ||, 19 [54]). d. si Romanorum. 1., 3. q. 8 [55]). cujus

22) *B. add.* his. — 23) *B.* subaudientibus. *C. D. E.* subauditur. — 24) *C. D. E. om.* — 25) *B. add.* ut probatur. — 26) *A. D. E.* cum *B. om.* causam. — 27) *C. om.* et — causam. — 28) *B. praem.* et ideo. — 29) *C.* plurimi. — 30) *B.* f. h. c. — 31) *B.* videlicet *pro* cum — Cautela. *C. D. om.* cautela. — 32) *B.* approbet et accipiet expresse, quod advocatus dixerit in quantum fecerit *pro* protestatur — faciant. — 33) *B. om.* s. j. — 34) *B.* et quod habeat eum *pro* suam — habet. *C.* habebit. — 35) *C.* c. f. *D. E. add* quae faciant. — 36) *C. add.* ea. — 37) *B.* tunc. — 38) *D. E. add.* publicum. — 39) *B.* faciat f. i. publicum. — 40) *D.* praedicta. — 41) *C. add.* vel scribi in actis. — 42) *B.* et quod liceat. *D.* d. l. — 43) *C.* a. s. — 44) *B.* i. p. j. probatur *pro* apparebit — jura. *B. C. add.* et hoc. — 45) *C. D. E.* errat. — 46) *A. om.* — 47) *B.* si. — 48) *C. om.* — 49) *E.* dixerunt. — 50) *B.* ergo. *E.* agitur. — 51) *B. C.* d. c. s. — 52) *E. om.* — 53) *B. add.* approbat. — 54) *A.* XVIII. *B.* XLIIII. — 55) *A. C. D. E.* VIIII.

in agendo. 1. §. 2., et facit extra de[56]) rescriptis. 1, 3. ex parte[57]). 33., et[58]) idem factum approbare et reprobare non possum[59]), extra de censibus. 3, 39. cum olim. 19.; et cur[60]) maritus improbet[61]) mores uxoris, quos jam approbavit, ff. soluto matrimonio. 24, 3. cum mulier. 47., et facit[62]) extra de jurejurando. 2, 24. quemadmodum. 25. Non memini[63]), me[64]) fecisse hanc[65]) cautelam[66]) pro eo, quod redundat talis protestatio[67]) in verecundiam advocati: non est enim[68]) advocatus, sed hircus[69]), qui contra se et suam partem allegat. Revocat[70]) quis errorem proprium usque ad sententiam, extra de confessis. 2, 18. ex parte. 3., C. de juris et facti ignorantia. 1, 18. error facti[71]). 7. Revocat[72]) errorem sui advocati eadem die, qua erravit advocatus, extra de appellationibus. 2, 28. cum causam. 62.: vel revocat cum[73]) in continenti, quando erravit[74]): alioquin[75]) videtur habere ratum[76]) factum advocati, arg.[77]) extra de censibus[78]). 3, 39. olim[79]) causam. 20., et melius extra de officio et potestate judicis[80]) delegati. 1, 29. cum olim. 32.: vel[81]) revocat | cum[82]) infra triduum, secundum[83]) opinionem domini Placentini, C. de errore advocatorum[84]). 2, 10. l. ult. Dominus[85]) Azo dixit[86]), quod ibi lata jam erat[87]) sententia, a qua non Fol. 58^b

56) *A. om.* — 57) *D. E. add.* ar. *B. add.* II. — 58) *B.* sed cum. — 59) *B.* reprobari et approbari non possit. — 60) *B. D. E. om.* — 61) *A.* in. *B. praem.* non. *C. D. E.* improbat. — 62) *B. om.* e. f. *D. E. habent* arg. *pro* e. f. — 63) *D.* nemini. — 64) *B.* non in omni negotio valet *pro* N. m. m. *C. om.* me. — 65) *B. E.* talem. — 66) *D. E. add.* sive protestationem. — 67) *E. om.* pro — protestatio. — 68) *B.* enim est. *D. E.* tamen. — 69) *C. D. E.* reus. — 70) *B. add.* enim. *C. praem.* et. — 71) *E. om.* — 72) *B. praem.* Item, *et add. cum C.* quis. — 73) *E.* eam. — 74) *B. om.* advocatus — erravit. — 75) *C.* aliter. — 76) *B.* r. h. — 77) *D. E. om.* — 78) *C.* de rescriptis. *D. E.* de excessibus. — 79) *A. C.* cum. *B. om.* causam. — 80) *B. om.* e. p. j. — 81) *B.* et ad haec. — 82) *B.* eam. *C. D. E.* causam. — 83) *B. praem.* et hoc. — 84) *B. E.* advocati. — 85) *C. praem.* et. — 86) *Scilicet in Summa t. e. §. est autem. 1., ubi Placentini quoque sententiam refert. C. D. E.* dicit. — 87) *B. C. D.* j. e. l.

fuit appellatum, et ideo non fuit auditus. Alii [88]) dicunt, quod [89]) sic de facto accidit, unde non ponit [90]) jus lex illa [91]). Vel revocat quandocunque [92]), antequam ad anteriora [93]) procedatur in causa: et haec est magis communis opinio et in causis approbata. *Nota* [94]). Illud autem attende, quod [95]) errorem proprium quis non revocat [96]), nisi [97]) probet prius, se [98]) errasse, ff. ad legem Aquiliam. 9, 2., inde Neratius. 23. §. ult., ff. de confessis. 42, 2. non fatetur [99]). 2. Puta [1]), fui confessus, me hominem occidisse [2]), nunc probo, eum [3]) vivere, ut in dicta l. inde [4]) Neratius. 9, 2. 23. in fine [5]): vel fui confessus, me [6]) promisisse tibi [7]) decem Aretii [8]), nunc [9]) probo, quod [10]) ea [11]) die fui [12]) Romae [13]), C. de contrahenda et committenda stipulatione [14]). 8, 38. optimam [15]). 14.: vel fui confessus, quod ego contraxi cum Bertha matrimonium [16]) in dioecesi Aretina [17]), nunc [18]) probo quod per totam illam septimanam steti in Eboracensi [19]) | provincia [20]), extra de testibus. 2, 20. ex tenore. 35.: vel [21]) fui confessus [22]), quod tibi debebam

Fol. 58c

88) *C. praem.* et. — 89) *A. om.* — 90) *B.* potuit. — 91) *C.* i. l. — 92) *B. C.* quandoque. *D. E. add.* ante sententiam, vel. — 93) *A. a sec. manu habet* ulteriora *et om.* ad. *B. habet* viciatur *pro* a. a. — 94) *B. C. D. E. om.* — 95) *C. add.* nisi. — 96) *C.* revocet. — 97) *C. add.* quis. — 98) *C.* s. p. *E.* prius probet se. — 99) *B.* leḡ. et conſt. fatemur *pro* confessis — fatetur. — 1) *B.* verbi gratia, ego. — 2) *B. D. E.* o. h. *et B. add.* expresso nomine proprio vel aliquo alio, per quod constet. — 3) *B.* quem probo *pro* n. p. e. *C. habet* ipsum. — 4) *B. om.* — 5) *B. om.* i. f. — 6) *C.* m. c. — 7) *B.* t. p. — 8) *B.* Bononiae. — 9) *B. om.* — 10) *B.* me. — 11) *E.* eadem. — 12) *B.* fuisse. — 13) *B. add.* qua promisi. *E. habet* Bononiae. — 14) *A. pro* e. c. st. *habet et* consti. *C. om.* e. c. — 15) *D. E.* optima *et add.* vel exemplo, quod habetur extra de testibus. 2, 20. ex tenore. 35. — 16) *B. D. om.* — 17) *B. C.* Bononiensi, *et B. add.* in tali septimana. *D. E.* tertia indictione Aretii *pro* i. d. A. — 18) *B. om.* — 19) *A.* Ebracensi. *C.* Bononiensi. *E.* Verbonensi. — 20) *B. add.* et sic exaudior ad revocandum errorem, ut in exemplis praemissis, confirmatis per jura superius dicta, et. *C. D. E. habent* civitate. — 21) *B. add.* si vis exemplifica a contrario sensu, scilicet, qualiter non liceat revocare errorem sic. Ego. — 22) *C. E.* c.. f.

decimas de fundo Corneliano, nunc [23]) probo [24]), quod ille fundus est [25]) de alia parochia [26]), extra de parochiis [27]). 3, 29. c. ult. [28]), et de decimis. 3, 30. quoniam. 13. et c. cum contingat. 29., 16. q. 1. si quis. 28. Errorem [29]) autem advocati simpliciter revocat [30]), nec probat [31]) errorem, extra de appellationibus. 2, 28. cum causam. 62., et arg. [32]) de censibus [33]). 3, 39. olim [34]) causam [35]). 20., et ibi [36]) in glossa [37]), quae incipit: et sic patet [38]). Unde [39]), qui revocat errorem proprium, gravatur [40]) in uno [41]), quia [42]) habet necesse [43]) probare [44]) de errore [45]), relevatur in alio, quia licet ei revocare suum errorem usque ad sententiam. Cum [46]) revocat errorem advocati sui [47]), gravatur in uno, et relevatur [48]) in alio. Gravatur [49]) in eo, quod [50]) in continenti revocat [51]), relevatur in eo [52]), quod [53]) non probat [54]) de [55]) errore. Haec [56]) consuevimus notare in praedicta decretali olim [57]) causam. 20. de [58]) censibus [59]). 3, 39.

23) *B.* non. *C. D. E. om.* — 24) *D. add.* postea. *E. habet* postea probo. — 25) *B.* esset. — 26) *B. add.* et sic non exaudior ad revocandum errorem, quia non probo me errasse. — 27) *E. om.* e. d. p. — 28) *A.* vel. — 29) *B. praem.* Et ista intellige de errore proprio. — 30) *C. add.* dominus. — 31) *B.* licet ejus non probet *pro* n. p. *E. om.* n. p. — 32) *C. D. add.* extra. — 33) *B.* de testibus *pro* a. d. c. — 34) *Codd.* cum. — 35) *C. D.* contingat. *E.* contingit. — 36) *D. om.* — 37) *E. om.* et — glossa. — 38) *Est litt. e. ad voc.: non revocata.* — 39) *B.* Et nota, quod. — 40) *D. E. add.* primo. — 41) *B. add.* et relevatur in alio. Gravatur in hoc. — 42) *C.* quia in uno. — 43) *C.* debet *pro* h. n. — 44) *C. add.* necessario. *D. E. habent* p. necessario. — 45) *B. add.* suo. — 46) *B.* Si autem. — 47) *B. C. D. E.* s. a. *B. add.* similiter. — 48) *A.* revelatur: *eodem modo saepius.* — 49) *C. praem.* et. — 50) *B.* quia. — 51) *B. add.* errorem. — 52) *D.* alio. *E. om.* Gravatur — eo. — 53) *B.* quia. — 54) *C.* probatur. — 55) *B. add.* ejus. *D. E.* errorem *pro* d. e. — 56) *B.* De hoc autem errore. *D. E.* Hoc. — 57) *Codd.* cum. *C. add.* in. — 58) *E. praem.* et. — 59) *B.* extra de censibus. cum causam *pro* olim — censibus.

Incipit [1]) quinta [2]) particula,

continens duodecim petitiones [3]) forenses.

Et primo de petitionibus [4]), quae

Fol. 58d *fiunt | pro litteris impetrandis [5]) super beneficiis [6]).*

Tit. 1.

Cum vero clericus vult impetrare [7]), in aliqua ecclesia ut [8]) recipiatur pro canonico, sic formabit suam petitionem [9]). *Prima petitio* [9a]). Supplicat [10]) Sanctitati Vestrae Maenius, clericus natus [11]) nobilis viri [12]) domini [13]) Guidonis de Aretio [14]), quod, cum ipse [15]) nullum sit [16]) beneficium ecclesiasticum [17]) assecutus, et [18]) mendicare cogatur [19]) in opprobrium ecclesiasticae libertatis, sibi [20]) de solita gratia sedis apostolicae in ecclesia Aretina [21]) provideri petit, supplicans, quatenus praeposito et capitulo dictae [22]) ecclesiae scribere [23]) dignemini, quod, non [24]) obstante numero [25]), juramento vel [26]) alia quacunque firmitate [27]) vallato, vel [28]) si [29]) pro [30]) alio exstiterit [31]) ecclesia eorum [32]) gravata [33]), eundem Maenium ob reverentiam apostolicae sedis [34]) recipientes [35])

1) C. *praem.* hic. — 2) *A.* prima. C. III. — 3) *B. E.* petitionum. C. positionum. — 4) C. positionibus. — 5) *A.* per litteras impetrandas. — 6) *B.* super beneficio impetrando. C. *om.* s. b. — *In D. rubrica adscripta non est.* — 7) *B. add.* a papa. — 8) *B.* C. *D. E.* u. i. a. e. — 9) *B.* s. p. f. — 9a) *A. om.* P. p. *B. om.* Prima. — 10) C. Significat, *et ita saepius in sqq.* — 11) *B.* filius. C. *om.* — 12) *A.* vir. — 13) *B. om.* — 14) C. Arona. *D.* Varona. *E.* Verona. — 15) C. ille. — 16) *B.* adhuc. — 17) *B. add.* sit. *D habet* e. b. — 18) *B. add.* ideo. — 19) C. *habet* c. *post* libertatis. — 20) C. ipse. — 21) *B.* Bononiensi. C. tali. — 22) *D. E.* praedictae. — 23) C. *om.* — 24) C. nec *pro* q. n. — 25) *B. add.* canonicorum. *C. E. add.* vel. — 26) *B. add.* etiam. — 27) *B.* fraternitate. C. infirmitate. — 28) *B. add.* etiam non obstante. — 29) C. quia. — 30) *B.* de. — 31) C. *D.* exstitit. — 32) C. *D. E.* eorum e. — 33) *B.* ecclesia fuerit aggravata *pro* exstiterit — gravata. — 34) *D. E.* s. a. — 35) *B.* recipiant.

in canonicum et in fratrem, praebendam[36]), si qua vacat ad praesens, vel quam cito se facultas[37]) obtulerit[38]), eidem liberaliter conferant[39]) et assignent, alioquin dictis[40]) in mandatis tali[41]), quod eos ad id[42]) moneat et inducat, et[43]) || si monitis[44]) non obtemperaverunt[45]), *Fol. 59a* scribatis tali[46]), quod eos[47]) ad id ecclesiastica censura compellat[48]). — Si[49]) non habet aliquod beneficium, potest sic petere, et quando[50]) vult[51]) simul monitorias[52]) praeceptorias et executorias litteras impetrare, quod[53]) quidem curia concedit interdum[54]) de gratia speciali: secus tamen est de jure[55]), quia[56]) successive conceduntur[57]), extra de rescriptis. 1, 3. ex insinuatione[58]). 37. Et probatur illa[59]) forma petendi sic. Si est clericus et nullum beneficium habet[60]), ut supra in[61]) petitione dixi[62]), cum in hereditatem domini sit assumtus sive vocatus[63]), ad eam[64]) partem ejus[65]) hereditatis[66]) consequi debet in ipso, extra[67]) de praebendis. 3, 5. cum secundum. 16., 12[68]). q. 1[69]). cui[70]) portio. 6., ne[71]) mendicare cogatur[72]), extra de renuntiatione. 1, 9. ad supplicationem. 9. Quod[73]) dicitur: non ob-

36) *B.* et presbyterum. — 37) *B. C. E.* f. s. — 38) *C.* obtulit. — 39) *E.* offerant. — 40) *C. D. E. add.* vestris litteris. — 41) *B. add.* judici. — 42) *B.* super hoc eos *pro* e. a. i. *C. om.* id *et habet* admoneat. — 43) *E. om.* — 44) *B. add.* ejus. *C. D. E. habent* moniti. — 45) *C. D. E.* obtemperaverint. — 46) *B.* eidem judici. — 47) *B. om.* — 48) *B. add.* eosdem. — 49) *B.* Et eo modo, ut dictum est, potest petere clericus, cum. — 50) *B. om.* potest — quando. — 51) *B.* sive velit. — 52) *B.* m. s. *om.* praeceptorias. *C. D. E. add.* et. — 53) *C.* quas. — 54) *B. om.* — 55) *C. D. E.* d. j. e. — 56) *D.* quod. — 57) *B. add.* primo monitorie, secundo praeceptorie, tertio executorie. — 58) *C.* insinuantem *pro* e. i. — 59) *B.* ista. — 60) *B.* h. b. *C.* habeat b. — 61) *B. add.* sua. *C. D. E. habent* petitione sua. — 62) *B.* dixit. *C.* dicat adeo. *D.* dicet. *E* docet. — 63) *E. add.* clericus. — 64) *C. om.* a. e. — 65) *C. om.* — 66) *B.* h. e. p. *E. om.* hereditatis. — 67) *E. bis habet.* — 68) *B.* III. — 69) *D. om. E. habet* II. — 70) *B.* cujus. *C.* communi. *D.* cum. — 71) *C. D. E.* portione *pro* p. n. — 72) *E.* cogitur. — 73) *B. add.* autem.

stante numero [74]) etc., forma est curiae, quod [75]) illae clausulae ponantur [76]) in omnibus litteris beneficialibus [77]), quod [78]) gratiam specialem continent, et sunt quasi [79])
Fol. 59b privilegia | talia rescripta, unde aliquid [80]) juris privati conferunt [81]), extra de verborum significatione. 5, 40. abbate. 25., 3. d. privilegia [82]). 3. Et nota, quod [83]) omnes litterae beneficiales sunt legendae coram domino papa. Leguntur [84]) primo [85]) in petitione, secundo [86]) in nota, tertio [87]) in littera grossa, et aliter transire non sinuntur [88]), et per [89]) multas manus transeunt [90]), et quasi [91]) per ignem et aquam currunt [92]) ad refrigerium, et [93]) ad magnam maturitatem [94]) decoquuntur, 35 [95]). q. 9. apostolicae [96]). 4. — *Secunda petitio* [97]). Si autem habet beneficium minus sufficiens, potest sic petere: S. S. V. talis [98]) clericus, quod, cum [99]) non sit ei in competenti beneficio ecclesiastico [1]) provisum, sibi de gratia sedis apostolicae provideri petit in beneficio competenti [2]), unde valeat suam indigentiam sublevare, quare supplicat [3]), quatenus scribatis tali capitulo [4]) etc., et ponat ea [5]) omnia, quae sunt [6]) in superiori [7]) petitione

74) *B. add.* canonicorum. — 75) *B.* ut. — 76) *E.* apponantur. — 77) *B.* papalibus. — 78) *B. C. D. E.* quia. — 79) *C.* quatuor. — 80) *C. add.* debet. *D. E. add.* debent. — 81) *B. om.* et — conferunt. *C.* conferri. *D. E.* conferre. — 82) *B. om.* 3. d. p. *C. habet* de privilegiis. — 83) *B.* Praeterea omnia privilegia et *pro* E. n. q. — 84) *B. add.* enim. *C. praem.* et. — 85) *C.* prius. — 86) *B. add.* leguntur. — 87) *B. add.* leguntur. — 88) *B.* n. s. exire vel transire. — 89) *A.* quod. *B. C. praem.* ita. — 90) *C. D. E. habent* t. *ante* per. — 91) *B.* quia. — 82) *B. C. D. E.* ducuntur. — 93) *A. om.* et. *B. habet* nec nisi. — 94) *B. D. E.* magna maturitate *pro* a. m. m. *C. om.* ad. — 95) *C.* XIX. — 96) *B.* XXXI. q. I. pluries, *et add.* Et haec supradicta tene in eo, qui nondum est beneficium ecclesiasticum assecutus. — 97) *A.* Prima p. *Idem in numero vitium habet usque ad* Undecimum. *B. om. numeros petitionum ubique, et ponit* p. *post* petere. *C. D. E. om. etiam vocem* petitio. — 98) *B.* M. — 99) *B. om.* — 1) *B. om. D. E.* ecclesiae. — 2) *B. om.* sibi — competenti. — 3) *B. om.* q. s. — 4) *C. om.* — 5) *C.* scribat *prop.* e. — 6) *D. om.* q. s. — 7) *B. add.* posita. *E. habet* priori.

a verbo illo: supplicans [8]). Probatur [9]) extra de rescriptis. 1, 3. postulasti [10]). 27., de [11]) praebendis. 3, 5. cum tene|amur. 6. Nec obstat decretalis [12]) de rescriptis. Fol. 59c 1, 3. si proponente. 42., quia intelligitur [13]), quando dixit [14]) in petitione [15]), se nullum ecclesiasticum beneficium [16]) assecutum, ut facilius litteras [17]) impetraret [18]). Et hic intellectus [19]) colligitur [20]) evidenter [21]) ex ipsa littera [22]), ubi dicit: si proponente [23]) aliquo, se [24]) nondum [25]) ecclesiasticum [26]) beneficium assecutum [27]). Nec puto [28]), quod de minus [29]) competenti beneficio debeat [30]) facere mentionem, licet quidam contra [31]), per dictam decretalem [32]): si proponente. 1, 3. 42. Sed [33]) si attendas formam meae petitionis [34]) supra, nullum [35]) est dubium [36]), quia dicitur [37]) in ea, cum non sit ei in competenti beneficio provisum, quod [38]) dicat, habet [39]) minus competens, et sic non tacet de minus competenti: secus, si dicat [40]), se [41]) nullum habere, ut facilius moveatur [42]) superior ad concedendum sibi beneficium, sicut fuit [43]) in decretali: si proponente [44]). 1, 3. 42. *Tertia petitio* [45]). Si [46]) dignitas [47]) vel [48]) ecclesia ultra se-

8) *A*. supra infra *pro* i. s. *B*. *om*. a — supplicans. — 9) *B*. *praem*. ista forma petendi. — 10) *D*. postulastis. — 11) *B*. *C*. *praem*. et. — 12) *E*. *om*. — 13) *B*. in illa agitur. *C*. intelligit. — 14) *C*. dicit. — 15) *B*. i. p. sua d. quis *pro* d. i. p. — 16) *B*. *D*. *E*. b. e. — 17) *B*. *om*. — 18) *D*. impetret. — 19) *C*. intelliges. — 20) *A*. cogitur. *C* collitur. — 21) *B*. *om*. — 22) *B*. *add*. decretalis superius proximo allegatae. *D*. *E*. *add*. in principio. — 23) *E*. se proponere *pro* s. p. — 24) *B*. s. a. *D*. *E*. *om*. — 25) *D*. *E*. nullum. — 26) *B*. *om*. *D*. *E*. *habent* b. e. — 27) *C*. *om*. ex — assecutum. *D*. *E*. *add*. *denuo verba superiora* ut — evidenter. — 28) *B*. *add*. immo scio. — 29) *B*. non. — 30) *B*. debet quis. — 31) *B*. contradicant. — 32) *B*. *C*. *D*. *E*. d. praedictam. — 33) *B*. quia. *C*. *D*. *E*. si autem. — 34) *B*. praedictae p. primae *pro* m. p. — 35) *B*. nulli. — 36) *B*. *add*. de hoc. — 37) *B*. dicit. — 38) *A*. quasi. — 39) *D*. *om*. — 40) *B*. diceret. — 41) *A*. *C*. *om*. — 42) *B*. moveatur. — 43) *B*. ut *pro* s. f. — 44) *B*. *om*. s. p. — 45) *B*. *habet* p. *post* sic: *et eod. modo in sqq*. — 46) *B*. *add*. autem. *D*. *om*. — 47) *C*. dicas. — 48) *C*. *D*. *E*. in.

mestre tempus [49]) vacasset [50]), et vis [51]) eam petere, dices [52]) sic: S. S. V. Maenius [53]) plebanus plebis [54]) | sancti Antimi [55]), Castellanae dioeceseos [56]), quod, cum [57]) archidiaconatus ecclesiae Castellanae [58]) tanto tempore vacaverit [59]), quod ipsius dignitatis [60]) donatio sive [61]) collatio sit ad sedem apostolicam devoluta [62]), et [63]) idem plebanus de [64]) proventibus suae plebis non valeat [65]) commode sustentari, dictum archidiaconatum [66]) de solita gratia sedis apostolicae [67]) sibi concedi petit, supplicans, quatenus tali detis [68]) vestris litteris in mandatis, quod eundem archidiaconatum, amoto ab eo quolibet [69]) illicito detentore, sibi [70]) conferat liberaliter et assignet, contradictores per censuram ecclesiasticam compescendo [71]), extra de concessione praebendae vel ecclesiae [72]). 3, 8. proposuit. 4. et c. cum nostris. 6. et c. litteras [73]). 9. Idem potest [74]) dici, cum [75]) praebenda vel alia dignitas [76]) vel ecclesia vacavit [77]) ultra tempus statutum in concilio [78]), extra de concessione praebendae [79]). 3, 8. nulla. 2. *Quarta petitio.* Si vero [80]) quis impetrare vult [81]), ut ei provideatur [82]) in beneficio [83]), quod primo vacaverit [84])

Fol. 59d

49) *C. D.* t. s. — 50) *B.* vacaverit. — 51) *B.* alius voluerit. — 52) *B.* dicet. — 53) *C. D. E.* talis. — 54) *B. C. D. E. om.* — 55) *D. E. om.* s. A. — 56) *B.* d. Bononiensis *pro* sancti — dioeceseos. *C. habet* Catalanensis d. — 57) *C. om.* — 58) *B.* talis e. *pro* e. C. *C. habet* Cathalanensis e. *D. E. habent* C. e. — 59) *C. add.* in uno. — 60) *A.* dignitas. — 61) *C. om.* d. s. — 62) *A.* de volupta. — 63) *D. E. add.* ipse. — 64) *A. om.* — 65) *D. om.* n. v. — 66) *A.* archidiaconum. — 67) *B. C. D. E.* s. a. g. — 68) *B.* d. t. capitulo *pro* t. d. — 69) *B. add.* alio. *C. habet* q. a. e. — 70) *D.* is. — 71) *B. add.* Ista forma probatur. *C. add.* probantur. *D. E. add.* probatur. — 72) *B. C. D. E. om.* v. e. — 73) *C. praem.* cum. *E.* litteris. — 74) *B.* posset. — 75) *B.* si. — 76) *B.* d. a. — 77) *B.* vacasset. *C.* vacaverit. — 78) *B. add.* Lateranensi, quod habetur. — 79) *C.* de praebendis *pro* d. c. p. — 80) *B.* autem. — 81) *B.* v. petere vel i. *pro* i. v. — 82) *C.* p. sibi *pro* e. p. — 83) *B.* i. competenti b. p. *pro* p. i. b. — 84) *B. add.* cum non fuisset ei alia in competenti provisum, et illud beneficium, quod impetrare intendit, curam habet animarum *om.* in dioecesi.

in dioecesi, dicet sic: S. S. V. talis [85]) ‖ clericus, quod, Fol. 60a
cum non sit sufficiens beneficium [86]) assecutus, unde possit commode sustentari, supplicat [87]), quatenus tali [88]) scribere dignemini [89]), ut beneficium, quod primo vacaverit [90]) in civitate vel dioecesi [91]) Aretina [92]), etiamsi curam habeat animarum [93]), eidem conferat liberaliter [94]) et assignet, contradictores per censuram ecclesiasticam compescendo. Si autem non adjiciatur [95]) illa clausula [96]): etiamsi [97]) curam habeat [98]) animarum [99]), non potest ei conferri [1]), nisi [2]) simplex beneficium [3]) sine cura [4]), extra de praebendis. 3, 5. c. ult. *Quinta petitio.* Ecce [5]) aliquis electus [6]) requisivit superiorem [7]), ad quem spectat confirmatio, et, quia [8]) recusavit eum confirmare [9]), appellavit [10]), sicut est moris [11]), tunc potest sic petere [12]), ut impetret litteras [13]) super confirmatione [14]): S. S. V. talis [15]) clericus, quod, cum ipse a [16]) canonicis plebis sancti Justi [17]), Aretinae dioeceseos [18]), canonice sit electus, et episcopus Aretinus [19]), ad quem confirmatio spectare dignoscitur, requisitus humiliter ab eodem, absque legitima causa eundem [20]) confirmare negaverit pro | Fol. 60b
suae [21]) arbitrio voluntatis [22]), dictus [23]) electus [24]), ex hoc

85) *B.* Maenius. — 86) *C. D. E.* b. ecclesiasticum *pro* s. b. — 87) *B. om.* — 88) *B. C. om.* — 89) *B. add.* episcopo Bononiensi. *C. add.* tali. — 90) *B. add.* vel quod vacat. 91) *B. om.* v. d. — 92) *B.* Bononiensi. — 93) *C. add.* annexam. — 94) *B. om.* — 95) *D.* adjicit. — 96) *B.* c. i. — 97) *B. C.* etsi. — 98) *E.* habet. — 99) *B.* a. h. *C. add.* annexam. — 1) *C. D. E.* conferre. — 2) *C. add.* sit. — 3) *B. add.* videlicet. — 4) *E. add.* animarum. — 5) *B. praem.* sed, *et add.* si. — 6) *B. add.* fuit, et, sicut moris est. *C. habet* clericus. — 7) *B.* s. r. — 8) *B.* si *pro* e. q. — 9) *B.* e. c. recusaverit. — 10) *B.* et propter hoc appellaverit. — 11) *B. om.* s. e. m. — 12) *C. D.* p. s. potest. — 13) *D. om.* — 14) *B.* poterit impetrare litteras, quod causa committatur aliquibus judicibus, sic *pro* potest — confirmatione. *C. D. E. add.* sic. *D. habet* confirmationem. — 15) *B.* Maenius. — 16) *D. E.* cum. — 17) *C.* Justiniani. *D. E.* Justini. — 18) *B.* talis plebis videlicet sancti M. *pro* plebis — dioeceseos, *D. om.* d. — 19) *B.* Bononiensis. *C. E. om. D. E. praem.* ipsius. — 20) *B.* eum. — 21) *B.* suo. — 22) *D. E.* v. a. — 23) *B.* praedictus. — 24) *C.* clericus.

sentiens indebite [25]) se [26]) gravatum, sedem apostolicam appellavit, unde petit, causam committi tali [27]) etc. [28]). De consuetudine obtinentur litterae tales [29]) in curia [30]), et hoc exaudias [31]), quando [32]) proximus [33]) superior fuit [34]) requisitus [35]); alias scinderetur [36]) dentibus petitio [37]), quia [38]) curia non intendit offendere [39]) illum, ad quem confirmatio spectat [40]). Gradatim [41]) procedere debent causae [42]), 2. q. 6. anteriorum. 28., et ecclesiasticus ordo confunditur [43]), si [44]) sua unicuique [45]) jurisdictio non servetur [46]), 11. q. 1 [47]). pervenit. 39. *Sexta petitio.* Sed si non appellat [48]) electus, sed tantum [49]) superiorem requirat [50]), et ipse eum [51]) confirmare denegat [52]), potest sic formare [53]) suam petitionem [54]): S. S. V. talis [55]) clericus, quod cum ipse a canonicis plebis [56]) sanctae Mariae concorditer sit [57]) in plebanum electus [58]), et episcopus Albanensis [59]), ad quem confirmatio spectat [60]), humiliter requisitus, eundem [61]) denegaverit absque causa legitima confirmare [62]) |, ne dicta ecclesia propter malitiam superioris diu maneat pastoris solatio destituta [63]), petit scribi tali [64]), quod, viso [65]) decreto ele-

Fol. 60c

25) *B. om. E.* i. s. — 26) *A.* me: *a sec. manu* se. — 27) *C.* t. c. — 28) *B.* talibus judicibus committi *pro* c. t. etc. — 29) *C. E.* t. l. — 30) *B.* T. autem l. d. c. obtinent i. c. *pro* De — curia. — 31) *C. D. E.* intelligas. — 32) *A.* quomodo. *D.* quod. — 33) *C. D.* proximo. — 34) *B.* p. s. fuerit. — 35) *C. bis habet verba* humiliter — requisitus. — 36) *B.* scinderentur. *C. habet* evidenter detur *pro* s. d. — 37) *B.* litterae petitionis. — 38) *E. om.* — 39) *B.* offendit *pro* i. o. — 40) *C. E.* s. c. — 41) *B. C. add.* enim. — 42) *B.* c. p. d. — 43) *C. D. E.* confunderetur. — 44) *B.* nisi. — 45) *B. E.* u. s. — 46) *B.* jura serventur *pro* j. n. s. *C. D. habent* servaretur. — 47) *D. E.* II. — 48) *B. om.* n. a. — 49) *B. om.* s. t. — 50) *B.* humiliter requisierit, ut debuit. *C. D. E.* requirit. — 51) *C.* eam. — 52) *B.* denegaverit c. *C. om.* d. — 53) *C.* f. s. *E.* s. p. f. — 54) *B.* tunc petere poterit, ut sua electio confirmetur, sic *pro* potest — petitionem. *D. habet* p. s. — 55) *B.* Maenius. — 56) *D. om.* — 57) *B.* sit canonice et concorditer *pro* c. s. — 58) *E.* e. i. p. — 59) *B.* Bononiensis. — 60) *B. C. D. E.* s. c. — 61) *C.* eum. — 62) *B.* c. a. causa l. — 63) *C. habet* d. m. p. mal. s. dest. past. s. — 64) *B. om.* p. s. t. — 65) *C.* in secundo.

ctionis ipsius [66]), vocatis [67]) evocandis [68]), si fuerit electio confirmanda, eundem confirmare procuret [69]), et ipsum in possessionem corporalem [70]) inductum [71]), ejusdem plebis faciat [72]) pacifica possessione [73]) gaudere. Sub [74]) praemissa forma [75]) impetrantur [76]) litterae [77]) a curia potius de consuetudine, quam de jure: sed cum appellat [78]), tunc de jure communi appellans auditur [79]).

De petitionibus [1]), quae fiunt pro litteris impetrandis secundum formam juris communis [2]). *Tit. 2.*

Septima petitio. S. [3]) S. V. abbas sanctae trinitatis de apibus [4]), quod C. [5]) plebanus de Gropano [6]), Guidopacus [7]) miles [8]), et quidam alii [9]) clerici et laici [10]) Aretinae, Florentinae et [11]) Senensis [12]) civitatis [13]) et dioecesium [14]), super pecuniae summis [15]) et rebus aliis injuriantur eidem [16]), alias [17]) sibi injuriosi [18]) plurimum existentes, unde petit judicem talem [19]) etc. Probantur [20]) extra de rescriptis. 1, 3. pastoralis. 14. Rudol-

66) *B.* suae e. d. *pro* d. e. i. — 67) C. *add.* etiam. — 68) *B. om.* v. e. — 69) C. procures. — 70) *B. C. D. E.* c. p. — 71) C. inducere. — 72) C. facias. — 73) *B.* f. praedictae plebis possessione pacifica *pro* ejusdem — possessione. — 74) *B. praem.* Et nota, quod. — 75) *B.* f. p. — 76) *D.* impetrentur. — 77) C. petitarum litterarum *pro* i. l. — 78) C. apponitur. *D. E.* appellatur. — 79) *B. C. D. add.* appellans.

1) C. positionibus. — 2) *A. om. inscr.* — 3) *B. D. E.* Significat *et sic in sqq.* — 4) *B.* talis, C. *D. E.* de tali loco *pro* sanctae — apibus. — 5) *B. om.* — 6) *A.* Gropan̄. *C. D.* talis. *E.* talis ecclesiae *pro* d. G. — 7) *D. E.* Guidopazo. — 8) *B.* talis *pro* de — miles. — 9) *B. om.* — 10) *B. om.* e. l. — 11) *E. om.* — 12) *B.* Bononiensis et Mutinensis *pro* A. F. e. S. C. Mutinensis *pro* S. — 13) *D.* civitatum. — 14) *B. om.* e. d. — 15) *B.* pecunia *pro* p. s. C. *habet* summa. — 16) *D. om.* — 17) C. vel. *D. praem.* vel. — 18) *B. C. D. E.* i. s. — 19) *B.* judices tales, *et om.* etc. — 20) *B.* et haec forma petendi probatur. C. *praem.* et. *D.* probatur.

fus [21]). 35. et c. significavit [22]). 36. Et facias [23]) in pe-
Fol. 60d titione | mentionem de civitate, alioquin appellatione [24]) dioeceseos nullus civitatensis [25]) comprehenditur, ut in dicta [26]) decretali: Rudolfus. 1, 3. 35. Attende insuper quod [27]) de tribus dioecesibus et de [28]) tribus civitatibus [29]), ut patet per [30]) exemplum in [31]) praemissa petitione, possunt [32]) per illam clausulam [33]): quidam alii, conveniri [34]), de pluribus minime [35]): et istud Romana curia [36]) diligenter [37]) observat [38]). *Octava petitio.* Si autem quis super usuris impetrare intendit [39]) litteras, dicet sic: S. S. V. Maenius, Senensis civis [40]), quod plebanus sanctae Restitutae [41]), T. [42]) miles, et quidam alii clerici et laici civitatis et [43]) dioeceseos Senensis [44]) multa extorserunt ab eo et adhuc extorquere conantur [45]) per usurariam pravitatem, unde petit judicem [46]) etc. *Nona petitio.* Si vero quis appellavit ad papam, quia judex delegatus noluit sibi facere copiam litterarum, dicet sic [47]): S. S. V. Sempronius [48]), civis Bononiensis, quod, cum per quaestionem [49]), quae [50]) inter presbyterum [51]) Hugonem ex parte una [52]) et ipsum [53]) ex altera vertebatur [54]), coram episcopo Ferrariensi [55]) ex delega-

21) *B. praem.* et *et habet cum C. D. E.* Radulfus, *et eodem modo infra.* — 22) *B.* quis significat. — 23) *B.* propterea faciat *pro* E. f. *om.* i. p. *C. habet* faciat. — 24) *C.* appellatio. — 25) *B.* nulla civitas. *E. add.* nō. — 26) *B. om. E.* praedicta. — 27) *E. add.* te. — 28) *C. om.* de — de. *D. E. om.* de. — 29) *B.* civitatibus e. d. t. dioecesibus. — 30) *A. B. C. D. om.* — 31) *C. om.* — 32) *B. add.* homines. *D. E.* potest. — 33) *B. add.* generalem. — 34) *C.* convenire. — 35) *B.* vero non. — 36) *B.* Romae *pro* R. c. — 37) *C. om.* — 38) *B.* observatur. — 39) *B.* s. u. i. q. impetrare. — 40) *B. om.* S. c. — 41) *B.* trinitatis. *C. D. E.* talis p. *pro* p. s. R. — 42) *B.* S. C. G. — 43) *A. om.* — 44) *B.* talium civitatum et dioecesium *pro* c. d. S. *D.* Senonensis. — 45) *B. C. E.* nituntur. — 46) *B.* tales judices ut supra. *C.* judices. — 47) *A. C. D. E. om.* Si — sic. — 48) *B.* Maenius. — 49) *C. D. E.* super quaestione *pro* p. q. — 50) *E. add.* est. — 51) *B. om.* — 52) *D.* u. p. — 53) *B. add.* M. — 54) *B.* verteretur. — 55) *B.* Bononiensi.

tione sedis apostolicae [56]) traheretur || in causam [57]), et Fol. 61a
ipse [58]) ab eodem episcopo copiam litterarum, quam nunquam habuerat, cum instantia postulasset, dictus episcopus, humiliter requisitus, sibi facere dictam copiam denegavit. Unde [59]), ex hoc sentiens ipse Sempronius [60]) se gravari [61]), sedem apostolicam appellavit, quare petit [62]) judicem [63]) etc. Probatur [64]) extra de officio et potestate judicis [65]) delegati. 1, 29. cum in jure. 31., de [66]) dilationibus. 2, 8. praeterea. 2., de [67]) appellationibus. 2, 28. ut debitus honor [68]). 59., ff. de edendo. 2, 13. si [69]) quis ex argentariis 6. §. fin. et l. veluti. 7. Et [70]) attende, quod dicit [71]): quam [72]) nunquam habuerat, quia aliter non [73]) concederentur litterae, nisi et [74]) illud ponatur in petitione, per [75]) leges praedictas: si quis, et: veluti [76]). 2, 13. 6. 7. *Decima petitio.* Si [77]) exceptionem legitimam judex [78]) non admisit [79]), et ex hoc appelletur [80]) super [81]) impetrando litteras, sic [82]) dicet [83]): S. S. V. talis [84]), quod, cum [85]) inter [86]) ipsum Maenium [87]) ex parte una [88]) et Mariam mulierem ex altera, coram offici|ali Senensis ecclesiae matrimonialis quae- Fol. 61b
stio [89]) verteretur, qui non ex delegatione sed ex ordinaria potestate [90]) cognoscebat [91]), et ipse Maenius exceptio-

56) *C.* a. s. delegatur *pro* e. d. a. s. *E. om.* e. d. — 57) *B. om.* t. i. c. — 58) *B. add.* M. — 59) *B. add.* praefatus M. — 60) *B. C. om.* i. S. *C. D. E. add.* indebite. *E. habet* sentiens *post* indebite. — 61) *B. C. D. E.* gravatum. — 62) *E. om.* — 63) *B.* judices tales. *D. E. add.* talem. — 64) *B. praem.* Haec forma. — 65) *B. C. D. E. om.* e. p. j. — 66) *B. praem.* et. — 67) *B. praem.* et. — 68) *B. C. D. E. om.* — 69) *C. praem.* qui. — 70) *C. E. om.* — 71) *D. E.* dixit. — 72) *E.* quod. — 73) *B.* nunquam. — 74) *B. praem.* aliud. — 75) *B. praem.* ut patet. — 76) *B. om.* s. q. e. v. — 77) *B. add.* autem. — 78) *B. om.* l. j. — 79) *C. D.* admiserit. — 80) *C.* appellatur. — 81) *B. om. D.* semper. — 82) *E. om.* — 83) *C.* dices. — 84) *B.* Maenius, civis Bononiensis. — 85) *A. add.* per quaestionem. *C. D. E. add.* super quaestione. — 86) *A. C. D. E. praem.* quae vertebatur. — 87) *B. om. C.* Joannem. — 88) *C. om.* e. p. u. *D. E. habent* u. p. — 89) *B. habet* m. q. *ante* coram. — 90) *B.* p. patria *pro* o. p. *C. habet* jurisditione. — 91) *C.* cognoscat.

nem excommunicationis [92]) contra ipsam mulierem proposuisset [93]), et ipse officialis ipsam [94]) exceptionem recipere [95]) denegasset [96]), dictus Maenius, sentiens ex hoc [97]) indebite se gravari [98]), sedem apostolicam appellavit, unde [99]) petit, judicem [1]) etc. [2]). Attende [3]), duo esse de consuetudine curiae, cum vis impetrare litteras super causa matrimoniali, quod [4]) petas, causam committi episcopo, quia [5]) est forma [6]) curiae, quod semper talis causa committitur [7]) episcopo. Item, quod [8]) dicas in petitione, an [9]) ex delegatione vel ex [10]) officio cognoverit prior judex, ut patet exemplum supra in petitione [11]), ubi dicit: non [12]) ex delegatione etc. [13]). Item tertium attende, quod, cum appellatur [14]) a gravamine, in petitione gravamen est specificandum, ut supra patet [15]): Fol. 61e alias non admitteretur [16]) petitio |, extra de appellationibus. 2, 28. ut debitus. 59. *Undecima petitio.* Cum [17]) appellasti a diffinitiva sententia [18]), dices [19]) sic: S. S. V. talis [20]), quod, cum inter [21]) ipsum ex parte una [22]) et talem [23]) ex altera, super quadam pecuniae quantitate, per usurariam [24]) pravitatem extortae [25]), ut ipse Maenius [26]) proponebat, coram praeposito Aretino [27]), ex

92) *C. add.* opponeret. *D. habet* e. exceptionem. — 93) *B.* excepisset contra ipsam *pro* exceptionem — proposuisset. *E. om.* et ipse — proposuisset. — 94) *D.* praedictam. *E.* eam. — 95) *D. om.* — 96) *B.* d. r. e. — 97) *C.* e. h. s. — 98) *C. D. E.* gravatum. — 99) *B. add.* praedictus M. — 1) *B.* judices tales. — 2) *B. add.* etiam quia de matrimoniali quaestione intentio facta est. — 3) *B. add.* hic. — 4) *B. praem.* videlicet. — 5) *B. add.* haec. — 6) *C. D. E.* f. e. — 7) *B. C. D.* committatur. — 8) *C.* Idem *pro* I. q. *D. E. om.* quod. — 9) *B.* utrum. — 10) *C. D. E. om.* — 11) *B. add.* proxima *D. E. add. sine sensu hoc loco inferiora* gravamen — patet, *eaque bis habent.* — 12) *B. praem.* qui. — 13) *B.* sed ex potestate propria cognoscebat *pro* etc. — 14) *D.* appellat. *E.* appellant. — 15) *B. om.* — 16) *C.* admittetur. — 17) *B.* si autem. *C.* quod. — 18) *B.* ad istam sententiam. *C.* ad diffinitivam sententiam. — 19) *A.* dicens — 20) *B.* Maenius, civis Bononiensis. — 21) *E. om.* — 22) *B. C.* u. p. — 23) *B.* quendam alium, Vitalem nomine. — 24) *C.* usuras. — 25) *C.* extorta. *D.* extortam. — 26) *C. om.* — 27) *B* Bononiensi.

delegatione sedis apostolicae [28]), quaestio verteretur [29]), ipse praepositus, non auditis defensionibus suis [30]), perperam contra ipsum [31]) diffinitivam sententiam promulgavit, a qua [32]), si [33]) sententia dici potest [34]), dictus [35]) S. sedem apostolicam [36]) appellavit, unde petit judicem [37]) etc. Hic enim [38]) non oportet [39]) specificari [40]) gravamen, nec in appellando, nec in [41]) impetrando [42]), sed sufficit, quod dicatur [43]) appellatio [44]). Notatur [45]) extra de officio judicis [46]) delegati. 1, 29. pastoralis. 28. in glossa, quae incipit: certam scientiam [47]). Hic autem [48]) nota, quod, si judex tibi [49]) statuit [50]) in prima citatione brevem et peremtorium terminum, in quo [51]) casu tenet appellatio, extra de dilationibus [52]). 2, 8. c. 1., super [53]) tali appellatione litteras curia [54]) non concedit. Et [55]) cum essem advocatus in causa cujusdam [56]) Senensis, litterae [57]) per viceccancelarium [58]) dilaniatae [59]) fuerunt, licet [60]) dominus [61]) Goffredus [62]), qui tunc [63]) erat auditor contradictarum [64]), se opposuisset [65]), dicens, quod transire [66]) debebant. Nec tunc [67]), nec in [68]) alia [69]) causa postea eas [70]) potui obtinere. Fol. 61d

28) *C. a. s. D. denuo add.* sedis. — 29) *C. E.* vertebatur. — 30) *C.* ipsius. — 31) *B. om.* c. i. — 32) *B. om.* p. a q. *C. D. E. add.* sententia. — 33) *A. habet* si *a sec. manu in marg.* — 34) *B. add.* contra dictum M. promulgavit, a qua sententia. — 35) *B.* praefatus M. *C. D. E. om.* d. S. — 36) *A. om.* — 37) *B.* tales judices ut supra. — 38) *C. D. E.* autem. — 39) *B. C.* debet. — 40) *B.* exprimi. — 41) *D. E. om.* — 42) *B. om.* nec — impetrando. *C. habet* petendo. — 43) *C. D. E.* dicitur. — 44) *B. add.* ab ista sententia tanquam ab iniqua. — 45) *B. C. praem.* ut. — 46) *B. C. D. E. om.* — 47) *Est litt. g ad voc.: ex certa scientia. B. habet* facta sententia *pro* c. s. *C. E. habent* sententiam. — 48) *B.* Et *pro* h. a. — 49) *C. D. E. om.* — 50) *C.* statuerit. — 51) *B. om.* — 52) *C.* appellationibus. — 53) *B. praem.* et. — 54) *B. C. D. E.* c. l. — 55) *B.* Unde factum hic nota cui interfui, quia. — 56) *B.* c. i. curia *om.* Senensis. — 57) *B. add.* meae de hoc. — 58) *D.* vicecapellanum. — 59) *D.* dilatae. — 60) *B.* et. — 61) *C. om.* — 62) *A. C. D. E.* Gof. *B.* Off'. — 63) *B. add.* in causa illa. — 64) *B.* contra dictas litteras. — 65) *B.* opposuit. — 66) *B. add.* non. — 67) *B.* Unde *pro* e. t. — 68) *D. om.* — 69) *A.* aliqua. — 70) *C. om.* p. e. *D. E. om.* e. *et habet* potui p.

Qualiter [1] formetur petitio [2] super dispensatione petenda [3]. Tit. 3.

Duodecima petitio. Pone, quod [4] filius sacerdotis vult impetrare dispensationem [5], quod [6] ei liceat habere beneficium ecclesiae [7]; dicet sic: S. S. V. talis clericus, filius presbyteri Joannis, rectoris ecclesiae sancti Nicolai, qui proximo in eadem [8] ecclesia ministravit [9], quod, cum ipse adscribi desideret militiae clericali et in nullo beneficio ecclesiae [10] sit ei provisum [11], de solita gratia sedis apostolicae [12] secum [13] dispensari petit [14],
Fol. 62a quod [15] non obstante defectu natalium, nec [16] Pictavi-‖ensi concilio [17], per quod [18] tales prohibentur [19], liceat [20] ei ad ordines et ad [21] beneficia promoveri [22]. Probatur [23] extra de filiis presbyterorum. 1, 17. c. penult. et ult. [24].

Qualiter constituatur procurator ad impetrandum [1] in curia [2]. Tit. 4.

Occurrit saepius, quod necesse habes [3] constituere procuratorem [4] in curia ad impetrandum [5], et quia ista

1) *D. E. praem.* Hic ponuntur duodecim positiones (*E.* petitiones) et. — 2) *D.* positio. — 3) *In C. rubrica adscripta non est.* — 4) *B. add.* aliquis. — 5) *D. E.* litteras dispensationis. — 6) *B.* ut. — 7) *C. E.* ecclesiasticum. — 8) *A. om.* — 9) *B. om.* qui — ministravit. — 10) *C. D. E.* ecclesiastico beneficio. — 11) *B.* adhuc ei de beneficio ecclesiae in nullo sit provisum *pro* in — provisum. — 12) *B.* s. a. g. — 13) *A.* cum *add. in marg. a sec. manu* ipso. — 14) *B.* p. d. — 15) *B. praem.* et. — 16) *C. om.* — 17) *D.* Pictaviensis concilii. — 18) *C.* quas. *D.* q. p. — 19) *B. add.* promoveri, extra de filiis presbyterorum. 1, 17. c. 1. — 20) *B.* licet. — 21) *B. D. E. om.* — 22) *C.* promoveri et beneficium. — 23) *B. praem.* Haec forma. *C. habet* Et probantur. — 24) *C.* ult. et penult.

1) *B. om.* a. i. — 2) *In C. rubrica adscripta non est.* — 3) *B.* habet quis. *C.* habet. *D. E.* est. — 4) *E.* p. c. — 5) *B. add.* et contradicendum sententiae, ad alia.

forma constituendi [6]) est specialis [7]) forma pro [8]) se, ideo [9]) eam ponimus; et [10]) dicet sic. Dominus G. [11]), episcopus Aretinus [12]), fecit [13]) constituit et [14]) ordinavit Maenium, praesentem et recipientem mandatum [15]) suum, procuratorem ad impetrandum et contradicendum, ad [16]) concordandum [17]) de judice vel [18]) judicibus [19]), ad judicem vel [20]) judices eligendos [21]), ad opponendum [22]) et [23]) ponendum [24]), ad [25]) appellandum, et [26]) constituendum alium procuratorem, si opus fuerit, et promisit [27]) habere ratum et firmum, quidquid [28]) fecerit de praedictis vel aliquo praedictorum. Haec est [29]) forma curiae, secundum quam tota die creantur [30]) tales procuratores [31]) |, et consuevit notari de hoc [32]) extra de Fol. 62b
rescriptis. 1, 3. ex parte III [33]). 33. in glossa quae incipit: et [34]) ita idem [35]). Supra in mandato dicitur: ad concordandum de judice vel judicibus [36]), non sine causa: quia, cum litterae contradicuntur in audientia coram vicecancellario [37]), deveniunt [38]) postea in continenti ad manus illius, qui est dominus contradictarum [39]), et ipse quaerit ab eo, qui [40]) contradixit in audientia, quare contradixerit [41]), et facit sibi ostendi [42]) mandatum [43]), et si con-

6) *B. add.* procuratorem. — 7) *C.* s. e. — 8) *C.* per. — 9) *B.* i. p. s. — 10) *B.* unde dominus procuratoris constituentis. — 11) *C. habet* G. *post* Aretinus. *D. E.* e. G. — 12) *B.* Bononiensis. — 13) *C. D. E. add.* et. — 14) *B. om.* — 15) *E. om.* — 16) *D. E. praem.* et. — 17) *C.* et ordinandum *pro* a. c. — 18) *C. add.* de. — 19) *B. om.* v. j. — 20) *C. add.* ad. — 21) *Pro* ad judicem — eligendos *A.* eligendum. *B.* a. j. v. ad eligendum j. — 22) *A. B. C. om.* a. o. — 23) *C.* vel. — 24) *B.* vel componendum *pro* e. p. — 25) *B.* vel. *C. E.* et. — 26) *B. D. E.* vel ad. *C.* vel. — 27) *C. add.* se. — 28) *B. add.* praedictus procurator. — 29) *B.* vel alio modo poterit esse *pro* vel — est. — 30) *B.* c. toto d. *C. D. E.* c. quotidie. — 31) *C.* procurationes. — 32) *B. D. E.* d. h. n. — 33) *B.* decani. *C. D. E. om.* — 34) *B. om.* — 35) *Est litt. m ad voc.: mandatum dominus revocavit.* — 36) *B.* ad judicem, sed *pro* v. j. — 37) *C. D.* cancellario. *D. praem.* judice. — 38) *C. E.* devenit. — 39) *B. C.* contradictorum. — 40) *C. D.* quis. *E. habet* contradicit. — 41) *B. C. D.* contradixit. — 42) *B.* ostendere. — 43) *A. add.* sufficiens.

stat [44]) eum habere mandatum [45]) sufficiens, dicit [46]) ei et [47]) alteri parti [48]), quae litteras impetravit [49]): conveniatis de uno [50]) judice vel [51]) judicibus. Et quia forma curiae est, quod primo conveniant simul partes [52]) si possunt, nisi illud esset in mandato: ad concordandum de judice vel judicibus [53]), repelleretur [54]) procurator. Si autem convenire non possunt, impetrans [55]) ponit [56]) unum [57]) judicem, procurator [58]) alium, curia [59]) tertium [60]) |. Unde illum judicem recusare non poteris [61]), quem posuit [62]) procurator tuus, extra [63]) de causa possessionis et proprietatis [64]). 2, 12. cum olim. 7. Sed si certos judices [65]) ei dedisti [66]), tunc, si procurator fuit egressus illam formam [67]), et elegit [68]) alium, talem recusare poteris [69]): et [70]) sic notatur in dicta [71]) decretali. 2, 12. 7. in glossa quae incipit: sic patet [72]). Unde des ei [73]) certos judices, in quibus conveniat [74]): et [75]) sic de facto facimus et servamus [76]). Et ille tertius judex, quem curia concedit [77]), male facit [78]), si committat [79]) alteri ex electis a [80]) partibus suas vices [81]); sed vel [82]) utrique committat vel extraneo. Veruntamen si hoc fecerit [83]),

Fol. 62a

44) *C. D. E.* constet. — 45) *B. om.* et — mandatum. — 46) *E.* dicet. *B. praem.* et. — 47) *B. add.* non. — 48) *C.* parte. — 49) *C.* obtinuit. — 50) *C. om. D. E. habent* j. u. — 51) *C. add.* de. — 52) *C.* p. s. *D. E. habent* insimul. — 53) *B. om.* et — judicibus. — 54) *B. add.* tunc. *C. D. habent* repelletur. — 55) *B. om.* — 56) *C.* ponet. — 57) *B. om.* — 58) *B. om. E. praem.* et. — 59) *C. D. praem.* et. — 60) *B.* alium. — 61) *B.* n. p. r. *C.* poterit. — 62) *B.* ponit. — 63) *B. praem.* ut probatur. — 64) *B. C. D. om.* e. p. — 65) *D. E.* certum judicem. — 66) *C.* d. e. — 67) *B.* si procurator fuit generalis *pro* tunc — formam. — 68) *B.* elegerit. *C.* eligendo *pro* e. e. — 69) *B.* p. r. *C. D. E.* poterit. — 70) *B. om.* — 71) *D.* praedicta. — 72) *Est litt. g ad voc.: judices recusare.* — 73) *C.* eis. — 74) *C. D. E.* conveniant. — 75) *C. om.* — 76) *B. om.* e. s. — 77) *B.* ex causa ponit *pro* c. c. *om.* m. f. *C. habet* dedit. — 78) *C.* fecit. — 79) *B.* committit. — 80) *B. C. om.* — 81) *B. C. D. E.* v. s. — 82) *B. D. E. om.* sed. *A. habet* ut *pro* vel. — 83) *B. om.* committat — fecerit.

ab [84]) hoc appellari [85]) non potest [86]), prout [87]) notat dominus [88]) Goffredus [89]) in summa [90]) de officio et potestate judicis [91]) delegati, §. casualis [92])., et facit [93]) in textu [94]) et in glossa extra t. e. 1, 29. quoniam [95]). 14. — Hoc igitur opus aggressus [96]), in qualibet parte sui [97]) consideravi compendium brevitatis, et, licet necessaria [98]) non omittens, utilia [99]) pluri|ma praetermisi [1]), ipsius brevitatis [2]) auxilio fretus [3]). Fol. 62d

84) C. ob. *D. E.* ad. — 85) *B.* eo appellare *pro* h. a. — 86) *B.* poteris. — 87) *B.* ut. — 88) *C. D. E. om.* — 89) *A.* Gof. *B. C. D. E.* Azo. *Sed Azo summam super titulis Decretalium non composuit. Locus desumtus est ex* Summa super titulis decretalium compilata a magistro Goffredo de Trano domini papae subdiacono et capellano. *Hic enim est titulus qui legitur fol. 38 in libro membranaceo C. V. 16. bibliothecae Basileensis. Cum Goffredi (cujus nomen in catalogis librorum mss. depravatum est mirifice in* Ganfredus, Gaufridus *etc.) opus nondum impressum sit, quantum equidem sciam, locum qui huc facit integrum apponam. Incipit* tit. cit. §. casualiter *fol. 79c sub finem: sed verba, quae huc faciant, obvia sunt demum fol. 80b med. Sunt haec:* Potest delegatus committere vices suas conjudici, si conjudicem habeat, ut I. e. t. I, 29. quamvis. 6. Nec distinguo, sit a parte altera conjudex electus, vel communiter datus, ut solet fieri in curia, ut I. e. t. 1, 29. c. ult. in princ. Fateor tamen, quod si tres sint judices, unus electus ab alia parte, alius ab alia parte, tertius datus a curia pro communi, electus ab una parte male facit, si committat judici, ab alia parte electo: sed committat medio vel extraneo. Item medius male facit, si committat alteri ex electis: sed vel utrique committat vel extraneo. Ex hoc tamen, quod sic committitur, appellari non potest. — 90) *B. C. D. E. add.* sua. *B. add.* in rubrica. — 91) *B. C. om.* e. p. j. *D. E. om.* e. p. — 92) *C.* casualiter. — 93) *B. add.* ad hoc. — 94) *B.* c. — 95) *C. D. E. om. A. C. D. E. add.* §. 1. — 96) *C. E.* egressus. — 97) *C. D. E.* s. p. — 98) *C.* communia. — 99) *C. om.* — 1) *D. E.* praetermissa. — 2) *C.* gravitatis *pro* i. b. *D. om.* b. *E. om.* i. b. — 3) *A.* fetus. *B. add.* Explicit summa magistri bonajuncta de Aricio. Deo gratias. *C. add.* Explicit Bonaguida. *D. E. add.* etc. *D. add.* Explicit, expliceat, ludere scriptor eat: *E. add.* Explicit.

Corrigenda.

P. 4. l. 15. scr. *judices* pro *judicis*. — P. 35. l. 1. post *membranaceus* add. *in folio*. — P. 46. et 47. columnarum tituli sunt transponendi et add. *T. 1—2.* — P. 82. fol. 87*d* l. 6. post *l. ult.* ponendum est comma. — P. 128. l. 5 a f. membranaceus *pro* membraanceus.

Impressit Ern. Aug. Huth.